duman ve alev

toprak

duman ve alev ömer faruk toprak

DUMAN
VE
ALEV

Dizgi: ALFABE MATBAASI
Baskı: SÜMER MATBAASI
Basıldığı yıl: Aralık 1968 İstanbul

ÖMER FARUK TOPRAK

DUMAN VE ALEV

Günlük Anı

MAY YAYINLARI
Kredi Han, Cağaloğlu, İstanbul

Kapak: AYHAN ERER

PÎR AŞKINA

«Dağları, bayırları, ovaları, insanları tanımadan, görmeden canlandıramam yazılarımda. Aklımı oynatacak kadar kendim korkmalıyım ki, anlatabileyim korkuyu, üzüntüleri, yürek acılarını önce kendim çekmeden çektiremem kitabımdaki kişilere...» B. Traven'in söylediği biçimde günlük anılarımdan, kendi yaşamımdan bazı olgular, bazı olaylar dizisi getirdim size. Biliyorsunuz Türk Edebiyatında Toplumsal gerçekciliğin savaşı sürüdürülüyor bugün de. 1940 tan bu tarafa, inançlarından ve yurtseverliklerinden ötürü, toplumcu kuşağın çektikleri yazılsa, cilt cilt kitap doldurur. Acı - tatlı, ama daha çok acı anılarla geçti gençliğimiz. Onların bir bölüğünü bu kitapta okuyacaksınız.

Özellikle 1940 ile 1960 arasında ömür eskiten, gençlik günlerimizi tutup koparan bir baskı döneminin içinden geçtik biz. Bundan ötürü kimseye kin beslemiyorum. Ama bütün olanlar bilinmeli. Hangi yollardan geçerek bugüne geldiğimiz öğrenilmelidir. Genç aydınlar, yeni sanat kuşağı, bütün olanları öğrenirse, inançlarında daha bilinçli olabilirler.

27 Şubat 1945 de yeraltında gün ışığı görmiyen bir

hücrede, gece yarısından sonra, soğuktan donuyordum az daha. Böyle soğuk gece yarılarında biraz olsun ısınmak için, o gün okuduğum gazeteleri yakıyordum. Havasız ve rutubetli hücreyi ilkin duman kaplıyor, sonra alevle beş - on dakika ısınıyordum. O günlerden acı bir anı kaldı bana şimdi. Kitabımın adı Duman ve Alev oradan geliyor.

Nişantaşı - Temmuz 1968
Ömer Faruk Toprak

Gönen'de Geçen Çocukluğum

2 Aralık Çarşamba

Benim çocukluğum bir kasabada geçti. Sokakları çamurlu küçücük bir kasaba idi bu. Çocuk belleğimde bütün ayrıntıları ile duran ilk izlenimleri silemiyorum. Üç katlı, ahşap bir evimiz vardı. Kışın 'Ocak'lı odada otururduk. Babamın, Farsca, Arapça kitaplarını okuduğu bu odada, ben de ilk kitaplarımı okudum. Benim çocukluktan ilk gençlik çağıma girerken, bir yılım vardır ki, hiç unutamam. İlk okulu bitirdiğim yıl, kasabada ortaokul olmadığı için, okulsuz kalmıştım. Babam «bünyece zayıfsın» demişti. «Bu yıl okula gitme, gelecek yıl İstanbul'da başlarsın.»

Şimdi kendi kendime diyorum ki, dağ başına çekilsem, orada bir kulübede otursam, o bir yılımı günü gününe yazabilirim. Herşeyi ile belleğimde hepsi. İlk okuduğum hikâyeler Ömer Seyfeddin'in Kaşağı, Falaka hikâyeleri. Çünkü kasaba Gönen'di ve ben o kasabada Ömer Seyfeddin'in çocukluğunu yaşadığı mahallede oturuyordum. Yazıldığı yıllara göre, geçmişte kalmış, dekoru biraz aşınmış, eskimiş, biraz daha ihtiyarlamış insanları ile hep aynı dekordu. Ömer Seyfeddin'e olan sevgim, gerçeklere uygun hikâyeler yazmasından ileri geliyordu, her-

halde, diyorum bugün. Duygusal yönü de beni etkiliyordu. O çağın geleneklerini, haksızlığa uğramış insanlarını seviyordum. Bu, Ömer Seyfeddin tutkusu kısa sürdü.

Yağmurlu kış günleri bir süre böyle geçti. Gene öyle soğuk bir kış günü, 'Ocak'lı odada babamla oturuyorduk. Postadan bir paket içinde, küçük cep kitapları çıktı. Bunlar Maksim Gorki'nin **«Arkadaşım»** adlı hikâyesinin çevirisi ile Oscar Wilde'nin **«Mesût Prens»** adlı romantik hikâyesi idi. Babam ara sıra gözlüğünün üzerinden bana bakıyor, birşey söylemeden tekrar kendi kitabına dalıyordu. Ocakta odunlar yandıkça kor oluyor, saç mangala aktarıyorduk. Erkenden akşam olmuş, ben pencerenin önünde az bir ışıkla küçük Gorki kitabını bitirmeğe çalışıyordum. İlk tanışma idi bu. Birbirinden hoşlanmış iki insanın, ilkin anlaşmaları önemli demek.

Gaz Lâmbası Işığında Odamız

3 Aralık Perşembe

Gaz lâmbalarımızı, babam raftan indirip yaktı. Gece olunca, yemekten sonra, bütün aile 'Ocak'lı odada toplanıyorduk. Babam neşeli olursa, anılarım gençlik serüvenlerini, yolculuklarını anlatır, bizler dinlerdik. O gece de öyle oldu. Babam Kırım yolculuğunu anlatmaya başladı. 1917 devriminden önceki Rusya'nın küçük bir kesiti vardı anlattıkları içinde. Biz bütün kardeşler, görmediğimiz bir ülkenin serüvenleri içinden geçer gibiydik. Gaz lâmbası aydınlığında duvarda gölgelerimiz, babamızın sakallı yüzünden geçen heyecanlara ortak olarak, gece yarısını bulduk. Ocakta odunlar yanmış, küllenmiş, mangalımız soğumağa başlamıştı. Babam, anlatacaklarının sonuna gelmiş gibi yaparak:

«Vakit geç oldu. Haydi çocuklar yatın artık. Başka zaman devam ederiz» dedi.

Benim «Mesût Prens» yarıda kaldı. Hepimiz uykulu gözlerle soğuk odalarımıza çekildik. Pencereden dışarıya baktım. Hiçbir şey görünmüyordu. Kasaba karanlıktı. Sokak köşelerinde yanan gaz lâmbaları, kendi diplerini bile aydınlatmıyordu. Her zaman öksürerek geçen insanların ayak sesleri de kesilmişti. Yastığımın altında «Mesût Prens» ve «Arkadaşım» olduğu halde uyudum.

Kasabanın
Posta Günleri

4 Aralık Cuma

Bir süre «Mesût Prens» ile dolu olarak yaşadım. Onun heykelinin omuzlarına konan Kırlangıç kadar ona yakındım. Aralarındaki konuşmaları sanki ben de duyuyordum. Sonbahar günlerinin telâşlı kırlangıcını tanıyordum zaten. Evimizin ikinci kat çıkıntısının altında yuvası vardı kırlangıçların. Onların yaşamını hergün izliyordum. Yuvalarından ok gibi fırlayışları, bir anda evlerin arasında kayboluşlarını seyrediyor, az sonra aynı hızla yuvalarına dönüşlerini görüyordum. Kendimi tamamiyle okumaya vermiştim. Ruh gibi bildiğim, tanıdığım arkadaşım yoktu. İçime doğru kapanıyordum ve daha çok okuyordum. Kasabamızın 'Halk Odası'ndaki kitapları devretmeğe başlamıştım. Eve kitap verilmediği için, oranın açık olduğu saatlerde, ilkin «Hâkimiyeti Milliye» gazetesine, şöyle bir baştan sona bakardım. Oradaki kitaplara Yakup Kadri'nin 'Ergenekon'u ile başladım.

Benim için en önemli olaylardan biri de kasabanın posta günleri idi. Haftada üç gün, Pazartesi, Çarşamba, Cuma günleri posta gelirdi. Hava yağışlı değil ise, postayı getiren otobüsü beklerdim. Onun geliş saati hiç belli

olmazdı. Yolların bozuk olmasından çok, kamyondan bozma otobüs, ekseri seferlerinde arızalanırdı. Yolda onun tamiri epeyce uzun sürerdi. Normal günlerde saat 15 te gelen posta, bazan hava kararıktan sonra kasabaya girer, posta paketlerinin, mektupların dağıtılması ertesi güne kalırdı. Ben, posta dağıtıcısı Hüseyin Efendiyi alıştırmıştım. Daha doğrusu o beni alıştırmıştı. Kendisine Postanenin önünde ya da çarşıda rastlaymca, bana dergi ve kitap paketini verirdi. Daha yanıma yaklaşmadan «bugün sana yok» diye seslenir, bense inanmamış gözlerle elindeki dergilere bakardım. Bana birşey gelmediği gün mahzûndum. Eve döner, daha önce gelmiş dergilerimin okumadığım yerlerini okurdum.

Bilmiyorum ne kadar sonra, kasabanın gazete bayii ile arkadaş olduk. Bu, bir ayakkabı boyacısı idi. Çarşının ortasında küçük bir barakası vardı. Okuması yazması yoktu. Gazeteleri, yalnız başlıklarından tanıyarak ayırabiliyordu. Ben de bazı dergilerimi ona ısmarlıyordum. Gazete ve dergilerden hangisinin arttırılıp, hangisinin eksiltileceğini bir kâğıda yazıyor, Bandırma'daki büyük bayie gönderiyorduk. Yeni gazete ve dergi kokusuna onun barakasında alıştım. Gazete satıcısı İbrahim Efendinin sesini bugün de duyar gibiyim. Cumhuriyet, Akşam, Sonposta v.b. gazetelerin adlarını sayar, ardından da «Dehşetli yazıyor.» diye bağırırdı. Galiba bütün kasabada 40 ya da 50 adet gazete satılırdı. Hergün gelmediği için iki, üç günlük gazeteyi birden almak zorunluğunda idiniz.

Kasabanın
Küçük Yaşamı

5 Aralık Cumartesi

Kış mevsimi, kasabanın içine kapanık, az hareketli, az ışıklı evlerinden, sokaklarından geçip gitti. Kırlarda,

çay kenarında dolaşıyordum. Gönen çayı bulanıktı. Eski tahta köprünün bir kısmı sulara kapılıp gitmişti. Çay, kışın taşmış, kasabanın kenar ve düz mahallelerini basmış, söğüt ağaçlarının bazılarını sürükleyip götürmüştü. Kasaba halkı, yaşamlarını devam ettirmek için, küçük çabalar gösteriyorlardı. Fakirdiler, gün kazanıp, gün yiyorlardı. Az'la yetinmeyi, bütün ömürleri boyunca benimsemişlerdi. Ne yapsalar, nekadar çok çaba gösterseler gelirleri artmıyordu. Tütün yetiştirmek başlıca uğraşları idi. Üç-beş dönümlük topraklarına hem bütün bir yılın ekmek ve yiyeceğini karşılıyacak ürünlerini ekecekler, biraz da tütün, ipek böceği yetiştirerek, geçimlerini sağlamağa çalışacaklardı.

Evlerin bir kısmı tahtadan, büyük bir kısmı kerpiçtendi. Kararmış kiremitler yosun tutmuş, biraz yüksekçe binaların üzerinde leylek yuvaları vardı. Evimiz Çarşı mahallesinde, üç katlı ve ahşaptı. Dar sokaklar, küçük dükkânlar, biraz yürüseniz hemen bitiveriyordu. Gezilecek, vitrinlerine bakılacak bulvarları, o zaman görmediğim halde özlüyordum sanki. Bundan dolayı kasabadan uzaklaşıyor, kırlarda, çay kenarında tek başıma gezintiye çıkıyordum. Çay boyunca yarım saat kadar yürümeyi göze alırsam, bağ'ımıza giderdim. Bazan babam, daha önce oraya gitmiş olurdu. Onu, asma çubuklarını budarken bulurdum. Akşama kadar orada, kendine göre işler yapardı. Hava kararırken beraber dönerdik.

Geceleri, kasaba bir mahzen gibiydi. Gönen, dört tarafı dağlarla çevrili, çukurdaki bir düzlükte kurulmuştu. Karanlık, sokaklarda, köşe başlarında sarı ışıklı gaz fenerleri yanardı. Bu fenerler kendi camlarını bile zor aydınlatıyordu. Bir kaç kahvede lüks lâmbası yanardı. Sessizlik içinde karanlığa gömülmüş evler, tenha sokaklar, bana geceleyin bir mahzeni ya da terkedilmiş harap bir evin görünüşünü anımsatırdı. Sonradan Gönen'e gittiğim

zamanlarda hep bu ilk izlenimlerden kurtaramadım kendimi. Elektrikli geniş caddeler, büyük binalar gördükçe tekrar o ilk izlenimlere dönüyordum. Belleğimde o resimler bir bir, sıra sıra duruyor şimdi. Hem de sararmadan.

Gümüşî söğütlerin kumsal düzlüklerinde tek başıma dolaştığım günleri getiriyorum karşıma. Dış dünyadan bütün bütün uzakta, örneğin Paris'teki bir sanat olayından, Londra'daki bir tiyatrodan habersiz, Avrupa'nın siyasal gerilimini arttıran Hitler'in, Musolini'nin adını ilk kez duyuyorduk. 1933 ün dış dünyasını düşündürecek kitaplar, filimler daha kasabamıza adımını atmamıştı. Küçücük bir dünyamız vardı. Tamamen biçimlendiremediğimiz, ilkel baskıları olan haritalarda yürüdüğümüz bir dünya seyrediyorduk.

Unutulmaz Bir Kadın Teyzem

6 Aralık Pazar

Teyzem zayıf, çelimsiz bir kadındı. Bizim eve hiç gelmezdi. Ben ihtiyarlık çağına yetişmiştim. Kendi evinin işlerini görür, dışarı hiç çıkmazdı. Babamla, teyzemin kocası dargındılar. Bu nedenle, teyzemin oğlu ve enişte bize gelmiyorlardı. Annem, babamın korkusundan, bizlerden habersiz ablasına gidermiş. Bunu sonradan öğrendim. Oturdukları ev, çok büyük ahşap bir evdi. Annemin babasının evi imiş. Büyük bir bahçesi vardı. Bu bahçede fırın, samanlık, at ve inek ahırları, meyva ağaçları vardı. Ara sıra gittiğim bu evde, teyzemi ve kuru ot kokan bahçeyi seviyordum. Ne zaman teyzeme uğrasam, kilerden bana dut kurusu, kuru üzüm, ceviz ve daha başka kuru yemişler çıkarırdı. Bir kaç kez, o kilere ben de girmiştim. Az ışıklı bir yerdi. Un ve bulgur çuvalları, tava-

na asılı cevizli sucuklar, duvarlarda cin mısırları, kilerin loşluğuna alıştıkça gözüme çarpan şeylerdi. Teyzem ekmeklerini kendisi yapardı. Nohut mayası ile yaptığı ekmeği hiç unutamıyorum. Ayrı bir lezzeti, ayrı bir çeşnisi mi vardı? Bilemiyorum. Bendeki izlenimi hâlâ silinmiyor. Teyzemin evini, kafamda tamamlayan parça parça çizgiler arasında evin bahçesindeki fırını, erik ağacını, atların, tayların ve nihayet teyzemin dolu dolu insan sevgisi getiren yüzünü unutamıyorum.

İçimdeki
Âsi Böcek

8 Aralık Salı

1933 yılının Mayıs ayına girmiştik. Çay kenarında söğüt ve çınar ağaçlarının altında kır kahvesi açmışlardı. Akşam üstleri orada oturuyordum. Çayın suyu azalmış, artık bulanık akmıyordu. Hiç gözümün önünden gitmez. O günlerde postadan bir kitap çıktı. «Tom Amcanın Kulübesi» (*) Köle olarak kullanılan bir zencinin yaşamını anlatıyordu yazar.Çocuk ufkumda yepyeni, değişik bir ışık parladı. Haksızlığa uğramış insanların elinden iki şey almamıyordu. İnançları ve sevgileri. Döve döve öldürülen Tom Amca'nın kulübesini bugün de gözlerimin önünden geçiriyorum. İçimdeki âsi böcek kımıldamağa başlamıştı. İlk kez, yazı yazmak, şiir karalamak isteminin beni ittiğini anlamağa başlıyordum. Büyük İskender'in savaş yaptığı ünlü Gönen çayının kenarında günlerce Tom Amca ile beraber dolaştım.

(*) Kamçılı Medeniyet: Tom Amcanın Kulübesi: Mme Beecher Stowe.

Babamın
Silûeti

9 Aralık Çarşamba

Onu, çevresinde uyandırdığı saygı ile gözümün önüne getiriyorum şimdi. Din adamı idi ama, dinin kozası içine kapanıp kalmamıştı. Dar bir açıdan değil, yenilikçi bir görüşle yetişmemizi istiyordu. Aslında dünyaya dinin kurallarından geçerek varmak yerine, hukuk ilkeleri ile bakmayı öğrenmişti. Farsça ve Arapça dillerini iyi biliyordu. Bu iki dilin edebiyatına, özellikle şiirine aşkla, büyük bir tutku ile girmişti. Sırası geldiği zaman saatlerce Divan ozanlarından ezbere dizeler okuyor, geniş açıklamalar yapıyordu. Şirazlı Hâfız'ı, Fuzûli'yi, Şeyh Galib'i yüksek sesle okurken o kadar heyecanlanıyordu ki, çarpıntısı tutuyor, fakat sohbetini yarıda kesmemek için, biraz ara vermesini, dinlenmesini söylemekten çekiniyorduk. Türkiyenin o günkü değerler sistemi içinde yitirilmiş bir insan gözü ile bakıyordum babama. Eski edebiyatımızı, bu kadar inceliklerine kadar bilmesi, bize unutulmaz saatler geçirtiyordu ama, ben geriye eser bırakmasını istediğim için, o tatlı konuşmalara bir yandan üzülüyordum.

Sakallı ve esmer yüzünde ilk okuma tutkusu bulduğum birinci insandı o. Güldüğünü pek seyrek görürdüm. Kim olursa olsun, herkesle mesafeli idi. Ömrünü, çocuklarının iyi yetişmesi uğruna mahrumiyetler içinde geçirdi. Bundan yakındığını duymadım. Az bir maaşla yedi kişilik aileyi, iyi denebilecek bir seviyede tutmasını nasıl başarmıştır? Bugün bile şaşarım.

Annemin
Yüzü

11 Aralık Cuma

Babamın bir bilgin olmasına karşın, annem ümmî idi. Yalnız Kuran okumasını bilirdi. Yunus Emre'nin, Karaca-

oğlan'ın, Köroğlu'nun şiirlerini ilk ondan dinledim. Üstün bir belleği vardı. Halk ozanlarından ezbere okuduğu şiirleri 75 yaşında bile unutmamıştı. Sekiz-on yaşımdaki çocuk dünyamın antenlerine onun sesinden geldi ilk, Köroğlunun yiğitliği söyliyen şiirleri.

Yüzünü hiç silemem gözlerimden. Ana temasını işliyen hangi kitabı okusam, hep annem gelir karşıma. Her annede, insancıl taraf vardır çoğunlukla. Ama insansal değerlerin tümünü pek az anne kişiliğinde toplıyabilir. Bu ölçünün içinden bakınca, annemin dargınlık nedir bilmiyen, herkese iyilik eden tabiatını bütünü ile kazanmayı ne kadar isterdim. Fakat hepsini alamadım ondan.

Her insan için değil belki. Bazı insanlar için yüzü, içinin aynasıdır derler. Bunu en çok annemde gördüm ben. Okul çağında sıkıntılı saatlerimi sözleri ile aydınlığa o çıkarırdı. İnsanlara karşı daima sevgi duyguları taşımayı hep ondan öğrendim. Ümmî bir kadın olduğu halde, kötümserliği bir dağıtışı, yatıştırışı vardı ki, bugün bile öyle anlarımda onun sözlerini düşünürüm ve iyimserliğe daha çabuk geçerim.

Annemin duygularının en hassas telinde, Anzavur tarafından kurşuna dizilen ağabeyi Müftü Şevket dururdu. Ne zaman Şevket dayımın sözü açılsa ,o korkunç olay nakledilmeğe başlansa, anneme fenalık gelir ve bayılırdı. Ulusal Kurtuluş Savaşında Gönen'de Kuvayi-Milliyecilerin önde geleni Müftü Şevket imiş. Anzavur, kısa bir süre Gönen'e egemen olunca, Kurtuluş Savaşçılarından kimi yakaladı ise kurşuna dizmiş. Aynı duygusal titreşimle şimdi ben de sarsılıyorum.

Kasabanın
Panayırı

9 Haziran Çarşamba

Haziran ayının sonuna doğru küçük ilçemize hareket

geliyordu. Gönen'in bucağı Sarıköy'de her yaz Panayır kurulur. Balıkesir, Bursa, İstanbul'un çeşitli okullarında yatılı okuyan öğrenciler yaz tatillerini geçirmek üzere Gönen'e dönüyorlardı. Benim de üç ağabeyimden ikisi gelecekler arasında idi. Daima gece yarısı gelirlerdi. Bunun nedeni şuydu: Balıkesir treni Bandırma'ya akşam üstü varıyormuş. Oradan otobüslerle yola çıkınca, ancak gece yarısı Gönen'de oluyorlardı. Sabah erken uyandığım zaman onları gelmiş ve uykuda bulurdum. Annem, uyanmalarını beklememi söylerdi. Heyecanla, uyanmalarını, kalkmalarını beklemeye koyulurdum. Bana getirdikleri kitapların yanında, onların okullarına ait anlattıklarını merakla dinlemeğe kendimi hazırlardım. Evimizin havası büsbütün değişirdi sanki. Misafirler dolup taşardı. Annem sevinçli, sabahları erkenden kalkar, onlara kahvaltı hazırlar, yemekler pişirirdi. Ablam hummalı bir çalışmaya girer, onların ütü ve dikişlerini yetiştirmek için, mutfak işlerine yardım edemezdi. Aradan bir hafta geçtikten sonra Sarıköy'de Panayır başlardı. Oraya yalnız gidemiyordum. Gönen'e beş-altı saat mesafede kuruluyordu Panayır.

Oraya ekseriya İsmet ağabeyim götürürdü beni. Panayırın özellikleri şunlardı: Gönen'in ve yakın ilçelerin esnafı satmak istedikleri malları çadırlarda sergiliyorlardı. Her çadır-dükkân dizisinde aynı cinsten mallar satılırdı. Büyük çınar ağaçlarının altına kurulan bu çadırlar, gece saat 2 ye, 3 e kadar açık bulunurdu. Asıl kalabalık saatler geceleri idi. Hokkabazlar, tiyatrolar, cambazlar, çeşitli vahşi hayvanlar, gösteriler yapan ekiplerin arasında sayılabilir. Kır kahveleri sabahlara kadar açık kalır, tavla ve kâğıt oynıyanları seyrederken uykumuz gelirdi. Sarıköy'de ağabeyimin bir arkadaşı vardı. Geç vakit onun evine yatmaya giderdik. Ertesi günü de Panayırda geçirdikten sonra Gönen'e dönerdik. Günlerce oranın unutulmaz anıları ile yaşardım.

Yeni Bir Dünya

17 Ağustos Perşembe

Tüm yaz tatilim, tatlı bir yolculuk gibi geçti. İlk okulu bitirdikten sonra bir yılım umutlarla, gittikçe genişliyen okuma sevgimle dolu olarak karşımda duruyordu. Nasıl unutabilirim? Küçük kasabamızın kerpiç duvarlarını, tozlu bağ yollarını aşarak büyüyen hayallerim, Halkevinin küçük kitaplığında duraklamış, oranın yüzü aşkın kitaplarını bir bir, sayfa sayfa çevirerek okumuştum. İlk okul diplomasını aldığım günden bir yıl değil, sanki bir kaç yıl uzaklaşmış, olgunlaşmıştım. Artık Gönen'e sığamıyordum. Onun herşeyini bitirmiştim. Benim için gizli bir yanı kalmamıştı. Ama bütün kış günlerinde, evimizin bahçe pencerelerinden baktığım zaman, yapraksız asma dallarında asılı kalmış umutlarımı görürdüm. Bir yıl okulsuz kalmıştım. Üzüntülerime, gece yatağımda yastığım ortak olmuştu. Göz yaşlarımı annem biliyordu:

«Üzülme» diyordu. «Gelecek yıl İstanbul'da okula gideceksin.»

Ama ben bir yıl yitirmiş olmanın ağırlığı altındaydım. Kitaplarla olan serüvenim, bende korkunç bir edebiyat tutkusu uyandırmıştı.

Yaz bitiyordu. Gönen'den biran önce uzaklaşmak istiyordum. Bavullarımız, çantam, günlerce öncesinden hazırdı. Annem, İsmet ağabeyim ve ben, İstanbul'a beraber gidecektik.

Ağustosun son günlerinde, rüzgârlı bir öğle üstü, kamyondan bozma bir otobüsle yola çıktık. Birbirine yaslanmış ahşap evler, kerpiç kulübeler geride kaldı. İnsanoğlu, alıştığı yerlere, alıştığı insanlara, bir takım ilişkiler kurduktan sonra, kolay kolay «hoşça kalınız» diyemiyor.

Babam, büyük ağabeyim, ablam, bazı yakın akrabalar bizi uğurlamışlardı az önce. İlkin bağların, bahçelerin

arasından geçen Bandırma-Gönen şosesine çıktık. Benim için yeni bir dünya başlıyordu. Görmediğim, bilmediğim köy ve sahil kentlerinden geçecektik. İki saate yakın yol aldık. Hiç konuşmuyorduk. Hep dışarısını seyrediyordum. Otobüsümüz bir çeşme başında durdu. Su içenler oldu. Tavuklar, kazlar, tek katlı bir binanın önünde dolaşıyor, bense göğsümdeki sabırsız kuşu tutarak, varacağımız sahil kasabasını düşünüyorum. Bu düşüncenin perdeleri arkasında ne kadar kaldım, bilemem. Otobüs yokuşu tırmanmış, bir tepeden aşağıya doğru inmeğe başlamıştı. Değişik bir rüzgâr otobüsün pencerelerinden içeriye doldu. Ağabeyim kolumu dürttü. Sol taraftaki maviliği gösterdi:

«İşte Deniz» dedi. İçine daldığım evrenden uyanmıştım. Daha adını bilmediğim «iyot» rüzgârla birlikte saçlarıma, gözlerime, burnuma giriyordu. Otobüsten indiğim anda sallanıyordum. Bandırma'nın uzun çıkıntılı rıhtımına doğru yürürken, rüzgâr bizi denize atacakmış gibi uçuruyor, ilk deniz rüzgârını yiyordum. İlk heyecan titremeleri içinde gemiye yerleştik.

Gerçi altı yaşıma kadar çocukluğum İstanbul'un Haliç kıyısında geçmişti ama, belli belirsiz izlenimlerim bende kopuk bir takım anılardan başka ne bırakmıştı? Ressam R. Dufy'nin tablolarını, o tablolardaki insanları gördükçe, hep o çocukluk yıllarımın açılıp kapanan gözleri arasından gördüklerim bir an bende yaşar, sonra uzaklaşır gider.

Bundan ötürü Haliç, kirli mavi rengi ile ilk çocukluk yıllarımın denizi olamamıştır. Orada, denizin bir ucu olduğunu düşünmemişimdir. Bandırma denizi öyle değildi. Rüzgârlı, etkili bir denizdi. Açıktı, büyüktü.

Ağabeyimle Bandırma'nın sahil kısmını dolaştık. Gönen'in yanında Bandırma büyük bir kent manzarası getiriyordu. Dükkânları, evleri, otelleri ile değişik ve o gün-

kü görüşlerime göre Avrupaî idi. Gönen'in ilkel ekonomik koşulları burada yoktu.

Gün battı. Çocukluk anılarımla Gönen, geride sessizce durdu kaldı. Sanki orada erkenden akşam oluyor, herkes kuş gibi uykuya yatıyordu. Gönen'in ilkel koşullar altındaki yaşamına üzülüyordum. Ağına çekilen bir örümcekti Gönen kasabası. Kimse ona dokunmuyor, kimse ona yardım etmiyordu. Ağır ağır yaşıyordu, kımıldamadan. Orada kendi kaderlerine bırakılmış insanlar, az ışıklı evlerinde, sokaklarında, kahvelerinde durmadan düşünüyor gibiydiler. Yüzyıllardır duyulan hüznün, çekilerin altında az yaşamaya alışmışlardı.

Az yaşamak deyince aklıma, hep bizim Anadolu insanları gelir. Tarihimiz, sosyal açıdan eleştirilirse, altıyüz yıllık Osmanlı çağında birkaç büyük kentimizin insanları dışında, bütün Anadolu kendi başına bırakılmıştır. Savaşçı ve akıncı Osmanlılar bazı alanlarda gerçekten göz kamaştırıcı yapıtlar bırakmışlardır. Toplumculuk yönünden köylümüz ve halkımız kendi yaşamları içinde, doğuda mağara çağı, batıda ve orta Anadolu'da saman ve kerpiç yüzyılları geçirmişlerdir.

İşte İstanbuldasın

19 Ağustos Cumartesi

Sabahleyin geminin güvertesine erkenden çıkınca ince bir sis tabakasının altındaki İstanbul silûeti, ilk çocukluk görüntülerimden sonra, tekrar karşıma çıktı. Büyük kentin rıhtımında yürüyünce, adımlarım bana kuşku verdi. Bu büyük kentte yürümek, şaşırmadan bir yerden bir yere gitmek önemli bir sorun gibi görünüyordu. Onun için usul usul girmek istiyordum İstanbul havasına. Fa-

tih'teki evimize geldiğimizde ilk çekingenliği atamamıştım üzerimden.

Benim doğduğum evdi burası. Dışı kâgir, içi ahşaptı. Bahçe kapısından ağaçlara bakıyorum. Bahçe küçülmüş, ağaçlar hiç büyümemiş görünüyordu bana. Bahçe duvarları yıkılmıştı. Babamın diktiği fidanları, çiçekleri arıyordum, bulamıyordum. Bahçe benim belleğimde duran biçimde değildi artık. Pencerelerden, uzaktaki boğaz, halicin ağzı, Galata köprüsü görünüyor. Değişik bir atmosferi var mahallemizin. Dışarı çıkıyorum. Geniş caddelerde parke kaldırımlarda sanki ilk kez yürüyormuşum gibi hayretle bakıyordum mağaza vitrinlerine. Evimiz Fatih'e on dakika sürüyordu yürümekle. Fatih Camiini geçince bir yere vardım ki, oradan ünlü Bayazıt kulesi çıktı karşıma. Daha fazla ileri gidemedim. Annem evden çıkarken «uzaklaşma kaybolursun» demişti. Döndüm geriye. Başka caddelerden geçerek, değişik insanlar, değişik yapılar gördüm. O yıllarda tütün ve gazete satan dükkânlar devamlı zil çalarlardı. Soğuk su ve gazoz satarlardı. O dükkânların birinden «Çocuk Sesi» adlı dergiyi aldım. O günü bütün ayrıntıları ile gözlerimde yaşatıyorum şimdi. Güneşli caddeleri, sebze ve meyva satan manav dükkânlarını, bakkalların vitrinlerini, fırınlardaki değişik ekmekleri bir bir görüyorum.

Okul Camlarında Kendimi Görüyorum

1 Eylül Cuma

Gelenbevi Ortaokulunun ilk sınıfında öğrenciyim artık. Büyük Fatih yangınında yanmış, yıkıntıların arasında okulumuz. Kalabalık bir sınıfın içindeyim. İlk kez Fransızca dersine ilgi duyuyorum. Bunda öğretmen Tev-

fik beyin önemli rolü var. Öğrencilerin gözünde yeni bir dil dünyası kurmasını biliyor. Onları çekiyor bu dünyanın karşısına. Her dersin bitiminde bir şeyler öğrendiğimizi anlıyoruz. Sınıfın camlarında mutlu yüzümü görüyorum her teneffüste.

Baha Beyin Getirdiği
Edebiyat Dünyası

2 Ekim Pazartesi

Aradan iki yıl geçmiş. Benim için dönüm noktası sekizinci sınıfta başlıyor. Okulumu, sekizinci sınıfa geçince değiştirmişim. Yeni kurulmuş, Kumkapı ortaokuluna başlamışım. Şimdiye kadar hiç karşılaşmadığım olgunlukta bir öğretmenden Türkçe dersi, daha doğrusu Edebiyat okuyorum.

Edebiyat yeteneği olan öğrencileri, önce yüzlerine bakarak ayırıyor. O derece öğrenci seçmesini biliyor. Bir de yazmış olduğunuz bir şiiri ya da düz yazınızı dinlemiş ise sizi yarıdan fazla tanımış demektir.

İşte benim Edebiyat ateşim, ortaokulun ilk iki sınıfında kül altında için için yanarken, Baha Beyin derslerinde körüklenmiş bir demirci ocağı gibi iyice alevlenmeğe başlıyor. İster istemez öbür dersleri biraz seriyorum. Bazı geceler ölçülü uyaklı üç-dört şiir yazdığım oluyor. Ertesi günü sınıfta okuduğum zaman, Baha Bey şiirlerimi dize dize açıklıyarak anlatıyor öğrencilere. Ozanlık bir rüzgâr gibi beni önüne katıp sürüklemeğe başlıyor. Dur durak demiyor, doğanın tellerine vuruyorum. Ve bir ırmakla kayıyorum denize doğru sanki.

Baha Beyin, o yıl okuttuğu dersin Edebiyat olduğunu, Liseye geçince daha iyi anladım. İstanbul Lisesinde ilkin Orhan Seyfi'den, onuncu sınıfta Hakkı Süha'dan

okuduğum Edebiyat, ortaokulun son yılında öğrendiğim edebiyat yanında epeyce yavan kaldı. Onlarla yetinse idim, sıradan bir öğrenci için belki yeterli görünürdü. Fakat, Baha Beyin bana verdiği yöntem, artık tek başıma da kalsam, edebiyata adımımı attığımı gösteriyordu.

Birgün Orhan Seyfi, derste bir ödev verdi. Bahar üzerine, her öğrenci kendi görüşlerini yazacaktı ve ders sonunda toplanacaktı kâğıtlar. Otuz-kırk dakika süresince herkes bir şeyler yazıp verdi. İki gün sonraki derste Orhan Seyfi kâğıtları çıkardı ve benim adımı okudu. Ayağa kalktım.

«Hangi Ortaokuldan geldin sen?» dedi. Söyledim.

«Hocanız kimdi?» dedi.

«Baha Bey» dedim.

«Kırmızı sakallı Baha Bey değil mi?» Olumlu cevap alınca, ilerde bir kalem sahibi olacağımı belirten birkaç söz söyledi.

Okulu bitirdikten sonra Baha Beyle seyrek de olsa ara sıra görüşüyorduk. Birkaç kez Vaniköy'deki evine gittim. Evinin boğaza egemen oluşu ve oradan kıvrılan boğazın az rastlanır bir doğa getirişi, onun beğenisini gösteriyordu tekrar. Son yıllarda hep ziyaretine gitmek istedim. Bugün yarın derken, bir sabah ölüm haberini getirdi gazeteler. Görüşmek kısmet değilmiş diyeceğim ama, suç bende. Şimdi ne zaman boğazdan geçsem, Vaniköy'de sırtda tek başına duran evine bakarım. Mavi gözlerini, pırıl pırıl yüzünü görür gibi olurum.

Sen Anadolu

5 Kasım Çarşamba

Yıl 1940. Babamı yitirdim. Lise son sınıftayım. Yatılı olarak bir Anadolu Lisesinde okuyacağım. Ağabeyim

ile oturduk, yatılı ücreti en ucuz olan Kütahya Lisesini seçtik. Okullar açılmıştı. Bir ay gecikme ile bu küçük, orta Anadolu iline bir gece yarısı indim. Hiç bilmediğim, görmediğim bu kente, istasyondan bir payton ile gidiyorum. Karanlıkta ancak uzaktaki dağları, bazı binaları seçebiliyorum. Paytoncuya «otel» diyorum. «Beni bir otele götüreceksin.»

Az ışıklı bir kahvenin önünde duruyoruz. Kahvenin üstü otel. Tanımadığınız insanlarla bir odada kalacaksınız. Tek yataklı oda bir tane imiş, müşterisi var, dolu. Üç yataklı bir oda gösteriyorlar. Öbür müşteriler yatmışlar, uyuyorlar. Ağır bir örtü gibi uyku gözlerime iniyor.

Kütahya'yı Tanımaya Başlıyorum

7 Kasım Cuma

Liseye kaydımı yaptırdım ama yatılı kadro dolu. Gündüzcü öğrenci olarak devama başladım. Küçük bir Anadolu kenti burası. Sokaklarının ortası oyulmuş. Kışın ve ilkbaharda, dereler akıyor bu kanallardan. Karşıdan karşıya küçük tahta köprülerle geçilir. İki katlı, ahşap bir evin, ikinci katında oturuyorum. Odamda gaz lâmbası, yakıyorum. Sekiz yıl sonra tekrar gaz lâmbası ışığında kitaplarımı okuyacağım. Pencereler mavi karartma kâğıtları ile kaplı. Dışarıya ışık sızmayacak. Savaşta değiliz ama, bir savaş atmosferi yaşıyoruz. Avrupada amansız bir savaş sürüyor. Bizler savaşta değilken, barışı yaşıyamıyoruz.

Her gece iki-üç şiir yazdığım dönemden uzaktayım. Edebiyat gazete ve dergilerini izliyorum. Fakir bir odam var. Yatağım yere serilmiş. İki sandalye üzerinde kitaplarım. Bir tahta rahle. Üzerinde gaz lâmbası yanıyor. Dı-

şarısı zifirî karanlık. Bazan sofanın pencerelerinde karanlıktaki ağaçlara bakıyorum. Geride bıraktığım çocukluğum ve ışıksız Anadolum.

Günlük derslerimi hazırladıktan sonra öbür sandalyenin üzerinde duran edebiyat dergilerine kayıyorum. İstanbul'da 'Yeni Edebiyat' gazetesi, Samsun'da 'Toprak' dergisi izlediğim yayınlar. Yeni bir edebiyat kuşağı, ağır ağır çıkıyor ortaya. Toplumcu gerçekcilik, daha çok gözleme yaslanmış o sıralar. Henüz estetik olanaklarını araştırmamış. O dönemde en iyi örnek olarak Sabahattin Ali'nin hikâyelerini, bir romanını okumuşum. Sadri Ertem'le, Reşat Enis'le yeni yeni karşılaşıyorum. Ses dergisi yeni bir anlayışla tekrar çıkmaya başladı. Ama yayını düzenli değil. Yeni bir sanatçı topluluğu yaklaşıyor. Servetifünun Uyanış'ta başlıyan 'tasfiye' hareketi, o günkü yazar topluluğunun tekelinden çıkmış, yeni yeni imzalarla güçleniyor. İlk şiirlerimi yayınladığım Servetifünun-Uyanış tamamen genç yazarlarla yayınına devam ediyor. İlk kez 1940 dan sonraki sanat kuşaklarında bir ekip çalışması, bir kollektivite görülüyor. Kütahya'da geçen 6-7 ayım bana uzun yıllar gibi göründü. İstanbul'dan, oradaki yayın yaşamından ilk kez uzakta kalmıştım. Duygu ve düşünce yönünden yeni tarz bir şiir akımına girmiştim. Servetifünun-Uyanış'ta çıkan ölçülü uyaklı şiirlerim, ilk denemeler olarak belki olumlu, ama kendimi bulmak için yeni örneklere girişmenin gerekli olduğunu gösterdi. Varlık'ta, Yeni Edebiyat'ta, Dikmen'de ikişer, üçer şiirim yayınlanmıştı. O dergilerin yazarları tarafından bilinen bir imza oluyordum.

Esmer Tenli İnsanlardan Ayrılış

2 Haziran Salı

Kütahya'yı çınar ağaçları, akar suları, cömert insan-

ları, hâlâ unutamadığım evleri ile geride bıraktım. Bir gece yarısı, tek atlı bir paytonla istasyona gidiyorum. Gecenin karanlığında kömür kokusu çıkaran lokomotifin arkasında az ışıklı vagonlar. Heybeli köylülerin arasına oturuyorum. Uykunun yanı başındayım. Henüz elektrik görmemiş küçük istasyon binalarının önünden geçiyoruz. Gaz lâmbalarının sarı ışığında, halk aşkının yüreğime iyice yerleştiğini, çok sonra anlıyacağım. Tüm şiirlerime onlar egemen olacak. Gözü yaşlı duygusallıktan sıyrılıyorum. Türkülerde neden ağladığımızı, yavaş yavaş anlamağa başlıyorum. Kütahya'daki öğrenciliğim, ilk kez bağımsız bir kişinin gerçeklerine itiverdi beni. Duygusal ve dar bir çerçeveden, acı denemelere geçtim. Dikenli, tozlu yolları, dağ eteklerindeki patikaları, her kıştan sonra yatağını genişleten, toprağı oyuk oyuk bırakan ırmakları gördüm. Asıl önemlisi, bütün bu Anadolu manzaralarının içinde insanları tanıdım. Tenbel erkeklerin yanında çalışan kadınlarımızı gördüm. En zahmetli işlerle iki büklüm tarlalarından dönüyorlardı. Yorulduklarının farkında değillerdi sanki. Esmer yüzlerini, bal rengi gözlerinin dalgınlığını, buğday tarlalarının rüzgârını unutamıyorum.

Edebiyat Evreninde
İlk Adım

5 Haziran Cuma

O yılların en iyi hikâyecisi Sefer Aytekin mektupla Hüsamettin Bozok'a tanıtmış beni. Yeni Adam dergisinin yönetim yerinde karşılaşıyorum onunla. Zola üzerine yazdığı bir kitabı henüz yayınlamış. Yeni Adam'da tiyatro üzerine, yeni edebiyat kuşağı üzerine eleştirme yazıları yazıyor. Yeni Adam, edebiyat yönü ile değil, toplumcu ve fikir yanı ile ilgi çeken bir dergi o sıralar. Eski sayılarını

Sahaflar çarşısında harıl harıl aradığımı nasıl unutabilirim? İlk kez, o yıl Küllük, yeni sanat kuşağının uğrağı, sohbet yeri olmağa başlıyor. Ünlerini yeni yeni kuran ozanları, yazarları, ressamları orada tanımağa başlıyorum. Hikâyeci Sait Faik, Ressam Abidin Dino, Arif Dino, Edebiyat tarihi incelemeleri yapan Lütfü Erişçi, Ozan Rıfat Ilgaz, Niyazi Akıncıoğlu, Suavi Koçer, Suphi Taşhan hep orada tanıdığım arkadaşlar. Bütün konuşmaların konusu edebiyat. Yeni çıkacak dergilerin plânları, kadroları, ilk sanat topluluklarının özünü getiriyor. Aramızda üniversite öğrencileri, gazetelerde muhabir olarak çalışanlar, benim gibi liseyi yeni bitirmiş gençler var. Öyle sanıyorum ki, böylesine yoğun çalışmalar, böylesine kalabalık sanatçı topluluğu ilkti edebiyatımızda. Galiba iyi yöneticileri, kudretli kalemleri vardı bizim kuşağın. Ondan sonraki kuşaklarda pek göremedik, bu toplu çalışma bilincini. O dönemde bir sayı çıkan 'Küllük' dergisinin sözünü etmeden, 1940 Edebiyatını anlatabilir miyiz bugün?

Ülkemiz o dönemde dikta yönetimine iyice girmişti. Ozanlar, ressamlar, tek kelime ile sanatçılar, çok sert bir baskı çarkının dişlileri arasında idi. Gazete çıkarmak, dergı yayınlamak, ilkin uzun formalitelerden geçiyordu. Önce bir dilekçe ile Valiliğe başvuracaksmız, orası Emniyet Müdürlüğüne havale edecek. Dilekçeniz günlerce, bazan aylarca bekletilecek, âdeta istim üstündeki sanat havanız, olanaklarınız gevşemeğe yüz tutacak. Neden sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğünden dergi çıkarma imtiyazınız gelecek. Burada ilk adımı atmayı başardınız demektir. Sanat dergilerinin para kaynağı en önemli konu idi o zaman. Evet ozansınız, hikâyecisiniz, yazı-şiir yönünden hazırlığınız vardır. Ama parayı nereden bulacaksınız? Bunu o vaktin yönetimi, polisi ince ince araştırırdı. Yalan, çok kez yanlış raporlarla durumu iyice şüpheli bir mecraya sokarak, iyi gözle bakılmayan kişiler yaparlardı sizi.

Oysa bizim kaynaklarımızın, hiç de onların dillerinin altında bulundurdukları kara sürme ile ilişiği yoktu. Bu işe ayırdığımız paralar, ilkin mâsum harçlıklarımızdan geliyordu. Aramızda biraz varlıklı, üne kavuşmak istiyenler daima bulunuyordu. Bu varlıklı sanatçılar iki sayı, beş sayı çıkan dergileri desteklemişlerdir. Bundan ötürü o dönemin bazı organları, batıp çıkarak az ömürlü olmuştur. Bazan da bir dergi çevresinde toplananlar, beşer onar lira vererek ilk sayıyı çıkarmağa çalışırlardı. Üçüncü zorluk matbaa işinde başlardı. Polisin yaptığı baskı, matbaacıları çekingen, biraz korkak bir kuşkunun içine bırakmıştı. Bazı namuslu, küçük matbaa sahiplerine bu baskı etkisiz kalırdı. O matbaalar bizlerle, âdeta kader birliği yapmışlardı. Küçücük sermayeleri, büyük balıkların yutmak üzere olduğu lokmalar gibiydi. Direnme gösteremezlerse yaşamak güçleşecekti.

Sanat ve edebiyat alanında idik ama, çevremizle bir takım anlaşmazlıklarımız olduğunu herkes biliyordu. Bundan dolayı bize yakınlık duyan, sevgi gösteren matbaacılar olmuştur o zamanlar. İşlerimizi daha ucuza yaptıkları da oluyordu. Dördüncü güçlük, dergilerin dağıtım işinde çıkıyordu. Her çağda olduğu gibi, o yıllarda da edebiyat çok satan bir meta değildi Dağıtımı kendimiz düzenliyorduk. Hep o güçlükleri yendik. Dergiler, gazeteler çıkardık. Aramızda o günleri anımsıyanlar gittikçe azalıyor. Bugün hayatta olmıyanlar, sanat alanını bırakmış olanlar, çevremizden uzakta şimdi. Bundan ötürü, o çekileri yaşayanlar, anılarına tekrar girmelidirler.

İkinci Dünya Savaşı
Yıllarından geçtik

9 Haziran Salı

İkinci Dünya Savaşı en şiddetli dönemine girmişti, 1941-1942 yıllarında. Savaş rüzgârı, kurumuş yapraklar

gibi katmıştı önüne insanları. Cephelerden, toplama kamplarından gelen haberlerle, hikâyelerle ürperiyorduk. Avrupanın çeşitli kentlerinde Yahudiler, en ağır işkence ile yok ediliyorlardı. Her ülkede Quisling'lerle işbirliği yapan Naziler, 'Dayatma' hareketine katılanları en ufak bir şüphe üzerine kurşuna diziyorlardı. Tek kelime ile Avrupada yaşam zor katlanılır bir ortam yaratmıştı. Ozanlarımız bu atmosferi soluk soluğa yaşayan kişiler olmuşlardı. Bundan dolayı o yılların şiirleri, savaş paralelini iyice izlemiştir. İstanbul'da Sıkı Yönetim vardı. Gazeteler ikiye ayrılmıştı. 'Mihver' denilen Alman, İtalyan, Japon üçlüsünün kazanmasını istiyenler bir tarafta, Batı cephesinin, Demokrasi taraftarlarının başarısını bekleyenler öbür tarafta. Haberlerin değerlendirilişi, yorumlar, hep bu ölçüye göre yapılıyordu. Fakat hükûmet yönetimini ellerinde bulunduranlar, Batı taraftarı idiler ama, alttan alta Nazileri destekliyorlardı. Bilinçsiz bir politikaydı bu. Hangi taraf kazanırsa, o yöne geçilecekti daha doğrusu. Bir dikta içinde idik. Savaş dışında bulunuyorduk. Diktacılarımızın büyük bir bölümü, Nazilerin kazanmasını istiyorlardı demek, yanlış bir kanı olmaz bugün.

Edebiyatsız
Bir Günüm Geçmiyordu Artık

11 Haziran Perşembe

O yıllarda geç yatardım. Bazı kez, hemen elektriği söndürür söndürmez gözlerim, o kadar çabuk kapanırdı ki, kendi kendime 'işte uyuyorum' demeğe vaktim kalmazdı. Karyolamın sağ tarafında masam, masamın üzerinde kitaplar, dergiler dururdu. Biraz önce okuduğum kitap ,belki bir Hüseyin Rahmi benden ayrılırdı. Sabahleyin uyandığımda, karanlık bir kuyuda tüm geceyi ge-

çirmiş gibi kesintisiz uykudan sonra güneşli bir odaya gözlerimi açardım. Masamda, yazdığım uzun şiir başlardı konuşmağa. Fakat o anları daha fazla yaşıyamazdım. Derhal kalkacağım, traş olacağım, giyineceğim, Fakültedeki derslere yetişeceğim. O şiir üzerinde biraz daha çalışabilmek, sabah atmosferi içinde ona girebilmek olanağım yoktu. Fatih'e kadar bir solukta yürüyorum. O sıralarda tek taşıt aracı tramvaydı. Dolmuş, yalnız denizde kayıklarla yapılırdı. İlk derse yetişirdim. Sınıflar, koridorlar, bahçe üniversite öğrencileri ile dolu olurdu. İlk sanat heyecanlarım böyle bir ortamdan, Ankara Caddesi çevresindeki basımevleri arasında idare yeri olan haftalık bir gazeteye götürdü beni. 'İnkilâpçı Gençlik', küçük bir gazete boyunda, daha çok üniversite eylemine yer veren bir yayın organı idi. Üniversite sorunlarından, edebiyat yazılarına kadar geniş bir alana yayılmıştı. Bütün sağcı gazeteler gibi, karşı görüşleri hedef bilen, hücum yönü ağır basıyordu. Ben daha çok sanat gazetesi kişiliğini kazandırmak istiyordum ona. İlkin sanat eleştirileri yazdım. Ankara'da yayınlanan 'Dikmen' gazetesinde şiirlerim çıkmağa devam ediyordu. İnkilâpçı Gençlik'te Edebi Portrelere, Anadolu anıları, izlenimlerimi getiren «Sükasa Mektuplar»a başlamıştım. Gazetenin sahibi askere alınınca, bütün yönetim bana kaldı.

Nisuvaz Pastanesinde bir Akşam
Ya da Yahya Kemalin Anlattıkları

15 Kasım Cumartesi

Soğuk bir kış akşamı. Dışarda kar atıştırıyor. Nisuvaz pastanesinde geri tarafta oturuyoruz. İlkin Nisuvazı anlatmalıyım biraz. Saray sineması karşısına düşen bu pastane acaip bir yerdi. Salon ikiye bölünmüştü. Ön ta-

rafta çoğunlukla rum vatandaşlar otururlardı. Bunlar daha çok, İstiklâl Caddesinden geçenleri seyrederlerdi. Ve bizler hiç birisini tanımazdık. Salonun geri taraftaki ikinci bölümü, cadde ile ilgisini kesmiş gibiydi. Daha doğrusu orada otururken sokakla ilgilenmezdik. Bu bölümü, ön taraftan bir set ayırırdı. Bu set birbuçuk metre yüksekliğinde ve salonu yarısına kadar keserdi. Arka taraftaki bu bölümde sohbete dalar, unuturduk çevremizi. Bizim oturduğumuz bölümün bir köşesi orospulara aitti. Çok vakit, onlar bizden habersiz, biz onlarla bir ilişki kurmadan otururduk. Bir süre geçtikten sonra onların bazıları ile ahbap olduk. Hayat hikâyelerini dinledik. İlişkiler bunun ötesine pek geçmedi. Sanat sorunları bizleri öylesine doldurmuştu ki, sanki bu evrenin dışında başka dünya yoktu.

Tekrar soğuk bir kış akşamına dönüyorum. Bizim topluluk bir hayli kalabalık. Şimdi belleğimde kalan isimler: Yahya Kemal, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Hasan Tanrıkut, Selmin Hanım (Selmin Evrim), Sait Faik, Hüsamettin Bozok, Asaf Hâlet Çelebi, Samim Kocagöz. Yahya Kemal anlatıyor. Herkes onu dinliyor. Daha çok Fransa anılarım, bizim yakın geçmişimizden bazı olaylar anlatıyor. Boğuk bir sesi var. Yüz çizgileri kımıldamıyor. Mimik yok dersiniz, bir saat konuşsa bile değişik bir ifade yakalıyamazsınız yüzünde. Belli hep rahat geçmiş bir yaşamı var. Bir kuşku, bir endişe dudaklarını titretmemiş şimdiye kadar. Her çağda en iyi görevler almış. Dışından görünüşü ile 'rahat' bir adam. Özlemini duyduğu Osmanlı çağını, ilkin dekorunu çizerek getiriyor karşımıza. Sonra mizansen başlıyor. Bir saat, iki saat, üç saat, dolu miğde üzerine konuşmasını seviyor. Başka kimse konuşmayacak. Fırsat vermiyor çünkü. O akşam anlattığı bir olayı anımsıyorum şimdi:

«Uzun yıllar Fransada kalmıştım. Paris'teki sanat

çevrelerini, bazı ozanları tanımıştım. İstanbul'a döndüm. Dergâh dergisi çıkıyordu. Batı anlamında ya da batıya özenen bir edebiyat, ilk örneklerini veriyordu. Birgün Orhan Seyfi ile Yusuf Ziya beni ziyarete geldiler. Önce Fransız Edebiyatı üzerinde konuştuk, benim yurtta bulunmadığım yıllarda Türk kültürü, Türk şiiri üzerinde konuştuk. Sonra, sana bir soru soracağız üstad dediler: Şiir salt ilhamla mı yazılır, yoksa bu konuda kültür gerekli midir? Ve eklediler: Öyle ümmi ozanlar yaşamış ki, hiç kültürden nasiplerini almadıkları halde, güzel şiirler yazmışlar... Biraz durdum düşündüm, her ikisi de kültür taraflısı görünmüyorlardı. Şöyle oturup ciddi ciddi kitap okumayı itiyat edinmemişlerdi. Kulaktan dolma, gayet sığ bilgileri vardı. Örneğin bir Odise'yi, bir İlyada'yı okumağa kalksalar, bırakın onları, Çağdaş Fransız ozanlarının yapıtlarını anlıyacak yeteneğe sahip değillerdi. Onlara kendilerinin hoşlanacağı karşılığı verdim. Şiir, ilham perisi ile başbaşa kalınınca yazılır. Kültür istemez. Batılı ozanlar da öyle.»

«Yanımdan memnun ayrıldılar. Bundan dolayı yüzeyde kalan manzumeleri daha kendileri hayatta iken unutulacaktır.»

O akşam orada bulunanlar uzun uzun güldüler. Yahya Kemal'in bu tutumu, Hüsamettin Bozok'u düşündürmüş olacak ki, bana döndü:

«Görüyor musun» dedi. «Çevresindekilere içtenlik göstermiyor. Kendisi, bir ozan için kültürün ne kadar gerekli olduğunu biliyor. (İki elini kitap okur gibi yaparak) ve durmadan kitap okuyor. Öbürkiler ise şiir yazmak için, ilham perisi bekleyecekler.»

Yahya Kemal, bazı şiir sorunlarını biliyordu. Çağının ozanı değildi. Osmanlı yaşamı, saray tarihi ile kafasını doldurmuştu. İşlevini yitirmiş, bir azınlığın şiirini,

Divan şiirini sürdürüyordu. Toplumla ilişkilerinde, yalnız miğdesinin feryatlarına kulak veriyordu. Kendi rahatı üzerine kurulmuş bir hayat düzeninden vaz geçmek aklının kıyısından geçmiyordu. Onda iki özellik görüyordum: Gerici bir açıdan hareket ederek şiir dünyası kurmak. Ve bunun dışında hiçbir değeri tanımamak, gerektiği zaman yermek, gelişmelerini önlemek. İkinci özelliği, **mégalomane,** hem de korkunç ölçüde **mégalomane** olması. Gerçi birinci özelliği ile paralel gibi görünür bu nokta. Değildir demek daha doğru bence. Çünkü onun kendini beğenmişliği ya da büyük gösterme merakı, gerçekten etkili olmuştur. Hele bir dönemde, geniş bir çevreye ustalıkla kabul ettirmiştir kendisini, tek olarak. Düşünün ki, Nedim'den günümüze kadar olan dönemde kendisinden başka ozan gelmediğini açık açık söylemiştir. Bunu bazı safdiller de kabul etmiştir. Bu safdillerin arasına, üzülerek söyliyeyim, Cumhuriyet çağında edebiyatımızda birinci plânda gözükmüş olan Nurullah Ataç'ı da katabiliriz. Galiba Ataç, Yahya Kemal çizgisinden çok uzakta değildi. Bu geçimsiz yazarımızın savını yaptığı öyle şiir sorunlarını ansıyorum ve bazan Yahya Kemal ile öyle karşıt noktalarda duruyorlardı ki, insan Ataç'a hayretle bakıyor. Bir diğer ölçüsüne bağlıyamıyorum ikisini diyeceğim ama, olmuyor... Yahya Kemal dehşetli korkutmuştu onu. Bir tehdit ya da dövmeye kadar varan bir olayı anlatırlardı önceleri.

Ataç'ın Yahya Kemal konusunda eni-konu yanıldığı birgün anlaşılacaktır. Hükûmet, halktan uzakta durdukça, Yahya Kemal çizgisinde yürüyen edebiyatçılar, iktidara şirin görünür oluyordu. Bundan dolayı halk sevgisini yüreklerinde taşıyan ozanlar, halktan kopuk olan iktidarlarca ezilmek isteniyordu. Halk aşkı taşımak, ozan olmak, hikâyeci olmak bir yürek işiydi artık. 1940 - 1960 döneminde koğuşturmaya uğramamış, hapse girmemiş, sürgün ol-

mamış, fişe geçmemiş sanatçı, ama gerçek sanatçı göstermek olanaksız görünüyor bana.

Günlük Ekmek Peşinde

26 Kasım Çarşamba

Öğrenci yıllarımız 1940 - 1945 sırasında kaldı. Ekmek peşine düştük. O tatlı Küllük, Nisuvaz sohbetleri, göz açıp kapayıncaya kadar geçip gitti. Aramızdan başka kentlere gidenler oldu. İstanbul'da Sıkı Yönetim ve Polis baskısı daha da ağırlaştı. Günlük ekmek peşinde 1945 Nisanında Ankara'ya gittim. Güçlü bir Üniversite çevresi ve kuvvetini oradan alan fikir ve sanat dergileri, Ankara'yı daha ilginç yapmıştı. «Adımlar», «Yurt ve Dünya» yayınlarını tatil etmişlerdi. Oysa o dergilerin yazarları iyi bir ortam kurmak çabası ile yıllarca didinmişlerdi. Bütün iyi niyetler, sanki bir balta ile parçalandı. Türkiyenin en iyi eğitim ve kültür ortamı bu evrede koparılıp atıldı. Birgün gelecek, bu ortamı kaldıran, yok eden, bir çöl hayatsızlığı getiren Reşat Şemsettin Sirer'in adı, bugünkünden daha büyük ölçüde yerilecektir. Bu sorumluluk çizgisi üzerinde İnönü'nünki de düşünülürse, ülkenin kaderi, evet kültür kaderi, en iyi eğitimcilerin yetişmekte, çalıştırılmakta olduğu bir dönemeçte, nasıl Reşat Şemsettin'e teslim edilir diye sorulmalıdır.

Beraber çalışma alanı dergiler ortadan kalkınca bir dağılma başladı. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinden haksızca çıkarılan Profesör ve doçentlerin yanısıra bazı ilerici öğretmenler bakanlık emrine alınarak, sağduyu iyice işlemez hâle getirildi. O dönemde, bizim bir yaşamımız var diyorum ama, bu günlük ekmek peşinde, terör çarkının dişleri arasında çiğnenerek geçen bir yaşam. Bir bakı-

ma Anne Frank'ın tavan arasında geçen hayatının psikolojik yönden bir benzeri idi bizim yaşamımız. Aradaki fark şuydu. Anne Frank ve ailesi, birkaç yıl bir evin tavan arasında ömür tükettiler. Çeşitli mahrumiyetleri, yüreklerinin antenlerinde duydular. Umutlarını yitirmişlerdi. Yüzde beş de olsa bir kurtuluş yolu hayal ediyorlardı. Umutlu, güneşli güzel günleri, bir pencereden seyreder gibi oluyorlardı ama, bekledikleri özgürlüğe varamadan, kavuşmadan öleceklerini anlamağa başlamışlardı. Ara sıra umut ışığı yanar gibi oluyor, bir iki kez parlayıp sönüyordu. Uzak dağdaki bir ışıktı bu. Uzun süre, o ışığı görmek için, oraya dalıyorlar, göremiyorlardı.

Bizim yoksul ozan hayatımız ise, büyük bir tutuklular evinde geçti sanki. Tam da Gorki'nin «Benim Üniversitelerim» kitabındaki soğuk rayların üzerinde idik. O sayfalardaki gibi umutlarımızı, yurtseverliğimizi, ülkemizin iyi bir geleceğe varacağı inancını yitirmedik. Aramızda genç ölenler, bohem lâbirentinden kurtulamıyanlar oldu. Hiç olmazsa daha iyi, daha sağlam kafa kapısı olan bir kuşağın yetişmesi için bir ortam hazırlandı. Altı yüzyıllık kendi evrenine bırakılmış bir ülkenin, aydınlarının ağır uykudan uyanması sağlandı. Cumhuriyet çağında kurulan sanatın, edebiyatın bir bölüğü batı kopyası idi, hatta oradan aşırılmış örnekler bile gösterilebilir. Ama bu öykünmelerin yanında, diri bir sanatın ilkelerine varıldı. Ulusal Edebiyatın koşulları, bilinci araştırıldı. Verilen örnekler, şimdiden olumlu bir döneme girdiğimizi gösteriyor.

Şiir Okumak

29 Kasım Cumartesi

İyi şiir okuyan iki kişi gösterilirdi eskiden. Nâzım Hikmet ve Yahya Kemal. Her ozan kendine göre, güzel şiir

okur kanısındayım. Yeter ki, kalabalığa alışsın, ortamını bulsun. Çünkü bu da ekzersizden geçerek kazanılan deneme işi bence. Ozanlar şiirlerini, doğal bir ortam yaratarak söyledikleri sürece, bana yadırgama duygusu vermemişlerdir. Topluluk karşısında konuşmak, iyi şiir okumak kolay kazamlan yetenek değil herhalde. Bu işin eğitim ve denemelerini yapmış ozanlar daha etkili olabiliyorlar.

1948 ya da 1949 yılı kış aylarında düzenlenen bir şiir gününde bulunmuştum. Yahya Kemal'den kendi şiirlerini dinliyecektik. Türkiyemizde değer ölçüleri çok değişiktir. Bazı ozanlar, hiçbir olumlu yanı olmadığı halde övülebilir. Bazı gerçek değerler de bir kenara itiliverir. Bu bakımdan Yahya Kemal'i kendi şiirlerini okurken dinlemek için Türkocağı salonuna gittim. Eski şiir tarihimizin bir bölümünü dolduran halk ozanları vardır. Yunus Emre'den Karacaoğlan'a kadar bu ozanlar, önemlerini yitirmeden çağımıza gelmişler. Hatta öyle bir dönem gelecek ki, daha iyi bir sentez açısından ele alınırlar da, insancıl yönleri bir bir sayılıp dökülürse, değerlerinin, dar kalıplar içinde sıkışıp kalmadığı anlaşılacaktır. İşte gerçekten beşeri yapıları olan ozanlara öykünen kişiler manzumelerini okuyorlardı. Bir yandan düşünüyorum. Karacaoğlan, Emrah, Bayburtlu Zihni, ilkel bir ortamdan geliyorlar. Söyledikleri ile yaşamları arasında çelişki yok. Şiir teknikleri, öze tıpatıp uygun. Kentlerde oturup köy manzaralarına bakan aydınlar, halk ozanlarının biçimsel yanlarını alarak şiir yazmağa kalkarlarsa, bence ortada kalırlar. Yirminci yüzyılda uygar bir yaşamın içine girmiş. Emrah ya da Seyranî tarzında, o ölçüyü, o mayayı alıp modernize etmeden şiir yazmış ama ne Karacaoğlanın içlemi var kendisinde, Ne Yunus Emre'deki öz. Bana sorarsanız söylev veren politikacıdan ne farkı onların? Aslını ararsanız halk şiirini kendi kalıpları içinde modernize etmek de yeterli değil bence. Bugünkü şiirin, modern şiirin olanakları ayrıntıları ile bi-

linmeli ilkin. Sonra Halk Şiirinin tutarlı yönleri, yani içtenliği getiren bazı deyimler, yürekli söyleyişler alınmalı, modern şiir potası içinde bileşime varılmalı derim hep. Bunu deneyenler, hem de ustalıkla deneyenler oldu. Ahmet Kutsi Tecer'in, Orhan Şaik Gökay'ın yazdığı parçalar, folklor ölçüleri içinde bir hayli iyice denemelerdir. Peyami Safa, yirmibeş yıl önce, Behçet Kemal ve onun gibi yazanlar için «Folklor kırması» deyimini kullanmıştı. Hakça söylenmiş bir söz.

O gün, bol bol bu türden manzumeler okundu. Şiir sanatı dışından gelen bir yazı çeşidini uzun süre dinlemek gerçekten eziyet idi benim için. Katlandım, biraz daha kaldım orada. Yahya Kemal alkışlarla çıktı kürsüye. Şöyle biraz durakladı. Belli ki kalabalık karşısına çıkmakta usta. Nerede ne yapılacağını, daha doğrusu mizanseni hazırlıyor. Kalabalığı yakalamış bir kere. Ağır cüssesi ile kürsüyü, sahneyi dolduruyor. Ama kafanızda bir ozan çizmişseniz, yok öyle bir kişi karşınızda. Giyiniş tarzı ile bir fabrikatör, büyük bir tesisin sahibi gibi duruyor. Evet fizik yapılış böyle. Okudukları ile, okuyuş tarzı ile bu hantal fizik yapıyı sevimli hâle getirebilir dedim içimden. Bunu bekliyorum biraz. İki elini dua eder gibi yukarıya kaldırarak, boğuk (hele şiir armonisi hiç olmıyan) sesi ile başlıyor okumaya. İnsan istiyor ki, dağlardan yankılanıp gelen bir ses olsun. Hiç olmazsa aruzun müzikalitesini bir İsmail Habib gibi getirsin kulaklarımıza. Gerçi Yahya Kemal tek sesli bir şiir türünden örnekler verir. Onda orkestrasyon aramak beyhude. İnsan bir yere geliyor ve aşırı övgülerin ne denli zararlı olduğunu anlıyor. Matinenin sonuna kadar kalamıyorum. Bu, benim için hayal kırıklığı olmadı. Çok güzel şiir okuduğu üzerine kurulan efsaneye kuşku ile bakıyordum. Böyle bir yeteneği olmadığı konusunda gözleme vardım.

Türkiye koşulları içinde bir ozan rahat olabilir mi?

Buna şaşıyorum önce. Tedirgin, rahatsız bir adamdır ozan. T. S. Eliot, Charles Baudlaire bireyci, içine kapanık, karanlık bir alana bakıyorlardı. Çağlarının, ülkelerinin acı sorunları karşısında bir davranışları, bir açmazları vardı. Kapalı bir şiir lirizminin çerçevesi içinde yazıyorlardı. Oysa, bugün yaşadığımız çağın gerisindedir onlar. Yahya Kemal, daha nekadar gerilerde kalıyor düşünün biraz. Kınamak için yazmıyorum bunları. Şiirimizin en önemli kişisi gibi gösterilen bir ozanın gerçek değerini, gerçek yerini tartışmak, yeni bir görüş açısından incelemek gerekir diye söylüyorum.

Cahit Sıtkı İçki Denizinde
Yahya Kemal Okuyup Üflüyor

30 Kasım Pazar

Asfaltta yorgun bir akşam var. Sonbahar gitmiş, kışa girmemişiz daha. Kış mevsimi sokağın, caddenin köşesinde duruyor. Üç saat rüzgâr esiyorsa, beş saat bulutlar üstümüzde. İnsanlar, o telâşlı halleriyle bulvarda, az ışıklı mağazaların, neon lâmbaları yanıp sönen otellerin önünden geçip gidiyorlar. Posta caddesi daha az aydınlık. Ayvaların sarı, narin kırmızı olduğu bu günlerde, içkili yerlerle nedense daha çok dostluk kurulur. Arkadaşlar aranır. Oralara bir içgüdü ile yürür insan. İsteksiz adımlarla yaklaştım karşı kaldırıma. Orada içkili iki yer var biliyorum. Birincisi «Yeni Hayat», alkolün bütün evrelerini yaşar orada insan. Ozanlardan, memurlardan, polislerden ilgi çekici tipler görürsünüz. Az bir para ile alkol atmosferine girebilirsiniz. İkincisi, içkili «Şükran Lokantası» dır. Çelebi'nin lokantası da denir. Kalabalık olmaz. Daha bir üstün olma, daha bir temiz izlenimini verir insana. Kolay kolay ısınamazsınız. Ama bir tanıdık görürseniz, bırakırsı-

nız o çekingenliği. Cahit Sıtkı'yı gördüm camın arkasında, tek başına oturuyor. Dolu kadehi düşünüyor, Cahit düşünüyor. Beni görünce el etti. Girdim, karşısına oturdum. Bütün bireyci ozanlar gibi «yalnız adam» o da. Onun kişiliğinde, mutluluğa varamıyan insanların, alkol ile avuntusunu görürdüm çok zaman. Bütün yaşamı alkol ve şiir ile geçiyordu. Öyle yılları oldu ki, içki borçlarından ötürü, İstanbul'a gelemedi. «Dört başı mamur bir tatil olmadıkça, İstanbul'da ne yapayım?» diyordu. Etrafındaki çerçeveyi kıramıyor, yaşama karşı duyduğu küskünlüğü atamıyordu üzerinden. Yaşamı olduğu gibi kabûl etseydi, iyimserliğe kavuşacak, kendi koşullarını düzeltecekti.

Arkadaş bulmuş olmanın verdiği sevinçle, yarım kadehini bir dikişte bitirdi ve garsona işaret ederek, tazelemesini söyledi.

«Bu gece Yahya Kemal, Pâkistan'a gidiyor. Biraz sonra Cemal Yeşil gelecek, beraber uğurluyacağız. Sen de gel, birlikte gidelim gara.»

«Cemal Yeşil'i tanımıyorum. Siz gidersiniz» diyecek oldum. Sözümü tamamlamadan:

«Olmaz, sen de geleceksin. Ben tanıtırım seni» dedi.

Cahit'in «haydi Abbas» şiirindeki bir dize ile yanıtladım sözünü:

«Böyle ferman etti Cahit.»

Kadehlerle karşılıklı oturunca, sık sık Cahit'e okuttuğumuz bu şiiri ansıyınca gülüştük bir süre.

Aradan yarım saat geçti geçmedi, bir siyah otomobil durdu, lokantanın önünde. Kadehlerimizi tamamladık, çıktık. Bazı Rubai çalışmalarından tanıdığım Cemal Yeşil kibar bir kişi. Bizi otomobiline aldı. Gara yollandık. Ben bir gözlemci olarak seyredecektim.

Yahya Kemal kompartmanın penceresinde mahzûn görünüyordu. Yerini ve sohbet havasını buldu mu çok ko-

mışan bir adam olmasına karşılık soruları tek kelime ile yanıtlıyordu:

«Memleket özlemini gidermek için iki sandık rakı aldım yanıma.» dedi.

Bekâr geçen bir ömrün yalnızlığında kaldığını, ıssız bir limana inen tek yolcu gibi duruşundan anlıyordum. Cumhuriyet yönetiminin bir büyük elçisi olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğunun saray özlemine yaslanıyordu bütün ömrünce. Onda bir insan gerçeği yoktu. Mayasında halk sevgisi, halk aşkına doğru uzanan görüş açısı aramayınız. Ölçülü, uyaklı şiiri, duygusal bir heyecanla, geçmişin özlemi üzerine oturtuyordu.

Son kampana vururken, ellerini havaya kaldırdı, sessizce, içinden bir şeyler okumağa başladı. Şiir mi okuyordu? Ankara garından, yurdun üzerine okuyup, üflüyor muydu yoksa? Tren uzaklaştıktan sonra Cahit Sıtkı'ya eğilip sordum:

«Okuyup üfledi değil mi?»

«Doğru» dedi. «Okuyup üflüyordu galiba.»

İkinci Büyük Savaşta
Edebiyatımız Toplumsal Öz'den Geçti

1 Ağustos Pazar

İkinci Büyük Savaş devam ediyor. «Sulh bir hâtıra oldu» diyor Cahit Sıtkı. Arkasından şu dizeler geliyor usuma: «Eğer sen mağlûp olursan hürriyet - Elveda deniz türküleri - Elveda dağbaşı hürriyetleri - elveda artık şehrin kaldırımlarında gülerek, oynıyarak yürümek - Elveda artık, ey aziz yemek.»

1942 Ağustos'undayız. Edebiyatımız, sanatımız bütün kolları ile sosyal öze doğru akıyor. 1939-1940 yıllarında, Gerçek Üstü'cülük akımı, yabancı ozanların, kendi sanat

kişilikleri içinde bile geride bıraktıkları şiir serüvenlerine özenerek başlamıştı. Orhan Veli'nin başlatıp sürdürdüğü Türk Gerçeküstü şiiri, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya ve Halit Fahri'nin yüzeyde kalan şiirine karşı çıkan bir hareketti. Nâzım Hikmet şiiri yanında, yeni konuşmağa başlıyan birer çocuk gibiydi onlar. Konuşma dilinden kuvvet alıyor, geleneksel büyük şiirin orkestrasyonu dışında, kendine küçük bir yaşamın kozasını yeter görüyordu. Eylem olarak bir direniş, sonra bir baş kaldırma biçiminde görülen değişim, bir geçiş çağının özelliğini taşıyordu.daha çok. Bu dönemden sonra, asıl ulusal şiirimizin örnekleri gelecekti. Orhan Veli yaşasaydı, bugünkü Oktay Rifat'tan, bugünkü Melih Cevdet'ten farklı (farklı demek az) ileri bir şiire yönelebilirdi belki.

1942 yılına kadarki kısa dönemde sanatımız, Toplumsal öz'ün katı gerçeği içinden geçti. Sanatı, insan mutluluğunun emrine vermek düşüncesi benimsenmişti. Yeni edebiyatın temsilcileri, halkçı bir dünya görüşüne iyice sarılmış, gitgide halktan kopan hükûmet yöneticileri ile anlaşmazlığa düşer olmuşlardı. İşte bu dönemde ozanlar, hikâyeciler, yazarlar sürgünlere gittiler, Emniyet Müdürlüğünde günlerce, aylarca hücrelere kapatıldılar, işkence gördüler. Yıllarca hapishanelerde kalanlar oldu. Gerçekten demokratik yasalara göre suç işlenmemişti. Halkçı çizgiden uzaklaşan hükûmetler, halk çekilerine, halk aşkına anten olan sanatçılara kötü niyetle, kötü gözle bakmağa başladıktan sonra, ilişkiler büsbütün kesildi. Bundan ötürü ilerici edebiyatçılara karalar sürüldü.

1937 1942 arasında bazı zig-zaklar çizilmiş, kişiliğini belli eden bazı imzalar belirmişti. Ses dergisi, değişik biçim ve boyda, aralıklarla çıkmış, bazan sosyal özle yüklü şiiri, bazan biçimsel örnekleri veren dergi kişiliğinde görünmüştü. Sınırlarımıza kadar dayanmış savaşın ürpertici rüzgârını, o derginin bir takım sayılarında bugün de bula-

biliriz. Yeni kuşağın «kavga» şiiri ilk kez oradan başlar. İnsan dergisi, namuslu aydınları sonradan aldatan bir Üniversite Profesörünün olumlu dönemini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. O sıralar, gözlemci yanı ağır basan, sosyalist bir sanatın organı «Yeni Edebiyat» gazetesi, Sıkı Yönetim mahkemelerine götürüldü. Yazarları yargılandı. Bu baskılar sonucu, yayınını tatil etmek zorunda kaldı. «Servetifünun - Uyanış» az bir okuyucu tarafından izlenmesine karşılık, yayınına devam ediyor, yeni kuşağın bir bölük sanatçısı kalem denemelerini orada yayınlıyordu.

O yıllarda dergilerin birinci özelliği yenilikçi olmaktı. Ama bu yenilikçilik anlayışı, her zaman sosyal bir özden gelmiyordu. Orhan Seyfi'nin, Yusuf Ziya'nın yüzeyci şiirinden farklıydılar, Fransızların Birinci Büyük Savaş sonrası ozanlarının toplumsal kökü olmıyan örneklerine yaslanıyordu çoğu zaman.

Jan Valjan'la İlk karşılaşma

19 Ocak Perşembe

Başka ülkelerin baskı dönemlerini anlatan hikâyeleri, romanları okurken, kendi yurdumu, kendi yurdumun koşullarını düşünürdüm. «Bak bak» derdim, «Fransada 1789 devriminden önce insanları, özellikle yazarları, ozanları, ağır halk aşkını göğsünde yaşatan aydınları keskin baskı çarkının dişleri arasına nasıl itmişler. Onlara, haklı davalarında işkenceleri nasıl reva görmüşler? İlk gençlik çağlarımda hep bunları düşünürdüm. Bugün hiç belleğimden uzaklaştıramadığım bir film vardır. İki bölümde gösterilen (Sefiller) i sanki dün akşam görmüş gibi, şimdi gözlerimin önüne getiriyorum. Galiba ortaokulun birinci sınıfında idim. O gün okula gitmemiştim. Hary Baure'un Jan Valjan

tipini nasıl yarattığını görecektim. Aslında Victor Hugo adını duymuşluğum vardı ama, «Sefiller» in onun romanı olduğunu bilmiyordum. Daha günlerce önce, afişlerini, fotoğraflarını sinemanın giriş holünde görmüştüm. Beni şiddetle kendisine çekmişti, bu film. Karar verdim, o gün okula gitmiyecektim. Paradi bileti 15 kuruş idi. Yani sinemanın en ucuz yeri. Şehzadebaşı Hilâl sinemasınm paradiye ait, yani locaların üst tarafında tahta sıralardan birine yerleştim. İki bölümü birden gösteriliyordu. Ve ben en mutlu günümü yaşıyordum. Kaç saat sürdü bilmiyorum? Hava kararırken dışarıdaydım. Oysa ben romantik edebiyatın en büyük kaleminden çıkmış «Les Misérables» adlı romanını okumadan seyretmiştim. Çocukluk çağımı geride bırakırken, en duygulu tellerime vurmuştu Hugo ve Harry Baure.. Jean Valjan'ın, tanımadığı bir çocuğun yere düşürdüğü paranın üstüne basarak vermeyişini, çocuk umudunu yitirip uzaklaştıktan sonra, pişmanlık duyarak, parayı vermek için, çocuğu arayışını şimdi de görüyorum. Daha o zamanki yaşımda, Fransanın geçmiş bir döneme ait geniş ekranlı kesitini görmüştüm. Haklarını arayan yoksul insanların ezilişlerini düşünmeye başlamıştım. Sonraları Maksim Gorki'nin «Benim Üniversitelerim», «Çorbacı» sını okudum. Gene onun yaşam serüvenini, çocukluğundan başlıyarak gösteren bir seri film gördüm. Çarlık Rusyasının kendi kaderine bırakılmış halkını, onların bütün çekilerini getiriyordu beyaz perdeye. Ve o çağın ünlü bir yazarı çocuk Gorki'ye öğüt veriyordu: «Korkmıyacaksm, dik dik bakacaksın, karşına çıkanlara.»

1940 - 1941 - 1942
Yıllarından Geçerek

21 Ocak Cumartesi

Durmadan okuyordum. Bir tür açlık idi bu. Gözümün tuttuğu bütün kitapları okudum. Ortaokulu bitirdim. Şeh-

zadebaşının sinemlarını, Turan Tiyatrosunda, sonradan çağımızın en büyük komedyeni olduğunu anladığım Naşit'i seyrede seyrede Lise sıralarına geldim. Kalem denemelerim yayınlanmağa başlamıştı. Bazı şiirlerim Servetifünun Uyanış dergisinin İstidatlar sayfasında yayınlanıyordu. Türkiyede Mustafa Kemal yönetimi sona eriyordu. Ve ben baskı çarkının dişlilerinin ilk rüzgârını duymağa başlamıştım. Liseyi bu rüzgârın esintileri içinde bitirdim. Basımevlerinin makine gürültüsü içine girmiştim. Hukuk Fakültesi birinci sınıfında iken **İnkılâpçı Gençlik** gazetesinin yöneticisi olmuştum. Irkçılarla pek dost olmıyan sağcı bir gazete idi bu. Atatürk'e bağlıydı. Turancı - Irkçılar, daha o dönemden Atatürk düşmanı idiler. Bazan üstü kapalı, bazan açık Mustafa Kemal'i yeriyorlar, daha doğrusu eleştirisel bir yergiden çok, küçük düşürücü amacın gerisine saklanarak saldırıyorlardı ona. İşin ilgi çekici yönü şuydu. 1940 yılından sonraki yönetim, bu serüvencilerin sırtını okşadı bir dört yıl kadar. Bu konuda gözlemcisi olduğum bir olgu anlatacağım şuracıkta. **İnkılâpçı Gençlik** gazetesinde ilk yazılarım çıkıyordu. Gazetenin sahibi İhsan Orhon adında, hukuk mezunu, aslen Rizeli bir sağcı idi. CHP ile ilişkileri vardı. Gazeteye bütün Halkevleri abone yaptırılmıştı. Belki bu ilişkiden ötürü ya da daha başka nedenlerle Turancılar İhsan Orhon'u sevmiyorlardı. Aşağı yukarı aynı çizgi üzerinde, birbirlerine düşmandılar. İnkılâpçı Gençlik'e karşıt olarak Orhan Seyfi Orhon'un yayınladığı «Çınaraltı», Mustafa Kemal'i yeren yazılarla çıkıyordu. Bu arada Atsız'ın bir yazısı bardağı iyice taşırdı. Yurtsever Üniversite gençlerinden bazıları, yönetim evimize kadar gelerek, bu yazıların kınanması için bize başvurdular. **İnkılâpçı Gençlik,** bu haklı direnişi dile getiren bir yazı ile Atsız'ı ve Atsız gibi düşünenleri tel'in etti. O yılları hep Sıkı Yönetim'le geçmiştir İstanbulun. Kadife eldivenli, «dur» dediği yerde durulacak, gerçekten demir gibi sert

bir yönetimi vardı o dönemin. Birgün İhsan Orhon'u Sıkı Yönetim'e çağırdılar. Orada Korgeneral Ali Rıza Artunkal'ın karşısına çıkarmışlar. Şöyle bir konuşma geçmiş aralarında:

Artunkal, masanın üzerinde duran İnkılâpçı Gençlik'teki yazıyı göstererek:

«Bu nedir, niçin yazdın bunu?» demiş.

İhsan Orhon:

«Efendim» demiş. «Atatürk'ü kötü bir dille yeriyorlardı. Milliyetçi Üniversite gençliği bize başvurdu. Böyle yayınlara seyirci mi kalacaksınız dediler. Bizler de gerçek birer yurtsever olarak o kişiyi tel'in eden bu yazıyı kaleme aldık.»

Artunkal:

«Olmaz öyle şey. Siz karışmayın bu işe. Bulandırmayın ortalığı. Size altı hafta yazı yazmak yasak. Bir daha da böyle yayınlar yapmayın. Kapatırım gazeteyi.» demiş.

İhsan Orhon, omuzları düşük geldi. Olguyu bana anlatınca, bir zaman şaştım kaldım. Demek Atatürk'e sövenlere karşı çıkmak yasaktı.

Vaktaki iş, kendileri için de ciddileşti. Atatürk'e düşmanlıklarını açık açık söyliyenler, öyle bir yere geldiler ki, tamamen Faşizan bir tutumla, İnönü yönetimini de sarsmaya başladılar. Bu sarsıntı, İnönü'yü onlara karşı tavır takınmaya zorunlu kıldı. İnönü'nün 1944 de onları tutuklattırıp, dur demesi bundandır.

Bir Derginin Serüveni

10 Şubat Çarşamba

Bizler, Fakülte sıralarında okurken, Edebiyat plânında kalan dergiler çıkardık birkaç kez. Zaten hükûmet, po-

litik alanda yazmak için, yalnız yüzdeyüz kendi taraftarlarına izin vermek gibi bir yol tutmuştu. Muhalifler, gazete, dergi çıkarmak için, CHP hükümetinden kolaylık görmeyi bırakın, tam tersine binbir güçlük buluyorlardı karşılarında. Böylece politikanın dışında tutuluyorduk. İlk edebiyat denemelerimizin içinde idik. Ozandık, hikâyeciydik, diri sanatı savunan yazarlardık. Yeni bir dergi çıkarmak istiyorduk. 1942 ye gelinceye dek **Ses**, **Küllük**, **Yeni Edebiyat** gazeteleri, türlü yönlerden gelen baskı ya da olanaksızlıkların etkisi altında çıkamaz olmuşlardı. Bütün arkadaşlar, cep harçlıklarımızdan ayırarak, bir derginin ilk sayısına yetecek parayı bir araya getirmiştik. Ama elimizde dergi yayınlamak için imtiyaz yoktu. Şimdilerde Valiliğe bir dilekçe vererek alabildiğiniz gazete-dergi çıkarma izni, o dönemde gerçekten çözülmesi zor bir sorun idi.

O sıralarda gazete, dergi çıkarmak için dilekçenizi Valiliğe veriyorsunuz, oradan Emniyet Müdürlüğüne havale ediliyordunuz. Fakat sonrası kolay kolay gelmiyordu. En azından altı ay sürüyordu soruşturma. İstim üzerindeki hazırlığınız, sıcaklığını yitiriyordu. (Bu sorun o kadar kangren olmuştu ki, anımsarım çok partili yaşama girilince, o dönemin deyimi ile Basın Kanunu Anti-demokratik yasaların en başında gösterildiği için hemen kaldırıldı) Elimizde dergi imtiyazı olmadığına göre, alınmış bir imtiyazdan yararlanacaktık. O sırada karşımıza, elinde **Yürüyüş** adlı bir dergi imtiyazı olan Fazıl Mahmut Ülküer isminde bir ilkokul öğretmeni çıktı. Dergi altı sayı gayet sönük bir biçimde yayınlanmıştı. Her sayı için 7,5 ya da 10 lira vererek dergiyi kiraladık. Yazılara, şiirlere karışmıyacaktı. Kendisinin başına bir serüven getirmemek için söz vermiştik. **Yürüyüş**, maaşlardan, harçlıklardan ayrılan paralarla çıkmağa başladı. Ebussuut caddesinde Sebat Basımevinde basılıyordu. Dizgi işini Avedis adında bir mürettip arkadaş düzenliyor, kendi dergisi imiş gibi özeniyordu âde-

ta. Üstelik ucuz yapıyordu. Dergide başlıca şu imzalar toplanmıştı: Rıfat Ilgaz, Lütfü Erişci, Hüsamettin Bozok, A. Kadir, Cahit Saffet, Niyazi Akıncıoğlu, Sait Faik, Suat Taşer, Kemal Sönmezler, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Çaloğlu, Fethi Giray, Hulusi Dosdoğru, Umran Nazif, A. Arad, Burhan Arpad, İbrahim Sabri (Nazım Hikmet), Ömer Faruk Toprak. İlk sayısı 9 Eylül 1942 de yayınlandı. Zamanla her sayısı, gazete ve dergilerde övgü ve yergi biçiminde bizleri ilgi çerçevesi içine çekti. Polisin basımevine yaptığı baskı bir sonuç vermiyordu. Basımevinin sahibi Pascal Efendi ve Avedis bizleri sevmişlerdi. Gerçi Pascal Efendi, polisin tazyiki karşısında ara sıra densizleşiyorsa da tatlı dille yatıştırıyorduk onu. Yazılarımızı, şiirlerimizi unutulmaz dost Avedis ile birlikte genç kızlar elle diziyorlardı. Daha ilk sayının başında bir darbe yemiştik. Yazar arkadaşımız Lütfü Erişci, Sıkı Yönetim sınırları dışına çıkarıldı. Bazı aydın yazar ve ressamlarla birlikte Lütfü'yü, Anadolu'ya sürgün etmişlerdi. Yürüyüşün ilk sayısının yazıları dizgide ve onun (Türk Edebiyat Tarihlerinin ve Tedrisatının Tetkiki) adlı uzun etüdünün ilk bölümü bunların arasında idi. (Sonu var) diye devamlı olduğunu haber verdiğimiz o yazıyı yayınladık. L. Erişci gitmişti ve günlerce hangi kente sürüldüğünü öğrenememiştik. Bundan ötürü yazısının arkası gelmedi. Onun arkasından Hüsamettin Bozok'u Yedek Subay Okuluna yolladık.

Beşinci sayıyı çıkardıktan sonra, çeşitli yönlerden baskılar artmaya başladı. Birgün Sebat Basımevine uğradığımızda, dergi sahibi Fazıl Mahmuut'un beni aradığım söylediler. Meserret Kıraathanesinde otururken telâşla yanıma geldi. Gamsız görünüşünün yerine yüzünü korku sarılığı sarmış, dudakları titriyordu âdetâ:

«Bu işte yokum arkadaş» diye söze başladı. «Beni dün polisler, yatağımdan kaldırarak, Hasan - Âli Yücel'in ya-

nına götürdüler. Dergiyi benim çıkardığımı sanıyorlarmış, İşin aslını anlatıncaya kadar akla karayı seçtim. Biliyorsunuz ben öğretmenim. Uğraşımdan olacağım. Onun için Yürüyüş'ün imtiyaz sahipliğini sana devredeyim. Yazılarınızın sorumluluğu benim omuzlarımda kalmasın.» dedi.

Daha başlangıçta Yürüyüş'ü bizlere devretmesi için istemde bulunmuştuk. Yanaşmamıştı.

Hemen razı oldum. Ama devir işlemi de, yeni bir imtiyaz almak kadar ya da üç-dört ay sürüyordu. Sonuçta uyuştuk ve ayrıldık. O gün ben, karanlık kış gününün sıkıntılı havasından kurtulamadan eve döndüm. Soğuk ve yağmurlu Şubat ayındaydık. Eve geldiğimde, kapıdan içeri girer girmez, ablam bir zarf uzattı bana. Holün loş aydınlığında bir solukta okudum. Hukuk Fakültesi Dekanlığından geliyordu. Birbuçuk satır şöyleydi:

«12. 2. 1943 Cuma günü saat 17 de Üniversite Rektörünü göreceksiniz.»

Gerçi Hukuk Fakültesi öğrencisi idim. Ama koskoca Rektörle ne işim olabilirdi? Şubat tatilini sürüyorduk. Bağlantı kurmakta gecikmedim. O gün Fazıl Mahmut Ülküer'le yaptığım konuşmadan çıkan anlam belli idi. Derginin tatilini istiyeceklerdi. Politika dışında, edebiyat plânında çalıştığımız halde, neden göze batıyorduk? O gece soğuk odamda kitaplarımın arasında hem okudum, hem düşündüm.

Rektör Cemil Bilsel'le Karşı Karşıya

12 Şubat Cuma

Sabah olmuş. Suratı asık bir gün daha sokaklardan geçiyor, camlardan içeri giriyordu. Evimizin penceresinden halicin boğazla birleştiği, Galata köprüsü görünüyor. Da-

ha uzakta Selimiye kışlası, yanında Üsküdar'ın ahşap evlerinin karanlık silueti var. Bu karanlık peyzajdan kurtuldukça, kendi kendime «öğrencilik hayatımın bir dönüm noktasındayım galiba» diyorum. Belki biraz heyecanlı, daha çok meraktayım. Edebiyatı, şiiri çok seviyorum. Onu elimden almak isteyecekler kanısı bir uzaklaşıyor, bir yaklaşıyor. Şimdi o günlerin tutkularını, heyecanlarını karşıma alsam, «gençlik ne kuvvetli, gençlik ne korkusuz» derim hep. O anları yaşamadan dile getirmek ne güçtür bugün.?

Soğuk Şubat gününün sıkıntılı loş gündüzünden biraz kurtulmak için çıktım sokağa. Hiç sevmem böyle karanlık öğle üstü saatlerini. Bulutlar kımıldamaz. Bir avuç kadar mavi gök göremezsiniz. Bayazıt'ta kahvede arkadaşlarla oturdum biraz. Görüşme saati yaklaştıkça tedirginliğim artıyor. Beş'e doğru kendimi, Üniversite'nin ağaçlı yolunda buluyorum. Büyük kapı-sömestre tatilinden ötürü - kapalı. yanındaki küçük kapıdan giriyorum. Merdivenlerden inen - çıkan üç - beş öğrenci var. Sair zamanki uğultulu gençlik, Şubat süresince görülmiyecek diye düşünüyorum ve merdivenleri çıkıyorum.

Birkaç kapıdan geçtikten sonra, Rektörün sekreteri: «Rektör odasında sizi bekliyor girin» diyor.

Önce heyecanlanacağım sanmıştım. Oysa bir kuş kanadı vurmuyor göğsüme. Fırtınadan sonrası gibi değil, rüzgâr çıkmamış gibi sakinim. Giriyorum içeriye. Rektör Cemil Bilsel, büyük bir masanın gerisinde, rahat bir yüzle oturuyor. Bana göre sağ tarafında Hasan Âli Yücel, anlatılacakları dinlemeye hazır bir ciddiyetle beni süzüyor. Kendisine tekrar bakmadığım halde, gözlerinin üzerimde olduğunu anlıyorum. Gene sağ tarafta önde oturan kişiyi ilk kez görmeme karşın, «bu adam polis» diyorum içimden. Az sonra yanılmadığımı anlıyorum.

Cemil Bilsel başlıyor konuşmağa. Masasının üzerinde Yürüyüş dergisinin çeşitli sayılarını göstererek:

«Bu dergiyi sen çıkarıyorsun değil mi? Sosyal, politik yazılar yazıyormuşsun burada.» (Rektör, sosyal kelimesini kullanmıyor, «içtimai» diyordu.)

Başlıyorum derginin serüvenini anlatmağa:

«Efendim, bu dergiyi tek başıma ben çıkarmıyorum. Beş-altı arkadaş birlikte hazırlıyoruz. Derginin İmtiyaz sahibi Fazıl Mahmut Ülküer'dir. Kendisinden kiraladık dergiyi. Her sayı kira olarak 7,5-10 lira veriyoruz. Dergi edebiyat incelemeleri, hikâyeler, şiirler, çeviri yazılar yayınlar. Ben de edebiyat üzerine bazı deneme yazıları ve şiirler yayınlıyorum. Politika ile ilgimiz yok. Biliyorsunuz, dergi ve gazeteler politikadan yana olabilmeleri için, önceden (siyasi imtiyaz) almaları gerekir. Bizim elimizde hem böyle bir imtiyaz yok, hem edebiyat plânı içinde kalmayı yeğ tutuyoruz.»

Tanımadığım kişi burada söze karışıyor:

«Efendim, Yürüyüş,ü Ömer Faruk Toprak çıkarır. Her işi ile o meşgûl olur. Yazılarında, şiirlerinde sosyal birtakım sorunlardan söz açar.»

Bir tertibin içine çekilmeye çalışıldığımı görür gibi oluyorum yüzlerinde:

«Yürüyüş, gizlice yayınlanan bir dergi değil. Bütün sayıları önünüzde. İnceledi iseniz görmüşsünüzdür. Birtakım toplum sorunları ile ilgilendiğimiz doğrudur. Okuduğumuz fakülte, nasıl toplum ilişkilerini hukuk açısından bize öğretiyorsa, kurmaya çalıştığımız edebiyat da toplum ilişkilerinin dışında değildir. Aslında toplum ilintileri içinden geçerek edebiyata yeni bir yorum, yeni bir görüş açısı getirmeğe çalışıyoruz. Sonra ben burada, hoca-öğrenci ilişkisi sınırı içinde bulunuyorum. Bundan ötürü, tanımadığım bu kişi ile soru ve cevap tartışması içine giremem.»

Rektör havayı biraz yumuşatmak ve sözün kendisinde olduğunu hissettirmek için, el hareketi ile yeni bir soru atıyor ortaya:

«Peki evlâdım, bu dergiyi çıkarmak için parayı nereden buluyorsunuz?»

Yücel hiç konuşmuyor, tanımadığım kişi mimiksiz bir yüzle, beni süzerek bekliyor konuşmamı. Daha önce, polisin Rektöre neler fısıldadığını anlıyorum iyice...

«Dergide yazısı, şiiri, hikâyesi çıkan hemen her arkadaş kendi olanaklarına göre, öğrenci cep harçlığından, öğretmen ise maaşından bir miktar verir. Bunlar ve derginin satışından gelen paralar bir araya getirilince, kâğıt, baskı ve klişe masrafımız karşılanmış oluyor.»

Bu açıklamadan sonra Rektör iyice yumuşamış görünüyor ve başlıyor nasihat vermeye:

«Bak evlâdım, sen Hukukta okuyorsun. Kanunları öğreniyorsun. Genç yaşta yazılar kaleme alıyorsun. Ben yazılarını okumadım daha. Ama sosyal sorunları ele almak, tartışmak, bunlar üzerine yazı yazmak için sebep yok bugün. Bizim zamanımızda bugünkü özgürlükler yoktu. Abdülhamit istipdadı vardı. Şimdi öyle mi ya? (Karşısında asılı duran İnönü'nün fotoğrafına bakarak ellerini oğuşturuyor) Elhamdülillâh başımızda Milli Şef var. Siyasal ve sosyal bütün özgürlükler kazanılmış. Eleştirilecek birşey kalmamış ortada. Bunlara karşılık, sen toplumumuzda yerilecek taraflar bulursan, bu fakülteyi bitirmen, yargıç olmayı olası mı sanıyorsun? Gerçi buradaki konuşmanla beni ikna ettin. İş, beni ikna etmekle bitmiyor tabii.»

Karanlıkta çıktım Üniversiteden. Az ışıklı Beyazıt meydanına doğru yürüyorum. Zayıf omuzlarımda ilk kez fakir bir öğrencinin ağırlığını duyuyorum. Göğsümde çilelerle geçecek, halk aşkımın çarpıntısını bastırıyorum biraz. Oysa benim halkımın zayıf ya da güçlü bilekleri üzerinde yükselecek ülkemizin insanının kaderi.

İlk Kez Keskin bir bıçak Üzerinden Yürüyorum

2 Mayıs Çarşamba

İnsanın okuduğu kitapların yanısıra, sürdüğü yaşam, birçok deneyler kazandırır derler. Bazı itici güçler, sizi öyle bir dönemeçe getirir ki, kitapların yazdıklarından çok, edindiğiniz gözlemler, geniş bir hayat öyküsü verir insana. Özellikle baskı dönemlerinin keskin bıçağı üzerinden geçmişseniz, haksız yönetimlerin durup dururken kişileri, kendi karanlık kuyusuna çektiğini anlarsınız. 1940 ile 1960 arasında Üniversite ya da Basın evreni içine girenler, bu yaşam içinden geçenler, beraberlerinde baskı döneminin çekilerinden izler taşımışlardır.

Benim çocukluğumda, evlerimizde elektrik ışığı yoktu. Gaz lâmbalarının sarı, donuk aydınlığında kitaplar okurduk. Şimdi ne zaman belleğimde 1942 lere 1944 lere uzansam, şiirlerle yaşadığımız, edebiyat kitapları ile soluk aldığımız döneme girmek istesem, polisin Fakülte koridorlarında, kahvelerde yanımızdaki masalarda oturarak, sokakta on adım-onbeş adım arkamızdan bizi izlediğini görür gibi olur, gülümserim. Az aydınlıkta sararmış kartpostallar gibi durur o günlerin anıları. Çarlık Rusyasında aydınların çilelerini okudukça, kendi ülkemin benzer olgularını hüzünle anımsarım. Oysa insanların ne kadar iyi yüzleri vardır derinlemesine bakarsanız. Hele kötülüğü tanımamış gözlerine inerseniz, unutacağınız gelir o ilkel polis baskılarını.

O günkü izleyişler, bugünden farklı koşullar içinde oluyordu herhalde. Bu geçmiş olaylardan bir-ikisinin krokisini çizersem, ozanlarımızın, yazarlarımızın nasıl geçitlerden geçerek bugüne vardıklarını, gözlerinizin önüne getirebilirim biraz.

1944 yılının 1 Mayıs günündeyiz. O günden öyle bir

hava var ki kafamda, hep kış günlerinin yağmurlu, biraz karanlıkça bir sabahı başlar gözlerimde. Edebiyat coşkularımızın dumanı tüttüğü o günlerde arkadaşlık ettiğim Fethi Giray, yeni yedeksubay olmuş. İstanbul'a yakın bir yere atanmıştı. Aynı Alaya verilmiş bir arkadaşını arayacağız. Şişli civarında bir akrabasında kalıyormuş arkadaşı. Ama Fethi'nin elindeki adres pek açık değil. O yıllarda belirli araç, Tranvay. Bizim Çarşamba'daki evden Fatih'e kadar yürüyoruz. Oradan Fatih-Harbiye tramvayı ile gideceğiz. Tramvaya biniyoruz. Yanımızda kuşku veren bir adam peydah oldu. Ama aldırmıyoruz. Biz kendi aramızda konuşuyoruz. Harbiye son durak, oradan Şişli'ye yakın bir sokakta oturan arkadaşı aramak üzere koyuluyoruz yola. Biz gidiyoruz, peşimizdeki adam da daha belirli şekilde bizi izliyor. Hiç bir endişeye kapılmıyoruz. Çünkü gizli kalmasını istediğimiz bir sorunumuz yok. O pek açık olmıyan adreste Fethi'nin arkadaşını arıyoruz. Bir türlü bulamıyoruz evi. Tekrar Harbiye durağına geliyoruz. Peşimizi bırakmıyan sadık izleyicimiz orada bizi işaret ederek, bir arkadaşı ile konuşuyor. İzleme nöbeti değişiyor anlaşılan. Bizi göstererek konuşmalarını belirtmem şundan dolayı: Hiçbir sakınca görmeden el kol ve yüz işaretleri ile bizi gösterişinde gizlilik görülmüyor. İyice tanıtılıyoruz. Aklımdan onlara küçük bir oyun oynamak geçiyor. Fethi Giray'a durumu anlatıyorum. Onun da aklı yatıyor. Tramvayla ilgilenmiyor gibi görünüyoruz. Getirdiği yolcuları boşaltıyor, bizim beklediğimiz noktaya geliyor, biz binmiyecek gibi duruyoruz. Öbür yolcular biniyorlar. Tramvay Harbiye'de yeni yolcularını aldıktan sonra bir süre dururdu. Gerek hareket saati ve gerek biletçinin bilet koçanlarını vize ettirmesi için kısa bir süre geçerdi. Belki iki, belki üç dakika harekete hazır orada beklerdi. Biz durakta konuşuyoruz. Bizi izlemeye yeni memur edilen sivil polis, ilgilenmez gibi görünüp, durumu denetliyor. Bizden biraz açık-

ta duruyor, dolayısiyle hareket etmek üzere olan tramvaydan on adım kadar uzak bulunuyor. Tramvay harekete geçince önce Fethi, sonra ben atlamak suretiyle bindik. Ama vatman yolu elverişli görüp hızını birden arttırınca polis koşmasına rağmen yetişemedi. O zaman bol araç olmadığı için başka bir şeye binmek de olası değildi. Elleri boş arkada kalakaldı. Neden izlendiğimizi bilmiyorduk? Sakıncalı bir dönemeçte de değildik. Onun için biz de gülerek baktık ona.

İlk Sorgu
Ya da
Polis mekanizmasının işleyişi

4 Mayıs Cuma

Gün iyi başlamadı. Sabahleyin kapı çalındı. İndim Baktım. Tanımadığım, göçmen tipinde bir kişi:

«Sizi Müdüriyete kadar istiyorlar.»

«Niçin?» dedim.

«Bilginize başvuracaklar, başkaca birşey bilmiyorum.»

Alıp götürme biçiminde değil bu. Ben serbestçe kendim gideceğim. Öğleden sonra tuttum yolu.

Müdüriyetin üst katına çıkarken baktım, merdivenlerde, hollerde, resmisi-sivili ile hep konuşmayan yüzler. Düşkün giyinişli, sarı benizli, çekileri yüzlerinden akan insanlarla karşılaştım. Bu binaya ikinci girişimdi. Daha önce, Yürüyüş dergisinin devir işlemi yapılırken gelmiştim. İlkinde olduğu gibi, bu gelişimde de içimde hiçbir korku kımıldanışı yoktu. Bir sakıncalı işin kıyısından geçmemiştim. Üniversite öğrenciliğinin yanı sıra, bir şiir tutkusunu dert edinmiştik kendimize. Üst katta, buzlu camlı, çift aylı «girilmez» yazılı bir kapının önünde durdum. Nöbetçi memuru önce içeriye haber verdi. Sonra geldi, biraz karı-

şık bir koridordan geçirerek bir kaç memurun çalıştığı bir odaya götürdü. Bir sandalye gösterdiler. Oturdum. Bakımsız bir oda idi bu. Memurlarm çalıştıkları masalar pek eski şeylerdi. Bundan biraz hayrete bile düştüm. Memurlar ilkin beni biraz süzdükten sonra kendi işlerine koyuldular. Duvarlar, uzun yıllar badana görmemiş, yer yer sıvalar dökülmüş, kirli bir aydınlığı kımıldatmadan tutuyordu âdeta.

Kapının yanında duvara iğne ile iliştirilmiş, Rıfat Ilgaz,ın elle yapılmış bir resmini gördüm. O an tehlikeli bir karanlığın yanıbaşımdan geçmekte olduğunu anladım. Rıfat Ilgaz, o sıralarda **Sınıf** adını verdiği yeni bir şiir kitabı yayınlamış, çok geçmeden toplatılmıştı. Arkasından tutuklanma kararının çıktığını öğrendik, Oysa Rıfat, sanatoryumluk hasta idi. Sanıyorum bu nedenle hemen gidip teslim olmadı. Bir süre bir arkadaşının evinden dışarı çıkmamış. Polis yerini öğrenme çabası içinde imiş. Birgün önceki sıkı izlenişimiz bu yüzdenmiş gibi geldi bana. Bizi, onun kaldığı eve gidiyor sanabilirlerdi.

Bir saat kadar, o sıkıntılı odada bir düşünceden öbür düşünceye geçerek oturdum, bekledim. Şundan dolayı kuşkulu idim. O dönemde polis baskısı en yüksek noktasında idi. Bir suçla uzaktan, yakından ilginiz varmış yokmuş, bu araştırılmazdı. Ya da araştırılırdı da, ellerindeki suçluluk ölçüsü sizi bir kıymık kadar suçlu görüyorsa, tutuklanmanız basit bir olaydı onlar için...

Kapı açıldı, el işareti ile çağrıldım. Gene koridorlardan geçtik. Bir kapının önünde durduk. Memur kapıyı tıklatarak içeriye girdi. Beni getirdiğini haber verdi herhalde. İçeri girdim. Polislerin hiç de nazik olmıyan davranışlarına karşılık, kibar görünüşlü askeri yargıç, masasının önünde yer gösterdi. Şöyle iğreti oturdum. Yargıç, pelür kâğıtlara yazılmış bazı (ifade) leri karıştırmağa başladı. Bana soru hazırlıyordu, anlıyordum.

Oda, tavanarasında, seyrek girilen bir yeri andırıyordu. Camları tozlu pencereden az bir ışık giriyordu içeriye. Gelişi-güzel konulmuş eski bavullar-valizler, odanın başlıca eşyalarındandı. Bunlar ne ola ki, diye düşünürken, hepsinin üzerinde, daha önce duymadığım isimler yazılı etiketler gözüme ilişti. Anladım ki bunlar, Emniyet Müdürlüğünde hücrelere konulan tutukluların eşyaları idi.

Genç yargıç, önündeki kâğıtlardan başını kaldırdı. Bana bir takım isimler sayarak, tanıyıp tanımadığımı sordu. Sorduğu adlar, bavulların etiketleri üzerinde yazılı olanlardı. Ellerinde tutuklu bulunan sanıklarla ilişkim olup olmadğı soruluyordu. İlk kez duyduğum isimlerdi bunlar. Rıfat Ilgaz'ın nerede olduğunu, fazla önem vermezmiş gibi sordu. O ana kadar gerçekten bilmiyordum.

Yargıç zile bastı. İçeri giren memura:

«Faruk Bey serbesttir» dedi.

İyi niyetli yargıç, polisin yanlış bilgiler verdiğini anlıyarak, benim için olumlu kanıya varmıştı. Sonradan geçen bazı olgular, bu iyi niyetin bir anda sonu belirsiz tertiplere dönüştüğünü gösterdi bize. Tamamen güvensiz bir ortamın içinden geçiyorduk.

Polis memuru başka bir odanın önünde bekletti biraz. Meğerse asıl serüven ondan sonra başlıyacakmış. Sivil bir memurla yola çıktık. Bilmem şimdi de öyle midir? «İkamete rapten» serbest bırakılıyormuşum. Atladık tramvaya Önce Fatih karakoluna teslim edilecekmişim.

Orada Emniyet Âmirine çıkarıldım. O zaman suçlu ya da suçsuz, herkese suçlu nazarı ile bakan Muzaffer isminde bir polis şefi vardı orada. Ona çıkarıldım. Beraber geldiğim memur, Müdüriyetin hakkımda yazdığı yazıyı verdi ona, yazıyı çirkin bir gülüşle okudu. Sonra bana daha çirkin bir bakışla baktı. Sanki yargılanmışım, en ağır suçtan ötürü mahkûm olmuşum. Karar kesinleşmiş. Bütün bunlar olmuş bile olsa, ben onun yerinde olsam, gene de

öyle bakamam. Bakamam çünkü, karşımdaki suçlu görülmüş, cezası verilmiş, cezasını çekecektir. Benim kötü bakışlarım, fena hareketlerim fazladır orada. Oysa Emniyet Âmirinin karşısında duran sanık durumunda bile olmıyan bir Üniversite öğrencisi.

Oradan buz gibi bir tedirginliğin üzerinden yürüyerek çıktım. Yanımdaki memur durumu anlamıştı, susuyordu. Sonra konuştu beni teselli etti. Herşeye karşın insanca davrandı. Çünkü beni orada bırakabilir, Fatih Emniyet Âmirliğinin (ne zaman müsait olursa) bir memuru beni oturduğum ikâmetgâhın bağlı bulunduğu Haliç Feneri karakoluna götürürdü. Emniyet Müdürlüğünü nmemuru beni Fenere kadar götürdü. Oraya teslim etti. Serüven gene bitmedi. Bizim evden bir kişi, tanzim edilen ikametgâh belgesini imzalayacak. Karakol bu işlemden sonra beni salıverecek. Eve memur gönderdiler. Eniştem eve dönmemiş daha. Onun dönmesini, eziyetli saatler geçirir gibi bekliyeceğim. Komiser muavininin odasında oturuyorum. Karakol odası hiç boş kalmıyor. Bir takım olguları, çeşitli tipteki insanlardan dinliyorum. Sair zaman olsa, ilgi çekici bulursunuz belki. Bir karanlık başlamış içinizde. Başlıyan akşamın içinden yürüyorsunuz. Nöbet devralan memurlara her seferinde tanıtılıyorum. En can sıkıcı tanıştırma biçimi bu.

Saatime bakıyorum. Eniştem dönmüş olmalı işinden diyorum. Polis memuru tekrar gidiyor bizim eve. Sanki ıssız bir istasyon kanepesinde üşüyor yüreğim. Hani tek başınıza olursunuz. Gece yarısını geçmişsiniz yürüyerek. Üstelik dilini bilmediğiniz, yabancı bir ülkedesiniz. İki ağır taş göz kapaklarınızı indirir. Beklersiniz ama, beklediğiniz gelmez.

Nekadar geçti bilmiyorum. Giden memur geldi. Belge tamamlanmış. Komiser muavini: «serbestsiniz» dedi. Arandığım zaman eniştem beni teslim etmek zorunda imiş.

Bırakılmışım, denizde tek başıma, küçük bir sandalda imişim gibi, geçip gitmişim yarı aydınlık sokaklardan. Eve geliyorum. Ablamın endişeleri karşısında, ben onu yatıştırmağa çalışıyorum:

«Aldırma, olur böyle şeyler, bilgime başvurdular.» Diyorum.

Gece başlamış, Eve kapanıp kalamam. Moralimi güçlendirmem gerekir. Fethi Giray ile Bayazıtta gazinoda buluşacağız. Biraz boşalmalıyım. Gündüz sekiz saat süren manevi işkencenin izlerini atmalıyım üzerimden.

İnsan sevgisi taşıyan yüreğe «biraz dur» diyorum. «O kadar hızlı gitme biraz beni bekle.»

Şaraplı
Gece

9 Şubat Cuma

Cumartesi günü başlamadan önce, başlangıç noktası neresiydi? O geceyi düşündükçe yavaş yavaş çıkıyor karşıma. Nuruosmaniyede ayakta içilen bir meyhanede, soğuk kış gününden kurtulmak için şarap içişimizi anımsıyorum şimdi. Dolu bardaklarımızın önünde, fakir bir mutluluk kurmağa çalışıyoruz. Yüreklerimizde şiirlerimizin sert vuruşları var. Dergimiz **Yürüyüş**, artık çıkmıyor. Yasalara aykırı bir biçimde kapatılmış. Böylece yazdıklarımızı, birbirimizle buluştukça okuyoruz. Rıfat Ilgaz, acılara bile gülümsiyerek bakan, o esprili, ince taşlamaları ile konuşuyor. Fethi Giray, Yedeksubay elbisesi üzerinde pardesüsü ile sivil giyinmiş izlenimini veren bir görünüşle içki bulutunun içinden geçiyor. (O sırada resmi elbise ile meyhaneye girilmesine izin verilmiyordu) Kapı açıldıkça buz gibi bir demir giriyor içeriye sanki. Biz böyle üç kişiyiz ve kendi evrenimizde konuşuyoruz, şiirler okuyoruz ama, ya-

nımızda tek başına içen, biz dahil herkesle yarenlik etme yollarını araştıran bir kişi var ki, belli bizi izliyor. Bir ara ben, yeni yazdığım «**Bafralılar**» şiirimi okuyorum. Son bölümü şöyle olan şiiri:

Bu türküde kanat sesleri var,
Kızılırmaktan su içen turnaların.
Fabrikanın demir penceresinden görünüyor
gökteki parça parça beyaz bulutlar,
onlar Bafra'nın üzerinde de böyle dururlar.
Oradan ayrılırken topraklara sildik,
avuçlarımızın mübarek terini.
Sarı öküz haczedildikten sonra,
ineğiyle kel eşeği sabaha koşan anamız
bir karagün yoldaşı gibi
selâmetledi bizi üç yol ağzında.
Gayri bir kere düşmüşüz yollara.
Ne kadar gârip ötse kuş,
bir türlü dokunmaz içime.
Şimdi kocaman dişli çarklar anlatıyor,
gurbetin vatan olduğunu.

bitirince, karanlıkta bile gölgemiz olan o kişi:

«Şiirinizi dinledim ve çok beğendim. İzniniz olursa bir kopyasını almak istiyorum.»

Ben daha cevap vermeden Fethi Giray atılıyor:

«Yakında yayınlanacak, o zaman okursunuz.»

Cevabını yetiştirerek, kötü niyetini adamın kursağında bırakıyor.

Bizler sohbetimize devam ediyoruz. Konuştuklarımız hep şiir, hep edebiyat üzerine. Yeni bir dergi olanakları araştırıyoruz. Fakat her taraf kapalı ,aralık bir kapı bulamıyoruz.

Gecenin 12 sini ya da yarımını bulmuşuz. Dışarıda

soğuk gecenin bulutu gitmiş, içki bizi ısıtmış. Bayazıt'a kadar birlikte yürüyoruz. Orada ben Edirnekapı, Rıfat Aksaray tramvayına binecek. Fethi de aksi yönde kaldığı için, başka bir tramvay ile gidecek. Şaraplı gecenin boş meydanında ayrılıyoruz.

Bir saate yakın bir süre sonra, kitaplarımın yanıbaşındaki karyolama uzanıyorum. Şiirlerim uzaklaşıyor, tanıdığım insanlar biraz yaklaşıp gidiyorlar. Karanlık bir denizin sularına sırtüstü uzanmış, bilinmez bir tarafa yollanıyorum.

Kuyunun Kapağı Kapatılıyor Üstüme

10 Şubat Cumartesi

Sabahleyin, tavan gözümün önünde dönüyor. Geceden çıkmamışım daha. Bulutlarla tamamen kaplanmış gökyüzünü sevmem. Bir kış gündüzü başlamış dışarda. Bizim evden Haliçle boğazın birleştiği yer görünür. Daha beride Galata köprüsü, üzerinden geçen araçlarla, İstanbul siluetinin bir parçasını gözlerinizin önüne getirir. Daha ötede Üsküdar kararmış evleri ile fakir bir tablonun manzarasını verir. Biraz sağda, Selimiye kışlası haraplığını belli etmeden, yüceliği içinde başka bir ufku kaplar. Ben bütün bu manzarayı, kimbilir kaçıncı kez seyrederken, kapının çalındığını duydum. Aşağı katta bulunan ablam, kapıyı açtıktan sonra, bana seslendi:

«Faruk bak Muhtar Bey seni istiyor.»

Mahalle muhtarı beni ne diye arasın, bunda bir iş var. İniyorum kapıya. Ben kapıya varıncaya kadar o gitmiş. Muhtarlığa kadar gelmemi söylemiş.

Çarçabuk giyiniyorum. Gözlerimde bir kuşku böceği yürümeğe başlıyor. Masanın üzerinde bardaktaki su

bayatlamış, kirli bir renkle donuklaşıvermiş birden. Odamın duvarları belirsiz bir beyazlığın arkasında kalmış gibi duruyor. Aşağı iniyorum. Ablam, gözlerini kırpmadan bana bakıyor. Korkulu kişilere bakıldığı gibi gözleri duruyor üzerimde. Bir sezginin içinden geçiyorum yorularak. Hiç kımıldamadan duran bir sabahın perdeleri yarı kapalı pencereleri önünden geçiyorum. Sokak, erken saatlerin ayak seslerinden uzakta kalmış, anılarımızdaki bir ıssızlığı yaşatacakmış gibi uzanıyor. Muhtarlığa varmadan önce, sağdaki elektrik direğinin dibinde iki kişi duruyor. Hizalarına geldiğim zaman onları farkediyorum. Bir tanesi bana yaklaşarak:

«Faruk Bey» diyor. «Sizinle Müdüriyete kadar gideceğiz.»

Artık gerçekle yüzyüzeyim. Göğüs tahtama vuran dizeler, bir uzaklaşıp, bir yaklaşıyorlar.

«Buyurun gidelim» diyorum.

«Daha önce evde arama yapacağız. Ondan sonra...» diyor sertçe konuşanı.

Eve dönüyoruz. Ablamın soran bakışları karşısında susuyorum. Odama çıkıyoruz. Kitaplar birbir elden geçiyor. Kitapları değil karıştırmasını, tutmasını bile bilmiyorlar. Kendilerine özgü düşüncelerle, bir takım kitapları ayırıyorlar. Kitapların içinde yazılanlardan çok, kapaklarının ne renkte olduğuna bakıyorlar. Kırmızı renkte olursa, sakıncalıların yanına koyuyorlar. Gülmek geliyor içimden ama susuyorum.

İfadesi düşük bir tutanak yazıyorlar. Düzeltiyorum bazı yerlerini. Aşağıya iniyoruz. Ablamın odasına da bakmayı istiyorlar. Gözleri kitap araştırıyor hep. Kitaplarla başları dertte bir yönetimden geliyorlar çünkü. Kitap yazan, dergilere yazı yazan kişiyi 'tehlikeli kişi' bellemişler. O noktadan hareket ederek bakıyorlar bizlere. Evden çıkarken gülümsüyorum. Sokakta karanlıkça bir gündüzün

yoğun havasına giriyoruz iyice. Yenildik mi sanıyorsunuz? Gülümseyişim işte bundan dolayı.

«Biraz durur musunuz, cıgara alayım.»

Kuşkuyla bakıyorlar. Gözleri hep üzerimde. Onların beklediği bir hareketi yapacak mıyım diye bakıyorlar. Cebimden birşey atacak mıyım? Bunu izliyorlar daha çok. Önemli olan bu, onlar için. Bir cıgara yakıyorum, yürüyoruz.

Fatih'te tramvaya biniyoruz. Gözlerinin izleyişinden kurtulamıyorum. Bana uzun gelen bir yolculuk oluyor bu. Emniyet Müdürlüğünün kapısından girerken, bulutlu gökyüzünü dışarda bırakıyorum. Bütün anılarım benimle birlikte içeriye giriyor. Yukarı katta bir odaya giriyoruz. Elimdeki çantayı alıp oraya bırakıyorlar. İçindeki kitapları inceliyecekler. Bir masanın gerisinde oturan aksi yüzlü kişiye, beni getirdiklerini fısıltı ile söylüyorlar. Her işleri mahrem onların. O da:

«32 numaraya koyun» diyor.

Zemin kata indiğimiz vakit, sağ tarafta loş bir köşeye doğru yöneliyoruz. Gayet az ışıklı bir ampülle aydınlatılan merdivenle yerin altına inince, nelerle karşılaşacağım diye düşünüyorum. Artık gündüz ışığını görmek olası değil. Orada bir kahve ocağı kurulu. Biri resmî, öbürü sivil iki memura teslim edilmeden önce, üstün araniyor. Dar bir koridorun iki yanında dörder hücre var. Yanılmıyorsam hepsi sekiz hücre. Karşılıklı hücrelerin birbirine mesafesi, yani koridorun genişliği birbuçuk metre var yok. Koridorun bitiminde alafranga bir tuvalet. Benim hücrem onun bitişiğinde, kokudan ve rutubetten yana cömert bir köşe. Boyu iki, eni birbuçuk metre kadar olan hücre bu. Tavanından, duvarlarından ıslak borular geçiyor. Kapısının üstünde bir el genişliğinde penceresi var. Pencere tel kafes ile örtülü ve tel kafesin önün-

de onbeş mumluk bir ampul daima yanıyor. Orada kaldığınız sürece, bütün ışığınız bu olacak.

Günlerden Cumartesi. Hücrenin kapısı kapatılıyor üstüme. Hücrenin taksimatı şöyle: Bir metre kadar eninde, yerden yarım metre kadar yüksekliğinde çimentodan yapılmış bir set var. Oraya uzatılmış bir tahta. Üzerinde oturacak, üzerinde yatacaksınız. Duvarlardan sular sızan bu hücrede hiçbir örtüm olmadan yatacağım. Eski paltom, demir gibi soğuk hava ile gezen Şubatı omuzlarımda bilmem etkisiz bırakabilecek mi? Sonradan öğrendim, bu hücre ünlü bir yermiş. Polisler ve yatıp çıkanlar arasında 'mezarlık' diye sözü edilirmiş. Diri diri mezara girmek böyle oluyor demek. Burada tek başınıza, sizi uçuruma doğru iten kuvvetlere karşı duracak, yaşamak için direnmeyi öğreneceksiniz.

Günlerden Cumartesi demiştim. Polisin Pazarı, Cumartesisi olmaz bir bakıma. Tatil gününe de rastlasanız, sorgunuzu yapabilirler. Sorguya çekilmeyi bekliyorum. Oysa benim yasalara uygun düşünmemden ileri geliyormuş, bu derhal sorguya çekilme fikri. Saatler geçiyor. İçine düştüğüm kuyuyu tanımağa başlıyorum. Öbür hücreler de dolu, hiç boş yok. Yüz numara vesilesiyle nöbetçi polisle konuşanları — yüzlerini göremiyorum ama — seslerinden tanımıyorum. Aralarında zeytin, peynir, ekmek aldıranlar oluyor. Ben de peynir ekmek aldırıyorum. Nasıl paslı bir demirin üzerine elinizi koyduğunuz zaman, soğuk bir dalga yayılır üzerinize, öyle bir gece başlıyor. Kahve ocağının gündüzki şamatası dinmiş, yalnız nöbetçi iki polisin anlattıkları ile geçiyor saatler. Bir de arada tutukluların yüz numaraya gidebilmek için kapılarını tıklattıkları zaman polisin:

«Kaç numara?» diye seslenişi ve:

«Yirmisekiz» cevabı ile kapının açılışı ve konuşulan birkaç kelime kulaklarınıza geliyor.

11 Şubat Pazar

Gece başlıyor. Karanlık kapılarını çekip giden bir günün ardından, yapayalnızsınız artık. Bir metre yakınınızda insanlar var. Daha önce tanımasanız bile, aranızda duvarlar olmasa, konuşabilirsiniz onlarla. Ağır gece havasından çıkıp, biraz boşalabilirsiniz belki. Oysa bu olanakların hiçbiri yok. Kendi kendinizle oturacak, ensenizden sırtınıza doğru inmeğe başlıyan soğukla boğuşacaksınız. Bitişik hücrelerde bulunan tutukluların burada biraz eskidikleri, yatak, battaniye gibi eşyaları olduğu, memurlarla konuşmalarından anlaşılıyor. Yani buradaki düzene uymuşlar, girmişler bir hayli. Belki en yenileri benim. En zor koşullar içinde bulunanı da benim galiba. Gece öyle uzun, bitmek bilmiyor. Saat yirmiiki. Hücrelerden gelen ufak tefek sesler kesildi. Nöbetçiler de seyrek konuşuyorlar artık. Beton setin üzerindeki tahtaya uzandım. Uzandım değil, büzüldüm. Bir düşünceden bir düşünceye atlıyorum. Beklemekten başka çare yok. Ama nekadar bekliyeceksiniz, o belli değil. Süresi belli olan beklemelerin insanı törpüleyen tarafı yoktur pek. Çare yok bekleyeceksiniz. Aradan geçen zamanın ölçüsü bana uzun geliyor, saatime bakıyorum. İkiye geliyor. Uyku daha yanıma uğramamış. Biliyorum, ilk gece önemlidir. Yolculukta gece yarısı bir şehire inseniz, otel odasında yatağınıza uzandığınız vakit, bir süre yadırgama havasından kurtulamazsınız. Yorgunluktan çıkıp, uykuya giremezsiniz kolayca. Şimdi koşullar büsbütün değişik. Yerin altında bir hücredesiniz. Uyumak isteseniz bile ilk gecenin zincirlerinin verdiği soğuk saatleri yaşıyacaksınız.

Bu düşüncelerle sabaha karşı dalmışım. Kaç saat uyumuşum? Herhalde iki ya da üç saat. Bütün vücûdum uyuşmuş. Kollarımı, bacaklarımı oynatarak, alıştırıyo-

rum kendimi betonun rutubetine. Dakikaları yürümeyen bir pazar başlıyor. Gazete okumağa izin veriyorlar. Yiyecek ve gazete aldırıyorum. Cebimde otuz lira var. Bu para, Anadoluda bulunan bir arkadaşın kendisine kitap almam için gönderdiği para. Kitapları alamadım. Paralar böylece bende kaldı. Öğle olunca, gazeteyi ilânlarına kadar okumuş bitirmişim. Onbeş mumluk ampül ışığında okumak da epeyce zor. Bir kez oturarak okuyamıyorsunuz. Ampül, kapının üzerinde, tel kafesin dışında duruyor, toz ve örümcek ağı içinde. Ayakta duracaksınız, öyle okuyacaksınız.

Gazete bitti. Oturdum tekrar tahtanın üzerine. Paltomu hiç çıkarmıyorum. Bir yere kadar insan soğuğa alışıyor. Ama o bir yerden sonraki soğuk, kendisini usul usul hissettirmeğe başlayınca, insan yerinde de oturamaz oluyor. Üç adımlık hücrede dolaşmağa başlıyorsunuz. Pazar gününü bitirmeğe çalışıyorum. O sıralar, pazar günlerini hiç sevmezdim. Hareketli öğrencilik yıllarımda hergün Üniversitede arkadaş kalabalığı arasında olmayı istiyor insan. İlk pazarım, Emniyet Müdürlüğünün, yalnız seslerle gelen havasını öğrenmekle geçti. Ertesi günü iple çekiyorum. Çünkü ben buraya niçin geldiğimi bilmiyorum. Yarın sorgum yapılırsa, onu öğreneceğim. Pazar günü yukarıda da yalnız nöbetçi memurlar var galiba. Kahve ocağı o yüzden iyi işlemiyor. Sair günler, yukarıda merdiven başmdan «Demir beye iki kahve, Kemal Beye üç çay» seslerini duyarken, bugün nöbetçi müdür ve âmirler için birşeyler söyleniyor. Sonra ses kesiliyor.

Bu seferki gece öbürkinden biraz farklı başlıyor. Daha yorgunum. Beş-on dakikalık ısınma için gazeteleri yakıyorum. İsli bir kâğıt kokusu burnuma siniyor, ellerim biraz ısınıyor. Havasız hücremi duman dolduruyor bir süre. Hiç olmazsa, gözbebeklerimde alevin sıcaklığı kalıyor,

ısınmış gibi rahatlıyorum. Uzanıyorum. Daha önce dalıyorum, tedirgin uykuya. Gece yarısı Şubat soğuğu omuzlarımı dürtüyor. Sert tahtaya gelen omzum uyuşmuş. Sağıma dönüyorum, göz kapaklarıma inen gençlik uykusuna tekrar giriyorum. Sabah erkenden uyanmışım. Sanki bırakılacakmışım gibi, bir kenarda bir umut ışığı bir yanıp, bir sönüyor. Sabah kahvaltısı çayla simit, özgür bir dünya gibi görünüyor bana. Sanki Galata rıhtımmda yürüyeceğim. Pazartesinin gazetesine merakla eğiliyorum. Gene ilânlarına kadar okuyorum. Saat onbir oluyor. Ben değil, öbür hücrelerde kalanlardan da kimse çağrılmıyor, kimse götürülmüyor yukarıya. Bir an karamsarlık çukuruna girip çıkıyorum. Öğleden sonra karşımdaki hücrede bulunan tutuklu bana sesleniyor: «Sen kimsin adın ne?» diye soruyor. Söylüyorum. Şiirlerimden ve yazılarımdan beni tanıyor. Ben de ona soruyorum kimliğini: «Ben Tornacı Emin» diyor. Ondan öğrenmek istiyorum bu sorgu işini.

«Ne zaman sorguya çekerler, suçumu bile bilmiyorum daha» diyorum.

O umut veren tecrübeli bir sesle:

«Merak etme, moral bozmak için bazan onbeş gün, bazan biray sorguya çekmezler. Gönlünü ferah tut» diyor. Birden yıldızlı bir geceye, ya da baharı taşıyan kırlıkta dolaşıyorum sanki. Sabır taşının yanına oturuyorum. Elim çeneme gidiyor. Traşım gelmiş. Bırak diyorum uzasın biraz daha.

Konuşmak Suçu
Mezarlıktan Kurtuluş

26 Şubat Pazartesi

Birkaç gün daha geçiyor hücremden. Zaman olarak

tabiî, gün aydınlığı değil. İyice yüzlü bir polisin nöbeti sırasında, evden istediklerimin listesini yapıyorum, veriyorum ona. Hiçbir sonuç getirmiyor bana. Sonradan öğreniyorum. Böyle pusulalar hiçbir zaman yerine ulaştırılmazmış.

Birgün gene, evvelce tanımadığım 'Tornacı Emin' ile hücrelerimizin, kapısının, polislerin içeri bakmak için kapağı dışardan açılan, avuç içi büyüklüğündeki penceresinden sessizce konuşuyorduk. Hücrelerimiz karşı karşıya ve en dip tarafta olduğu için, nöbetçi yerine en uzak bizdik. Gerçi konuşmak yasaktı. Fakat günlerdir sorgusuz sualsiz, bu hücrelere kapatılmıştık. İnsanın en doğal hakkı olan konuşmak suçunu işledik. Nöbetçi sivil polis konuşmamızı duymuş, eğilerek bizim hücrelere yaklaşmış. Ayağa kalkınca kendisini gördük ve sustuk. «Konuşmayın» diyerek hemen yukarıya haber vermeye gitti. Beş-on dakika sonra komiser ya da âmir olduğu, yüksek perdeden konuşmasından belli bir kişi, hücremin kapısını açtı ve «Ne konuşuyordunuz?» diye çıkışarak sözünü ekledi: «Biz adamı dayakla, işkence ile öldürürüz, sonra da kendisini beşinci kattan attı, intihar etti diye doktorumuzdan rapor alırız, ayağını denk al» diyerek kapıyı kapattı, gitti. Akşama doğru kahır yüzünden lûtfa uğradığımı anladım. Dillere destan 'Mezarlık' adlı 32 Nolu hücreden çıkardılar, nöbetçiye en yakın, baştaki hücreye koydular. Şu bakımdan lûtuf diyorum buna. Yeni hücremde beton set yerine, paslı bir somya, üzerinde de tahtalar uzatılmıştı. Ayrıca kahve ocağına en yakın yerde olduğum için, kahve ocağına gelen giden memurlar ile nöbetçilerin sohbetinin içinde saymağa başlamıştım kendimi. Onların anlattıkları ile oyalanıyordum kısacası. Sonra 32 numaranın rutubeti, beton kımıldamazlığı yoktu burda. Onbeş gün 'mezarlıkta neler çekmiştim.'

Sirkeci Garından Gelen Sahlep

27 Şubat Salı

Yeni hücremde de, hergün okuduğum gazeteleri yakarak günün yirmidört saatinde ara-sıra beş-on dakika ısınmak olanağını buluyordum. Bir gece öncekilerden daha da soğuk oldu. Uyuyamadım bir türlü. Üç adımlık hücre içinde dolaşıyorum. Nöbetçi sivil memur kapımı açtı: Yumuşak bir sesle: «Üşüyor musunuz?» diye sordu. «Görüyorsunuz» dedim. «Donacağım».

«İki dakika bana müsaade edin, size salep getireyim, Sirkeci Garından.»

Nöbeti bir resmi, bir sivil memur tuttuğu için, resmisi kaldı, o gitti. Gitmesi ile gelmesi bir oldu. Elinde dumanı tüten, bir bardak ile döndü. Şimdi şukadar yıl geçti aradan. Haydar adındaki bu memur, öbür iyilikleri ile belleğimde yaşıyor. Bütün hücre sakinleri onun nöbetini bekler olmuştuk. Dışardan alınacak birşey oldu mu, isteğimizi geri çevirmez. Ya kendisi alır, ya başkasına aldırtır, bizi memnun ederdi. Burada onun anısını tekrar yaşıyorum.

Dost Bir Yüz

28 Şubat Çarşamba

Bir gün hücremin kapısı açıldı. Yaşlı, şişman bir adam gülümsiyerek «Nasılsın?» dedi. Tanımamıştım.

«Evden istediğin birşey varsa, bir kâğıda yaz, haber göndereyim yakınlarına». Konuşuşu güven vermişti bana. Kendisinin kim olduğunu sormadan, ihtiyaç listesi verdim. Dost bir yüzü vardı. Belki bir sonuç çıkar diye düşünüyordum. Çünkü tutukluluğum onbeş günü geçtiği

halde, eve ulaştırılması için nöbetçi polislerine verdiğim pusulalara hiç bir karşılık çıkmamıştı. Evden bir battaniye bile getirtememiştim.

Merhaba Gün Işığı
Merhaba Tüten Bacalar

1 Mart Perşembe

Bugün tutuklandığımın yirminci günü. Yeraltındaki hücreden bir kez bile yukarıya çıkarılmadım. Sorgum yapılmadı daha. Niçin tutuklandığımı yirmi gündür düşünüyorum, ama bulamıyorum. Yirmi gündür, gerilmiş sinir tellerinin üzerinden yürüyorum. Gerilmiş sinir telleri dedim ama, onlar bizi soğuğun, karanlığın içinden geçiriyor. Bu niçin böyledir bilmiyoruz. Bu süre içinde saçım, sakalım iyice uzamış. Arada bir berber geliyor, polis gözlemi altında tutukluları traş ediyor. Ben cebimdeki parayı iyi hesaplamak zorundayım. Burada nekadar kalacağımı bilmiyorum. Yemeğe ayırdığım para bitmek üzere. Eve yazdığım pusulaların hiç birine cevap gelmedi. (Sonradan öğreniyorum ki, bu pusulaların hiçbiri eve ulaştırılmamış. Yalnız iki-üç gün önce kapımı açıp «Nasılsın?» diyen dost yüzlü adam, eniştemin arkadaşı imiş. Onunla gönderdiğim haber, eve ulaştırılmış.)

Sabahleyin somyanın tahtaları üzerinde oturmuş düşünüyordum. Daha doğrusu günlük gazetelerim gelse de okusam diye bekliyordum. İlkin merdivenden gelen konuşmalar duydum, sonra kapım açıldı. «Hazırlan da yukarı çıkacağız» dedi, ilk kez gördüğüm bir yüz. «Hazırım çıkalım» dedim. Yirmi gündür elbise ve palto ile yatıyordum. Bu yüzden üzerim berbat idi. Ama bu işin hazırlanacak bir yanı da yoktu. Yürümeyi ve merdiven çıkma alışkanlığını unutmuş, ayaklarımın üzerinde sallanıyordum. Zemin kata çıktığımız zaman, güneşli birgün sokak-

tan taşmış, Müdüriyet kapısından, camlardan içeri giriyordu. Birinci katın merdivenlerine yöneldiğimiz vakit, iş için inip-çıkanlar, duraklayıp bana bakıyorlardı ve içlerinden: «Saçı sakalı uzamış bu adamın, kimbilir ne suçu var ki, bu duruma getirilmiş» düşüncesi gözlerinden okunuyordu.

En üst kata çıkarıldım. 'Girilmez' diye yazan kapılardan geçtik. Sokağa bakan bir odada sandalye gösterdiler. Oturdum oraya. Büyük bir oda burası. Pencere kenarında bir masada Ankara Hukuk Fakültesi rozetli genç bir adam çalışıyor. İçeri giren memurlar 'Muavin'bey diye hitap ediyorlar ona. Birinci Şube Müdür Muavini imiş.

Beni ençok çeken dışardaki hava. Bahar gelmiş sanki. Bir kısım binaların damları görünüyor, kiremitlerin şakır şakır güneş altında dumanı tütüyor. Pencereye uzak oturtulduğum için, sokağı göremiyorum. Biraz seyredebilsem, sokaktan gelen sesleri izliyebilirim. Yarı yarıya özgür sayarım o zaman kendimi. Ne çare, yalnız kiremitlerin üzerindeki o berrak havaya dalıyorum yalnız.

Kapı açılıyor, gözlüklü, sıska bir adam, arkasında beni yukarı çıkaran memurla içeri giriyor. Duraklayıp bana, bakıyor bire süre. Tanıyamadığını belli ederek, yanındaki memura soruyor kim olduğumu. Memur adımı söyleyince:

«Sen sözü dinlenen bir adamsın, sakal bırakmana lüzum yoktu» diyerek, takılmak istiyor. Susuyorum. O dönemde ünlü «Parmaksız Hamdi» diye anılan bir kişi imiş bu müstehzi adam.

Kiremitlerin üzerinde parça parça beyaz bulutlar düşlüyorum, ama yok onların hiç biri. Mavilik çok uzaklara kadar gidiyor. Berrak gökyüzü, hayatımda ilk kez izlediğim bir hayal gibi beni çekip götürüyor. Bıraksalar gün batıncaya kadar orada oturabilirim.

2 Mart Cuma

Bir memurun işareti ile yerimden kalktım. Onun çiçek bozuğu yüzünü yandan seyrediyorum. Haşin, sert hareketlere hemen dönüşüverecek izlenimini bırakıyor bende. Beni götürürken, ikide bir tabancasını yokluyor. Koridorlardan geçiyoruz. Arka tarafta gene sıra sıra hücreler. Önlerinden geçiyoruz. Bir odanın kapısı açılıyor, içeri giriyoruz. Büyük bir masanın arkasında askeri yargıç oturuyor. Mümkün mertebe yumuşak görünerek, sertliği elinin altında tutarak, yer gösteriyor. Önündeki kâğıtlarda yazılı ifadeleri inceliyor, bir süre. O sırada Parmaksız Hamdi giriyor içeriye. Yargıca karşı saygılı bir tavırla masanın bir kenarındaki iskemleye oturuyor. Benim merakım, içimde bir böcek gibi yürüyor. Bana ne sorabilirler diye düşünüyorum. Gizlilik paraleline girmemişim. Yasaların dışına çıkmamışım. Nasıl bir suçluluk yüklüyecekler, onu merak ediyorum daha çok. Mevcut yasalar kenara itilebiliyor. Hem de bu yasaların içinde demokrasi ilkelerine uymıyan maddeleri yokmuş gibi gören bir baskı düşüncesi yöneticilerde iyice eğemen. Örneğin o dönemde yargıç kararı olmadan hücrelerde altı ay, bir yıl, hatta iki yıla yakın tutulabiliyordu insanlar. O sıralarda Sıkı Yönetim vardı gerçi. Öyle bile olsa, otuz günlük bir süre tanımıştı yasalar, yanılmıyorsam. Bütün bu olaylar, bu durumları düzenliyen yasalar âdeta bilinmezlikten gelinerek, uzun süre yürütüldü.

Yargıç incelemesi bitti. 'Kötü bir niyetim yok' der gibi bana baktı. Sonra Polis şefi Hamdi Özdemir'e dönerek:

«Faruk Beye soracaklarınızı buyurun sorun.»

«Rica ederim. Buyrun siz sorun efendim» dedi. Ve

yetkili sizsiniz gibilerden yargıca baktı. Kısa duraklamadan sonra aldı sözü:

«Üniversitede kurulan İleri Gençler Derneği ile olan ilgisini soralım ilkin. Faruk Beyin, kendi çevresinde etkili kişiliği vardır. Bu konuda ne der acaba?»

Cevabım, onları şaşırtıcı ve kesin oldu.

«Böyle bir derneğin adını ilk kez Hamdi Beyden duyuyorum. Bu örgüt üzerine hiçbir bilgim yoktur.»

İlkin bu cevabı kabul etmez gibi bir tavır takındılar. Ama ısrar da bir yarar yoktu. Ellerinde ufacık bir ip-ucu bulunsa, o noktayı iyice derinleştirmekte bir sakınca görmezlerdi. Başka bir soruya geçtiler:

«Attilâ İlhan'a hangi kitapları okumasını öğütledin? Kendisine bazı zararlı eserler sâlık vermişsin.»

Attilâ o sıralarda lise sıralarında idi. Biz **Yürüyüş** dergisini çıkarırken, bana mektuplar yazmıştı. Sonra İstanbul'a geldi. Birkaç kez buluştuk, edebiyat, şiir sorunları üzerinde konuştuk. Bunun da gizli kalmış bir yanı yoktu. Kahvede oturuyor, edebiyat üzerine sorduğu soruları cevaplandırıyordum.

«Ben Attilâ'ya, dedim, Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı Dünya Klâsiklerini okumasını öğütledim. Biliyorsunuz, bütün resmi yayınevlerinde satılıyor bu kitaplar.»

«Peki Asmalımescit'te girdiğiniz pavyon ve bu pavyonda konuştuğunuz Rus aktrisine ne dersiniz?»

En çok bu soruya şaştım. Asmalımescit, Tepebaşından Hachette Kitabevine giderken geçtiğim bir sokak idi. Fransızcayı bildiğim kadarı ile Hachette'ten izlediğim kitap ve dergilerle ilerletmeğe çalışıyordum. Bu nedenle haftada iki, hiç olmazsa bir kez Hachette'e uğruyordum. İlk anda bu pavyon sorununu çözümlüyemedim doğrusu. Bu soruya da olumsuz cevap verince, zile bastılar, bir memur çağırdılar. Orta boylu, tıknazca bir adam girdi içe-

riye. Hazırol durumunda durdu. Memuru tanımıştım. Uzun süre beni izlemişti. Düğümü çözmekte gecikmedim. Ben Tepebaşında Tramvaydan inip, Asmalımescit'ten geçerken, herhalde başka birşeye daldı, beni yitirdi o sırada. Ben İstiklâl Caddesine çıkıp, hemen Hachette'e girince, belki bir an caddenin iki tarafına bakınıp kalmış, beni gözden yitirdiğini anlıyarak, böyle bir hikâye ile 'izleme' raporunu verip işin içinden sıyrılmak istemişti. Raporunda belki 'pavyon' demiş, 'Rus aktrisi' demiş ama, öbür özellikleri ya da isimleri veremez duruma düşmüştü.

Parmaksız Hamdi memura sordu:

«Faruk Bey, pavyona girdi mi? Rus aktrisi ile konuştu mu?»

Memur önce hık mık etti. Tutarsız birtakım kelimeler geveledi. İşin içinden çıkamadı. Askeri Yargıç, uydurulmuş bir olgu ile oyalandığını anladı. Memuru dışarı çıkartarak, üzerinde durmadı bir daha. Soracak başka bir olay var mı diye biraz durakladılar. Beni dışarı çıkardılar. Sorgum bitmişti ama, tutukluluğumun devam edeceğini anlamıştım. Özgürlüğe döneceğime dair bir işaret yoktu çünkü.

Gene bir memur eşliğinde önce üst kattaki hücrelerin önünden, koridorlardan geçmeğe başladık. Bir odaya girdik. Odanın köşesinde tanıdık bir yüz gibi kendi battaniyemi görüverdim. Yanımdaki memura dönerek:

«Bu battaniye benim» dedim. Durakladı, oradaki öbür memurlara sordu. Gerçekten benimdi battaniye.

«Yirmi gündür ben aaşğıdayım, kaç kez donma tehlikesi bile geçirdim. Neden vermediniz bana?»

Oradaki memurlar umursamaz bir tavırla:

«Biz seni aradık ama bulamadık. Onun için veremedik» dediler.

Battaniyenin içinde başka şeyler de vardı. Aşağıya tekrar hücreme indirdiler beni. Paketlenmiş battaniye ko-

lumda, bir hafta önce hücremin kapısını açarak, temiz bir gülüşle 'nasılsın?' diyen, şişman adamın, ihtiyaç listemi alıp götürüşünü anımsadım. Sonradan Müdüriyetten salıverilince o adamın, eniştemin arkadaşı olduğunu, yukarda 'mukayyit' olarak çalıştığını öğrendim.

Günler gene geçiyordu. Sorgudan sonra da bırakmadıklarına göre, mahkemeye nasıl çıkaracaklardı? Bana meler yükliyerek çıkaracaklardı? Bu sorularla kendi kendime tartışırken, bir cıgara yaktım ve cıgaramm dumanını soluklarken, o cıgaranın ateşi ile duvara 'hürriyet' yazdım. Yeni bir şiirin ilk dizelerini kafamda tasarlamaya başladım. Şu dizeler, günler sonra kâğıta döküldü kendiliğinden:

Gün doğmuş kuşlar cıvıldaşır dışarda
Bir ince duman tüter bacalardan
Şakır şakır güneşle yıkanır kiremitler
Haberin olmaz çiçek açmış yemyeşil dallardan
Nasıl unutabilirim işte karşımdasın
Dilimde hâlâ tadı var dudaklarının
Yaşamak nekadar mümkünse o kadar güzel

Kalemim kâğıdım olmadığı için kaleme alamadım bütün ayrıntıları ile. O sırada telâşlı adımlarla merdivenleri inenler oldu. Bir lâhzada bütün hücrelerden şişe, çatal ve kaşıklar(bıçak zaten yoktu) toplatıldı. Sonradan öğrendik. Yukarda hücredeki tutuklulardan bir kişi şişesini kırarak, bilek damarlarını kesmiş. Toplatma olayı bu nedenle yapılmıştı.

Bu hücrelerin bulunduğu yere bodrum diyemiyorum. Çünkü bodrum katı, biraz gün ışığı görür. Bizim bulunduğumuz tam yeraltı hücresi idi. Karşı sıradaki hücrelerden birinde aylardır tutulan Mihri Belli, gece ile gündüz ayrımını yitirmişti. Bu yüzden gündüzleri uyuyor, geceleri uyanık kalıyordu..

Kırkbeş gündür tutukluyum. İlk sorgumun üzerin-

den yirmibeş gün geçmiş. Öbür hücrelerin bazılarından onbeş - yirmi günde bırakılanlar oldu. Yerlerine, yeni getirilenler konuldu. Ne önceden, ne sonradan gelenleri tanımıyorum. O gün gazeteyi baştan sona okumuş bitirmiştim. Önceki gece polis memurunun aracılığı ile temin ettiğim Balzac'ın Öjeni Grandet'sini yeniden okumağa başlamışım. Kitabın bir yerinde duruyorum. Ayak sesleri yaklaşıyor. Dışardan bir gelen var. Kapım açılıyor. «Yargıç Bey istiyor, yukarı çıkacağız» diyor gelen memur. Hazırlanacağım demenin gereği yok.

«Çıkalım» diyorum.

İlk sorguya çıkarıldığım 1 mart günü gibi günlük güneşlik değil ortalık. Biraz loşca bir aydınlık Müdüriyetin merdivenlerinde. Girip, çıkan, hepsi kendi evreninde insanlar. Hepsinin gözlerinin benim üzerimde olduğunu sanıyorum. Oysa herkes, omuzlarında ağırlığını duyduğu çekilerinin altında, ilk bakışta anlaşılmıyacak bir kederle susarak gidip geliyorlar. Yukarda sorgu odasına çıkarken, dışarda bulutlu puslu havanın, kımıldamadan durduğunu görüyorum. Bense biraz gün ışığı, biraz aydınlık istiyorum pencerelerden. Sorgu odası aynı oda. Gene Yargıç ve Parınaksız Hamdi, masanın aynı yerlerinde oturuyorlar. Masanın üzerinde Rıfat Ilgaz'ın **'Sınıf'** adlı şiir kitabından kırk mı, elli mi, yetmiş mi, kadarı duruyor. Bir yığın da fotoğraf var.

Gösterilen yere oturuyorum. Bir süre susuyorlar. Söze neresinden başlıyalım der gibi düşünen bir susuşları var.

İlkin yargıç başlıyor söze:

«Serbestsiniz» diyor.

Arkasından Hamdi Bey ekliyor:

«Serbestsiniz ama, dikkatli olmalısınız.»

Burada bir buçuk ay hiçbir delile, suça dayandırılmadan ,yeraltındaki bir hücrede tutuluyorsunuz, sizin

yakınmalarınıza meydan vermeden, onlar kendi kafalarında çizdikleri suçlu görme açmazından sıyrılmadan, sizi bırakıyorlar ama, 'siz suçlusunuz' der gibi konuşabiliyorlar. İşte bu konuşmanın içinde o baskı döneminin ruhsal yapısı, anatomisi yatar. O dönemin bileşiminde bu kompleks egemendir. Daha az az da olsa bu açmazın sivri uçları günümüze kadar gelmektedir.

Dinamo'nun Yazarlık Serüveni

29 Haziran Cumartesi

Türk Edebiyatı, 1940 dan sonra Toplumsal gerçekcilik plânı içinde önemli bir atılım yaptı biliyorsunuz. Bu atılımı salt edebiyat içinde görmemek gerekir bence. Özellikle Resim sanatı alanında dokuz-on kadar ressamın böyle bir dünya görüşünden hareket ederek çığır açtıklarını unutmamalıyız. **Liman sergisi** bu hareketin belgelerini, ürünlerini getirmiş, Türk resminde bir devrimi gerçekleştirmiştir âdeta. Bugün en iyi ressamlarımız ya Liman çekirdeğinden gelirler ya da o serginin içeriği ile yetişmiş kuşaktan hız almışlardır. Liman sergisi ayrıca, ozanlarla, yazarlarla ressamların yakın ilişki kurdukları bir dönemin başlangıcını da gösterir. Şimdilerde bakıyorum, bu yakın bağları pek göremiyorum. Koptular birbirlerinden. O dönemin ortak çalışmaları yok bugün. Bizler eskiden birbirimizi sergilerde görürdük. Sanat üzerine konuşma, dertleşme yerleri idi sergiler.

Hasan İzzettin Dinamo'yu, işte o ünlü Liman sergisinin açılışında tanıdım ben. Sergiyi gezerken kim tanıştırdı anımsamıyorum. Bütün 1940 kuşağının sanatçıları orada idiler. Sonraları Nisuvaz Birahanesinde ve Ankara pastanesinde karşılaştıkça konuşuyorduk. Çilekeş Ana-

dolu halkını iyi tanımış görünüyordu. Doğaya iyice tutkundu. Dünya şiirini, zengin şiir kaynaklarımızı incelediği anlaşılıyordu, konuşmalarından. Mitolojiden de yararlanmasını öğrenmişti. Söyleyiş tarzı, onun büyük şiire yöneleceğini gösteriyordu. Tam o sırada çalışmaları bıçakla kesilir gibi koparılıp atıldı. Er olarak askere aldılar. Güney sınırımızdaki bir kasabada yıllar sürecek görev başladı.

Bir yıl kadar sonra İstanbul'a döndüğünü söylediler. Ama bu dönüş normal koşullar içinde olmamış. Daha askere gitmezden önce, CHP yönetiminin kendisini adım adım izletmesinden bizâr olmuştu. Bu baskı, yurt görevine başladıktan sonra da azalacağına artmış. Ve ona askerlik ocağını bıraktırmış. Gizlice İstanbul'a gelmiş, bir arkadaşının evinde oturmağa başlamış dediler. Bir rastlantı oldu. Ben de Dinamo'yu o evde gördüm bir kez. Ev sahibi Harbiyeden kovulma Orhan isminde bir vatandaş. Evdeki durumu görünce: «Dinamo» dedim. «Bu adam polis, senin kimlerle konuştuğunu izliyor.» Dinamo: «Hayır» dedi .«Herkesten kuşkulanmamak gerek. Herkese böyle dersek kime güveneceğiz?» İçinde bulunduğu ruh yapısı, onu böyle bir kanıya götürmüştü. Herkesi temiz insan kabul etmeyi yeğ tutuyordu. Tartışmadım, sustum. Böylece birkaç ay geçti. Sonunda **Dinamo** tekrar askerlik görevine döndü.

Sonradan öğrendim ki, evinde kaldığı Orhan isminde vatandaş sahiden polisin adamı imiş. Dinamo ile görüşenleri saati saatine bildirirmiş. Şimdi düşünün biraz. CHP yönetimi polisi nereden nereye doğru itmiştir. Bir ozanı, gizli işlerin çapraşık yollarına atmaya çalışmış ve kuşku ile bakılır insan haline getirmiştir. Sonuçta zoraki olarak suçlu yaratılmak istenilmiş ve bunda bir dereceye kadar başarı da kazanılmış. Şimdi Dinamo'yu nerede görsem, konuşurken, anlattıklarında suçluluğun bir kıy-

mığı bile olmadığı halde iki yanına bakar, arkasında kendisini dinliyen var mı diye etrafı kollar. Böyle bir psikolojiye iyice itilmiştir o. Belki bu alışkanlığı ölünceye kadar bırakamıyacaktır.

Galiba altı - yedi yıl sınır boyunda askerlik yaptı. Bitirdikten sonra İstanbul'a dönmüş. Kendisine bir gecekondu yapmış. Yani çocuk yaştan başladığı çileli yaşamı bitmemiş. Günlük ekmeğini, kendisine iş verilmiyen çok sevdiği bir ülkede kazanmak istemiş, ünlü deyimle söylersek, 'taştan çıkarmağa' çalışmış. Bu durum, hâlâ sürüp gidiyor.

Dinamo aydın bir kişidir. Zengin kalemi vardır. Durmadan romanlar, şiirler yazar. Sayısız şiirini yitirmiştir ya da elinden almışlardır, geri vermemişlerdir. Yıllardır onun edebiyatta bir çıkış yolu aradığını seziyordum. Askerlikten dönüşünden sonra uzun süre görmedim kendisini. Daha doğrusu raslantı olmadı. Rastlaştıkça konuşuyorduk çünkü. Ekmek kavgasında, büyük kentlerde bazan hiç karşılaşmaz insan. Zor yaşama, eser yazmaktaki gücünü daha da kuvvetlendirmiştir. Edebiyat dergilerinin hemen tümü, sayfalarını ona kapalı tutmalarına karşılık, o, sekiz ciltlik 'nehir romanı'nı ortaya koydu. Bazı eserlerini yazdıktan sonra müsvette halindeyken polisin elinden aldığını söyler. Şimdi onları, ikinci-üçüncü kez yazıyor. Geçen gün yeni romanının ne zaman çıkacağını sordum. «Ateş Yılları»nın üçüncü baskısı mı? Basımevinde hazır» dedi. Yani «Ateş Yılları» üçüncü yazılıştan sonra yayın hayatına kavuşmuş oluyor.

Bir kenarda eski-yeni şiirlerini bir-iki dergide yayınlamaya başladı. Bununla gösterdi ki, Dinamo, bir el darbesi ile kenara atılamaz, unutulmaya itilemez. Yaşı ilerlemişti ama, ilk şiirlerini yayınlayan bir genç ozan gibi yayın alanında umutlarla yürüyor şimdi.

Belleğim beni yanıltmıyorsa, şu dizeleri olan bir şiiri vardır:

«Sen Türkiyenin haşin müzü
Çobanlarla oturup yeşil çini
Akşamın içinde
Yedi dağı mest eden orman kebabını
Burnunun kanatlarını oynatarak koklarken
Haczedilmiş sürülerle beraber
Şehirlere doğru yürüdüğünü hatırlarsın elbet
Hülâsa vatan
Başka bir şey değil yaşamaktan
Zincirsiz kelepçesiz ve rahat»

Bu dizeleri İkinci Dünya Savaşı yıllarında söylemişti. O yıllarda bazan sectarisme'e kapıldığı oldu. İnançları ile şiirini dengeli bir bileşimle getiremedi bir çok kez. Bundan ötürü ağır serüvenlere karşı koymak zorunda kaldı. Sanıyorum ki şimdi, bir ozan, bir yazar olmanın ölçülerini daha iyi biliyor.

Bana sorarsanız **Dinamo**, bir doğa ozanıdır. Anadolu doğasını tel tel ayırıp, onlardan en güzel sesler çıkarmasını bilir. İnsanların kendisine reva gördüğü kötülüklerden kaçtıkça hep doğaya sığınmıştır. İyimserliği hep orada aramıştır. Dünyaya küsmeyi tanımaz çünkü. Göz yaşında bile, geleceğe umutla bakmayı aramış, onu dizelerine koymuştur. Aydınlığın, güzel günleri özleyen insanların gözlerinden geçerek geleceğini söyliyen bir ozandır o. Kötü günlerin ardından güzel günlerin geleceğini şiirlere koymak az bir çaba mı?

İnce Memet Destanı

30 Haziran Pazar

Toroslarda bir Şahin uçmuş. Her dağın taşına, her

ormanın ağacına adını bırakmış. Yani halkın anladığı anlamla deyimlersek nam 'salmış' Çukurovaya. **İnce Memet** bu. Serüvenleri bir destan. Sanırım destanların birinci özelliği, yeni bir dünya görüşüne ayna tutması, pırıl pırıl kahraman yürekleri yansıtmasıdır. Buraya koyduğumuz noktayı açalım biraz. Yirmibeş yıl önce Çukurova gene bir düzlüktü. Ülkeyi yöneten cumhuriyetin etkisi, henüz oralara varmamıştı. Devrim, kent kent dolaşıyor, kasabalara sıra gelmiyordu. Köyler uzakta kalmıştı. Tüten ocakların dumanı görünmüyor. Kasabalara, büyük toprak zenginleri köylere büyüklü-küçüklü ağalar egemendi. Köylülerin tümü, kendi tarlalarında ağaya ırgat. Bir ekiyor, yirmi alıyor, onbeşini ağa topluyor. İşte **İnce Memet**'in ilk davranışları, böyle bir ağaya karşı gelişmiş, direnme biçimini almış. Haklı kişilerle birleşip, haksızlarla savaşıyor.

Yürek ağrıtan, yürek bunaltan olaylar önünde, yiğit bir adamın gözlerini kırpmadan, dimdik ayakta bir duruşu var, okurken siz de yüreklenirsiniz. Kitabı okuduktan sonra, biran gözlerinizi yumsanız, kalbinizin gözlerini bütün kuvvetiyle gerçeklere doğru açmış olduğunu farketmekte gecikmezsiniz. O sıralarda dağa çıkanlardan, **İnce Memet**'i ve benzerlerini ayıran nitelik şu: O, halka karşın dağa çıkmıyor, halk için, yaşamak hakkı için savaşıyor. Eşkiya Deli Durdu, köylüyü soyuyor, İnce Mehmet, hakkın tırnakla koparılıp alınacağını öğretiyor. Köylüyü dayatma hareketine doğru itiyor. Ona güç kazandırıyor. Bir çeyrek yüzyılın öncesinde, Çukurova'nın köylüklerindeki insan yığınlarında, biribirine zıt tutumlar, telin gerile gerile kopmasına kadar gidiyor. Bu romanla tekrar anlıyoruz, her diyalektik yeni bir sentez ile bitmede, her sentez öğeleri kuşatmadadır.

Destan Üzerine
Bir Kaç Not

1 Temmuz Pazartesi

Vaktiyle Destan üzerine söylenen şu satırları defterime not etmişim. Onları okuyayım size: «Destan, ne ozanın hayalinden doğacak, ne başka ülkelerin yaşanmamış, duyulmamış anılarından çıkarılacak. O herşeyden önce, yaşanmış bir tarihin canlı izlerine dayanacaktır. O, duyulmuş hislerin, çekilmiş çilelerin, geçirilmiş acıların sembolü olarak, halkın kulağında çınlıyan ortak bir diyapazon sesidir. Orada bütün sesler, bir yığın insamn ağzından çıkan, koro gibi çok büyük ve tarihe karışan insanca bir tek ses hâline gelir. Orada yankı yapan sesler artık Ahmetin, Mehmetin, Çinlinin, Yunanlının sesleri değil, insanlığın sesleridir. O bir Ferhat olabilir, bir Kerem olabilir bir Aslıhan ya da Köroğlu olabilir. O, Battal Gazi ya da Achille olabilir. Fakat tümünün ağzından konuşan insandır. Şüphesiz bir çağın, belli bir takım tarihsel koşulların insanı... Her çağ onlara yeni yeni özler getirir. Her sanat eri onları yeni baştan anlar. Böylece destan yalnız bir anılar hazinesi değil, ileriye çevrilmiş bir bakış, insanlığın en geniş ufku hâline gelir. İnsanlar, geçmişi onda sakladığı gibi, geleceğinin bütün umutlarını da onda yetiştirir.» Destan üzerine aldığım notlar arasında şu satırlar da var: «İlk tarih destandır. İlk şiir onunla başlar. Lirik şiir ondan ayrıldıktan sonra, yine uzaktan bağlarını sakladı. Trajedi ve dram onun devamıdır. Opera onun yeniden ve daha zengin sahneye çıkması değil mi? Roman (hele bugünkü toplumsal nehir roman) düz yazı kılığında destanın canlanmasından başka nedir?

Bugünkü destan biçimi değiştirmiş. Epik şiir olarak, sokak şiiri olarak, opera olarak, roman olarak, halk masalı ve fantastik yapıt olarak aramızda yaşıyor. Köklerini dai-

ma yaşanmış, sınanmış ve onun halk içinde ve halkın alt bilincindeki yankılarından alan destan, yazılı sanatın gerçek kaynağıdır. İşte **Yaşar Kemal**'in İnce Mehmet'i. Yaşanmışın içinden çıktığı okadar belli ki. Onun kendine özgü kulağı, deyiş tarzı, halktan gelen bir dili var. O çevrenin folkloruna önemle sarılmış. Büyük insan kalabalığına yürek tutabilmek ve onun destanını kaleme alabilmek için folklor motiflerine iyice yaklaşmış. Destanın yaşayan havasını kurmak için, konunun başında, ortasında. sonunda daima insanca kalmayı bilmiş.

İnce Mehmet'in serüveni üzerine kalem açarken, destanların birinci özelliği, yeni bir dünya görüşünü yankılaştırmasıdır dedik. Bunu söylerken, gerçek sanatın ancak yaşanmış, iyice incelenmiş bir hayatın içinden, başka deyimle halkın içinden çıkacağı görüşü bize ışık tutuyor. İnsan sevgisini en yüce amaç ve olgunluk sayan humanist sanatçılara kuşku ve beğenmezlikle bakanlar yanılıyorlar. Ulusal sanat, hayatını yitirmiş, ölü değerlerle yapılmaz. Halk sevgisi, insanca davranışlarla yaşamak kazanır. Bundan ötürü, Ulusal sanat ile Humain sanatı, birbirinin karşıtı olarak tanıtmak, bizi çıkmaza götürür. Bazı ozanlarımızın yıllarca kapalı havada kalışı, bu yüzden olmuştur. Bugün de, bu çıkmazda duranlar az değil.

İnce Mehmet, roman armağanı almış vaktiyle. İyi bir roman, iyi bir destan armağan kazanır elbet, deyip geçemedim. Önemi şurda: Yaşar Kemal, Çukurovanının yüzyıllar içinden gelen sorununu açıyor. Ömrünü aralarında eskittiği insanları, tutuyor romanın lirik, canlı bir deyişle akan ırmağı içine bırakıyor. Belli, bazı yerlerde kendini bile kaptırmış o akışa. Alışılmış romanın buyruklarına yer yer boş ver, demiş. Onun için, şuna benzer, bunun gibi kalem sallamış demiyeceğim. Çünkü yok böyle bir şey. Diri bir sanatı var.

Rıfat Ilgaz'ın
Yazdıkları

3 Temmuz Çarşamba

Küllük'te geri tarafta, caminin duvarı dibinde oturuyorduk üç kişi. Saat onbiri geçmiş. Karşımızdaki lokantanın döneri, kokular saçarak kızarmağa başlamış. Garson Nimet'in getirdiği çayları çoktan içmişiz. Midemizi bastırıyoruz. Karşıdan gelen mis gibi yemek kokuları açlığın kervanına doğru itiyor bizleri. **Niyazi Akıncıoğlu, Rıfat Ilgaz** ve ben, edebiyat sohbetimizi bitirmişiz. Sıcak öğle saatinin, aman vermez yemek vaktini nasıl geçireceğiz diye düşünüyoruz. Rıfat'ın gevrek kahkahaları, döner üzerine yeni espriler getiriyor: «Biz de döner kokusu ile kifafı-nefsederiz» diye yutkunup gülmeğe çalışıyor ama, biraz önceki canlı kahkahaları kalmamış artık.

Rıfat Ilgaz, 1939 da mutsuzluk teması içinden geçen şiirlerini Oluş ve Varlık dergilerinde yayınlamağa başlamıştı. O yıllarda tanışmamıştık daha. Romantizmden gerçekciliğe atlıyacağını gösteren belirtileri getirmiyordu şiirleri. Onda dil egemenliği, öbür ozanlardan ayrılan bir hassasiyet görüyordum. En çok bu dikkatimi çekiyordu.

1941 ve 1942 yılları, şiiri için dönüm noktası oldu. Toplumsal Gerçekçiliği sıcak bir somun gibi bağrına bastı. **Yarenlik** kitabı bu alandaki ilk ürünlerini kapsar. Gördüğü ilgi, başarısını perçinledi ve ilk ününü getirdi ona.

O yıllar, Türkiye'deki yönetim, aydınlara, ozanlara, yazarlara iyi bir gelecek yerine, asık surat, açlık, işsizlik, kelepçe ve pranga verdi. Yurtseverlikten gayrı endişesi olmıyan aydınları, önce karalamak, sonra korkulu insanlar olarak göstermeyi yeğ gördü yöneticiler. Kendilerine göre bir statüko tutturmuşlar, Osmanlının son dönemlerindeki halkı uyutma düzenini sürdürmek daha çok

işlerine geliyordu. Aydınlar, içten içe buna karşı koydular. Şiirleriyle, resimleri ve öyküleriyle, bu yolun çıkmaz olduğunu bir bir sayıp döktüler. Yöneticiler de boş durmuyorlar, sanatçı aydınların içinden bazılarını ayartarak, bazıları kendiliğinden yöneticilerin kucağına düşerek, ileri bir sanat kurulmasını bir süre köstekledi. Orhan Veli bile bohemliğin çilesini çeke çeke, zaman zaman yöneticilerin oyunlarına geldi.

Rıfat Ilgaz, işte o yıllarda Realizm savaşı veriyordu. Birkaç kez sanatoryuma girip çıkmıştı, sağlığı pek yerinde değildi. Öğretmenliği de aldılar elinden. Otsuz, ocaksız, şiiri ile başbaşa kaldı. **Sınıf** kitabı yüzünden mapusaneyi öğrendi bir güzel. Siz bir kez halkınız için baş kaldırmışsanız, karşınızdakiler kolay kolay bırakmazlar sizi artık. Hep izleneceksiniz. Yani İkinci Dünya Savaşı yılları bizleri, dar bir boğazdan değil, keskin bıçak üzerinden geçmeye zorladı. Günlük ekmek peşinde yürürken, sanatoryumdan fırsat buldukça, şiirini devam ettirdi. Altı şiir kitabı, bazan yayılma fırsatı buldu, bazan toplatıldı. O zaman bir gerçek karşısına dikildi. Ekmek parasını şiir getirmiyor. Bir sıçrayışta Mizah yazarlığına atlayıverdi. Getirdiği mizah, Yusuf Ziya'nınkine, hele Refik Halit'inkine hiç benzemiyordu. Küçük insanların dünyasında ömür eskittiğini hemen her hikâyesinde belli etti. Bugün artık, taşlama hikâye türünde, ilk plânda gelen bir isimdir.

Yarenlik kitabını açıyorum. Tam 25 yıl geçmiş aradan. Orada **Alişim** şiiri ile ilk ününü yapmıştı Rıfat Ilgaz. O kitabı verirken 'ilk münekkidim' diye yazmış bana. Gerçekten daha kitapsız bir ozan iken onun için ilk yazıyı ben yazmıştım İnkılâpçı Gençlik'te. Yıl 1941 idi galiba. Gerçekçilik akımına usul usul giriverdi sonra.

Ama bu, Toplumsal Gerçekçilik akımının başlıca temsilci kişiliğini kazanmak öyle kolaycacık olmadı. Çünkü

beraberinde ağır eziyetler, sıkıntılı yılları getiriyordu toplumculuk. Buna göğüs germek, her ozanın, her aydının yapacağı iş değildi. Örneğin toplumcu sanatın sınırları içinde görünüp de, sonradan tam karşıtını seçenler de var bugün. O yılların toplumcu dergilerini açarsanız., İlhan Berk imzasını bol bol görürsünüz. İlk ünü de oradan gelir. Bugün biçimci soyuta iyice yaslanmıştır. Bundan ötürü Rıfat Ilgaz'ın eylemi ile sanat tutumunda tam bir paralellik bulursunuz. Ülkesinin bozuk düzenini iyi bilen ve tutumu ile sorunlara ters durmayan aydın bir kişiliği getirir o. Şiirlerinin yanı sıra taşlama öyküleri, çoğunluğu küçük insanlar olan bir toplum manzarası çizer. Acı gülüşlerle yergiler yapar.

Öyle bir dönem geçti ki, Rıfat Ilgaz'a dergi sayfaları sımsıkı kapatıldı. Edebiyatın dışına itilmek istendi. Bütün baskılara karşın, o yazma gücünü yitirmedi birgün bile. Şiir yayınlayamadıysa, başka edebiyat kollarında eserler vererek, bir çıkış yolu buldu kendisine. Şimdi durup düşünüyorum Rıfat Ilgaz'ın yazarlık macerasını. Biraz da diyorum, terör dönemi götürdü onu mizah yazarlığına. Ama bu, bir kaçış değildir edebiyattan. Küçük kaderleri ile geçip giden insanların yaşamını acı gülüşlerle anlatmaktır onun yaptığı. Böyle bir yola girerseniz, kısa süre içinde, kalem işçisi olursunuz mecburi.

Rıfat Ilgaz'ın sanatı içinden bir yergi damarı geçiyor bugün. Alaycı olmaktan çok, ince taşlama havası var bütün yazdıklarında. Böylece insancıl bir aşamaya ulaşmış.

Orhan Kemal'e Merhaba...

5 Temmuz Cuma

Orhan Kemal'in Adana'dan İstanbul'a geliş tarihini tam bilmiyorum şimdi. 1949 olabilir, 1950 ya da 1951 de

olabilir. Sıcak Temmuz, Ağustos aylarından birinde idi. İstanbul'a tatil yapmağa gelmiştim. Bir süre önce İstanbul'a yerleşmek üzere taşınmış **Orhan Kemal**. İsmen tanıdığı yazarlarla tanışmak istiyormuş dediler arkadaşlar. Kemal Sülkerle evime geldiler birgün. Edebiyat konuları üzerinde konuştuk bir süre...

Yürüyüş dergisini çıkarırken, öyküler göndermişti bize. Daha önceki yayınlarını Raşit Kemali, Orhan Raşit imzaları ile yapmıştı. Yıl 1942 idi. Ve ilk denemelerdi bunlar. 1941 yılında Yeni Edebiyat gazetesinde Orhan Raşit adıyla yayınladığı öyküler ilgimizi çekmişti. Böyle kuvvetli bir kalemi Yürüyüş sayfalarında, aramızda görmek istiyorduk. Elimize gelen öyküler Orhan Raşit imzasını taşıyordu. O sıralarda Yeni Edebiyat gazetesi, Sıkı Yönetim mahkemelerinde bir sıra yazıdan yargılanıyordu. Gerçi Orhan Raşit, orada birkaç öykü yayınlamış ve kovuşturmaya uğramamıştı. Böyle olduğu halde, onu yeni bir imza ile çıkaralım okur karşısına dedik. Kendisinin iznini almaya vakit yoktu. **Babam** isimli hikâyesine **Orhan Kemal** imzasını koyduk. Ve Yürüyüş'ün ikinci sayısında yayınladık. Dergi eline ulaşınca bize bir mektup göndermiş. «**Orhan Kemal** imzasını benimsedim. Bundan sonra öykülerimde, romanlarımda onu kullanacağım» diyordu.

O gün sohbetimiz, bu isim babalığından açıldı. Ve onun yeni yazdıklarına geldi. Varlık yayınlarında bir-iki kitabı çıkmıştı. Varlık, tandanslı öykü almadığı için, orada daha çok (İnci'ye Öyküler) başlığı altında çocukları konu edinen, onların çocuksu duyguları ile örülmüş öyküler yayınlamıştı. Sanıyorum ki, ilk gerçekci hikâyelerini Yürüyüş'te biz yayınlamıştık. **Telefon** hikâyesi, onun güçlü atılımlarla romanlar da getireceğini haber vermişti daha o zaman.

Aradan bir kaç gün geçti. Bitişik komşumuz, enişte-mi görmüş. «Geçen gün, Faruk Beye gelen iki arkadaşının

peşinden, iki sivil memur geldi bizim eve. Pencereleri açık olan odada konuşulanları dinlemek üzere benim pencerenin arkasından kulak verdiler sizin eve. Haberiniz olsun» demiş.

Bu olaya şaştım kaldım o zaman. Aslında şaşmamak gerekir. Çünkü siyasi polisin bütün işi ozanları, yazarları izlemekti ,fişlemekti. Böylece fişledikleri sanatçıları korkulu kişi yapmayı başarıyorlardı ama, sonuç şu oluyordu: Dünya ulusları önünde eserleri ile göğüs kabartan sanatçılarımız, birer sabıkalı gibi dosyalanıyordu. Bugün bir yayın organı soruşturma açsa, ozanlardan, yazarlardan siyasal nedenle hüküm giymiş birkaç kişiden başkasını gösteremez. Gösterse bile, bir yazarın mapusanede yatması, sanatını, eserlerini küçültücü bir değer yargısı getirmez ona. Polis arşivleri açılsa, incelense, Türkiyede hemen bütün sanatçıların yüzde doksanının fişlenmiş olduğu görülür. Yani hepsi de **şüpheli** kişiler. Oysa yurtseverlikte, ulusal bilinci yaratmada örnek insandırlar çoğu.

Aslını araştırsanız, polisteki metodun, baskı için emir veren yönetimlerden geldiği görülür. Böyle olmasına, bu böyledir ama, polisin de bu metodun içinde çok zaman — belki de yaranmak için — yasalar dışı hareketlerde aşırıya kaçtığı herkesin bildiği gerçeklerdendir.

Orhan Kemal, bugün otuz cilt kitabın yazarıdır. Birçok dillere çevrilmiştir, çevrilmektedir eserleri. Yani bir Türk romancısı olarak, onur kazandırıyor yurduna. Karşılığında gördüğü, sıkıntı ve eziyettir. Bilmem «Oh be, dünya varmış» ne zaman dedirteceğiz ona?..

Cahit Irgat
Karamsarlıktan Kurtulacak

7 Temmuz Pazar

Aynı kentte yaşadığımız halde, Cahit Irgat'ı kaç yıl

var ki, görmedim demiyeyim, karşılıklı oturup konuşmadık. Son kez «Yolcu» oyununda seyretmiş, çöküntülerden sıyrılmış bulmuştum kendisini. Aktörlük damarları, yeni bir atılımın içinden geçiriyordu onu.

Bizim kuşak deyince, hep ezilmiş yazarlar, ozanlar, ressamlar gözlerimin önünden geçer. Hangi birini anlatayım size?.. Böylesine yeteneği olan bir sanat kuşağı bir daha ne zaman gelir, onu bilmem ama, bütün olanaksızlıklara karşın, gene bir çıkış yolu açmıştır bizim kuşak. Cahit Irgat'la sık görüşemezdik eskiden beri dedim. Aynı dergilerde yayın yapardık ama, ben daha çok onu Tiyatro sahnelerinde, oyunlarda görürdüm. Aktörlüğünü seviyordum, yeterince oyuna çıkarılmamasından yakındığı sıralarda kanılarına katılırdım hep. Sırası geldi, daha önemli rollere çıkarıldı. Fakat yüzündeki tatmin edilmemiş sanatçı çizgileri azalacağına çoğaldı. Sık sık kötümserliğe kaydığını işitiyordum. Bir türlü karşılaşıp, açıklamalarım dinlemek, dertleşmek olanağı olmadı. Şiirleri de, bu karamsarlığın yanı başından geliyordu, küçük küçük dizelerle. Üç şiir kitabı yayınladıktan sonra epeyce sustu. Bazan, yılda iki-üç şiirini görüyordum. Kendinden kaçmak istiyen bir ozanın deyişinde gelip durmuştu. Bohemliği yaşayan küçük insanların duygularını dizelere koyarken kırık kırık da olsa, küçük küçük de olsa ışıkların gelip geçişini görüyordum ondan. Son anı yazılarını görünce, düşüncemde yanılgı yok dedim. Cahit Irgat tekrar şiir getirecek, tekrar konuşacak.

Belleğimi tarıyorum. Yirmibeş yıl öncesinden bir anı çıkarıyorum sizlere. 1943 te İkinci Dünya Savaşı ağır tanklarıyla sınırlarımız yakınından geçiyordu. Sarsıntıyı iyice duyuyorduk... Savaş şiirleri söylüyorduk, Avrupa kentlerinden gelmiş gibi. Biliyorsunuz biz, Dünya Savaşma fiilen girmedik ama, bol bol yaşadık çekilerini. Vesi-

ka gelince, Oktay Akbal'ın dediği gibi, önce ekmekler bozuldu. Ekmekler kırık kerpiç parçaları gibi birşey. O gece Cahit'in oyunu yoktu. Aktör arkadaşı Kadri Öğelman, ben, üçümüz, Balıkpazarında Cumhuriyet meyhanesinin ikinci katına çıktık. Dışarda sert bir kış geçiyordu, yağmurla karışık rüzgârını camlara vurarak. Biraz şarap, biraz ciğer ısgara, köfte ile karnımızı doyuracaktık. Küçülmüş ekmeğin dörtte biri veriliyordu vesikayla. Garson geldi, şaraplarımızı söyledik. «Ekmek vesikanız var mı?» dedi. Bende ve Cahit Irgat'ta vardı, Aktör Kadri'de yoktu öyle birşey. Şarap, ısgara ciğer, köfte, iki parça ekmek geldi. İki su damlası kızgın saç üzerine düşünce nasıl bir anda yok olur? İki parça ekmeğin beş dakika sonra kırıntısı kalmamıştı. Cahit, yanımızdaki masalara bakmağa başladı. Arkasındaki masadan bir tartışma geliyordu. Dönüp baktı oraya. O sırada tartışan iki kişi ayağa kalkıp, salonun öbür köşesindeki bir masaya gittiler. Mermer masanın üzerinde bir bütün, bir de dörtte bir ekmek vardı. Cahit, âni bir göz attı çevreye. Herkes dumanlı bir evrenden geçip gitmiş gibi, yitik olmuşlardı. Bir aktör çabukluğu ile bütün ekmeği kaptığı gibi üçe bölüp masamıza koydu. Süratle yemeğe başladı. Bizler de ona uymak zorunlu ğunu duyduk.

Beş-on dakika sonra, arka masanın tartışan sarhoşları döndüler. Oturmaları ile ekmeğin yokluğunu anlamaları bir oldu. Feryat edip garsonu çağırmaları boşuna idi. Ekmeğin son parçaları kalmıştı önümüzde.

Kim demiş bizim kuşağın savaş görmediğini? Savaşın bütün yoksullukları getirdiğine tanık olmadık mı biz? Kötü yönetimlerin baskıları içinde ömür eskitmedik mi? Gerçi daha yazılmış sayılmaz o dönem. Nekadar yazılsa, çekilenlerin onda dokuzu sayfalara geçmiyecektir gene.

8 Temmuz Pazartesi

Şimdi çok değiştiğini söylüyorlar Ankara'nın. Benim bulunduğum 1947 ile 1956 yılları arasında, mutlu azınlığın devam ettiği Ankara Palas, Süreyya Pavyonundan başka ne gece kulübü vardı Ankara'da, ne de Özenden başka Bulvar kahvesi. Aydınların, sanatçıların hemen her akşam gittikleri yerler ikiyi, üçü geçmezdi. Aradığınız arkadaşı Kürdün Meyhanesinde bulamazsanız, Şükran Lokantasında bulurdunuz. Hele 1947 yılında bir tek tiyatro bile yoktu. Dört-beş sinema ile yetinirdi halk.

Ankaradaki yaşamımız böyle dar bir sınır içinde geçiyordu o zaman. Hele öteden beri az para ile ömür tüketen yazarlar, ucuz içki evlerinden başka nereye gidebilirlerdi? Orada hem birbirlerini görüyorlar, sohbet ediyorlar. Hem de demleniyorlardı. Bundan ötürü, Kürdün Meyhanesi, sanatçıların hemen tümünü çeken bir yerdi. Ucuzdu, teklife tekellüfe bağlı kalmayı gerektirmezdi. Orada, DP iktidara gelmeden önce, üstünde tozlu elbisesi Samet Ağaoğlu'nu açık şarap içerken, Ahmet Muhip Dranas'ı rakısını yudumlarken görebilirdiniz.

Bizler otuz yaşına varmamış sanatçı gençlerdik. Şiirden, edebiyattan başka bir konumuz, tutkumuz yoktu. Günlük ekmeğimizin yanı sıra, dar boğazlardan geçerek, uçları daha sivri olanakların içine doğru yürüyorduk. Kürdün Meyhanesinde iki üç masayı doldurduğumuz zaman, bir okadar masada sivil polisler konuşulanları izlerlerdi. Biz onların varlıklarından haberdar, ama umursamadan kendi evrenimizde konuşurduk.

Böyle bir ortam içinde, gene bir akşam Fethi Giray, Suphi Taşhan ve ben şaraplarımızla oturmuştuk erkence. İlkin üç kişiydik ama, sonra birkaç arkadaş daha geldi. Altı-yedi belki sekiz kişi olduk. Masada Acem Mehmedin

(Kürt Mehmetin öbür ismi) gönderdiği (hesaba dahil olmıyan) dilim dilim kesilmiş beyaz turp, tuzlu leblebi ve şaraplarımız. Bir-iki porsiyon ısgara köfte, beş-on dakika sonra tükenmişti. Kırmızı şarabın ağzımızda bıraktığı burukluk, yudumlar tazelendikçe artıyordu. O sırada kapı açıldı. Eski ozanlardan İsmail Safa gözüktü. Biraz duraklamadan sonra masamıza sıkıştı. Elindeki küçük paketi masaya koydu. Eve kıyma götürüyormuş ama, geç kalmış biraz. Başka yerlerde demini iyice aldığını, eski moda gözlüğünün arkasındaki kızarmış gözlerinden anlamıştım. O da sohbetimize karıştı. Şaraplar tazelendi. Mezenin arkası gelmedi.

Fethi Giray, masanın altından dizi ile dizime vurdu. Gözleri ile paketi işaret etti. Kulağıma eğilerek:

«Kıyma var pakette, garson Mustafa'ya verip, ısgara köfte yaptıracağım» dedi. Benim de bu isteğe katılmamı arzuluyordu. Ben gülümsedim. İsmail Safa, yanında oturan arkadaşa anlatmağa dalmıştı. Masada olup biteni ruhu bile duyamazdı artık.

Fethi Giray, garson Mustafa yanımızdan geçerken paketi uzattı, kulağına: «Şunu köfte yaptırıver» dedi. Sonra ekledi: «Çocuğu gönder, yarım kilo kestane aldır, kıymanın paketi gibi bir paket yap onu.»

Yarım saat geçmedi. Köftemiz gelmiş, kestane paketi de masanın köşesindeki yerini almıştı. Herkes köfteye uzandığı için, Fethi Giray'ın gülümsiyerek bakışını kimse görmedi. İsmail Safa, köfteden bir tane yiyebildi, geç kaldım diyerek kalktı. Kapıya doğru giderken paketi unutmuştu. Fethi, seslenerek paketi hatırlattı. Safa: «Kıymayı unutuyordum yahu» dedi ve çıktı gitti.

Birkaç gün uğrıyamadım Posta caddesine. Fethi'ye Kızılay'da rastladım. Hikâyenin sonucunu anlattı:

«İsmail Safa eve gidince, hanımına kıyma getirdim sana demiş. Kadıncağız açmış paketi, kestaneleri görünce,

hepsini birer birer kafasına atmış Safa'nm. Benden şüphelenmiş tabii, beni arıyormuş. Kaç gündür gidemiyorum Kürde. Haberin olsun» dedi.

Şimdi burada «şaka şaka» diyorum kendi kendime. Bugün olsa yapmazdık herhalde. Acı, tatlı hey gidi günler..

Gençlik Çağımın Romancısı Reşat Enis

9 Temmuz Salı

Cumhuriyetin ilk yıllarında yazmaya başlıyan bir romancı kuşağı vardır. Bunlardan Reşat Nuri ile Mahmut Yesari'nin eserlerini ortaokulda okumaya başlamış, liseyi bitirmeden tamamlamıştım. Çoğu gözü yaşlı, ağlamaklı, ilkel duygusallık çizgisinde kalmış romanlardı. Mahmut Yesari'de göz yaşı, yaşam dışı denebilecek olaylar daha çoktur. Anlatımda da bir aşamaya varamadığı görülür. Reşat Nuri, duygusala yatan eserler yanında, sağlam toplumsal sorunlara giren, dil ve teknik yönünden de başarılı romanlar yazma bilincine varmıştı. Mahmut Yesari'de bu türden bir **Bağrıyanık Ömer** gösterilebilirse, Reşat Nuri'de **Yeşil Gece, Kızılcık Dalları, Değirmen** sayılabilir. Geçende bir arkadaşım **Dudaktan Kalbe**'yi başarısız romantizminden ötürü, ilk sayfalarda bırakmak zorunda kaldığını söylüyordu. Ve bunu söylerken de vaktile beğendiği bir eserin, bugünkü görüşlerdeki değişimden ötürü nasıl değerini yitirdiğine şaşırmış bir tavrı vardı.

İşte bu ortamda Sabahattin Ali, Sait Faik gelmezden önce tamamen gözlem açısından hareket ederek romanlar kaleme alan **Reşat Enis**'i düşünüyorum bugün. 1940-1941 yıllarında tanımıştım onu. Bir büyük basımevinin sokağa penceresi olmıyan bir odasında çalışıyordu. Dizgi ustası

karşısında müsvette bekliyordu ayakta durarak. Neriman Hikmet tanıştırdı beni. Nazik, az konuşan bir insan. Romanlarındaki acı ve sert gerçeklerin katılığından hiç bir iz yok yüzünde. Kulaklarına düşen saçlarını düzeltiyor arasıra. Kibir diye bir donukluk yok gözlerinde. Üstelik, cerbezeli bir tip olmayışı yüzünden, gazetecilik avantajlarından yararlanamamış. O günkü düzen içinde doğru bildiği yolda yürümesi, arka plâna atmıştı onu.

O yıla kadar yayınladığı **Kılıcımı Sürüyorum, Kanun Namına, Gonk Vurdu, Gece Konuştu, Afrodit Buhurdanında Bir Kadın**'ı okumuştum. Özellikle Gece Konuştu ve Afrodit Buhurdanında Bir Kadın, beni fena sarmış. Yazarını merak eder olmuşum. Bu dürtü ile tanışma fırsatını bulmuştum. O sıralarda gazetecilik görevi Adanaya çekti onu. Ama bu nedensiz değildi, gazeteciliğin yanısıra Çukurova'nın sorunlarını incelemek, belki de oradan bir romanla dönmek niyetinde idi. **Toprak Kokusu** işte oranın sarsıcı gerçeklerini getiren ilk romanımız galiba bizim. Eser yayınlanınca büyük bir olay oldu. Parlamento, Toprak Kanunu düzeyine girmişti zaten. Toprak ağalarının etkisi de işe karışınca, kitabı Bakanlar Kurulu kararı ile topladılar. O zaman dıştan görünüşü ile mücadeleyi sevmeyen bir yaradılış gösteren **Reşat Enis**, baktım işi Başbakan'la görüşmeye kadar götürdü. Sonradan okumak fırsatını bulan Saracoğlu, yazarı kutladı ve eser tekrar yayın alanına çıktı. **Toprak Kokusu**, bileşim yönünden biraz yetersiz görünürse de, içeriğinin bende iyi bir anısı vardır.

Sonradan yazdığı dört romanı, tepeden aşağıya doğru inişini gösterir onun. Gözlemleri, artık iyice abartmalı izlenimini veriyor bana. Bugünkü gerçekçi romancılarımız, biraz onun omuzlarına basarak yükselmişlerdir. benim görüşüme göre.

Üç-beş yılda bir gazete değiştirirdi. Fakat gazetedeki görevi hep aynı kalırdı. Bu uğraşın çalışma koşullarını bil-

miyenlere göre ilginç görünür gece sekreterliği. Oysa en yıpratıcı gazetecilik koludur. Çalışmaya akşamüstü başlıyacaksınız, gece ikiye, üçe kadar sürecek bu didinme. Hele eskiden daha da zordu bu iş. Şimdi çalışma bitince, gazetenin aracı sizi evinize götürür. O zaman böyle kolaylıklar yoktu. Kendi görevlilerini götüren tramvaya rastlamazsanız, yayan gideceksiniz o saatte. **Reşat Enis**, bu törpü ile ömür tükettiği için, romancılığını kültürle besleyemedi. Daha güçlü bileşime varabilecek yeteneğin peşinden gitmedi. Bundan ötürü, yolda kalmış bir romancı diyorum ona ben.

Attilâ İlhan'ı
Gördünüz mü?

11 Temmuz Perşembe

Attilâ İlhan, 1945 te karşıma çıktığı zaman lise öğrencisiydi. Saçları kısa kesilmiş, esmer bir delikanlı. Gözleri derinlemesine bakıyordu us pırıltısından. Çivi gibi bir genç dedim içimden. Daha önce **Yürüyüş** Dergisi çıkarken bana mektuplar yazıyordu, Bahçe kasabasından. Mektuplarıyla gönderdiği şiirler, henüz denizin dibini göstermiyordu. Ama daha çok gençti, çocukluk çağından yeni çıkmıştı.

Sonra, küçük bir roman gönderdi. (Harman Zamanı) gibi bir isim taşıyordu. Bana asıl o ilginç göründü. Bu küçük kalem, bal gibi roman yazabilir diye düşünmüştüm. Çalışkandı, güçlükleri yenmek için yeteneği vardı. 1945 te ben Ankara'ya gidince, ilişkilerimiz kendiliğinden koptu.

1946 ya geldiğimizde şiirini hızla geliştirdiğini gördüm. CHP yarışmasında derece alan uzun şiirini okuyunca, destan ağzı ile hem de bileşim kurarak ileri bir plâna geçeceğini anlamıştım. 1942 de bana gönderdikleri ile 1946

da yazdıkları, şiir çalışmalarında şaşırtıcı bir mesafe aldığını gösteriyordu. Çok geçmeden ilk kitabı **Duvar** ile bunun somut örneklerini çıkardı karşımıza.

Attilâ İlhan, şiirlerini duygusal bir içerikten getiriyor diye düz yazılarında savunduğu, dile getirdiği düşüncelerle çeliştiğini söyliyenler vardır. Oysa, çok zaman değildir öyle. Toplumsal Gerçekcilik, her yazı türünde değişik olanaklar kazanır. Şiirin kendine özgü tekniği, yazılış tarzı vardır. Şimdi tam gerçekçi bir öyküyü alsak ele ve sonra bir şiirin dizeleri içinde görmek istesek onu, değişik söyleyiş koşulları çıkar önümüze. Bundan ötürü toplumcu şiiri, gerçekci bir öykünün yapısı gibi olur, şeklinde düşünmemeliyiz. Şiirde bir bileşim ve orkestrasyon kurabilmiş mi ozan, ona bakmalıyız. Az önce söylediğim yanılgıdan hareket ederek, Attilâ İlhan'ın ve benim şiirimi, düz yazılarımızda savunduğumuz fikirlerle çelişik gibi göstermeleri, Realizmi bilmemelerindendir. Aslını ararsanız, ülkemizde Toplumsal Gerçekçilik yeni yeni anlaşılmaya başlandı daha.

Roman dalındaki umudumu 1953 te gerçekleştirdi. İlk romanı **Sokaktaki Adam**, bana göre çok ilginç bölümler getiriyordu. Anlatım tarzı çok sıcaktı. Bu umudu daha da güçlendirecek romanlar yazabilir diye düşünürüm hep.

1952 ile 1956 arasında tartışma yazıları ile geniş yayın yaptı. Geri sanat taraflıları, biçimci ozan ve öykücülerle o sıralar, kalem kavgasma girişti. Onların kofluklarını, yaşamları ile verdikleri eserlerin birbirlerine karşıt olduklarını açık-seçik gösterdi. O günlerde formalistlerin soyuta yaslananların batı kopyacılığı yaptıklarını, ulusal edebiyata karşı olduklarını bir o söylüyordu, bir de ben. Bugün o kanıyı paylaşanlar çoğaldı doğal olarak. Ulusal Sanat üzerine görüş ve yargılar iyice yaygınlaştı.

Belki açık seçik anımsamıyanlar vardır, 1947 ile 1951 arası Toplumsal Gerçekçi ozanlar, baskı yüzünden hemen

hemen hiç yayın yapamadılar. 1952 den sonra başladık yazdıklarımızı az az yayınlamaya. Hiç yayın yapamıyan ozanlar da vardı: **H. İ. Dinamo gibi.** Ya da **Rıfat Ilgaz** mizah'a, **A. Kadir** Mevlâna, Homeros çevirilerine yönelmişti daha çok. İşte **Attilâ İlhan**'ın Sosyal Realizm tartışmalarını başlattığı sıralarda, Gerçekçi Ozanları bir kenardan ufak ufak taşlayışı, bir dönemin eleştirisi sayılamazdı pek. **Aktif Realistler** olarak nitelediği bizler, ağır bir baskımn altındaydık. Dağılmıştık. Dergilerimiz yoktu. Biçimci sanatçıların dergilerine giremiyorduk. Korkulu kişiler gibi gösteriliyorduk. Böyle bir ortamda, formalistlerin çöküşünün analizi yapılırken, Ulusal Edebiyatın kurulmasına emeği geçenlerin çalışmaları da anlatılmalıydı. **Atillâ İlhan,** işte bu gerçeği son yıllarda daha iyi anlamış görünüyor.

Şiiri bilmek, edebiyatı bilmek diye bir yetenek var ya, bizde bazı ünlü ozanlar bile bunun estetiği, içlemi üzerinde kafa yormadan üne kavuşmak istemişlerdir. Hele dünyanın ünlü ozanlarının şiir maceralarını bilmeden, onlara öykünmeleri, bir Baudelaire'i, bir Verlaine'i Türkçeye getirmek biçiminde açıklanarak geçiştirilemez. Gerçek anlamda şiirin geçirdiği serüveni bilmek bir ozan için çok önemli bence. İşte **Attilâ İlhan,** bu eski sanat türünü anlatmasını, yazmasını biliyor.

Neyzen Tevfik
Ya da
Sarhoş Gemi

13 Temmuz Cumartesi

1943 de Burhan Arpad ile Salâh Birsel'in ABC Kitabevinde ayaküstü konuşuyorduk birgün. O sırada Neyzen Tevfik iniyordu yokuştan. Çağırdı arkadaşlar. Tanıştık öylece. Yanıma oturdu.

O günlerde ağızdan ağıza Neyzen Tevfike' ait olduğu söylenen Kıt'a dolaşıyordu. İstanbul Valisi Lütfü Kırdar üzerine söylenmiş bir kıt'a. O kıtanın orijinal şeklini, kendi ağzından öğreneyim dedim. Hassas yerine dokunmuşum. Öfkelendi, söylenmeğe başladı:

«Bir namussuz var. Böyle beyitler, kıt'alar çıkarıyor ortaya. Sonra da Neyzen söylüyor bunları diyormuş. Yazmadığım, söylemediğim bu taşlamalardan ötürü, polisler beni yakalayıp götürüyorlar. Meram anlatmak da mesele oluyur tabii.»

Öfkesi yatışırken, yeni hatırına gelmiş gibi tekrar başladı:

«Geçen ay maaşımı almaya gitmiştim. (Neyzen'in Belediyeye bağlı Konservatuvar'da küçük bir maaşı vardı o zaman) Senin adını çıkardılar bordrodan dediler. Bu işin içinde bir iş var dedim ve Lütfü Kırdar'a çıktım. İşi ona anlatmaya başlayınca, gülümsedi:

«Sana okadar az para verilir mi? Ayıptır diye kestirdim onu»

«Aman paşam dedim, az maz, o parayı kesmeyin siz. Az da olsa bana yeter o.»

Güldü:

«Peki peki» dedi. «Versinler gene.»

«Hep o düzmece tekerlemeler getiriyor başıma bu işleri.»

Neyzen Tevfik o yıllarda Fatih'te Reşadiye oteline sığınmıştı. Orada yatıp kalkıyor, İstiklâl Lisesinden yemek veriyorlardı ona. Fatih'te sık sık rastlaşıyorduk. O zaman, Fatih parkının karşı sırasında küçük küçük içki evleri vardı. Bazı akşam üstleri meyhanenin camlarından içeriye bakardım. Orada ise sohbetine girmek için, bir kadeh de ben içeyim derdim. Nekre dostları vardı. Konuşmalarını dinlerdim. Her zaman ney çalmazdı. Elverişli yer ve zaman olacak. Hepsinden önemlisi keyfi ve isteği yerine gel-

meliydi. Çaldığı vakit, yaklaşıp yaklaşıp uzaklaşan doğulu bir hüzün bulurdum onda. Kırımlardan, savaşlardan geçmiş, altıyüz yıllık keder dile gelirdi çaldığı zaman. Anlıyanların söylediklerine göre, ney çalmaktaki ustalığı hâlâ aşılmamış.

Sıcak bir temmuz günü Ada vapurunda rastladım ona. Vapurun merdiveninde dinleniyordu. Elinde soyulmuş ve ortası oyulmuş bir salatalık. Bu nedir diye sormaya kalmadı. Salatalığın içindeki rakıymış meğerse. Sıcaktan pufurduyor, bir yudum içerek, salatalığın kenarını ısırıyordu. O sıcakta ve öyle bir yerde, alkole böylesine yaklaşmayı, havsalam almadı o gün. Beraber yukarı çıktık. Karşılıklı oturduk.

«Bu sıcakta rakı dokunmuyor mu sana üstat?» dedim.

«Ne dokunması, onu içmesem, bu hava dokunur asıl bana. Çallı'ya gidiyorum. Orada devam edersem, kendime gelirim biraz belki.»

Öyle bir ömür ki, alkol denizi içinde geçmiş hemen her saati. Mallarmé'nin «Sarhoş gemi» dediği böyle sallantılı bir yaşam mı acaba?...

Kalbimin Enfaktı Başlıyor

16 Ekim Cuma

Onunla ilk kez, bir sabah uyanınca karşılaştım. Bu bir pencere idi. Hastanenin küçük bir odasında, üç gündür kımıldamadan yatıyordum. Göğsümdeki ağrı dinmiş, ateşim düşmüştü.

Üç gün önce, güneşli bir sabahla yürüyordum. İçimde görevime karşı bir isteksizlik, üzerimde acaip bir ağırlık, yorgunluk vardı. Masamda çalışmaya başladım. Olmu-

yordu. Kalktım, uzun koridorlarda yürüdüm. Lavaboya gittim. Göğsümün ortasında bir ağrı başlamıştı. Artık adım atmak gelmiyordu içimden. Yerime döndüm. Yanımdaki arkadaşa «Bana fenalık geliyor» dedim. Doktorun odasına indim. Sağlık Memuru koşarak geldi. Bana moral vermeğe çalışan sözler söylüyordu. Bir iğne yaptı. Ağrı gittikçe şiddetleniyor, demir bir pençe göğsümü acıtarak sıkıyordu. Koridorda koşuşmalar oldu. Beni sedyeye yerleştirdiler. Dikkatle aşağı indirdiler. Ambulansa binmeden önce, görebildiğim yalnız gökyüzü idi. Bulutsuz, duru, mavi bir gök vardı. Güneş gözlerime giriyordu. Şimdi daha iyi anımsıyorum. Ölümle yüzyüze geldiğim halde, biran bile ölümü düşünmedim.

Hastane odasına yatırıldıktan sonra, hergün aralarında dolaştığım insanlardan ayrıldığımı, başka bir evrene götürüldüğümü anladım. Beyaz gömlekli doktorlar, hemşireler, hastanenin diğer görevlileri benimle konuşmadan bana yardım ediyorlardı. Karım gelinceye kadar çok yalnızdım. Öğleden sonra karım ve diğer yakınlarım geldi. Üzüntülerini belli etmeden bana bakıyorlardı. Hastalığım nasıl bir seyir takip edecekti? Kurtulabilecek miydim? Yatağımda doğrulup «Yok birşeyim, iyiyim» demek istiyordum. Fakat onların bakışlarının arkasında, bir takım soru işaretleri vardı. Kımıldanamazdım, konuşamazdım. Benim üzerimde toplanan bu bakışlar, beni daha çok kuşkuya düşürüyordu. Az konuşuyorlardı. Demek ağır hastaydım. Beni sabahleyin ambulansa yerleştirirlerken, gözlerime dolan güneş ışığını unutmuştum. Karamsarlığa kayıyordum. Akşama doğru ateşim yükseldi. Zaman zaman collapsa giriyormuşum. O sırada, göğsümdeki ağrının devam edip etmediğini şimdi anımsamıyorum. Geceyi dalıp dalıp uyanarak, ateşler içinde geçirdim. Alnımda ıslak havlu vardı. Ve ben ağır ağır bir kuyuya iner gibiydim. Karım, bütün gücü ile beni yukarı çıkarmaya çalışıyordu. Ama

çıkamıyordum. Üzerimde, hiç bir yorgunluğa benzemeyen bir kesiklik, bir tükenmişlik vardı. Bilincim yerindeydi. Dokunsalar bilmem ağlıyabilir miydim? Doktorlar iki gün geçtiği halde ateşin düşmeyişine şaşıyorlardı. Bir ikinci hastalık daha mı sarmıştı beni? Kımıldamak yasak olduğu halde, yatağın içinde sağa sola atıyordum kendimi. Ağızdan verilen ilâçlar, yapılan iğneler sanki boşunaydı. Üç gün sonra ateş düştü. Ben sanki küçülmüştüm. Kollarım, ayaklarım halsizdi. Sırtım yer yer uyuşuyordu. Yavaş yavaş düşünmeye başladım. Hastalığımın korkunçluğunu, yattığım yataktan kolay kolay kalkamıyacağımı anlamaya başlamıştım. Demek ben de Marcel Proust'un o ünlü kitabındaki hasta çocuk gibi, anılarımla yaşamaya başlıyacaktım. Proust, o kitabının bir yerinde, çocukken halası ile birlikte alış veriş etmek için çarşıya gittiklerinde, meyvacının tentesinin, yolun kenarındaki su birikintisine düşen gölgesini anlatır. Yıllar sonra bu anısını, bütün ayrıntıları ile kitabına getirmiştir. Ben de o sabah, hastane arabasına yerleştirilirken, gözlerime dolan güneşi, pencerelerden beni seyreden insanları birbir hatırlıyorum. Ne keder, ne neşe. İkisinin ortasında yürünen bir yolda götürüldüğümü unutamıyorum.

Karıma bakıyorum. Yüzünde hep iyilik çizgileri, gözlerinde aydınlık görüyorum. Acaba dışarı çıktığı vakit ağlıyor mu? Kendini tutuyor, bırakmıyor diyorum. Çünkü ben tanırım o gözyaşlarının yüzdeki hatlarını. Gözlerin kenarında, dudaklarının kenarında iki tane, üç tane olurlar. O yüz susarak dursa da nasıl kırık kırık anlatır bilirim.

Dördüncü Gün

20 Ekim Salı

Hastanede dördüncü sabah biraz erken uyandım. Ağzım kurumuş, yarım bardak süt içiyorum. Odamı yeni yeni

tanımağa başlıyorum. İki pencere var odamda. Jaluziler indirilmiş. Aralıklarından dışarısını görüyorum. Hemen penceremin önünde bir palmiye ağacı. Kat kat olan yaprakların bazıları kurumuş. Serçeler yuva yapmış, bu kuru yaprakların arasına. Sık sık girip çıkıyorlar, ötüşüyorlar. Herşeyden habersiz. Palmiyenin kenarından bir binanın yarısı görünüyor. O kısımda büyük bir pencere. Camlar karanlık, içerisi nedir anlaşılmıyor. Perde var mı, yok mu belli değil. Fakat ilk bakışta, bırakılmış, terkedilmiş, kâgir bir binanın penceresi izlenimini veriyor. Bu kapalı havada, karanlık, konuşmayan bir pencere diyorum. Az sonra pencerede bir insan beliriyor. O zaman anlıyorum ki, pencerenin yaşamı var. Adam, oraya bir ayna asıyor ve sakalını sabunlamaya başlıyor. Traşını oluyor. Aynayı oradan aldıktan sonra, pencere gene o eski karanlığına gömülüyor.

Saat 10.30 da pencere yarıya kadar yukarıya kaldırıldı. Bir kadın çocuğu ile oturdu oraya. Dışarıyı seyrediyorlar. Yani önümüzdeki dar sokaktan çok, hastane bahçesini. 11.30'a kadar bu böyle devam ediyor. Sonra pencereyi kapatıyorlar. Ben yatağımda kımıldamadan tekrar odama dönüyorum. Yemeğimi getiriyorlar. Hepsinden birer lokma alıyorum. İşte hepsi okadar. Dergiler, kitaplar, gazeteler okuyorum. Bir vakit hastalığımı unutuyorum. Karanlık, puslu bir akşam beliriyor dışarda. Odamın elektriğini yakıyorlar. Penceremi aralayıp, içerisini havalandırıyorlar. Karşıdaki evin penceresi, içerdeki avizenin ışıkları yanınca aydınlanıyor. O karanlığa gömülü pencerenin yaşamı tekrar değişiyor. İçerisi pırıl pırıl. Terkedilmiş bir ev değil burası. Başka başka insanlar görünüyor pencerede. Bir aile yaşamı var içerde. Odamdaki yalnızlığımdan çıkıyorum, dakikalarca onları seyrediyorum. Genç bir kadın görüyorum uzaktan. Şişman, siyah elbiseli, İlkokul çağında iki çocukla konuşuyor. Biri kız, biri oğlan. Her ikisi

de neşeli, canlı bir yaşamın içinde. Aralarında değilim ama, ben öyle düşünüyorum onları. Pencere, sabahki yağmur altında ağır bir kasvete bürünmüştü. Konuşmak istemiyen bir hâli vardı. Şimdi öyle değil. Sıcak bir odada, karşılıklı oturmuşuz, birer cıgara tellendirmişiz, konuşuyoruz. Beni hastalığımdan uzaklaştırıyor. Gene toplumun içinde, günlük yaşamama dönüyorum.

Gece başlamış, hastane büsbütün sessizliğe girmiş. Odamın kapısı açılıyor. Karım giriyor içeriye. Jaluzileri indiriyor. Tekrar odamdayım. Bana günlük çalışmasını anlatıyor. İyice anlıyorum. Dış dünya ile ilişkilerim var. Her yanında deniz bulunan bir kentin hastanesinde, deniz görmeden yatıyorum ama, bir pencerenin yarısı kadar bir gök parçası görüyorum.

Gece saat 20.30. Ben dergime, karım kitabına dalıyor. Uyku saatine kadar böyle okuyacağız. Sabahı özlüyorum. Sabah olacak, penceremin önündeki palmiyede serçeler, tekrar iyimser düşüncelerimi getirecekler. Karşı pencere, eğer kapalı bir gökyüzü altında kederli kederli düşünen bir bulvar kahvesi gibi dalgınsa, benim de karamsarlığım başlar. Bir süre öyle kalırım. Bir müzik parçası olsa derim. Radyoda aradığımı bulamam. Karım koleje gitmiştir. Yalnızlığım başlarken, uykunun kıyısında dolaşmağa başlarım. Ilık bir suya uzanırım. Bazan gece yarısı, zehir gibi bir ağızla uyanırım. Düştüğüm kuyudan biraz yukarı çıkmışım. Sakalım, saçlarım uzamış. Nasıl zayıflamışım? Kemikli bir deri, bir kemik sanıyorum.

Üç Hafta Geçti

6 Kasım Psrşembe

22 gün sonra doktor yatakta oturmama izin verdi. İlkin başım dönüyor, arkama yastıklar koyuyorlar. Oda-

mın pencerelerinden dışarısı daha iyi görünüyor. Başka evler, başka evlerin damlarını, bahçedeki diğer ağaçları dakikalarca seyrediyorum. Tekrar sokağa çıkacağım, deniz kıyısında gezeceğim, özlediğim iyotu ciğerlerime çekeceğim. Bir gün, iki gün sonra yatağımda rahatça oturabiliyorum. Artık başım dönmüyor. Karşı evin pencerelerine sanki daha yakından bakıyorum. Bana yirmi iki gün arkadaşlık eden pencere, artık içine kapanık bir pencere değil. Hiçbir dakikasını benden saklamıyor, sık sık anlatıyor:

«Yıllardır, bu binanın ikinci katının penceresiyim. Yüzüm hastaneye dönük. Orada yatan insanların, hastaneye nasıl getirildiklerini, ziyaretçilerini, nasıl taburcu edildiklerini görüyorum, yaşıyorum. Bu benim için nasıl tükenmez bir acı oluyor, bilemezsiniz. Geceleri ev sahibim, elektrikleri söndürdükten sonra, ben düşünmeye başlarım. Dar sokağın gürültüsü kesilmiştir. Hastaneye hasta getiren otomobillerin gürültüsü biran sessizliği bozar. İçeriye sedye ile ya da koltukta hasta taşırlar. Hiçbiri, benim onları seyrettiğimin farkında değildir. Ben tekrar kendi evrenime dalarım.Çerçevelerim, pervazım eskidi, camlarımı siliyorlar ama, gene tozlu ve kirli görünüyorlar. Odamda mutlu iki çocuk var. Onların seslerini, şarkılarını dinlemek, beni biraz olsun kaygılardan uzaklaştırır. Yılların sayısını unuttum. Gece gündüz, yaşlı gözler, kederli yüzler karşımda duruyor. Beni artık başka bir eve götürseler, denizi ya da kırları görsem, iyotlu, çimen kokulu rüzgârını yesem. Bütün ömrüm çürüdü, burada. Kentin kaldırımlarında gülerek, oynıyarak yürüyenleri özlesem de; bana hem yakın, hem uzak onlar. Eğer iyileşerek çıkan insanlar olmasaydı, ben nasıl yaşardım? Fırtınalı ve kızgın yağmurlu bir havada kırılır dökülürdüm. Sabahleyin benim parçalarımı bulurlardı. İnsanlar için yaşadığımı anlıyorum».

Karşı Pencereden
Ayrılış

16 Kasım Pazartesi

25 inci gün, Başhekim, odamda dolaşmama izin verdi. Artık yürüyecektim. İlkin ayaklarım boşlukta sallanıyor sandım. Ayaklarım yere basıyor, fakat yürüyemiyorum. Karım ve hastane görevlisi kollarımdan tutuyorlar. Dengeyi zor sağlıyorum. Masaya kadar yürüyebildim. Tutundum. Böyle böyle alışacağım demek. Sandalyeye yaslanarak, dışarsını, hastane kapısından girip çıkanları seyrediyorum. Beş dakika, on dakika sürüyor bu. Üç metrelik mesafeyi, yardımsız dönüyorum. İki üç günde tekrar alışacağım yürümeğe diyorum, kendi kendime. Ertesi gün, daha ertesi gün odamda normal gezintilerim başlıyor. Üçgün sonra koridora çıkıyorum. Lavaboya kadar yürüyeceğim. Yürüyorum ama, güçlük çekiyorum. Bana uzun bir yürüyüş yapmışım gibi geliyor.

Nihayet 31 inci günün sabahı başlıyor. Hastane berberine son defa traş oluyorum. Güneşli birgün. Hastane hergünkü yaşamı içinde sakin. Elbisem ütülenmiş, ayakkabımı boyatmışlar. Doktorlarla, hemşirelerle vedalaştım. Güneşli caddelere çıkacağım ama, gene de hüzün duyuyorum. Alıştığım bir oda, karşıda yarenlik ettiğim pencere. Bir dosttan ayrılıyormuşum gibi bakıyorlar. Saat 14.30 da karım geldi. Asansörle iniyoruz aşağıya. Bütün hastane görevlileri iyilikler diliyorlar. Otomobile yerleşmeden önce karşı pencereye bakıyorum. Karanlık bir susuş var camlarında. İçersi görünmüyor.

Anadoluyu Yazan
Büyük Bir Kalem

10 Şubat Çarşamba

İlk edebiyat ateşlerimi yakıyordum. Bana bitmiye-

cek gibi görünen bir kış'tan çıkmıştık. Maksim Gorki'nin (Arkadaşım) adlı hikâyesini okuyalı bir kaç yıl olmuştu. Ömer Seyfettin'in Falaka, Kaşağı hikâyelerini eskitmiştim. Bilmediğim yeni kitaplar, yeni yazarlar arıyordum. Mahmut Yesarî'nin «Kalbimin Suçu», «Su Sinekleri», Reşat Nuri'nin «Yaprak Dökümü» romanlarını gözüyaşlı buluyor, onların aşırı duygusal havasından sıyrılmak istiyordum. Çocukluktan çıkarak, ilk gençlik yıllarıma girerken, Mahmut Yesarî'nin «Bağrıyanık Ömer»ini, Yakup Kadri'nin «Yaban» mı kendime, kendi gerçeklerime daha yakın buluyor, bu türden kitaplar, dergiler arıyordum. Tatilimi geçirmek üzere Gönen kasabasına dönmüştüm. Halkevi kitaplığında hemen bütün yapıtları bitirmiştim. Kasabanın dar sokakları, ıssız bağ yolları benim için bitmişti. Yeni kentler, yeni yazarlar bulmak, onlara doğru yürümek istiyordum. Ünlü İskender'in, kıyısında savaş yaptığı Gönen çayının köprüsünde yürüyor, söğütlerin altındaki kır kahvesinde, akşam üstleri oturuyorduk. Geçip giden atlı ve öküz arabalarını seyrediyor, akşam karanlığında tozu dumana katarak, unutamadığım Anadolu kokusunu getiren manda, inek, koyun sürülerine bakıyordum. Kasaba elektriksizdi, çukurda idi. Etrafımızda dağlar yükseliyordu. Gece başlayınca karanlık hızla yürüyordu. Pek seyrek, sarı sokak fenerleri, kendi direklerini bile zor aydınlatıyordu. Karanlıkta ilerliyorduk. Gün battıktan sonra, Gönen kasabası, bir kuyuya indiriliyordu. Ben öyle sanıyordum. Sarı benizli insanlar, kerpiç evlerin odalarında, sinek tersli kartpostalların kımıldamazlığı içinde idi. Hastalanmışlar, konuşmaz olmuşlar ya da az konuşmak alışkanlığını benimsemişlerdi. Gündüzleri böyle değillerdi. Ama geceleri korkunçtu, neşesizdi. Yarıdan daha öteye yaşamayı bırakıyorlardı.

Birgün ağabeyim, bir bavul dolusu kitap ve dergilerle çıkageldi. Ankara'daki bir yüksek okuldan yaz tatilini ge-

çirmek üzere kasabaya, aramıza dönüyordu. Yeni bir atmosferden, değişik bir çevreden geliyordu. Getirdiği kitapları, dergileri inceledikçe, içimde küllenmiş edebiyat tutkusu yeniden alevlenmeğe başladı. O dönemin Varlık kolleksiyonunu, usul usul karıştırmağa başladım. İlk karşılaşma idi bu. O vakte kadar adlarını hemen hiç duymadığım ozanlar, hikâyeciler, eleştirmenler vardı karşımda. Doğrusu ilk dakikalarda kuşku ile okuduğum yazılar, şiirler az sonra beni, sanki birdenbire kuvvetle sardı. Sabahattin Âli'nin «Kanal» hikâyesini orada okudum. Benim o çağımda, bu güçte bir kalem, ilk kez karşıma çıkıyordu. Birgün içinde Sabahattin Âli imzalı bütün hikâyeleri okudum. Tek kelimeyle korkunçtu, eşsizdi yazdıkları. Varlık dergisindeki eleştirmelerden, bir şiir, bir hikâye kitabını daha önce yayınladığını öğrendim. Remzi Kitabevine yazarak, istedim kitapları...

«Dağlar ve Rüzgâr»ı folklor kaynağından nasıl yararlanılacağını gösteren belgelerden biri olarak, düşünürün. hep. Halk şiirinin, değil o yıllarda, günümüzde de en iyi denemelerinden örnekler vardır o kitapta. Gerçi Sabahattin Âli, Dağlar ve Rüzgâr'dan sonra şiiri bırakmış, hikâyeci ve romancı olarak, Cumhuriyet döneminin en ilginç kişisi olmuştur. Ama ülkemizin folklor zenginliklerini incelemesi, kendi sanatını böyle bir maya ile tutturması, doğru bir yöntemden, gerçek bir sanat tutumundan işaretler veriyor. «Değirmen» de romantik bir çizgiden gerçekçi bir açıya geçiş görülür. Salt gözleme dayanan toplumsal gerçekler, artist bir kişiliğin potasında estetik olanaklarla sanat yapıtı hâline getirilmezse, o kitabın yeri bir karakol tutanağından daha ilerde olamaz. Bundan ötürü biz, romantik edebiyatın geçirdiği evrimlerden sonra çağımızın toplumsal sorunları içinde bir yeri olduğu kanısındayız.

Sabahattin Âli, bu aşamadan sonra, Kağnı'da, Ses'te

Anadolu'nun çilesi, kederleri ile yürüyen şiirli yanını, daha tutarlı bir pota içersinde işlemeye başladı. Özellikle teknik yönü kuvvetli bir çizgiye vardı. Bu şundan dolayı önemli idi. Refik Halit'deki «memleket hikâyeciliği» epeyce eskimişti. Süslü bir dilden, yapmacık yönü fazla bir fanteziden geliyordu çünkü. Yazıldığı dönemle düşünülürse, şüphesiz değeri vardır. Ama Kağnı'daki, Ses'teki hikâyeler yazıldıktan sonra, orada durmalıdır. Durunca şu anlaşılacaktır: Ülkemizin gerçeklerinin yazılış çizgisi, yirminci yüzyılın modern toplumcularının vardığı noktaya ulaşmıştır. Sabahattin Âli'den sonra, sosyal edebiyat alanında, özellikle roman türünde Gorki tipinde, Gogol anlayışında romanlar, hikâyeler yazılmıştır. Tıpkı onun da, o büyük yazarlarda olduğu gibi, kurulu düzenle, yaşadığı toplumla birtakım anlaşmazlıkları vardı. Toplumsal ilişkilerin içindeki haksızlıklardan korkmuyor, gittikçe sertleşen bir çizgide kişiliğini kuruyordu. Bundan ötürü Sabahattin'in gerçekçi hikâye türünde verdiği örnekler, aşılmamıştır kanısındayım. Bir tarzın, toplumsal gerçekçiliğin, en yürekli ilk kalemi o. Bugün ona «klâsik» gözüyle bakabiliriz. Kısa süren yazarlık yaşamı, büyük bir yıldız gibi akıp gitti ama, kitapları, evet kitapları yaşıyor.

Şimdi tekrar belleğimdeki sıcak bir yaz gününe dönüyorum. Küllük kahvesini bilir misiniz? Sırtını Beyazıt Camiinin duvarlarına vermiş, ağaçlıklı bir kahveydi orası. Cumhuriyet döneminin sanatçıları bu ünlü yeri unutamazlar. Orada Hüsamettin Bozok, Suphi Taşhan ve ben oturuyorduk. Sabahattin'in geleceğini söylediler. Az sonra çok, kır saçlı, çerçevesiz gözlüklü bir adam, aşağıdan göründü. Suphi onu görünce «Sabahattin» diye seslendi. Küllük'e uzun zamandır gelmemiş, yabancı bir hâli vardı. Ayağa kalktık, karşıladık. Beni tanıştırdılar. Yıllardır merak ettiğim, soylu bir hikâye yazarını seyrediyordum. Tıknaz orta boyluydu. Yumuk gözlerinde us pırıltı-

ları... Hep o konuştu o gün. Sıcak bir anlatışı vardı. Nelerden söz açtığını şimdi ansıyamıyacağım. Bizimle ne kadar oturdu bilmiyorum. Telâşlı bir hareketle saatine baktı. Buluşacağı bir arkadaşı olduğunu söyledi, gitti. İkinci karşılaşmamız, Ankara Devlet Konservatuvarında oldu. Kısa bir süre kalmak üzere Başkente gitmiştim. Arkadaşım Suat Taşer Konservatuvarda öğrenci, Sabahattin orada öğretmen. Suat'a «Sabahattin'le nerede görüşebilirim» diye sormuştum. Ertesi gün, Sabahattin'in beni Konservatuvar'da beklediğini söyledi. İlk görüşmemizin üzerinden yıllar geçmişti. O, ününün zirvesinde idi. Birtakım olaylara girip çıkmıştı. Saçları daha beyazlaşmış, şişmanlamıştı. Konuşurken tedirginliği belli oluyordu. Ankara'dan ayrılacaktı, İstanbul'a yerleşmeyi aklına koymuştu. Basında ve toplumdaki zıtlaşmalarda hedef olmaktan rahatsız görünüyordu. Masal çerçevesi içinde, ince alaylı taşlama hikâyeleri yazıyordu. Bunlar, bir bakıma, tedirginliğinin boşaltılışı gibi geldi bana. Sonradan «Sırça Köşk» adı altında topladığı bu masallar ve hikâyelerden iki ya da üçünü bir solukta okudu bana. Israrla bu denemeleri nasıl bulduğumu sordu. Sırça Köşk, masalını yeni yazmıştı galiba. Uzun uzun üzerinde konuştuk. Ben Kağnı'daki gerçekci sanatın etkili havasından sıyrılamadığım için, masal tarzındaki hikâyelere ilk anda giremedim. Sonraları kitap biçiminde yayınlanınca, acı taşlama düzeyinden vurucu sosyal gerçekçiliğin en başarılı örneklerini verdiğini gördüm. Sırça Köşk kitabı, Kağnı-Ses ve Yeni Dünya paralelinde ama, iyice ustalaşmış bir kalemin son yapıtı olmuştur.

Üçüncü ve son görüşmemiz, ikincisinden üç-beş gün sonra içkili bir gecede oldu. Tatlı bir sonbahardan koparduğumuz gece, Karpiç'te başladı. Düşünüyorum, düşünüyorum da, kimler vardı masamızda pek çıkaramıyorum. Galiba Suat Taşer, Fethi Giray belki Mehmet Kemal vardı.

İstanbul'a ait tasarılarından söz açtı hep. Aziz Nesin'le beraber Marko Paşa'yı çıkaracaklarını, şimdiden yazılar, hikâyeler, fıkralar hazırladığını söyledi. Yemekten sonra, Karanfil sokağındaki evine geldik. Kitaplar, kitaplar, her taraf kitaplarla doluydu. Büyük bir kısmı Almanca idi. Geç vakte kadar oturup edebiyat üzerine konuştuk. Yıllarca bağlı olduğu kentten kopmuş, İstanbul serüvenine hazırlanıyordu Oysa sonu yaklaşıyormuş

Şimdi, ıssız bir deniz kıyısında, çığlıklar atarak alçalıp yükselen martıların görüntüleri arasından gelen Sabahattin Âli'nin beyaz yüzünü, beyaz saçlarını görür gibi oluyorum. Çığlıklarla uçuşan martılar diyorum, onun haince öldürülüşü bana daima çok sayıda martının çığlıklarla uçuşunu anımsatır Bir insanın, hele Sabahattin Âli çapında büyük bir yazarın öldürülüşü karşısında insanın ussu bir yerde duruyor

12 Şubat 1906 yılında doğmuştu. Sabahattin Ali, ölmedi diyorum, bugün altmışiki yaşında.

Ataç Efsanesi

27 Kasım Cumartesi

Soğuk bir kış günü, çıplak akasyaların yanından geçmişiz. Ankara'nın biraz yağmurlu, biraz karanlık bir gününde yürüyerek, şiirler okunacak bir toplantıya gidiyoruz. Cahit Sıtkı Tarancı'nın her zamankinden daha az konuştuğu bir gün. Islak asfaltta telâşsız geçip giden insanları seyrediyoruz. Buruşuk, kirli bir kâğıdı andıran gökyüzünün verdiği sıkıntıyı dışarda bırakarak, salona girdik. Orta sıralarda yer bularak oturuyoruz. Tanımadığımız gençler şiirler okuyorlar. Kürsüde ozanları tanıtan kişi, iri iri sözlerle konuşuyor. Bir ara baktım, yanımda-

ki boş yere Nurullah Ataç oturmuş. Bana soruyor:

«Kim bu şiir okuyan?»

«Ben de tanımıyorum.»

Biraz daha dinliyoruz. Ataç konuşmadan duramaz. Tekrar soruyor:

«Hep kötü şiirler. Kim düzenlemiş bu matineyi?»

Cahit Sıtkı ve ben cevap vermiyoruz. O âdeta kendi kendine söyleniyor. Kürsüye birbiri arkasına çıkan gerici ozanlarla ince ince alay ederek, kıs kıs gülüyor.

Bana dönerek:

«Sizler okumıyacak mısınız?»

«Hayır» diyoruz Cahit ile beraber.

«O halde kalkıp gidelim buradan. Şiir adına yapılan bu kepazeliğe katılmayalım.»

Matineyi yarıda bırakarak, dışarda akşamın kirli maviliğinde yürüyoruz.

Yukarda gelişi güzel çizdiğim kroki, Ataç'ın tedirgin, kuşkulu profilini vermek içindi. Beraber yürüdüğü ya da bir masada birlikte oturduğu dostları ile iki dakika sonra tartışmaya geçen, ardından kavgaya tutuşan yaradılışta idi. Hatta diyebilirim ki, kendi kendisi ile uyuşamayan, kavga eden bir adamdı. Siz huylarını iyi bilen bir kişi olur da, onun açmak istediği tartışmayı önlemek, yumuşatmak ustalığını gösterirseniz, masanızda oturuyorsa, birden kalkar gider, bulvarda beraber yürüyorsanız, hemen sizden ayrılır, karşı tarafa geçer. Bir süre merhabayı keser. Bir gün bakarsınız, durup dururken yanınıza gelir, sizinle konuşmağa başlar. Sağı solu belli olmaz denen tiplerdendi. Kendisi ile uzun süre dostluk kurabilen kişiler var mıdır bilemem.

Ataç'ın çıkış noktasını araştırırsanız, tutucu bir kaynağa varırsınız. Bir takım yenilikçi hareketlere katılması, onun esasta, derindeki bilişiminin statu quo'cu olduğunu gizliyemez. Sürü-sepet çelişmelere girip çıkışının ayrın-

tılarını birbir inceleseniz, CHP'nin 1938 ile 1950 arasında, yurt yönetiminde, siyasal güçlerde (mevcudu muhafaza) çizgisinden ayrılmadığını görürsünüz.

Dil çalışmalarının sonucu bir ara iyice aşırıya saplanmıştı. O günlerde sordum kendisine:

«Yeni tilcikler, bu ölçüde üretilir ve kullanılırsa, bunun sonucu bir çıkmaza saplanıp kalmıyacak mıyız?»

Cevabı kesin:

«Hayır, tutan tilcikler tutacak, tutmayanlar dökülecek, geride kalacaklar. Türkçeye özgü dili, o zaman kurmuş olacağız.»

Bu sözler, bir yere kadar doğruları getiriyor kanısındayım. Avrupa'da bazı diller bu evrimi geçirmişler. Biz de bunu yaşıyoruz. Bu dönem bitmedi daha. Kendi kendini yenileyen dil az az da olsa yenilikçi çabasını sürdürüp gidecek.

Bana kalırsa, Orhan Veli hareketini yanlış değerlendirmişti. Onun bir çıkmazda kalmasını sağlayan bazı Fransız ozanlarının kendilerini arayış dönemindeki şiir denemelerini örnek almasında onun destekçisi oldu. Bundan ötürü yaşadığı yıllarda, edebiyatımızın tek egemeni görünmesine karşılık, bugün artık pek öyle ilginç bir deneme yazarı değil bizim için. Yazdığı sürece kuşkuları, kaprisleri ile etkili göründü. Bilinçli, diri bir edebiyat görüşü yoktu zaten. Çünkü böyle bir görüşü olması için, ileri bir dünya görüşünden, sağlam bir fikir açısından hareket etmesi gerekirdi. Oysa duygusallık, yazılarının ana damarı idi. Bu nedenle, kanılarında zik-zak'lar çizdiği görülüyordu. Bazı kişiler onun, günlük yadsımalarını, ince taşlamalarını, şiirimizde bir ayaklanma, baş kaldırma sanmışlar ve onu ilerici plâna oturtmuşlardır. Büsbütün yanıldıklarını bugün anlamaları gerekir. Değişik söyleyişleri, değişik dünyaları varmış gibi gösterilen Yahya Kemal ile Or-

han Veli'yi aynı içtenlikle beğendiğini, kıymetlendirdiğini görenler, onu biraz şaşırtıcı buluyorlar belki. Aslında her iki ozan da, bir bakıma, değişik söyleyişlerini söz dizilerini getiriyorlardı. Ama dikkatle incelenince, Garip şiiri yüzeyde değişiklikleri öngörüyordu. Temel bileşim, Yahya Kemal ile Orhan Veli'de aynı çizginin üzerindedir. Aralarında sadece kuşak farkı vardır. Temel kaynak statu quo'dur. Yahya Kemal'in Osmanlı, Orhan Veli'nin Cumhuriyetçi oluşları bile bu ilkeyi değiştirmiyor. Ataç, bu iki ozana köprü kurmuş, ikisini sıkı sıkıya birbirine bağlamış bir deneme yazarıdır.

1955 te idi. Şairler Yaprağı dergisi, Ataç üzerine bir soruşturma düzenlemişti. Verilen cevapların bir çoğuna kızdı, söylendi durdu. Benim bir tümcelik cevabımı beğenmişti galiba, karşılaşınca:

«Verilen cevapların hiçbirini beğenmedim. Yerenleri de övenleri de. Sizinkine kızmadım.» dedi.

Şimdi o günlerin içinden kendi cevabımı çekip çıkarıyorum:

«Ataç, batı anlamında ilk septik yazarımızdır.»

Vaktile bir arkadaşım, onun yazılarını kesip topluyordu. Bir gün bana verdi onları. Şimdi o zarfı açıp inceliyorum. İşte, Divan şiirinden seçmeler yapıyor, seviyor onları. Bu sevgi, onların içinde bulundukları koşullar araştırılarak kurulmamış. Kelime sanatını, kelimelere şiir gücü veren ozanları araştırmış, kıymetlendirmiş ama, biçimsel anlayışa tıpatıp uygun bir yorumlayışı yeğ görmüş. Halk ozanlarına bakışı da öyle. Karacaoğlan'dan, Dertli'den, Emrah'dan söz açarken de, somut bir görüş açısına yaklaşmaz. Sanırsınız ki, Ataç'a göre ozan, boşlukta tek başına duruyor, şiirlerini gökten inen bir esinlenme ile söylüyor. Onunla toplum koşulları, yirminci yüzyıl sorunları arasında bir ilişki kurmayı düşünmüyor. Ozan için,

Ulusal kaynaklarımızdan yararlanarak bir bileşime varmayı aklının kıyısından geçirmemiş. Fransız yazarlarını, ozanlarmı izlemekten gelen hayranlık, kendisinin en büyük desteği olmuş. Ama hangi Fransız ozanlarının, hangi dönemini biliyor musunuz? Hani Birinci Büyük Savaştan sonra adlarını duyurmuş bazı ozanların getirdikleri sanat akımları vardır. O yıllarda, hemen hepsinin ana çizgisi biçimsel sanata dayanır. Surrealist, Dadaist,Futurist ve daha benzer akımların içinden geçerek, sonraki gerçek şiir anlayışlarını bulmuşlardır. İşte bu deneme döneminin örnekleri, bizim formalistlere ölçü ve ses olmuştur. Ataç, yirmi yıl bu tür şiiri savunan bir kalem savaşcılığı yaptı. Bundan ötürü, şimdilerde, Ataç çabuk eskidi, çabuk işlevini yitirdi diyenler çoğalıyor.

İlhan Tarus'un Öfkesi

3 Mart Perşembe

Ankara'da sürekli on yılımı bıraktım. 1947 ile 1956 arası idi. Bir-iki bulvar kahvesi, bir-iki posta caddesi meyhanesinden geçip duruyor şimdi anılarımız. Baharı pek yoktur Ankara'nın. Mayıs'ı bile kışın içinden geçen bir tren sanırsınız. Pardesünüz sırtınızda ya da kolunuzda olmalı. Haziran dendi mi, başlar asfaltm kabına sığmaz sıcaklığı. Temmuz'da, Ağustos'ta artık durmamalısınız Ankara'da. Ama Eylül usul usul yaklaştı mı - Nâzım'ın deyimini buraya oturtursak başlar o zaman, «takım taklavatıyla bir bozkır akşamı», yani Ankaranın sürekli sonbaharı gelir oturur pencerelerinize, bulvardaki masalarınıza, dostlarınızın biraz içkili sohbetine. 1962 ve 1963 te tekrar gittim Ankara'ya. Her ikisinde de kış aylarının çamurlu asfaltı, kömür dumanlarının Yenişehir'de caddelere kadar inen atmosferi vardı. Dostlarımı gördüm demiyeyim,

rastladıklarımla konuştum, daha çok. İkişer, üçer gece tiyatrolarını izledim. Ama olmadı, bıraktığım Ankara'yı bulamamıştım. Yerine oturmamış, inşa hâlinde bir Ankara çıkıyordu her adım atışımda karşıma. Bu kısa süreli konukluğumda, zaten her saatim doluydu. Yaptığım ziyaretlerden kendime azıcık zaman ayırıyordum. Ankara'nın yaşantısına giremeden ayrıldım.

9 Ocak akşamı Radyo, İlhan Tarus'un ölüm haberini verdi. Ankarada geçen sürekli on yılımın anılarına daldım. Soğuk, kaskatı kış günlerinin, üşüten baharlarının uzak görüntüleri içinde dolaştım biraz. O bürokrasi çarkının dişlileri arasında, on yılım geçip gitti. En verimli gençlik yıllarını, dişliler öğütüp götürdüler. Ozan çekilerinin, sanatçı çilelerinin omuzlarımıza ağırlığını bıraktığı sıralarda Ankara'da tanımıştım İlhan Tarus'u. Şimdi biran onun öfkeli yürüyüşünü, kızgın konuşmalarını düşündüm. Kızgınlığını belli etmemek için kahkahalar atışını anımsadım. Ve şöyle bir gözleme vardım. Yerli hikâyecilerden, romancılardan kimseyi kolay kolay beğenmezdi. Beğenileri, ilkin duygusal bir açıdan geçiyordu. Bundan ötürü kanıları kuşku çemberinden dışarı çıkmıyor, bir hikâye yazarını beğenmiş olsa, birgün, o hikâye yazarının, bu beğenişi kendi aleyhine kullanmasından korkuyordu. Sanatçı kişiliği yapayalnızdı. Hikâyede isim yapmış hiçbir kişi, kendisini sevmiyor, onu tek başına bırakıyorlardı. Ozanlar, hikâyeciler kendisini kızdırmaktan âdeta zevk alıyorlardı. Uzun süre o, kaçtı bu çevreden. Muzip arkadaşlar, saklana, gizlene üstüne gittiler.

1954 ya da 1955 te Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin yıldönümü idi. Salim Şengil, bir kokteyl parti verdi. Bütün genç yazarlar, ozanlar, hikâyeciler toplanmıştık, o gün. Üçer-beşer kümelenmiştik. Cigara dumanlarının arkasında, alkol denizine girilmişti. Bilmem yanılıyor muyum? Bir anket konusu atıldı ortaya. Üç kötü hikâyeci, üç kötü

ozan ismi söyler misiniz? Ya da beğenmediğiniz üç hikâyeci, üç ozan sıralar mısınız? gibi sorular vardı ankette. Şairler Yaprağı dergisi adına Tarık Dursun düzenlemişti bu soruları galiba. Biraz espri, biraz şaka getirsin, dergi gürültü ile dikkati üzerine çeksin istiyorlardı herhalde. Anket sonucu, sıcağı sıcağına, daha orada ağızdan ağıza yayılıverdi. Hikâyecilerden İlhan Tarus ve Tarık Buğra en fazla olumsuz oy toplıyanlardandı. Kokteyl dağıldı. Salim Şengil ve daha birkaç arkadaş, Posta caddesinde Kürdün Meyhanesine gittik. İlhan Tarus, Suphi Taşhan, Şahap Sıtkı ve şimdi anımsıyamadığım birkaç arkadaş oturuyorlardı. Bizi masalarına çağırdılar. Tekrar aynı konu açıldı. Tarus kızarıp bozarıyor, kırılmış gibi bizlere bakmadan konuşuyor, anketin bizim teşvikimizle yapıldığı kanısına saplandığı belli ediyordu. Oysa benim listemde İlhan Tarus yoktu.

O ankete yanıt verenleri yıllarca bağışlamadı. Anket üzerinde hiçbir etkimiz olmadığı halde konuşmadı bizimle. Mayasında varolan öfke, gittikçe büyüdü, daha tedirgin, daha kızgın yaptı onu. Hatta uzun süre dergilerden, sanat topluluklarından koptu. Öfkesini bir türlü yenemedi. Öfkesi onu yenik düşürdü. Gerçi bu küçük olayın, onun belleğinde bıraktığı izin yanı sıra, o da yanlış atılımlar yapmadı değil. Bu atılımlarda, mizaç yapısının, Demokrat Parti paraleline iyice girmesinin etkisini yadsıyamayız. Kalemi ile büyük paralar kazanmak, başlıca amacı idi. Ama buna, sanat eseri yaratarak değil, politik oyunların içinden geçerek varmak istiyordu. Bundan dolayı bıraktığı eserlerin hemen hiç birinde, insan ilişkileri üzerine üstün bir bileşime varamaz. Hızlı yazmıştır. Büyük başarı çizgisine yaklaşmak istemiş, ulaşamamıştır. Öfkeler bazan büyük kalemler getirir. Toplumsal gerçekçiliğin bilincinden geçirir insanı. İnsanoğlu kızgınlığı bir yerde yenerek, başlarsa yazmağa, gözlemlerin içinden bir bileşime varır.

İlhan Tarus, çoğunlukla gerçekçiliği, bizim ülkemiz koşullarına göre, karamsar bir dünyaya bağlıyordu. Salt acı gerçekler, çirkin kişiler, olumsuz tipler çizmekle, toplumsal sanat yapısı kurabilirim sanıyordu. Bu karamsar dünya penceresi, onu hep ışıksız bir odada bıraktı. İnsan sevgisine yaslanan gözlemciliği arayıp bulamadı. Düzeni bozuk bir toplumda, sosyal gerçekleri, diyalektik görüş açısından bakarak incelemezsek, dar naturalizm kalıpları bizi bileşimci bir sanata götürmez. Çıplak olguları göstermek yeterli değil çünkü. Garçeklere bakmasını öğrenmek ve bu gerçekler üzerine bir dünya kurmak, bir yorum kurmak daha önemli bence. Bu açıdan İlhan Tarus'un kitaplarına girersek, önemli, sanatçı bir kişilikle karşılaşmayız çoğu zaman. Ama Doktor Monro'nun Mektubu (1938) hikâyelerinden başlıyarak, Var Olmak (1957) romanına kadar geçirdiği yazarlık grafiğini incelersek, kendi çizgisi üzerinde önemli atılımlar yapmıştır. Bu atılımların sınırı içinde, insanları anlatmada, insan ilişkileri üzerinde bileşime varmada, bir gerçekçilik tutkusu yaratmada, anılacak bir isim bırakmıştır.

Tek Adamı
Söyleyen Şiir

7 Nisan Çarşamba

Ahmet Kutsi Tecer'in şiiri, bir atılımdan sonraki durgunluğu gösteriyor önceleri. Daha folklora da yaslanmamış o sıralar. Biraz Charles Baudelaire esintisi geçiyor şiirinin içinden. Biliyorsunuz o dönemin öbür ozanları, ölçü ve uyak matematiği sınırlarında kalmayı yeğ görüyorlardı. Tamamen yüzeyde kalmış, sığ bir şiir asalaklığını sürdürüyorlardı demek daha doğru bir söz olur onlar için. Bugünkü şiirde görülen gelişmeyi ölçü alırsanız ve böyle-

ce bir değerlendirmeye geçerseniz Orhan Seyfi ya da Yusuf Ziya'yı şiir sanatına hakaret etmiş sayar, konu dışına çıkarırsınız. Nâzım Hikmet'in bugünü getiren dünkü şiirinin karşısında, bireysel ölçüler içersinde Necip Fazıl ile biraz ulusal ses hançeresi olarak Kemalettin Kamu görünür. Bu iki ozandan bir süre sonra Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi ve Ahmet Muhip gelir, hemen arkalarından da Cahit Sıtkı. Ahmet Kutsi Tecer'in önceki şiiri, biraz yarım uyak endişesi taşısa bile, folklor zenginliğinden habersiz görünür. Ozanlığının ilk dönemidir bu. 1940 dan sonra, yayınladığı şiirler folklora iyice yaslandığı halde, folkloru şiirinde ustaca uygulayan bir kalem olarak gözükmez. Bundan ötürü folklor malzemelerini biliyordu, topluyordu ama, bunlarla bir bileşime varamıyor, uygulamayı yapamıyor kanısını veriyordu bizlere. Düşününüz, gerçek halk ozanlarının hemen tamamı ümmidir. Ölçülü yarım uyakla yazarlar ama, yaşadıkları ortamdan gelen içtenliklerini şiirlerine koymasını bilirler. «Olduğu gibi» likten gelme söyleyişleri, en birinci özellikleridir. Onlara bakarak, bugünkü ya da dünkü kentli aydın ozanlar, o tarzı, yeni bir bileşime varmadan alırlar da, tıpkı o ümmi ozanlar gibi yazarlarsa ne olur? Tuttukları yanlış bir yol olur ve ortaya koydukları yazı parçaları da okunmaz, çekilmez olur. Ahmet Kutsi Tecer, böyle bir akımı başlattı ve örneklerin kötülüğü daha başlangıçta kendisini de şaşırttı. Hatta diyebilirim ki kendi şiiri de daha o noktada tıkandı kaldı. Bu alanda verimli olamayışı, o tükenmez folklor zenginliğimizi şiirine, sanatına uygulayamayışından geliyor diyorum kendi kendime.

Gerçekçilik savaşma 1941 yılında başlamıştık. Nâzım Hikmetin susturuluşundan sonra roman ve hikâyemiz, çağdaş dünya görüşüne uygun toplumsal, insancıl kanala yönelirken ve bu alanda da başarılı örnekler, yumurtalarını içten içe gagalarken, şiirimiz çıkmaz bir yola doğru

itiliyordu. Sonuçta, Orhan Veli şiiri, yalın bir söyleyişten hareket etmesine, hatta güç kazanmasına karşılık bir yere geldi ve tükendi. Bir taraftan da, Toplumsal Gerçekçi ozanlar yarım kalmış bir sesi devam ettirme çabasına giriştiler. Yürüyüş, Yeni Edebiyat, Ses dergisi bu şiiri sürdürmenin serüveni ve dizeleri ile doludur. Fakat bu ozanlık serüveni, polisin baskı yöntemleri içinden geçerek, estetik olanaklar araştırıyordu. Hakçasını söylemek gerekirse, zor bir dönem yaşıyorduk. Bir dergi kapanırken, öbür derginin hazırlığı bütün dünyamızı kaplar olmuştu. 1942 yılının sonbaharında, göz bebeklerimde ilk kez Ankara'nın silueti durdu. Ülkü dergisi yönetim evinde çalışan Hikâyeci arkadaşım Sefer Aytekin'i görmeye gittim. Devlet tarafından bütün giderleri karşılanan bir dergi evi idi orası. Sefer'le bir süre konuştuk. O sırada Ahmet Kutsi telefon etti. Dergi için birşeyler söyledi. Konuşmanın sonunda Sefer Aytekin:

«Kutsi Bey, burada şimdi kim var biliyor musunuz? Ömer Faruk Toprak yanımda» dedi ve telefonu bana verdi.

Ahmet Kutsi, nazik bir dille beni tanımak istediğini, evine kadar zahmet edip edemiyeceğimi sordu. Olumlu cevap verdim. Tarif ettiği şekilde evini buldum. Bana olan ilgisi şöyle başlamıştı. O sıralarda İstanbul'da haftalık İnkılâpçı Gençlik gazetesini yönetiyordum. Orada «Sükasa Mektuplar»ın yanısıra bazı eleştiri yazıları yayınlıyordum. Bunlar ilk düz yazı denemelerimdi. İster istemez beraberinde bazı sert çıkışları da getiriyordu. Bu eleştiri yazılarımdan biri, Tecer'in dikkatini çekmiş olmalı ki, Ülkü'de iki sayfalık bir yazı ile bana uyarma, öğüt övgü ve yergi getiren sözler etti. Yazısını beğenmemiştim. Arkadaşlarımdan bazıları beni karşılık vermeye zorladılar. Cevabı gereksiz buldum. Bir zaman sonra, bir mektup gönderdi bana. Ülkü dergisi için benden şiir, yazı istiyordu.

Ankara'ya gidişim ve beni davet edişi, bu ilişkilerden sonra oldu.

Beni eşi ile birlikte karşıladı. Sanatçıya, ozana değer veren hâllerini görüşüm bazı yaşlı ya da genç ozanların birbirlerine değer vermez göründüklerini bildiğimden, beni şaşırtmıştı o gün. Ben daha, dünya görüşümü, sanat açımı yeni yeni kuruyordum. İlk denemelerim yayınlanıyordu. Ona yayınlanmamış ilk şiir kitabımdan parçalar okudum. Hararetle beğendiğini söylüyordu ama, Ülkü dergisinin tutumuna uzak durduğumu iyi anlamıştı.

«Bir de Ülkü'de yayınlanan şiirler gibi denemeler yapsanız ve bize gönderseniz» diyordu arada bir.

Bense Ülkü'nün tutumunu ulusal bulmuyordum. Üstelik tek düze idiler. Bugün o derginin sayfalarını açsanız, folklor içinde bunalarak Ulusal Bileşimi nasıl yanlış anladıklarını ilk bakışta anlarsınız.

İki-üç saat hep edebiyat, özellikle şiir sanatı üzerinde konuştuk. Benim, kendi biçimsel folklor anlayışına değer veren bir kişi olmadığımı anladı .Gene de Ülkü'ye uygun şiirler düz yazılar gönderirsem kıvanç duyacağını belirtti.

Uzun aralıklarla karşılaştığımız oluyordu. Yazdıklarıma, kitaplarıma özel bir ilgi gösterirdi. Birkaç ay önce Radyo evinin önünde rastlaştık. Son kitabım «Susan Anadolu» yu görmediğini, göndermemi rica etti, galiba biraz ihmal ettim. Birgün hastanede yattığını söylediler. Ne kitabımı gönderebildim, ne kendisini görebildim. Meğer sonun başlangıcını yürüyormuş.

«Ayva Sarı Nar Kırmızı Sonbahar»

17 Ocak Pazartesi

Tarancı'nın şiiri 1930 lardan geliyor. Tek sesli, karanlık bir şiir bu. «Ömrümde Sükût», gerçi bir duyarlığın telle-

rine vurarak, yeni imajlar getiriyordu ama, Necip Fazıl'ın ya da Kemalettin Kâmi'nin ölçülü uyaklı şiirindeki ustalığa varamamıştı. Çağdaşları arasında daha Avrupalı, geçen yüzyıl ya da yüzyılımızın Fransız ozanlarının etki sınırı içinde şiir serüvenine başlamıştı. «Ömrümde Sükût» u kendisine özgü şiir olanakları içinde bile inceleseniz zayıf bulursunuz. Güçlü bir ozan damarı bulamazsınız onda. Zaman onu yoketmedi. Tarancı aşkla, heyecanla sevdiği şiire, daha sonra da devam etti. 1940'a kadarki şiiri tamtamına tek düzedir. Eni-konu karamsardır. O sıralarda kelime sanatı açısından da bir Necip Fazıl şiirini aşmıştı, hatta ona varmıştı diyemeyiz. Orhan Veli hareketinden sonra, Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiiri uzun süre titreşimler geçirerek, yeni bir potaya, yeni bir duyarlığa geçmek için çok uğraştı. Bazı şiirlerinde bunu başardı da. Ama istediği kata varamadı. Kötümserlikten kısmen sıyrıldı, yaşama üzerine bazı güzel serenatlar yazdı. Çünkü Cahit Sıtkı, küçücük kozası içinde kendi tedirginliğini yaşamaya adeta mahkûmdu. İstese de oradan dışarıya çıkamıyordu. Açık havaya, daha serazat olmaya gücü yetmiyordu diyeceğim. Çağının küçük ozan yaşantısı içinde bir alkol dünyası kurmuştu. Toplum ile anlaşmazlığı vardı ama, bu çatışmayı kendi içinde, kendi iç dünyasında sürdürüp götürüyordu. Arkadaşları arasında politik görevler almış kişiler vardı. Kendinden önceki kuşak ise hemen büyük çoğunluğu ile mevki sahibi idi. Bütün nimetlerin dışında kaldı. Ankara bürokrasisinin çarkları arasından çıkamadı bir türlü. En önemlisi, kişiliğini kurmağa başladığı yıllarda, ülkemizin yönetmenleri ile yazarlar, ozanlar büyük anlaşmazlıklara düşmemişti henüz. Mustafa Kemal'den sonra işler değişti. Devlet yöneticileri sanatçılara düşman gözü ile bakmağa balşadılar. Cahit Sıtkı Tarancı'nın ve öbür formalist bazı sanatçıların bohem çizgisine girişleri o tarihte pek fazla geriye git-

mez, bireyci akımı yürüttükleri için, o dönemde bir dayatma hareketi başlatamadılar sanatçılar. Ağır bir içki denizinin içinden geçerek, günlük ekmek parasına düştüler. Bu ekmek parası aslanın ağzında değil, midesinde idi. Elinizi sokup alacaktınız. İşte böyle bir ortamda, yöneticilerin ozanlara kötü gözle baktığı dönemde tanıdım Cahit Sıtkı'yı. 1941 ya da 1942 yazında Küllük'te tanıştık. Yardımcı öğretmenlik yapıyor, Cumhuriyet gazetesinde arada bir hikâyeler yayınlıyordu. Yardımcı öğretmenlikte, tatil başlayınca para kesiliyordu. Tanıştığımız gün, bundan yakındı. O sıralarda başlayan bazı sanat akımlarının dışında kalmamak için kuşkular içinde yaşadığı her tavrından belli oluyordu. Onda gördüğüm en birinci özellik, şiire, sanata olan sevgisi idi. Hiçbir yapmacık hareketi yoktu. Gerçekten iyi bir insandı demek, onun tertemiz bir yürek taşıdığını deyimlemeye yetmez sanırım. Bir pazar günü Fethi Giray ile birlikte, Mis sokağının sağ tarafında bir apartmanın birinci katındaki pansiyonuna gittik. Bir bekâr odasının susan havasında, Cahit'in mısralarına giren yaşantısı hüzünle sardı o gün bizi. Yeni şiirlerini dinledik. Başlangıçtaki kılçıklı mısralardan kurtulmuş, daha ustalaşmıştı. O günü gayet net karşıma getiriyorum şimdi. Sait Faik'in o yıllarda sık sık uğradığı, Tepebaşındaki bir meyhaneye gittik. Sait yoktu. Cahit Sıtkı ile ilk içişimiz değildi. Tarzını biliyordum. Ama o günkü içkili hâlini görünce korktum. O meyhanede sandalye bulundurulmuyordu. Orada epeyce kaldık. Cahit, taburenin üzerinden birkaç kez düşecek gibi oldu. O küçük yapılı bünye, daha yıllarca önce, böyle içki ile sarsılıyordu.

Cahit Sıtkı Tarancı'yı yitireli on yıl oldu. Daha önce de otuz bir ay onbeş gün gibi uzun bir zaman, yaşıyor sayılmazdı. Bu süre içinde yazamadı, okuyamadı konuşa-

madı çünkü. Bir ozan için bunlarsız yaşamak olur mu? En acısı bu. Yüreklerimizi burkarak oldu işte...

Tarancı, **Hececiler** diye anılan ozanlardan sonra yetişen edebiyat kuşağının ünlü kişisi diye bilinir. Fransız ozanlarından en çok Verlaine, Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud etkisine girmiş, tutumunu onlara paralel yürütmüştür. Çok zaman biçim kavgısına sıkı sıkıya bağlanmış, tek adamın türkülerini söylemekle yetinmiş. Sınırları belli, küçük bir dairesi vardır. Son şiirlerinde bireyci duyguları söylemekte gerçekten eşsiz bir hüner göstermiştir. Önceleri karanlık bir odada kapalı sanırdınız. Şiirleri öylesine ölümü, umutsuzluğu istekle söylerdi. Bu duygusunu yitirmemekle beraber, bir zaman sonra Yeni Şiir'imizin aydınlığı onu da kendisine çekti. Hayatı aşkla, ateşle sevdiğini söyleyen şiirlerini son onbeş yıl içinde yazmıştı. Bunlarda bir taraftan yaşamak üzerine bir yandan da kadere boyun eğen acı bir söyleyiş görülüyor.

Orhan Veli'nin şiirimizdeki başkaldırma hareketi sırasında, modern şiir anlayışına girmek için sürekli bir çaba gösterdi. Bu çaba, Tarancı'nın sanat hayatında önemli bir yer tutar. Bu noktayı şöyle açalım. 1937 yılına kadar yayınladığı şiirler, onu Hececilerden biraz ilerde tutuyordu. İçe dönük ve ışıksızdı, ama yüzeyde değildi. Orada direnip kalsaydı, bir Ali Mümtaz Arolat, bir Ömer Bedrettin ya da Necmettin Halil hizasını fazla aşamıyacaktı sanırım. Bu tarihten sonra Fransız Şiirinin daha da derinliğine indi. Onları bir baştan bir başa okumaya koyuldu. Hayran olduğu imzalar içinde güçlüler de vardı, güçsüzler de. Ama bunlar, Ahmet Haşim'in, Necip Fazıl'ın okuduğu, yararlandığı ozanlardan birkaç gömlek üstündüler. Böylece Fransa'dan yeni soluklar kazanarak döndü. Bu sırada Orhan Veli'nin — öyle sanıyorum ki — Tarancı üzerinde sanat tutumunu daha modern bir çizgiye getirmesi bakımından önemli dürtücülüğü olmuştur.

«Ömrümde Sükût»u yazan adam, Ahmet Haşim'i izlemek için hazırlık yaparken, şiirimizin yeni serüveni karşısında biran durakladı kaldı. Ozanın sosyal görevi olsun istemiyordu henüz. Oysa bir ülkenin yücelmesi, o ülkedeki insanların aydınlığa, insanca duygulara yaklaşması, girmesi ile mümkün olur sözü bir gerçekti. Düşünün, bir ülkede, büyük silolar, köprüler, binalar yapılabilir. Bunlar yeter sayılır mı? Üniversiteler, tiyatrolar, konservatuvarlar açılmazsa, bilim adamları, romancılar, ozanlar, kompozitörler yetişmez, yapıtlarını ortaya koyacak alanlar bulunmazsa, o ülkenin ulusu ileri uygarlık katına ulaşmış sayılır mı? Tarancı, gerçi yaşamının son yıllarında bir ozanın, salt tek adamın çaresizlik taşıyan duygusal dizelerle yetinmemesi gerektiğini söylüyordu ama, bunu şiirlerine koymak çabasını göstermiyordu. Eski şiirin bazı kuralları onu olduğu yere bağlıyor sanırdınız. Değil sanmak, bu böyleydi. Çağımız değişti. İnsanlar sanat ürünlerinde daha çok ışık arıyor artık. Elli yıl önceki ozanlar gibi çağrışımlar ağına kapılıp kalmıyor günümüzün ozanı. İnsanca sevgiler, insanca duygular, yapıtlarla ortaya konulmazsa, güçlü olmaz o ozan. Hiç şüphe etmem, Cahit Sıtkı Tarancı daha bir süre, aşkla okunacaktır. Tıpkı otuz yıl önce Faruk Nafiz'in gençler tarafından sevildiği gibi. Burada bir yüzey ozanı ile ölüm duygusunu derinliğine işliyen, bunun yanında yaşamak üzerine acı dizeler döken bir ozanı karşılaştırıyorum sanılmasın. Tarancı'daki öz ve biçim (bizim şiirimize göre) aşınmış, alışılmış duygularla kurulmuyordu. Türkçe için gerçekten yeni içtenlikler getiren şiirler yazmıştı. Türkçesi arınmıştı. Tek sesliydi, kendi ölçüsünü bir gün bile aşmadı, aşmak istemedi. Baudelaire şiirinin ilkelerine en az bağlı zamanlarda bile aşırı değildi. (Uçtu uçtu Perihan uçtu) şiirinden sonra gene kendi şiirinin geleneğini kendisi kurdu.

Şimdi bıçak gibi soğuk bir kış gecesine yaklaşıyorum. 1954 yılı Ocak ayının son günlerini sürüyoruz. Ankara'nın sıfır altındaki gecelerinde, ağır bir havası olur. Yoğunluğu iyice duyulacak bir hava. Soluk alırken insanın burnu sızlar, gözleri yaşarır. Çarçabuk sokaktan kurtulacak, sıcak bir yere gireceksiniz. Caddelerde, sokaklarda herşey kurumuş, öylesine takır takır. Böyle bir havada, insanın yanından geçen tanıdıkları ya da dostları farkedecek hâli olmaz. Nasıl oldu bilmiyorum. Cahit Sıtkı'yı birden karşımda buldum. İlkin beni gördü de durdu sandım. Biraz içmiş olduğu anlaşılıyordu. Huyunu bilirim, içkili olduğu zamanlar, istikâmetini kaybetmemek için biraz yürür, sonra durur, tekrar yürümeğe başlar. Tesadüfen karşılaşmamız böyle oldu. Ben yorgundum, o baştan aşağı kederdi. Hastalığından ötürü birkaç ay rapor almış, bu süre sona ermişti. Tekrar görevine başladı - başlıyacaktı. Onu ilk kez gören bir insan bile olsanız, tedirginliğini üzerinde görürsünüz. Kendisini evine götürmek istedim, kabul etmedi.

«Epey zaman göremedik birbirimizi, şurada biraz yarenlik edelim» dedi.

Eliyle «Piknik»i gösteriyordu. Ben yemek ve içki söyledim. O kadehini iki yudumda bitirdi. Dur Cahit demeye kalmadı, ikinci kadehi söylemişti bile. Efkârlı oluşunun nedeni şuydu: O aylarda şiirlerini yeren bir iki yazı çıkmıştı. Onlar üzerine açıklamalar yapıyor, Varlık dergisinin, sanatını savunuş biçimini beğenmiyor, uzun uzun yakınıyordu. Birkaç küçük şaka yaptı, gülümsedi. Sanki alnında karanlık bir bulutun gölgesini görüyordum. Elini tutsam, elinden kadehi alsam diyordum. Yeniden şiir konusuna döndü, (içkili zamanlarında dili biraz ağırlaşırdı) şiirlerinin savunmasını yaptı.

Oradan çıktık. Evine götürmek için tekrar zorladım.

— Bir de şuraya girelim, dedi. Bütün ısrarıma rağmen alakoyamadım. Sakarya Caddesinin sol köşesine yakın küçük bir meyhane idi burası. Ayakta içiliyordu. Orada iki şey vardı. Kesif bir cıgara dumanı ve dışardaki soğuğun yüzde sekseni. Viski bardakları ile birer votka içtik. Ama soğuk alkolü yeniyordu. Cahit içkisini tazeletmeden:

— Çıkalım dedim. İsteksizce kabul etti. Çıktık. Dışarıda hava, gene soğuk bir demir. Ağaçları karanlıkta tüm donmuş sanırdınız. Kızılay otobüs durağına gelince, bütün ısrarıma rağmen, benim de evine kadar gelmemi istemedi.

— Bu soğukta seni yormayayım, sen beni bir arabaya bindir, ben giderim, dedi.

Onu küçük bir taksiye yerleştirdim, şoföre gideceği yeri söyledim. Gitti. Meğerse ayakta son gecesi imiş. Onun birinci ölümü ertesi gün oldu.

Cahit artık konuşamıyor, yürüyemiyor, bir yatakta kımıldamadan yatıyordu. Arkadaşları ziyarete gelince, kendini tutamıyor, ağlıyordu. Ölümden beter denilen şey gerçekten buydu. Hastalığının yedinci ayında bile, kitap okumak yasaktı. Buna rağmen bizler soruyorduk.

«Birşey ister misin Cahit?»

O güçlükle «Rakı» diye yazıyordu bir Yenice paketinin arkasına.

Aslında onu, oniki ya da onüç yıl önce yitirmiştik. 31 ay 15 günün tümünü sırtüstü yatakta yaşadı. Yaşadı dedim ama, yalnız bakmakla, ağlamakla oldu bu yaşama. Üç yıl dolmadan acısı sona erdi. Onu bir daha, sahiden yitirdik. İkincisi onun için bir kurtuluştu. Artık iyi olmıyacağını kesin olarak öğrendiğimiz andan beri, bu kurtuluşu bizler de bekler olmuştuk. Böyle yaman birer kişisel çekisi olan ozanlar yoktur demiyorum. Edebiyat alanında, acı yaşamını kitaplara bırakıp gidenleri birbir gözönüne

getirdiğimiz zaman, Cahit Sıtkı Tarancı'yı da karşımızda bulacağız.

Mahmut Yesarî'nin
İkinci Baskısı Onbeş Lira

18 Kasım Pazar

1944 ün son aylarına doğru yürüyorduk. Sonbahardı ama, kışın soğuk rüzgârı ile her köşe başında ürperiyorduk. Bir bahçede, ağaçların altında Cahit Sıtkı ile karşı karşıya, pardesüler üzerimizde oturmuştuk. İnce ince yağmur çiseliyor. Saçlarımıza, dallardan damlalar düşmeye başlayınca «kalkalım» dedik.

Vakit erken. Asmalımescit'in en ucuz birahanesi Tuna'nın, bugün ilk müşterisi biz olacağız. İkimiz de cebimizdeki madeni paraların hesabını yapıyoruz. Kâğıt olanından söz edemiyorduk. Çünkü öyleleri üzerimizde uzun süre kalmıyordu. Ah! o her şeyin ucuz olduğu günler İki liraya, iki buçuk liraya, sekiz on çeşit meze ile akşamın karşılandığı yıllar. Karşılıklı oturup, «merhaba» diyoruz. Kendi sohbetimizden, çevremize bakmağı unutmuşsuz. Yanımızdaki masalar dolmuş. Bir tek tanıdık çehre yok. Bir süre cıgaralarımızla düşünüyoruz. Anlaşılan Baudelaire'in o ünlü Spleen'i masamızda.

Cahit Sıtkı: «Olmıyacak, kalkalım bari» diyor. «Sait'in meyhanesine uğrarız. Çoktandır arkadaşlarla dargın, görünmüyormuş.»

Sait Faik'in devam ettiği meyhane, Tepebaşından İngiliz sarayına doğru giderken, solda bilmem ne palasın altında küçücük bir içki evi. Sait, orada çoğunlukla sanatçı olmayan dostları ile içerdi. Fakat, biz onun orada bulunabileceğini bildiğimizden, her geçişimizde, az ışıklı camdan içeriye bakardık, orada mı diye.

O gün de öyle oldu. Baktık yok. Girdik içeriye. Henüz

ışıklar yakılmamış. İki rum vatandaş demleniyor. Ötede, bize arkası dönük oturan bir adama Cahit yaklaştı.

«Nasılsınız Mahmut Yesari Bey?»

Yüzünü bize çevirince tanıyorum onu. Sık sık Ankara Caddesinde rasladığım Yesarî. Cahit beni tanıştırıyor, karşılıklı oturuyoruz. Elektrikleri yakılan meyhanede, Mahmut Yesari'ye daha dikkatle bakıyorum. Üzerinde eski, tozlu lâcivert bir elbise. Gözlüklerinin altında fersizleşmiş gözler, renksiz dudaklar. Ağır ağır konuşuyor:

«Bugün Remzi Kitabevine gitmiştim. (Tipi Dindi)yi tekrar basacakmış. Yeni baskı için, kaç lira verdi biliyor musunuz? Onbeş lira... Önce kabul etmedim. Ama ne yaparsın? Sonra aldım onbeş lirayı.»

Şimdi 1968 deyiz. Herhalde çok şeyler değişti Türkiyede. Daha iyi koşullar içine girdik mi? Bunu kesin olarak söylemek güç biraz. Yazı ya da eser karşılığı verilen paralar, gene düşük seviyesini koruyor gibi geliyor bana.

«Kimimiz öldük
Kimimiz nutuk söyledik»

30 Kasım Salı

1937 yılının yağmurlu kış mevsimine iyice sokulmuş günlerinden birini anımsıyorum şimdi. İstanbul Lisesinin ikinci katındaki sınıfımızda oturuyorduk. Edebiyat dersinde idik. Ağaçların son yaprakları da dökülmüştü. Çıplak dalların arasından Haliç'in ağzına bakıyorum. Gidip gelen motorlar, küçük vapurlar alıp götürüyor beni. Orada ressam Sisley'in tablolarında olduğu gibi donuk, bulanık bir hava var. Önümde Varlık dergisi açık duruyor. Orhan Veli'nin ilk şiirlerini okuyorum. Çok kısa bir zaman önce,, çocukluğumuzda bıraktığımız anılar, kırık kırık görüntüler yaklaşıp uzaklaşıyor bu şiirlerle, yeni bir

duyarlık açılıyor önümüzde. Yüzeyde kalan Hece şiirinin temsilcilerinden Orhan Seyfi karşımızda kürsüde oturuyor. Bize anlatacakları bitmiş gibi susuyor. Arasıra önündeki kâğıtları inceliyor. O zaman, şimdi de devam eden alışkanlığım yeni başlamıştı: Elime aldığım bir derginin ilk olarak şiirlerini okurum. Şiir yoksa o dergide, ozandan, şiirden söz açan yazıları izlerim ilkin. Varlık dergisinde yeni yei görmeğe başladığım Orhan Veli imzalı şiirleri, alışılmışın dışında, değişik bir havada buluyordum. Varlık'la gelen ozanlar arasında Ahmet Muhip, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Osman Saba, biraz Hâmit Macit Selekler ayrı tutulursa yeni bir şiir gücü getiren ozan gösterilemez. O dönemin ozan isimleri olarak Şevket Hıfzı, Yakup Sabri, Fuat Ömer, Reşat Cemal'i bugün kimse bilmiyor. Bu saydığım adların yanına daha on, onbeş imza koyabilirim. O sırada Nâzım Hikmet tutuklanmış, yayın yapamaz duruma getirilmişti. Edebiyatımızdaki yeri ve kişiliği âdeta kıskaç içine alınmağa başlamıştı. Aydınlık, ulusal, toplumcu edebiyat akımı, filiz uçlarını göstermişti ama henüz ürünlerini dökmemişti ortaya. Formalist şiiri sürdüren ozanlar, Hececilerin çektiği duvarın dibinde cılız birer bitki gibi kalmışlardı. Oysa Orhan Veli 1937 yılındaki şiirleri ile yeni bir duyarlık, yeni bir ses getirecek gibi görünüyordu. Biçimci ozanlara karşı bir kuşku yaratmak çabası vardı onda. Gerçi kendisi de bir formalistti ama, öncekilerden farklı idi. Öncekiler yıpranmıştı. En önemlisi, içlerinde kendi türlerinde bile orta çizgiyi aşan, kişilik sahibi bir ozan yoktu. Orhan Veli'nin şiiri başlarken böyle bir ortama girmişti şiirimiz. Yalın bir halk dili ile ilkin çocuksu anıların içinden geçen şiirler yazmağa başladı. Bunların arasında bilinç altı denilen türe sokulamıyacak yeni bir duyarlığın tellerinden geçen romantik küçük şiir parçaları görürüz. Her günkü yaşantımızda şöyle bir an esinlenip geçiverdiğimiz azıcık hüzün-

lü bir atmosferle ya da üzerinde pek öyle durmadığımız çocukluk anılarından girmişti şiire Orhan Veli. Ülkemizin gidişinde taşlanacak yanlara küçük küçük çakıllar fırlatıyor, **esprit critique** dediğimiz, türkçede örnekleri pek verilmemiş bir akıma giriyordu. Garip'in önsözünde, alışılmış şiire karşı kendi kuşkusunu okurlara yayar, kabul ettirmeğe çalışır.

Şimdi Orhan Veli'nin 1937'deki ilk şiirlerini okurken anılarıma yaslanıp, yukarıdaki notları bir kenara yazdım sonra Garip'in önsözünü tekrar okudum. Bu önsözün Abidin Dino tarafından yazıldığı ya da Orhan'ın yazdığı taslağın Dino'nun kalemi ile düzeltildiği söylentisini işitmiştim. O önsöz biraz karışıkçadır. Sizler de yeniden okursanız, Orhan Veli'nin şiir üzerine düşünceleri, kanıları 1941 de tam bir açıklığa kavuşmamış diyeceksiniz. Önsözün hemen bütün ağırlığı biçimsel görüşleri getirir karşınıza. Ama, şu aşağıya aldığım bölüm, onun ilginç bir yanıdır. Beraber okuyalım: «Bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka hiç bir işe yaramamış olan şiirde, bu değişmiyen taraf, müreffeh sınıfların zevkine hitap olmak şeklinde tecelli ediyor. Müreffeh sınıfları yaşamak için çalışmaya ihtiyacı olmayan insanlar teşkil ederler. O insanlar geçmiş devirlerin hâkimidirler. O sınıfı temsil etmiş olan şiir lâyık olduğundan daha büyük bir mükemmeliyete erişmiştir. Ama yeni şiirin istinat edeceği zevk, artık, ekaliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değil. Bugünkü dünyayı dolduran insanlar, yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Herşey gibi, şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir. Bu mevzuubahis kitlenin istediklerini eski edebiyatların âletleriyle anlatmaya çalışmak demek de değildir. Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zev-

kini aramak, bulmak, sanata onu hâkim kılmaktır.» Bu görüşlerin çizgisi ile onun şiirinin çizgisi arasında bir yakınlık ya da yutarlık var mı diye düşünüyorum şimdi. Bu satırların getirdiği bileşimci şiiri Orhan Veli'de az da olsa buluruz bazan. Bunun tartışmasını, onun üzerinde incelemeler yapacak eleştirmenlere bırakalım daha iyi.

Cumhuriyet kuşağının ünlü bir yazlık kahvesi vardı. Bayazıt Camii duvarının dibinde ağaçların gölgelediği kahveleri anımsıyorum şimdi. Orada iki ya da üç kahvenin tümüne birden Küllük denirdi. Bizler daha çok arka tarafta, orta kısımda otururduk. Kahvelerle içiçe olan ünlü lokantanın döner kokusu, öğleye doğru burnumuza yaklaşmağa başlardı. Bizim aç karnına yaptığımız sanat sohbetleri bazan o kadar hararetlenirdi ki, yemek kokularını unuturduk. 1942 baharında işte böyle bir gündü. Üç-dört arkadaş oturuyorduk. Yeni bir dergi tasarısının tam ortasında idik. Biri Yedek subay elbiseli iki kişi masamıza geldi. Tanıyanlar, tanışmıyanları tanıttılar. Yedek Subay elbiselisi Orhan Veli'ydi. Sivilceli yüzlü, kalın dudaklarında biraz müstehziye kaçan bir gülüş. Tevazuunun yanında, ünlü bir kişi olmanın rahat konuşması onu gururlu yapıyordu biraz. Belki bana öyle geldi o gün. Sonraları ahbaplığımız arttıkça, bu histen azıcık sıyrıldım. Hele gülmediği anlarda çok masûm bir yüzü vardı. O gün bize «Yolculuk» şiirini okudu. (Yaylının atları şmgır mıngır) dizesi Anadolu'da atlı arabalarla yaptığım yolculukları tekrar yaşatıyordu bana. Bir süre sonra iki arkadaş daha geldi yanımıza. Konuşma sırasında onları tanıştırmayı unutmuşuz. Kendisi hatırlattı bize:

«Yeni gelen arkadaşlarla tanıştırın beni» dedi.

Ün yapmada usunu onun kadar iyi kullanan bir kişiye rastlamadım daha. Bu konuda en ufak fırsatı kaçırmazdı. Aramıza bir yabancı gelse, isim yapmış önemli bir

kişi de olmasa, Orhan onunla olağanüstü ilgilenir, iyi bir etki bırakmak isterdi üzerinde. Yıllar geçtikçe, bunun birçok örneklerini gördüm.

Birkaç ayda bir İstanbul'a geliyor, Küllük'te karşılaşıyorduk. Daha sonraki gelişlerinden birini gayet net anımsıyorum. «İnsan» dergisi yeniden yayınlanacaktı. Hilmi Ziya Ülken'in yönetimi altında yeni ve genç bir ekip dergiyi hazırlıyordu. Bunların başlıca üyesi Hasan Tanrıkut idi. Orhan Veli'den şiir istediler. Orhan'ın cevabı şöyle oldu:

«Şiir veririm ama, derginin en başta, birinci şiiri olarak basılması şartı ile. Sonra büyük puntolarla olacak.»

O gün «Söz» şiirini insan dergisine bu koşulla verdi. Ondan sonra çıkan edebiyat dergilerinde, ozanlar böyle bir bareme girmeğe başladılar. Bugün bazı dergilerde bu gelenek hâlâ sürdürülmektedir. Yıllar önce Salim Şengil. Seçilmiş Hikâyeler Dergisini yayınladığı sürece bu çeşit ozan kaprisini yıkmasını bilmişti.

Aradan yıllar geçti. 1945 de Ankara'ya gittim. Orhan Veli Tercüme Bürosunda, ben Ansiklopedi Bürosunda çalışıyoruz. «Kürdün Meyhanesi»nde, bulvarda sık sık rastlıyorum ona. İstanbul'daki, kendine özgü rahatlığı, nasıl söyliyeyim, şiir alanında ünlü kişi olmaktan gelen mutlu görünüşü yok artık. Günlük ekmek peşinde, kalemi ile geçinmek savını görüyorum gözlerinde. Bohem yaşantısının ağır çekileri onu biraz daha zayıflatmış, üstüne başına daha az önem verir olmuştu. 1946 seçimlerinden sonra, Cumhuriyet Halk Partisi iyice sağa kaymıştı. Millî Eğitimin başına Reşat Şemsettin Sirer getirilmişti. Orhan, bu arada Tercüme Bürosundan ayrılmış, Ülkü dergisinde bir sayfa verilmişti kendisine. Orada genç istidatların şiirlerini eleştiriyor, mektuplarına yanıtlar veriyordu. Yanılmıyorsam o sıralarda Ülkü dergisinin folklor paraleline yakın bir tutumu oldu. «Destan Gibi» o döne-

min kitabıdır. Ülkü'de folklor kırması yazan ozanlardan tamamen ayrı bir deyişle, Anadolunun o ölmez foklor içtenliğini şiirlerine koyma denemesini yaptı.

«Yaprak» dergisini 1949 başında yayınlamağa başladı. Öyle bir ortama varılmıştı ki, namuslu aydınlar birer kalem savaşçısı olamazlarsa, dalkavukluğa doğru itileceklerdi. Orhan Veli, o kısa süre içinde başta Reşat Şemsettin Sirer olmak üzere, gericilikle savaştı. İnce alaycı yazılarını bugün de anımsıyorum.

Nurullah Ataç'la darılmışlardı. Kendini kabul ettirmesinde, ünlü bir kişi olmasında büyük rol oynıyan deneme yazarını, fırsat buldukça iğneliyor, hatta önemli bulmuyordu artık. Bunda Orhan'ın kusuru ya da kabahati kadar, Ataç'ın da herkes tarafından sevilen o geçimsiz tabiatı etkili oluyordu. Ataç, onu «Şakûli Solucan» diye isimlendiriyor, yazılarında ondan söz açmıyordu. Sanırım birkaç yıl, Orhan Veli'nin adını anmadı. Sohpetlerinde de onun kişiliğini yermekten kendini alamadı ama Orhan Veli yitik olunca, iş değişti. İçtenlikle dolu yazılar yazdı Tekrar övdü onu.

Orhan Veli, Ataç'a «Münekkit Nuri Bey» adını takmıştı. Ataç'tan söz açıldıkça, o alaylı gülüşü ile onun üzerine bir hikâye ya da fıkra anlatıyor, söylenenler Ataç'a nakledilince, Ataç kıyametleri koparıyordu. Bir bölük arkadaş, Ataç'ın kızgınlığını merakla, sevgi ile izliyordu.

Bir bahar günü Kızılay'da Özen'de birkaç arkadaş sohbet ediyorduk. Yammızdaki masada Ataç tek başına oturuyordu. Biz onun varlığından habersiz konuşuyorduk. O sırada Orhan Veli, Yapı ve Kredi Bankasının önünden gelerek bize yaklaştı. Ayaküstü biraz konuştuk.

Ben, «Otursana Orhan» dedim.

O, bana gülümsiyerek göz kırptı:

«Hayır» dedi. «Çok önemli işim var. Münekkit Nuri Beyi gördünüz mü? Onu arıyorum.»

Ben, Ataç'ın oturduğu tarafa bakmadan:

«Hayır, görmedik,» dedim.

Orhan'ın ağzından daha Münekkit Nuri Bey sözleri çıkar çıkmaz, Ataç hışımla yerinden fırladı, önündeki seti atlıyarak, Kızılay'a doğru hızlı hızlı yürüdü. Orhan arkasından kahkahalarla gülüyordu.

Orhan Veli 1949-1950 yıllarında sık sık Bolu üzerinden, çoğunlukla kamyonlarla İstanbul'a gidiyor, âdeta özlemini giderdikten sonra Ankara'ya dönüyordu. 1950 yılının Kasım ayında bir Cumartesi ya da Pazartesi günü sabahleyin Meşrutiyet caddesi ile Konur sokağının kesiştiği yerde rastladım kendisine. Elinde küçük bir çanta. Pastırma yazından kalma güneşli bir sabahın aydınlığında konuştuk.

«Bolu üzerinden İstanbul'a gidiyorum» dedi.

«Güle güle, hayırlı yolculuklar» dedim. Karşı kaldırıma geçince döndü, el salladı. Gülerek uzaklaştı. Aradan birkaç gün geçti. 15 Kasım 1950 tarihli gazetelerle ölüm haberi geldi.

Orhan Veli üzerine anılarımı toplarken, şiirlerini ve onun ölümünden sonra yazılan bazı yazıları tekrar okudum. Birinci Büyük Savaş'la İkinci Büyük Savaş arasındaki dönemde yaşamış bir bölük Fransız ozanının yaşantılarını ve şiir serüvenlerini kısacık ömrüne doldurmuştu o. Bohemliği seviyordu. Ülkemizin koşulları, bunu hep sarı ışıklı küçük meyhanelere doğru itti. Bir alkol dünyasında yaşamayı seviyordu ama, çevresini ya da olanaklar bulsaydı, daha iyi bir şiir çizgisine varırdı sanıyorum.

Lambalı Bir Gece

29 Ocak Perşembe

Köprü altında ayakkabılarımı boyatıyordum. İyotu, insanın burnunun deliklerinde tutan, ılık bir sonbahar gü-

nü, köprünün denizle kalkıp, denizle inen havası içinde, boyacının işini seven el hareketlerini seyrediyordum. O hafif sallantı, insanı uykunun yanıbaşına götürüp, sonra biraz uzaklaştırıyordu. Omzuma bir el dokundu. Biranda yalnızlıktan kurtuldum. Yanımda beyaz ceketi ile gülerek duruyordu:

«Tamam» dedim. «Oltama balık vurdu.»

«Ama yakalanmadı daha» dedi.

Yürümeye başladık. Mutlu bir gülümseme dudaklarında duruyordu. Tünel'le çıktık yukarıya. Biraz neşeli, biraz içkili olduğu saatlerde espriler yapar, küçük küçük hikâyeler anlatır. O akşamı da öyle karşılıyorduk. Hachette'e uğramayı unutmadık. Kitaplar, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemin ağır atmosferinden geliyorlardı. Savaş öncesinin ozanları ateşler içinden, dayatma hareketlerinin keskinliğinden geçmişlerdi. Bir süre onların bu tutumunu konuştuk. Pahalı kitaplar karşısında ceplerimizi pek karıştırmadık. Tekrar yürüdük. Beyoğlu Balık pazarına girerken, çiçeklerin kokusundan nasibimizi aldık. Az sonra, sağ taraftaki sokakta Lambo'nun küçük meyhanesi önündeydik. İçerde Cahit Irgat demleniyordu. O alkolün yarısını yürümüştü. Lambo, o kurnaz gülüşüyle karşıladı bizi. Beş dakika sonra, Orhan Veli kadehini bitirmişti bile. Baktım. Akşam karanlığı, dışardan içeriye sarkmağa başlamıştı. Lambo'nun az mumlu ampulleri daha da sarılaştırdı içersini. Cahit Irgat, tezgâhın arkasında, dip tarafta tek başına oturduğu yerden kalktı.

«Ben gidiyorum,» dedi.

Bir oyun ya da film işi için gitti.

Küçücük meyhane dolmuştu âdetâ. Cıgara dumanı bulutu içindeydik. Oturacak yer iki-üç kişilik olduğundan, çoğunluk ayakta yarenlik ediyordu. Lambo'ya geldiğimizden beri şiirden, edebiyattan konuşmamıştık. Orhan

Veli, bilmiyorum kaçıncı kadehten sonra, damdan düşer gibi:

«Ömer Faruk, sen benim (Kızılcık) şiirimi beğenmedin mi?» diye sordu.

Artık bu saatte, rakı şişesinde balık gibi idi ama, sarhoşluk bilinçsizliği yoktu üzerinde. Bir süre önce «Ant» dergisinde Suut Kemal Yetkin'in bir deneme yazısındaki yanılgılarını eleştirirken, Orhan Veli'nin (Kızılcık) şiirini tekerleme niteliğinde bulduğumu yazmıştım. Buna alınmış olacak. Kısa bir açıklama yaptım:

«Ozanın dünyaya bakış tarzında farklı bir görüş getirdin ama, şiirimizi formalist bir sınır içinde, halk diline yatkın, espri şiirine, bohem şiirine doğru götürüyorsun. Ben halk dlinin içtenliğini ekmek gbi göğsümde tutarım ama, batı kopyası formalist şiire karşıyım.» dedim.

Gülümsiyerek beni dinliyordu. Kadehinden bir yudum daha aldı. Yüzünden sarı bir düşünce bulutu geçti:

«Benim şiirim de toplumcu, benim şiirim de oraya varacak» dedi.

Orhan Veli'nin cıgarasım yakarken, kibrit alevinde çekilmiş bir fotoğrafı vardır. Şimdi o resme tekrar bakıyorum. Onu Lambo'da bir akşam karanlığında görür gibi oluyorum ve:

«Yaşasaydı» diyorum.

Medar-ı Maişet
Motorunun Serüveni

17 Aralık Cuma

Biliyorsunuz biz bir baskı döneminden geçtik. Namuslu edebiyatçı olmak, yurtsever ozan olmak, yiğit bir kişilik istiyordu o zamanlar. Gerçi şimdilerde de, aydın kişilerin, sanatçıların çekileri devam ediyor. Ama 1940 ile

1960 arasında olanaklar çok yetersizdi. Sanat aşkını, halk aşkını yüreğinde yaşatmak, ancak ağır baskı koşullarını göze almakla mümkün oluyordu. Nedensiz sorguya çekilmeler, hiçbir yargıç kararı olmadan kitap toplatmalar, hemen her sanatçının başına gelen basit olaylardandı. Çağımızda sanat erlerinin, ilkin mangal gibi bir yürekle hazırlanmaları, yola çıkmaları gerekli derim hep.

Bunları şunun için yazıyorum. Cumhuriyet döneminde, Küçük Hikâye sanatının en ilginç iki imzası vardır. Sabahattin Âli ve Sait Faik. Birincisi baskı döneminin en ağır darbesini yemiş ve yaşamını yitirmiştir bu yolda. İkincisi bambaşka koşullar içinden çıkıp gelmesine ve yumuşak hikâyeler yazmasına rağmen, o acı serüvenlerden kurtaramamıştır kendisini. Sait Faik'in 1944 yılında kendi parası ile Yokuş Kitabevi yayınları arasında çıkardığı Medar-ı Maişet Motoru adını taşıyan ilk ve tek romanı yeni yayınlamıştı. (Tek romanı diyorum. İlkin «Kovada Bulut» adını verdiği, sonradan «Havada Bulut» olarak değiştirdiği Beyoğlundaki bohem yaşamı üzerine anılar denilebilecek eseri roman değildir. Kitapları arasında en az Sait Faik çizgisi taşıyan «Kayıp Aranıyor» u pek benimsemediğine tanık olmuşumdur.) Medar-ı Maişet Motoru, Sait'in belki biraz dağınık, belki biraz roman tekniğinden uzak duran kitabıdır ama, en çok Sait Faik üslûbunu getiren eseridir. En çok insansal değerlerle, masmavi bir gök altında, unutulmaz yaşam çizgileri ile yaklaşır bize. Hele Sarnıç ya da Şahmerdan'dan sonra okursanız, hikâye sanatına ömür vermiş, artist bir yazarın dünyasına girer, bir ada atmosferinden geçersiniz.

Sıkıntılı bir sonbahar günüydü galiba. Sirkeci'den Ankara caddesine doğru yürüyordum. Eski, İnkılâp Kitabevi'nin köşesinde karşılaştık. Daha doğrusu burun buruna gelmiştik. Vitrinlerdeki kitaplara bakarak yürüdüğüm için onu görememiştim. Öfkeliydi, canı sıkkındı.

«Merhaba» ma karşılık:

«Medar-ı Maişet'i topladılar» dedi.

«Neden» demeye kalmadan:

«Eski okul arkadaşım (burada bir isim söyledi) bir jurnal yazmış, Emniyette söylediler. Kitapta propaganda varmış. Gitti bizim paralar. Satılan kitapların parasını topluyorum.»

Yatıştırıcı sözler söyledim ama, o oralarda değil.

«Yazmıyacağım artık. Emek veriyorsun yazıyorsun, paranla bastırıyorsun, toplatıp atıyorlar bir kenara. Yazmıyacağım.»

Beraberce öbür kitabevlerinden de hesabı aldık. Döndük Yokuş Kitabevine. Hesap kitap. Ankara Caddesindeki kitapçılarda Medar-ı Maişet Motoru, doksandokuz adet satılmış.

Sait tekrar:

«Gitti bizim paralar» diyor.

O andaki yüzünü untamam. Bu olaydan sonra galiba uzun süre sustu. Kaçtı yazı yazmaktan. Rastladıkça, küllenmeğe başlıyan öfkesini seyrediyordum.

«Kestaneci Dostum» un Hikâyesi

21 Ocak Çarşamba

Şimdi ağır ağır yaklaşıyor 1942 nin Kasım ayında yağmurlu bir gece. Yalnızım. O gün çok pipo içmişim, ağzım zehir gibi. Yürüdüğüm caddenin kenarında bol ışıklı birahaneler, geceyi yaşıyor. Durakladıkça, herbirinde tanıdık çehreler görüyorum. Hiç birisine yaklaşmak gelmiyor içimden. Bir vitrinin ışığından kurtulunca, pardesülü bir adamla çarpışmamak için duraklıyorum.

«Vay» diyor Sait Faik. Hemen ekliyor:

«Bugün canım pek sıkkın. Bir saattir dolaşıyorum. Hem bir ahbaba rastlamak istemiyorum. Hem, yeni yazdığım hikâyeyi dinliyecek bir arkadaş arıyorum.»

Bir masada iki şişe bira ile birlikte oturuyoruz. Hikâyenin yazılı olduğu sarı kâğıtlar sanki kendiliğinden ortaya çıkıyor. Eski harflerle yazılmış, yeryer karalanmış sarı defter yaprakları bitirince tutuk tutuk, gözlerine bakıyor.

«Hilâfsız söylüyorum, bu, Türkçenin en iyi hikâyelerinden biri Sait. Ver bu hikâyeyi bana, Yürüyüş'e koyalım.»

Telâşla kâğıtları cebine sokuyor. Onda benim övücü sözlerime kanmamış bir insan hâli var.

«Bazı yerlerini değiştiririm ya da baştan yazarım belki, bugün kalsın» diyor.

Tenhalaşmış caddede, yağmur altında ayrılıyoruz.

Ertesi gün mü, daha ertesi gün mü, galiba gene öyle bir gece vakti A. Kadir'le karşılaşmışlar. Aynı ruh hâli içinde, ona da okumuş hikâyeyi.

«Yeniden yazamadım, al hikâyeyi» demiş. Kadir sevinçle geldi, beni buldu. Bir çırpıda, kahvenin mermer masası üzerinde, hikâyeyi yeni harflerle temize çekti. Çünkü bizim dost mürettibimiz Avedis'in (şimdi Paris'te, kulakları çınlasın) basımevinde çalıştırdığı genç kızlar, eski harfleri bilmiyor.

Yürüyüş'ün o sayısı yayınladıktan bir hafta sonra, Sebat Basımevinin bulunduğu caddede Avedis'le karşılaşıyoruz. Emniyet Basın Bürosundan bir memurun Sait Faik'i aradığını söylüyor. Anlaşılan Kestaneci Dostumuzun yeni serüveni başlıyacak. Az sonra, memur bana geliyor. Sait Faik'i nerede bulabileceğini soruyor. Sait nerede bulunur? Beyoğlunda İstiklâl caddesinde...

Akşamüstü Taksim'e doğru yürürken karşılaştık. Sait neşesiz.

«Ulan diyor, derginin sahibi sensin. Hikâyenin kanuni mahzûru vardı da, niçin yayınladın? Yarın gideceğim, bakalım ne çıkacak karşımıza?»

Sait'i yatıştırmağa çalışıyorum:

«Hikâyende mahzûrlu hiç bir nokta yok. Birşey soracaklardır, onun için çağırıyorlar herhalde.»

Ondan sonra şöyle bir konuşma geçiyor aramızda:

«Ekmek karnen yanında mı Sait?»

O gözlerini açarak bakıyor:

«N'olacak?»

Gülerek, şakadan takılıyorum:

«Biliyorsun, İstanbul'da Sıkı Yönetim var. Belki birkaç gün serbest bırakmazlar, ekmek karnen yanında bulunsun.»

«Yahu bırak bu lâfları, alayın sırası değil.»

Ertesi gün Sait Faik, Meserret Kıraathanesinde, olanı biteni anlattı. (Kestaneci Dostum) hikâyesinde, Kestanecinin mangalına «Burada satmak yasaktır» diyerek tekmeyi vuran memur cezalandırılacak, sonradan eroinciliğe alışan kestaneci de okula verilecekmiş. Onların kimliklerini öğrenmek istiyorlarmış. Sait, bin dereden su getirerek, hikâyenin gerçek olmadığını anlatmış da kurtulmuş. O günden sonra karşılaştıkça:

«Ekmek karnen yanında mı Sait?» derdim, gülüşürdük. Şimdi hey gidi günler, hey gidi Sait diyorum.

Balmumundan Bir Heykel

10 Mayıs Çarşamba

1954 ün ılık bahar günleri başlıyor. Trenle Ankara'dan İstanbul'a geliyorum. İzmit'ten sonra yeşil maviye dönüyor. Aylardır görmediğim deniz, ilkin iyot kokusu ile çıkıyor karşıma. Sonra kuş bakışı kıyılardaki denizi

seyrediyoruz. Masmavi, sabahın dumanı altında kımıldamadan duruyor. Küçük balıkların hareketli kalabalığı Sait Faik'i hatırlatıyor bana. Ve İstanbul insanları arasına karışıyorum. Birkaç gün kalıp döneceğim. İşlerimi düzene koyduktan sonra, dönmezden birgün önce (9 Mayıs 1954) güneşli İstiklâl Caddesinde yürüyorum. Fransız Konsolosluğu salonunda Ressam Fethi Karakaş'ın sergisi var. Gelmişken sergiyi gezeyim diyorum. Orada Hüsamettin Bozok'u, A. Arad'ı görüyorum. Sait'in çok ağır hasta olduğunu, Marmara Kliniğinde yattığını söylüyorlar. Doğrusu ya, o yaşamak dolu adamın hastalığına inanamıyorum. Kendi kendime: «Sait hasta olsun, yatakta yatsın». İnanmak gelmiyor içimden.

Marmara Kliniğinde Sait Faik'i ziyarete gidiyorum.

Yattığı odanın kapısı önünde bir hemşire:

«Sait Bey komada. Doktor kimsenin içeriye girmesine izin vermiyor.»

Doktorunu buluyorum. Ankara'dan geldiğimi, kapıdan bakmama izin verilmesini rica ediyorum. Doktor, yalnız kapıdan bakmama razı oluyor.

Yüzü balmumu sarılığında. Gözleri hafif aralık. Komada ağır ağır karanlığa doğru yürüdüğü belli. Görmüyor, düşünmüyor. Balmumundan yapılmış bir Sait Faik bu. Öyle yaşamasız. Sanki denizde boğulmuş da, yeni çıkarmışlar onu kıyıya. Gözleri, dudakları hiç kımıldamıyor ama, durmadan konuşuyor gibi geliyor bana. 10 Mayıs'da dönüyorum Ankara'ya. 11 Mayıs'da o, balmumundan bir heykel hâlinde gidiyor, dostlarından, martılarından, balıkçılarından uzaklaşarak.

Mutsuz bir yazar

29 Nisan Cuma

Bir konuşma arasında ya da bir yazıda «Halkçı Yazar» öelimelerini yanyana görsem, duysam, hemen Os-

man Cemal Kaygılı gelir hatırıma. Çocuk belleğime giren, çocuk gözlerimin içinden geçen ilk yazar oydu çünkü. Fatih'in ünlü Çarşamba semtinde oturuyorduk. Ortaokula yeni başlamıştım. Birgün bilmiyorum kim, onu gösterdi bana: «İşte bu adam muharrir, gazetelerde yazılar yazıyor» dedi. O günden sonra, ne zaman görsem, dikkatle bakıyordum ona. Kemikli çehresi, yandan ayrılmış, ama iyi taranmamış saçları, yüzüne uymıyan gözlükleri bende kuşku yaratıyordu. Ütüsüz elbisesi, iğreti bağlanmış kravatı ile onu yazardan çok, o dönemin küçük bir memuruna benzetiyordum. Oysa, gerçekten halktan bir kişi idi o. Fener Rum Kız Lisesinde Türkçe Öğretmenliği yaptığını söylüyorlardı. Aradan bir iki yıl geçtikten sonra, Ethem İzzet Benice'nin çıkardığı «Açıksöz», «Son Telgraf» gazetelerinde günlük fıkralarını, romanlarını izlemeye başladım. İstanbul'un kenar semtlerinden gelen yerel tipleri, onun kadar iyi tanıyan yoktu o sıralarda. Küçük kenar mahallelerin içinden, biraz hüzünlü, ama yaşam dolu bir anlatım getiriyordu. Bu doğal anlatımın içinden geçerek, Haliç kıyılarını, Eyüp'ü, Edirnekapı'yı, Sulukule'yi tanımağa başlıyordunuz. Romanlara, hikâyelere girmeden önce, İstanbul'un folklorunu iyice incelemişti. Yazılarında, taşını toprağını, yıkık duvarlarını, yangın yerlerini bütün ayrıntılarına kadar gösteriyordu bizlere.

O sıralarda bizim eğitimimiz, ikinci bir kaynaktan güç kazamyordu. Ortaokul, lise sınıflarına devam ederken, Halkevlerinin kitaplıklarından, konferanslarından, temsillerinden (Tiyatro gösterilerinden) geçiyorduk. Fakir öğrenciler olarak, okul kitaplarının dışında, yığın yığın kitabı oralarda okuduk. İlk tiyatro perdelerinin açılışını oralarda seyrettik. Bugünkü ölçüler içinde küçümsemeden düşünürsek, Türk toplumunun gelişmesinde, bir aydın katının yetişmesinde, Halkevlerinin yardımcı rolünü unutmamalıyız. İşte o dönemde, artık temsilcileri azal-

mış bulunan Orta Oyununun son gösterilerine yetişmeğe çalışıyorduk. Büyük tiyatro adamı Jacques Copeau'nun kurmakta olduğu oyun tarzının, belki daha ilkel koşullar içinde İstanbul'da gördüğü ve hayranlıkla seyrettiği Orta Oyunu örneğini merakla görmek istediğim çocukluk yıllarımda idi. Osman Cemal Kaygılı'yı böyle bir oyunda seyretmek olanağı çıktı karşıma. Bir gece gözlerimi kırpmadan onu seyrettim, böyle bir oyunda. Fakir bir halkın, mutsuz bir çocuğu olmasma karşılık, güldürürken içi kanayan bir insanın gözlerini görüyordum onda. Gözlüklerini çıkarmış, dolu dolu bakıyordu çevresine.

1939 da yazarlığının doruğuna çıktı. «Çingeneler» yayınlandı o yıl. Lise sıralarındaki harçlığımla yetmişbeş kuruş verip bir tane aldım. Kapağım çevirince, ilk sayfasında şöyle yazıyordu: (Bundan 25-30 yıl önce yaşanmış hakiki ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır.) Daha sonraki sayfada Ahmet Haşim'in (Çingene bizzat bahardır) adlı yazısından aldığı bir parça ile romanına giriyordu. Derslerimin arasında, galiba iki-üç gecede okudum o romanı. Daha önce okuduğum kitaplara benzemiyordu. Hüseyin Rahmi'nin yolundan geçtiği çok söylendiği halde, ben onunla uzak yakın bir ilintisini göremiyordum. Hüseyin Rahmi'nin, kendi kahramanlarına, anlattığı olaylara uzak duran bir davranışı vardır. Bunları anlatıyorum ama, ben aslında onlardan değilim der gibidir. Osman Cemal Kaygılı'nın gene yakın görüldüğü bir yazar da Ahmet Rasim'dir derler. Ben, onun da yakınında görmüyorum «Çingeneler» yazarını. Çünkü her biri ayrı sınıftan, ayrı semtten, ayrı ekonomik koşullar içersinden gelen yazarlardır. Herbiri ayrı ayrı yerel kişilikler çizerler bizlere. Oysa, Osman Cemal hepsinden ayrı, kenarda bırakılmış halkımızın kişilerini, kenar mahallerimizin manzaralarını, birinci özelliği içtenlik olan anlatımla yazmıştır. Açıkçası insancıl ve de ulusal'dır o.

Aradan birkaç yıl daha geçti. Bir yaz günü Küllük'te Sait Faik ile oturuyorduk. Biraz ilerde tavla oynıyan iki kişiyi göstererek sordum ona:

«Şurada Nurullah Ataç'la tavla oynıyan Osman Cemal değil mi?»

«Ta kendisi» dedi. «Tavlayı bitirsinler de gideriz o masaya.»

Sözü «Çingeneler» üzerine getirdim:

«Sen bir konuşmanda «Çingeneler» üzerine bir lâf etmiştin. O kanıyı tutuyor musun şimdi de?»

«Evet, Çingeneler bal gibi şahaserdir. Osman Cemal, en beğendiğim yazardır» dedi ve ekledi:

«Fransızların populaire dedikleri yazar tipine tam tamına uygun yazarımızdır o. Bizde populaire deyince edebi değer azalır sanılır. Oysa değil öyle. Edebiyat kurallarına göre de incelenirse, en kıymetli yazarlarımızdan biri olduğu anlaşılır.»

Tavla partisi bitince oturduk yanlarına. Sait Faik, beni tanıştırdı Osman Cemal'le. O zaman anladım ki, o pek fazla gülmiyen yüz, kendi hoşlandığı havayı ya da kişileri bulursa, anlatmasını seviyor, insancıl bir yüreğin düzeyine götürmesini biliyor sizleri.

Artık sık sık karşılaşıyorduk, Çarşamba caddesinde, Açıksöz gazetesinde, anılarından kuvvet alan «Akşamcılar» romanı başlamıştı. Onu izledim bir süre. Bir yerde film koptu. Ben Anadolu'ya gittim. Romanın sonunu göremedim. Kitap biçimine getirilemedi. Gazete sayfalarında yitip gitti.

Kitap biçimine gelmiş az eseri vardır zaten. Kendi alanında tek eser olarak duran (İstanbul Argosu Lügatı) nı bugün tekrar yayınlasalar, İstanbul türkçesinin zengin kaynaklarından birini aydınlığa çıkarmış olurlar. Sonra (İstanbul'da Semaî Kahveleri ve Meydan Şairleri) küçük fakat kendine özgü bir folklor dalında, İstanbul'un az bi-

linen bir yanını getirir ortaya. Bu konuda çalışacaklar için ilginç bir kitapçıktır.

İlkin, Kaygısız soyadını almıştı. Kısa bir süre onu kullandı. Sonra bir yazısında: «Ben kendimi Kaygısız sanırdım. Oysa ben Kaygılı bir kişiyim. Soyadımı Kaygılı yaptım» dedi.

Birgün, Edebiyat Eleştirmeni bir arkadaşımla konuşurken, söz geldi dolaştı, «Çingeneler» üzerinde durdu. Arkadaşım:

«Bugünün roman anlayışıyla okusan Çingeneler'i, eskisi kadar beğenmezsin» dedi.

Dondum kaldım. Çok sevdiğim eski bir dostumun arkasından konuşmak gibi geldi bu söz bana. Çingeneler, kitaplarımın arasında duruyordu. Ama el süremiyordum. Dün gece açtım onu tekrar. Yer yer okudum. Arkadaşım yanılmıştı galiba. Çingeneler, bahar gibi bir romandı. Mutsuzluğu şurdan geliyor. Yeniden yayınlanmaması üzünç veriyor bana. Varlık Yayınevi'nin, Osman Cemal Kaygılı'yı gün ışığına çıkarması, onun ak yazısı olur. Çünkü unutulmak onun hakkı değildir.

Bunalım
Ya da
Çelişki

2 Mayıs Pazartesi

Sanatçıların mektuplarını, otobiyografilerini, otokritiklerini, şundan ötürü ilgi çekici bulurum. O, çok kişisel gibi görünen yazıların derinliğinde insan sevgisi, doğa tutkusu var mı diye, bakma fırsatı verir bize de ondan. Bazan bu parça parça anıların sayfalarında, onu yazanın kişiliğinin çizgilerini bir bir görürsünüz. Bu yaşam serüveninin satırları arasında, sanata, insana verdiği değerin

ölçüleri çıkar ortaya. Sanatçıyı, yaşadığı çağı içinde kıymetlendirmek çabasının yanında, ilkin şu sorun çıkıyor karşımıza. Eylem içinde ozan nasıl bir tavır takınmış? Olayların akışı dışında mı kalmış, yoksa onlara kapılmak gereğini mi duymuş? Ya da yiğit bir davranışla, olayların kötü gidişine direnmeler gösterebilmiş mi? Ona bakıyorum ben. Söylediği şiirler, getirdiği eserler, yaşadığı eylemin dışına mı düşürüyor onu? Hep bu ayrıntıları araştırıyorum ilkin. Yani namuslu olmak yolundaki çabalarını göz önüne getiriyorum. Yaşamı ile söyledikleri arasında çelişkiler varsa, tutarsızlık başlıyor demektir. Bundan ötürü ozanları ya da sanatçıları bütün boyutları ile incelerken, toplum ilişkilerine iyice bakmalıyız. Böyle incelemelere girersek, ozanın serüveni açıklık kazanır. Birtakım gereksiz yargılarla, ona dev aynası tutmamış oluruz.

İnsanoğlunun zaaflarını, kusurlu küçük davranışlarını, insansal bir açıdan bakarak yorumlarsak, kırık kırık çizgilerin biraraya gelmesinden onun kişiliğini bütünü ile çıkaramayız belki. Doğrultudaki eylemi önemlidir çünkü. Özellikle ozanlar, katı bir eylemin çizgisi üzerinde yürüyemezler her zaman. Ama yaşamının esas doğrultusunda namuslu bir dokusu varsa, aydınlığa çıkarabilirsiniz onun yüzünü. Böylece bilinçle yarattığı dünya, ne getirmiş bize, o çıkar ortaya.

Yeni şiirin 1936 dan öncesi — Nâzım Hikmet'in ürünleri ayrı tutulursa — tek düzelik sürdürmüştü uzun süre. 1937 den sonra hayli değişik atmosferli yeni bir devreye girdi şiir sanatımız. Bunun geniş incelemesi yapılmadı daha. Kısa kısa açıklamalara, hatta yanlış yargılara, çıkmazlara girildiği görüldü. Denebilir ki, bazı gruplaşmalar, yadsıma çemberine sıkı sıkıya sarılarak bazı büyük değerlerin defterini kapatırız sadılar. Buna karşılık, keçiboynuzundan kurdukları, yaşamsız bir sıra şiirini sık sık

sözü edilir bir düzeyde tuttular. Bana kalırsa, yanılgı şurda başlıyordu: Bir Guillaume Apollinaire'in, bir Blaise Cendrars'ın şiirine bakarken, yaşamlarını da incelemek gerekir onların. Geldikleri koşulların uzantısı içinde doğal bir şiir çekileri vardır. Eğri ya da doğru çabaları, çağlarının gereklerine göre kurulmuştur. Yapmacık devineklere gitmezler. Örneğin Verlaine, ünlü kişi olmak için değil, belki dürtülerle afyona, zehire alışmıştır. Bu dumanın, azıcık karanlık, azıcık bohem sokaklarından geçerek, alışılmışın dışında bir şiire varmıştır. Bir bozulmanın şiirini bırakmıştır okurlara. Eserlerini ve yaşamını yanyana incelediğiiz zaman bir tutarsızlık görmezsiniz. Evrensele doğru açılışı vardır. Özellikle dizelerin ustasıdır.

Ozanın kurduğu yaşam ya da geçirdiği yaşam çok önemli bence. Şiirinin damarları, bunun içinden geçecek çünkü. Mutluluğun kıyısında duran hüzünden esinlenirler. Dünya kesitine kendindenliği katarak insansal bir bileşime varırlar. Bu bazan tek isandaki dünya görüntüsü olur, bazan birçok insanın gözlerindeki anlamı taşır, kelimelere döker. Aslında şiir yazmak, varılması çok güç bir ülke gibi duruyor ilkin ozanın karşısında. Ama iyi bir şiir işçisi olduktan sonra, ağır halk aşkını yaşama serüveninize başlıyorsunuz. Böyle bir noktaya varınca, çağımızda ozan olmanın sorunlarını alnınızda duyuyorsunuz demektir. Yani siz ozansanız, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, toplumcu ve aydınlık bir açıdan dünyaya bakmasını biliyor musunuz? İçinde yaşadığınız toplumla kurduğunuz ilişkilerden esinlenen dizeler yazabildiniz mi? Hele Türkiyede yaşıyorsanız, onun tekrar içine düştüğü bunalımdan uzakta durmayı yeğ göreblilir misiniz? Kendinizi her çöküşten uzak, bir kervansarayda oturuyor sanırsanız, Osmanlı Sarayı özlemi içinde ömür eskiten Yahya Kemal kozası içine kapanır kalırsınız. Yüzyılımızın başlarında Yahya Kemal'in ilginç gibi görünüşü, o günkü koşulların

gereği idi. Şimdilerde, tıpatıp ona benzer bir ozan çıksa, ÜMİT YAŞAR'ın yazdıkları gibi şiir sanatının dışında kalır.

Ozan ne yapmalı derken, yurdumuzun içinde yürüdüğü bunalımdan haberli misin diye sormak istiyoruz. Oysa içki denizinin buğulanan camlarına karşı oturup, dumanlı bir rahatlıktan kurulmuş dizeler söylerse o, ozanlığın yurtseverlikten geçtiğini unutacaktır. Sonra azıcık yaratma gücü kalmışsa kendinde, onu da bu çarkın dişleri arasında yitirecektir. Çünkü baskı yönetimleri, gerçek ozanları hiçbir zaamn sevmemiştir, sevemez.

Ozan Üzerine Bir Soruşturma

4 Mayıs Çarşamba

Geçen gün, Edebiyat Öğretmeni bir dostumla konuşuyorduk. Kendi öğretmen çevresi içinde, öğrencileri arasında yaptığı bir incelemeyi, bir anketi anlattı bana:

«Sizin ozan kuşağı, gerçekten talihsiz bir ömür geçirmiş. Şöyle iki yüz yıllık döneme bakarsak, bir altın çağ yaşattınız edebiyatımıza. Buna karşılık, okul kitaplarına alınmıyorsunuz. Gazeteler hemen bütün sanat kollarına az ya da çok yer verirler ama, şiire, şiir üzerine yazılmış yazılara kapıları kapalıdır. Gazeteleri bırakın, fikir ve sanat dergilerinin bir bölüğü şiir yayınlamaz oldular. Edebiyatın içinden yetişmiş bazı editörler, şiir kitabı basmıyorlar. Geçende Yaşar Nabi, bunun sorumluluğunu ozanlarda, sanatçılarda buluyordu. Görüşlerinin haklı yanları yok değildi. Ama duygusal etkilerle hiç şiir kitabı basmama yoluna gitmek, sorunu çözümlemiyor bence. Yılda 70-80 kitap yayınlıyan bir yayınevi, şiire üç - dört kitaplık bir kontenjan ayırabilir. Her ne hal ise, benim üzerinde kafa

yorduğum konu bu değil. Cumhuriyet şiirinin temsilcilerini, kendi çevremde öğretmen katında, öğrencilerim arasında tanıyorlar mı, diye merak ettim. Kâğıt üzerinde bir soruşturma yaptım. İlkin sorunu şöyle koyuyordum ortaya: Cumhuriyet döneminde yetişmiş ozanların isimlerini sayar mısınız? Yahya Kemal'i söylüyorlar önce. Kabul etmiyorum. Ve sorumu yeniden açıyorum. Cumhuriyetin İlânından sonra, kendilerini tanıtmış ozanlar diyorum. Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Cahit Sıtkı Tarancı diyorlar, duruyorlar. Orhan Veli ile sacayağı kurmuş öbür iki ozanı anımsamıyorlar ya da bilmiyorlar. Sonuçta bu yoldan bir açıklığa çıkamıyacağımı anladım. Değiştirdim soruyu. Edebiyatı, özellikle şiiri izliyen arkadaşlarım ve öğrencilerim, daha az ün kazanmış isimleri de biliyorlardı, ama bunlar azınlıktı. Şiirle özel ilgileri olmıyan kişilere yönelttim soruları: — Ziya Osman Saba, Turgut Uyar, İlhan Berk adlarım duydunuz mu? Bu isimler üzerine ne biliyorsunuz? Örneğin doksan kişilik bir lise öğrenci grubu içinden, iki kişi Ziya Osman Saba'yı anımsıyabildi, eserlerinin adlarını veremedi. Öbür iki ozanın adlarını ilk kez duymuş gibi, baktılar yüzüme. Şuracıkta hemen ekliyeyim ki, şiirle özel ilişkiler kurmuş öğretmen ya da öğrencilere, kimse öğretmese bile onlar, kitap ve dergilerden ozanları tanımışlardır. Bunlar okadar azınlıktılar ki, yüzde ikiyi, üçü geçmez. Oysa belli bir ekin katına çıkmayı amaç edinmiş kişilere tanıtabilmeliyiz sanatçılarımızı. Bana sorarsan ozanlar görevlerini yeteri kadar yapıyorlar derim. Eserlerini veriyorlar. Bunları basacak yayınevi bulamıyorlar. Burada sorumluluğun büyük payı yayınevi sahiplerine düşüyor. Eserleri tanıtmasını, ondan sonra da satmasını bilmiyorlar. Gerçi bu bir örgüt işidir, düzen işidir. Bütünü ile düzeni bozuk bir toplumda, bireysel çalışmalar ne getirebilir? Aslını ararsan, bir çıkmazdayız galiba biz. Onun için hiç bir sorunumuza çözüm bulamıyoruz.»

Arkadaşım saatine baktı, telâşlandı :

«Bu konu üzerinde düşün. Şimdi benim dersim var. Sonra konuşuruz.» dedi, hızlı hızlı yürüdü.

Bu konuyu düşünmeğe başladım. Bu sorun, Varlık dergisi açık oturumunda türlü yanları ile ele alındı. Şiirin soyut bir içerikle, biçimsel bir sınıra girdiği söylendi. Bir takım sanat erlerinin, Dil Özleşmesi yönünden bazı aşırılıklara tırmanması, bir bölük okuru edebiyattan, özellikle şiirden kopardı denildi. Bunlar doğru yargılardı. Ama bana kalırsa eksikti. Bir kez düşünelim. Dergi yayınlıyan, yayınevi kuran arkadaşların bu konuda, başka görevleri yok mu? Kitap ya da dergilerini yayınlayınca iş orada bitmiş sayılır mı? Üç - dört ilân verilince kitap satılır sanıyorsak, yanılgı daha ilk günde başlıyor demektir. Tanıtıcı yazılar yayınlanması sağlanmazsa, ilânlar küçük de olsa ilgi çekici sunuşlarla verilmezse, kitaplar depoları doldu-racaktır. Sonra bizim edebiyatımızın büyük eksikliği şurda başlıyor. Cumhuriyet döneminin ozanlarını, yazarlarını geniş analizlerle tanıtan, resimli kitaplarımız yoktur. Antolojileri açsanız, çeşitli nedenlerle noksanlıklar çıkar karşınıza. Kimisi resimsizdir. Kimisi bir tek örnekle ozanı tanıtmağa çalışır. Bazıları da belli bir çizgiye varmış ozanları almamıştır. Çünkü sayfalar gayet ölçülüdür. Kitap için ayrılacak gider, ne kadar düşürülebilirse, zarar az olur düşüncesi gitmez uslarından. Böylece dörtbaşı mamur bir eser yerine, noksanlıklarla dolu derme çatma bir antoloji çıkar ortaya. Edebiyat severler, yabancı sanat erlerini eminim daha iyi tanıyorlar. Hem de bütün yaşantılarını ayrıntılarına kadar biliyorlar. Biz öyle bir anlayış içindeyiz ki, yerli ozanları, romancıları, hikâyecileri tanıtmaktan çekiniyoruz âdetâ. Şiir ve hikâye kitabının az satılmasına, yukarda saydığımız nedenlerin yanıbaşında, sanatımızın çilekeş kalemlerinin tanıtılmamasının önemli rolü vardır. Bakın, bir iki yıldır bazı dergiler, bu noksanlığı sezmişler

gibi, bir hazırlık dönemine girdiklerini gösteriyorlar. Ve olumlu sonuçlar alıyorlar. Koşullar hazırlanırsa, yaratılırsa, şiir kitabı da satacaktır, hikâye kitabı da.

«Yolcu»

6 Mayıs Cuma

«İyi günlerimde çok eller uzanır ellerime
Resmini suratımın baş köşeye asarlar
Fakat demir kapıların her kapanışında üzerime
Ardında taş duvarların her kaldığım zaman
Ne arayan beni ne soran
Eee. daha iyi be bunun böyle olduğu
Mihnetim ve borçluluğum yalnız sana kalsın
İyi günlerimde benim unuttuğum büyük insan eli
Nasılsın»

Oyun başlamadan, ışıklar sönünce, bir süre gözlerimin önüne geldiler. Otuziki yıl öncesinden, salaş tiyatronun sahnesini seyrediyorum sandım. «Unutulan Adam» ın ilk gecesi, Tepebaşı Şehir Tiyatrosunun Galerisinde, insan kalabalığı arasında ben de vardım. Yıl 1934 ün son ayı ya da 1935 in ilk aylarında bir gece idi. Sahnede, o dönemin en iyi tiyatro kişileri: Muhsin Ertuğrul, ilk büyük kadın sanatçımız Neyyire Neyir, Cahide Sonku, Talât Artemel, Avni Dilligil, Sami Ayanoğlu, Mahmut Moralı, İ. Galip Arcan, Necdet M. Ayral, Emin Beliğ, İbrahim Delideniz, Müfit Kiper, Neçlâ Sertel, Samiye Hün ve öbür sanatçılar. Karanlık sahnede hep onları görür gibi oluyorum. Halk, oyunu ilgi ile izliyor. Heryer dolu. Bizim bulunduğumuz Galeri bir âlem. Nasıl tıklım tıkhm. Bir saat, iki saat öncesinden gelip oturmuşuz. Galeri numarasız çünkü. Kim önce gelirse, iyi yeri o kapıyor. Böyle bir bekleyişten sonra girdik, Unutulan Adam'ın evrenine. Düşünün ki, Muhsin gibi

sahneye pek nadir çıkan bir sanat erini ve onun yanında, unutulmayan kadın sanatçı olarak anıları yaşıyan Neyyire'yi, gene o vaktin tiyatrosunda genç umut ateşleri olan Talât, Avni ve Müfit'i seyrediyorsunuz. Oyun bitiyor. Bir insan dramının bitişiğinde susup kalıyorum. Birbirine vuran eller. Alkış sesleri ile birlikte Nâzım'ı istiyor halk. O, sararmış, heyecanlı bir yüzle, sahnenin kenarından halkı selâmlıyor. Şimdi ne zaman, yerli bir oyunun ilk temsiline gitsem, yazarın sahneye çağırılışını bütün dikkatimle izlerim. Fakat hiç birisinde de Nâzım'ın, o geceden kalan anısının etkisini bulamam.

Gen-Ar'ın perdesi açılırken, karanlık ile birlikte bu anılar göz kapaklarımdan uzaklaştı. İstasyonun - çini soba hariç - zamana uygun dekoru içinde, başladı kişiler konuşmağa. Oyunun özünde bulunan, özünde düğümlenen gerilim, iplik iplik ayrılıyor ilkin. Oradaki insanların, ışık sızmıyan dünyalarına iniyorsunuz usulca. Birbirlerini tüketmek için, kendilerini kemiriyorlar durmadan. Ama sonra, küçük bir idare lâmbası, kendi insan gerçeklerini aydınlatmağa başlayınca, silkinişleri, kıpırdanışları bir insancıl çerçevenin içinde olduğunuzu gösterir size. Oyun, bu iplik iplik ayrılışı, üç kişinin kesiti üzerinde kurar. İstasyon Şefi, Karısı, Makasçı. Üçü de ayrı ayrı gerili birer yaydırlar. İstasyon Şefi (Cahit Irgat) ağır bir tempo ile ussal bir yorum sürdürür acele etmeden. Sırasına göre bir düşünür gibi sözlerini açar, bir ozan gibi kelimeler dizer. Karısı (Suna Keskin), İstanbul'dan kafes arkasından gelmiştir. Cinsel tutkuları, kaynayan tencere kapağı gibi bastırdıkça, yukarı doğru iter onu. Kar yolları kapamasa, duramıyacaktır. Makasçı (Erol Günaydın), bu iki kişinin arasında, bri terazinin tam ortasında durur gibidir ama, daima kadına doğru sarkmaktadır. Kuş uçmaz, kervan geçmez istasyonun karla kaplı pencereleri önünde, bir çıkış yolu arar. Bu yalnızlıktan kaçmak ister. Fakat olayların akışı bırak-

maz onu. Bütün hayatı, çarkın dişleri arasındadır çünkü.

Üçüncü perdenin başında ozan iplikleri toplar, örgüsünü örmeğe başlar. Atlı'nın (Tuncel Kurtiz) sesi gelir dışardan. Çözüm bekleyen düğüme bıçak vurulacaktır. Kurtuluş Savaşçısı içeri girer. Olumlu bir tipin bütün yanları vardır onda. Dışarı ile ilgisi kesilmiş, küçük istasyon kulübesinin ortamı yavaş yavaş aydınlığa kavuşur. İçlerine dönük üç insan, dış gerçeklerin itişi ile olumlu bir bileşimin içinde buluşurlar.

«Yolcu» usta ozan işi olduğunu, ilkin yalın bir dil üstüne kurulması ile gösteriyor. Oyunun konusundan çok, gerçeklere bakışı ilgilendirdi beni. Bu bakış açısına oturan ozan, gerçekleri yorumlayış biçimi ile seyircinin dikkatini üzerinde topluyor. Gerçekleri yorumlayış diyorum, bunu insan psikolojisini konuşmalarla çizerken yapıyor daha çok. Bakıyorsunuz bir yerde, insanların en derindeki ses tellerine vuruyor. Bu yalnızlık üçgenini yaratan, elbette bir toplum düzenidir diyorsunuz sonunda.

Gen-Ar Tiyatrosu sanatçıları, «Yolcu» nun özündeki bileşimi iyi anlamışlar. Bu anlayışın içinden geçerek, gerçekçi bir yorum tarzı koymuşlar ortaya. Tuncel Kurtiz, Teneke'de vardığı aşamadan sonra, Yolcu'da Sahne Yöneticisi ve aktör olarak, ileri bir tiyatro çizgisine vardığını yeniden gösteriyor. Cahit Irgat, sanatının en yüksek grafiğini çizmiş. Rolünün ağırlığı altında ezilmiyor, üstelik an an değişen gerilimi hiçbir yerde koparmadan sürdürüyor. Onun yaptığı da usta sanatçı işi. Karısı rolünde Suna Keskin, ayrı dünyalardan kopup gelen kişilerin arasında yadırganıyor biraz. Ondan, daha belirli çizgileri olan bir yorum tarzı bekliyor seyirci. Erol Günaydın, her zamanki rahat oyunu içerisinde, Makasçı'yı dengeli bir tip yapmış.

«Yolcu» yu gördükten sonra, eserlerine yıllarca yasaklar konulmuş bir ozanı, Türkçeden uzaklaştırmak olanaksız diyeceksiniz. Bir de şu kanıya varacaksınız, Nâzım

Hikmet, bu oyununda Türkçenin, Türk konuşma dilinin en güzel örneklerinden birini vermiş, gözlemini edineceksiniz.

İki Dostumun Tartışması

7 Mayıs Cumartesi

İki dostum tartışıyordu. Birincisi pencere önünde, bir cıgara yaktı, yağan karı seyrederek konuşmağa başladı:

«Edebiyatsız, kültürsüz bir tarihten geliyoruz. Osmanlı İmparatorluğunun altıyüz yıllık döneminde, kültür çalışmaları, edebiyat eserleri ararsanız, eliniz boş dönersiniz. Önemli fetihleri, uygarlığa uygun bazı hukuk kurallarını görmezlikten geliyorum sanılmasın. Ama ben, Osmanlı döneminin edebiyatsız, kültürsüz olduğu kanısındayım. Hangi uygarlığa baksamz, bir kültür düzeni kurmuş, büyük edebiyat eserlerini beraberinde getirmiştir. Altıyüz yıllık Osmanlı dönemi, sosyal tarih açısından yeni baştan incelense ve buna göre değerlendirilse, edebiyatsız, kültürsüz bir çağ yaşadığımız ortaya çıkacaktır.»

İkinci dostum dikkatle dinledi bunları. Korku ile bakıyordu. Oda düşüncelerini sıraladı:

«Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve daha öncesi, belki de hiçbir Ulusun tarihinde görülmemiş, geniş bir şiir hazinesi ile gelir. Bu gelenek, bu folklor zenginliği biraz fazlası, biraz eksiği ile Çin ve Hint edebiyatında vardır. (Bildiğim kadarı ile söylüyorum) Belki başka ulusların uygarlıklarında da vardır bu şiir geleneği. Ama Halk ozanlarımızın kendi toplumları içinden getirdiği şiirleri bir baştan bir başa okursanız, edebiyatsız diyemezsiniz geçmişimize.»

Birinci dostum cıgarasından bir nefes daha aldı. Kendi görüşlerinin doğruluğundan emin gülümsedi. Cıgarasını, kül tablasına bastırırken önceki sözlerini açtı biraz:

«Ben geçmişimizde geniş folklor zenginliği, şiir hazinesi yoktur demiyorum. Ama bu bir malzemedir. Ham maddedir, işlenmemiştir. Halk ozanlarımıza, hele Osmanlı dönemindeki ozanlarımıza şiir gücü, kelime sanatçısı yönünden bakarsak, ancak beş ya da altısı bu kişilik irtifaını göstermiştir. Büyük çoğunluğu ümmidir. Edebiyat açısından bakılırsa, yetiştikleri çağa göre birer değerdirler şüphesiz. Büyük bir kültürün kaynaklarından biri olabilirler. Divan şiirine gelirsek, karışık bir sorun bence. Divan ozanları kelimelerle ördükleri, soyut dünyanın dışına çıkmadılar. Ağını ören bir örümceğin dar yaşantısı vardı içlerinde. Kelime seçiyorlar, teşbih getiriyorlar, istiare yapıyorlardı. Ve orada duruyorlardı. Örneğin toplum, doğa dünyasını tanımamışlardı. Bakıyordunuz, kendi çevrelerinin dışında kalmış insanlarla aralarında bir ilişki yok. Arap ve Fars dillerine iyice kapılmışlar, elit bir kata, çok zaman sarayın gereksimelerine göre yazmışlar Divan ozanları... Bir mutlu azınlığa yaslanmışlar, Divanın dar geleneğinden kurtulmak istememişler hiç. Toplumun dışında kalmayı yeğ görmüşler. Oysa eski yunanda, lâtin edebiyatında daha milâttan önce tiyatro eserleri var. Bugüne ışık tutuyor üstelik. Bizimkiler ise, bir uygarlığa götürmezler. Bugünün edebiyat ölçülerine göre, çözüm bekleyen bir sorun olarak duruyor karşımızda onlar. Düz yazı türünde bazı seyahatnameler, tezkireler, bazı münşeat örnekleri var ama, hepsini bir araya getirseniz, topluca bütünü ile bir ulusun edebiyatı olamazlar.»

İkinci dostumun elinde Fuzulî Divanı. Ondan kuvvet alır gibi konuşmasına tekrar başlıyor, dışarda kar devam ediyor:

«Aslında sizin çelişmeniz şurdan başlıyor. Divan Edebiyatını bilmiyorsunuz. Onun üzerinde bir yargıya varmak için, belli başlı bütün divanları incelemeniz gerekir. Evet bir takım farsca, arapça tamlamalar getiriyor, üstelik bi-

çimci, soyut bir şiirdir divan şiiri ama, kelime sanatı, söz sanatı olarak bakarsak, kendi tarihî koşullarına göre önemli bir edebiyat zenginliği bırakmıştır bize. Saz ozanları, halk ozanları ise ayrı bir evren kurmuşlar, ümmi halkımızın duygusallığını, içtenliğini söylemişlerdir. Oları bütün olarak kıymetlendirirsek, edebiyatsız bir ulus sayamam kendimizi.»

Birinci dostum konuşmakta sabırsızlık gösterdi ve hemen başladı:

«Çözüme varmış konular üzerinde tartışıyoruz. Geri kalmış ya da yeni deyimle söyliyelim, az gelişmiş bir ülkeyiz. Eski Türk uygarlığını bir yerde bırakmışız. İslâmiyeti benimsedikten sonra yozlaştırılan din kurallarına iyice adepte olarak, farsca, arapça karışımı bir Osmanlıca çıkmış ortaya. Neresinden baksan bir sömürge yaşantısına saplanmışız. Altıyüz yıllık Osmanlı İmparatorluğunu döneminin son iki yüz yılı, bir çürüyüş ve çöküş devresidir. Anadolu, İstanbul'un sömürdüğü bir ülke olmuştur. İstanbul hiçbir şey vermemiş, hep almıştır. Böylece Anadolu, sömürge koşullarına iyice itilmiştir. Doğanın kurduğu, doğanın bozduğu ilkel bir ülke kalmıştır önümüzde. Feodal kurallara göre yönetilen ülkemiz, bu koşullardan Ulusal Kurtuluş savaşında da sıyrılamamıştır. Mustafa Kemal ile birlikte cephelerde savaş kazanılmış ama, sonraki yönetim ileri bir düşünce sistemine oturtulmadığı için, yozlaşma tekrar hızlanmıştır. Toplumsal gerçeklere giren yeni aydınlarımız, şimdi kendi kendilerine soruyorlar, ne yapmalı, ne yapmalı, diye. Bugün nasıl gardrop Atatürkçülüğü varsa, gardrop batıcılığı Tanzimattan sonra aydınlarımıza, İstanbul'un Avrupa yakasına iyice yerleşmiştir. Afrikanın ortasından, Asyanın ucuna kadar bir uyanma başlamıştır. Anadolumuz da bu uyanmanın gün ışığına döndürmüştür yüzünü. Ağır uykusundan silkinmektedir. Belki kısa bir süre sonra, feodal kuruluşun bağlarından sıyrılacaktır.

Asıl önemlisi aydınlarımızın batı özentisi Osmanlılıktan kurtulmasıdır. Konumuz edebiyattı, kültürdü değil mi? Edebiyat olsun, kültür olsun, toplumsal gelişmeye sıkı sıkıya bağlı bence. Bundan dolayı Cumhuriyet dönemine edebiyatsız geldik diyorum, tekrar. Ulusal Edebiyat, son kırk yıldır, otuz yıldır kurulmaya başladı.»

Birinci dostum burada sustu. İkinci dostumla birlikte sokağı seyretmeğe başladı. Karşımda raflarda cilt cilt kitaplar. Altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu edebiyatsız diyen arkadaşımın ortaya attığı sorunu düşünüyorum. Birgün gelecek bu konu tekrar tartışılacaktır.

Mehmet Akif'e Bakmak

8 Mayıs Pazar

Yunan düşünürü Heraklitos'u bilir misiniz? Bize dünyaya bakmasını, daima değişimler içinde bulunan dünyaya bakmasını öğretmiştir. Olaylara, insanlara değişimler açısından bakmazsak, bir yerde donup kalırız. Ses vermeyen bir taş oluruz. Emin olun, değişimi görebilmek niteliği, eserleriyle, yaptıkları yararlı işlerle bugüne kadar gelen ölmez isimlerin hemen tümünde vardır.

Bu yargıya şuradan geldim. Son günlerde Mehmet Akif'in yaşam ve ozanlık serüvenini düşünüyorum. (Bence bu ikisi birbirinden ayrılmaz) ve kuvvetli din eğitiminden geçerek gayet dindar bir çevreden geliyor. Bundan ötürü birtakım doğma'lara sıkı sıkıya bağlı. Ümmetçi bir görüş adesesinin tam ortasında duruyor. Kendine kalırsa, bu dar sınırın içinde aruzla dinî kurallara bağlı manzumeler yazacaktır. Yazmıştır da. Safahat ciltlerini dolduran uzun fakat dar kalıplara oturtulmuş şiirler, inançlı bir ozanı belleğimizde tutar. Ama 1919 dan önceki bunalım, bir yerde dağılır. Türk toplumlarını, ayırım yapmadan rüz-

gârı içine alır. Mehmet Akif'in kişiliği burada, iki yol ağzında bir sınav verir. Bu yollardan birincisi Ulusal Kurtuluş Savaşına giden çetin, çileli yoldur. İkinci yolu ben söylemiyorum, sizler biliyorsunuz. Akif, birinci yolu seçer. Kurtuluş Savaşmda görev alır. Akif için bu bir aşamadır. Yoksul Anadolu'nun kerpiç kulübeleri arasında, cami kürsülerinde, insanlarımıza Ulusal Kurtuluş Savaşımızın, din kurallarına uygun duygusal yönü ağır basan söylevlerini verir. Savaş bittikten sonra, Yeni Türkiyenin tekrar Osmanlı İmparatorluğunun bıraktığı yerde, dinin eski yörüngesine oturmaın bekler. Oysa Halifelik kaldırılmış, Şapka ve Giyim Devrimi başlamıştır. Arkasından Harf Devrimi gelecektir. Yıl 1925 tir. Mehmet Akif değişimi göremez, değişimin bilincine varamaz. Şapka elinde Türkiyeyi terkeder, Mısır'a koşar. Ozanın kişiliğindeki en önemli özellik, görebilmektir. Ülkelerin, toplumların geçirdiği, geçirmekte oldukları değişimleri görebilmek, anlıyabilmektir.

Otuz yıl önce, 27 Aralık 1936 günü Edebiyat dersimizi, gözümün önüne getiriyorum şimdi. Hayatımda Edebiyat tutkularımı ateşliyen, devam ettiren tek edebiyat hocam Baha Kâhyaoğlu'nu mavi gözleri ve kırmızı sakalıyla görür gibi oluyorum.

«Çocuklar» demişti, «Bugün Mehmet Akif öldü, hepinize izin veriyorum. Onun cenazesine gideceksiniz.»

Hocamız Akif'i çok mu severdi? Şimdi belleğimde kalan anılarını bir bir ayırıyorum. Bizlere en çok Tevfik Fikret'in şiirlerini okurdu. Onun yaşamından örnekler verirdi. Akifi'n özünden gelen doğruluğu, şiirlerinden bizim çocuk bakışlarımıza kadar sarkan inanç çizgisi, sık sık değindiği noktalardı. Ama asıl kurmak istediği ilgi kozası şuydu. Öğrencilerinin kafasında, bir ozan için saygı fikri yaratmak. Yurt sorunları içinde, ozanın önemli bir kişi olduğu kanısmı yerleştirmek. Birinci amaç buydu samrım.

O gün erimeğe başlayan karlara basarak, Beyazıt

meydanında Mehmet Akif'in tabutunu bizler de taşıdık. Büyük denebilecek bir kalabalık yoktu.

Mehmet Akif'i birkaç kez babamdan da dinledim. Kurtuluş Savaşından sonra, Mustafa Kemal, Kuran'ın Türkçeye çevrilmesini istemiş. Çevresindekiler, bu güç işin Mehmet Akif ile babam Müderris - Müftü İsmail Hakkı'ya verilmesini söylemişler. Bir süre çalışmışlar, galiba birkaç parça da yapmışlar. Sonradan Akif:

«Kuran'ı çevirmek gerekli. Fakat bu işin çok incelikleri var, günahından korkarım» demiş. Belki başka nedenler de rol oynamış. Çalışma durmuş. Çeviriyi bırakmışlar.

Babamın, Mehmet Akif için belleğimde bıraktığı başlıca izlenim, sekterlik taraftarı oluşu, sonuna kadar ümmetçilikte direnişidir. Ulusal Kurtuluş Savaşını yaşadığı halde, o inanç dolu adam, görmüyor dünyayı. Kendini dinin dar kuralları içine kapıyor. Oysa inanmış bir insan olarak, iyi şiirler söyliyebilirdi.

Şu satırları yazarken, onun Ulusal Kurtuluş Savaşçısı bir ozan olduğunu unutmazsak, değer ölçülerimiz bizi daha somut çözüm yollarına çıkarır, yanılgılarımız azalır diyorum.

Seni Düşünüyorum Fikret

9 Mayıs Pazartesi

Kişiliği üzerinde en çok tartışılmış, gerçek değerler açısından yaşantıları çizilmemiş üç ünlü ozanımızdan ilkidir diyorum Tevfik Fikret için. Öbür ikisi Mehmet Akif ve Nâzım Hikmet'tir. Fikret, yaşadığı çağda ve öldükten sonra uzun süre topluma, toplumcu aydınlara derinlemesine etkide bulunmuş, benzeri şiirimizde görülmiyen yiğit bir ozan. Şundan ötürü önemini hâlâ yitirmiyor: Eylemi ile yaşantısı aynı çizgi üzerinde. Bugün edebiyat ve fikir ça-

lışmaları olumlu yönelişler gösteriyor. Ülkemizde edebiyat incelemeleri, sosyal görüş açısından yapılmağa başlandı artık diyebiliriz. Şimdiye kadar Tevfik Fikret üzerine yazılan kitaplarda eksik ya da yanlış bir çok yargılara varılmıştır. Bundan sonra eleştirmenlerimiz, onun toplumsal sorunlarını, toplumsal savaşlarını, Türk şiirindeki yerini, daha doğru çizgilerle saptayacaklardır umudundayım. Çünkü onu yitireli 50 yıl geçti. Bilinmiyen yanlarını, bilinen yanları ile birleştirerek kişiliği ve şiiri üzerinde bir bileşime varmak vakti gelmiştir. Benim kuşağım, onun yaşadığı ve öldüğü çağı görmedi. Ama, onun bulunduğu toplum ortamından, kavgalarından uzakta değiliz, yani fikir çizgisinin paralelindeyiz. Bundan ötürü şiirleri ve namuslu ozan kişiliği önünde izlenimlerimiz vardır.

1915 den önce yaşamış, yağız çehreli bir adam. İlkin kendi kalemi ile yaptığı bir portresinden tanımıştım onu. Sonra iki-üç fotoğrafını gördüm. Bu resimler onu, yüzünün bütün hatlarıyla gösteriyordu. Geniş alnının üstünde muntazam taranmış saçları ve tutkuları tatmış dudaklarının üzerinde ince burma, siyah bıyıkları vardı. Resimlerinin hiçbirinde de gülümsemiyordu. Sanki çıtır çıtır yanan bir şömine öünde oturmuş, ocağın loş aydınlığında fotoğraflarını çektirmiş. İlk kez çocuk yüreğim, onun «Balıkçılar» şiiri ile heyecanlanmıştı. Koşukları çelik raylar kadar kudretli, hiç korkmadan konuşuyordu. Yüreklenmeyi de ondan öğrendim. Bizim kuşak, yani kırkını aşanlar, Tevfik Fikret'in şiirleri üzerinde çok durmuşlardır. Daha yenilerin de Fikret'le dostlukları (aynı fikir paralelinde olmalarından ötürü) az olmasa gerek. Bizim ilk şiirlerimiz, yazılarımız, basımevlerinde dizildiği sıralarda, Türk basınının en ateşli edebiyat konuşmaları, tartışmaları Fikret adı üzerinde oluyordu. Şiirleri ve fikirleri yalın kılıç gibi pırıltılı olmasa, Fikret sorunu diye bir konu olmazdı sanıyorum.

1915 den önceki edebiyatımız, birkaç isim ayrı tutulursa, Servetifünun dergisi içinde gelişmiştir. Bu oluşum, bir ekol niteliği göstermiyor. Bir arada çalıştıkları halde, aralarında fikir beraberliği yoktu. Aynı dergide şiir yayınlıyan Cenap Şahabettin, Hüseyin Suat, Hüseyin Siret ve başkaları Fikret'ten geride kalmışlardır. Hele fikir özgürlüğü, toplumcu açı yönünden Fikret'i izleyememişlerdir. Örneğin Cenap, mutlu azınlığın duygularını okşamak için şiirler yazıyordu. İçinde bulunduğu toplum, Ulusal Kurtuluş Savaşı yapmıştı, o buna karşıt bir tutum göstermeyi kendisine görev biliyordu. Cenap, ölünceye kadar öyle kaldı. Cumhuriyet çağına eriştiği halde, Osmanlılık havasından kurtulmak için bir çaba göstermedi. Hüseyin Siret, Hüseyin Suat de öyle. Aynı ölçülerle değil belki, ama hep o acıklı, gözü yaşlı koşuklar. Fikret'in Servetifünun'da yazdığı haftalık konuşmaları okudum, şiirlerindeki insan sevgisi, insancıl düşünceler var mı diye. Şiirlerine karşıt tarafını görmedim. O yazıların dilini, bugünkü Türkçeye yakınlaştırsak, her aydın yararlanabilir, elli yıl önce yaşamış yiğit bir ozanın görüş açısını, fikir yapısını yakından izlemiş olur. O, yaşadığı dönemde aydınlara düşen sorumluluğu, özellikle bir ozana düşen görevi biliyordu. Sarayla savaşırken, toplumun fısıltı hâlinde dile getirdiği yakınmaları gür bir sesle haykırıyor, yayınlanmamış şiirleri elden ele dolaştırılarak, özgür fikirler, halkı tutan yüreklerde heyecan yaratıyordu. Salt heyecan estirse, öyle büyük bir hareket getirmiş sayılmazdı belki. Bundan çok ötede idi o. İlkin halkına yurtseverlik bilinci aşılamış, sonra da toplum içinde bir ozanın, ülkesine ışık tutması gerektiği inancını göstermişti.

Tevfik Fikret adı çok duyulmuş bir ozan olmasına karşılık, şiirleri pek okunmuyor. Dili, bugüne göre çok eskidi artık. Onun en büyük düşmanı, dilinin tüm anlamı ile Osmanlıca olmasıdır. Şiirlerini, bugünkü dil ile söyleme de-

nemeleri olumlu bir çabanın ilk örnekleridir. Yeni kuşaklar, Fikret'i böyle böyle anlayacaklar. Şiirlerine girerek, şiirlerini okuyarak onu tanıyacaklar. Fikret adını duymuş olmak, yaşantısından bazı davranışlarını bilmek yeterli sayılmaz. Yapıtlarını gün ışığına çıkarmak ilk görev olmalı, onu sevenler için. Okullarımızda yetiştirilen kuşak, onun kişiliğini, şiirimize getirdiği yenilikleri iyice tanımaz. Bir ozanın baskı döneminde, özgürlük savaşını öğrenmek, namuslu, örnek bir insanı bilmek için, Fikret'i her yanı ile açıklıyan çalışmalar yapılmalı, okul kitaplarına daha geniş ölçüde onu koymalıyız. Buna şundan ötürü gereksinme var. O, hiç bir «çıkar» çizgisine yaklaşmamış, gerçek bir yurtseverdi. Şu yaşadığımız dönemde, bütün çevremizi çıkar'cıların sardığı, Fikret'i ve Fikret'in savunduğu, yılmadan tekrarladığı özgürlükleri baştâcı etmeliyiz. Başka türlü bağımsızlık savaşımızı sürdüremeyiz.

Gogol'den Aragon'a Gelebilir misiniz?

10 Aralık Salı

Biraz durayım deseniz, bir kır kahvesinin tahta iskemlesinde oturayım, dökülen yaprakları seyredeyim, salt ilkbaharda değil, sonbaharda da yaşamı sürdüren biraz kırmızı, biraz sarı, az güneşli günlerle dostluk edeyim deseniz, üşürsünüz belki. Hele elinizdeki kitaba dalarsanız, biraz gecikseniz, akşam karanlığı yanınıza oturuverir. Öyle an an yaşanan günlerdeyiz. Ağaçlıklı bir yolda, bahçelerde dolaşasınız hep kurumuş yapraklar yerlerde. Aralık ayına kalmazdı eskiden. Bu yıl geç kaldı biraz. Bundan ötürü kıvançlıyım.

Gogol'ün bir hikâyesinde çıktım. «İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç hikâyesi» ni okudum, rüzgârsız bir ge-

cede. Kış gecelerinde insan, doğadan daha çok uzaklaşıyor. Rüzgâr çıkmamışsa, sayfaların arasına, sayfaların getirdiği insanların arasına daha çok giriyor kişi. Gogol'ün hikâyesini böyle bir gecede okudum. Sonunda bir beyaz kuş gibi, kanatları ile göğsüme vurdu Gogol. Onun deyimi ile söylersek «Gözyaşlarıyla gülmek» dediği bir komedya çiziyor gözümüzün önüne. Sonunda da «Baylar, bu dünya üzüntülüdür» diye sözü bitiriyor. Gogol'ün bu hikâyesine «Palto» oyununu seyrettikten sonra geldim. Gerçekçiliği nasıl anlıyordu? Hikâyelerinde onu izledim. Çok dindar bir annenin oğlu olması Gogol'ü mistik yapmış. Tutucu bir mayadan, tutucu bir bileşimden geliyor. Buna karşılık, toplumsal gerçekçi akımın en büyük ustalarından biridir diyenlerin sözünde mübalâğa yoktur sanırım. Çarlık Rusyasını tek yanından almamış. Tümü ile Toplum kesitini görmesini, kaleme almasını bilmiş. Ben onu en çok Cervantes'le yanyana koyarım. İkisi de toplum katlarını, kişileri yazmada eşine rastlanmaz bir hüner göstermiştir. Onlara tekrar bakıyorum. Hiç eskimemişler diyorum. Ama bu toplumsal gerçekçilik, yeni yeni evrimler geçiriyor şimdilerde.

Açıyorum Aragon'u. Türkçeye çevrilmiş ilk kitabı «Çağımızın Sanatı» elimde. Onun gerçeklere bakışım, daha geniş anlamla dünyaya bakışını, sayfalar arasından çıkarıyorum: «Eğer romancı yaşamımızı süslemek üzere bize yalnızca kilise camlarındaki resimleri sunmakla yetinirse, bu yaşamı sınırlamış, onun yalnız **kapalı** bir görüntüsünü vermiş olur. İşte bunun için doğmacılıkla demogogluk daima sıkı sıkıya birbirine bağlı kalmakta ve dogmacılarla demagoglar hep **açık** bir sanat kavramına, oluşum halindeki bir edebiyata, edebi denemeye karşı çıkmaktadırlar. Ama unutmamak gerekir ki, elimizde bunu değerli kılacak ne türlü araçlar bulunursa bulunsun, gerçeğin yadsınması, giderek, sonsuza dek sürdüreceği bu niteliğin kabul

edilmesiyle sonuçlanacaktır ve gerçek, böyle dinsel görüntüler sunmakla falan değiştirilemez. Bu gerçekçiliğe karşı yöntemin gerçekçilik diye adlandırılmış olması, hiç değilse geçici bir zaman için, yazarları, özellikle yetişme çağlarında, gerçeklikten yüz çevirtme tehlikesini yaratmaktadır. Ben, böyle bir yüz çevirmeyi büyük bir felâket, edebiyat için ve edebiyat ile oynayacağı rol konusunda yüce bir felâket olarak görenlerdenim. İşte bu yüzden akademik ve duruk olmayan, açık, evrim gösterebilecek nitelikte, yeni olgularla ilgilenen ve ta ne zamandan beri kabuğu soyulmuş, parlatılmış ve hazmedilmiş olgularla yetinmeyen, ilerlerken, alışılmışın dışında kalan gerçekleri inceleyebilmek üzere değişen, güçlükleri ortak bir payda altında toplamayan, olayları yerleşik düzen içine oturtmak üzere değil, tersine, olaya öncülük etmek üzere ortaya çıkan bir gerçekçilik, dünyanın değişmesine yardım eden bir gerçekçilik, yüreğimize su serpmeyen, tersine, bizi uyandıran ,ve kimi zaman, sırf bu yüzden, insanı tedirgin eden bir gerçekçilik istiyorum. Böyle bir gerçekçilik ancak kuramla uygulamanın sürekli yüzleştirilmesiyle varolabilir, bu gerçekçilik yeniliklerle beslenir, o tozu toprağı iyice silkelenmiş gerçeği saptayan bir alıcı değil, gerçeğin öncüsüdür. O, yeni durumların doğurduğu yeni duygulara katılır. Oluşan şeylerden hiçbir zaman ayrılmadığı için, yeni edebiyat işçileri tarafından tavan arasına kaldırılmak tehlikesiyle karşı karşıya değildir, bu gerçekçilik gençlik için tiksinti değil, coşkunluk yaratan bir etkendir.» (Çağımızın Sanatı: Çv: Bertan Onaran - Gerçek Yayınevi: sayfa: 14-15)

Gerçeklerimiz değişti. Gerçeklere bakış açımız değişti. Hikâyemiz, romanımız öyle bir noktaya geldi ki, üzerinde çokca durup düşüneceğiz, tartışacağız galiba. Yirmi yıl önceki toplumcu edebiyatımızın ilkel durumunu, bütün materyeli salt gözleme yaslanan kitapları, bugün ele

alınca, birtakım yeni gerçeklerin kolumuzu dürttüğünü duymazlıktan gelemeyiz. (Toplumcu edebiyatımızın tümü üzerine konuşmuyorum). Yeni bir yorum üslûbu, yeni bir dünya görüşünün içindeyiz çünkü. Salt gerçeği yalın bir dille anlatmak yeterli değil, dünyaya devrimci bir gözle bakarak bir bileşime varmalıyız.

Geçende iki dostumla romanımız üzerinde konuşuyorduk. Birincisi bana dönerek:

«Ne iyi ettin de, vaktiyle Reşat Enis'in romanları üzerine güzel yazılar yazdın.» dedi.

İkinci dostum, ben cevap vermeden ekledi:

«O yazıları yazmakla iyi etmedin diyemem. Ama bugün öyle bir yere geldik ki «Toprak Kokusu»nu tekrar okusan, donar kalırsın. Bugünkü ölçülere göre «Despot»u yedinci sayfada bırakırsın.» dedi.

Birinci dostum:

«Peki Osman Cemal Kaygılı'nın gözümüz gibi sakladığımız «Çingeneler»ine ne diyeceksin?»

İkinci dost, ona da kesin bir cevap yetiştirdi:

«Üzülerek söyliyeyim, o da öyle. Dil yönünden, tahkiye yönünden neler yitirdiğini, bir okuyun da görün. Zamana dayanmak çok zor. Örneğin Reşat Nuri Güntekin'in «Kızılcık Dalları», Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Yaban»ı, «Bir Sürgün»ü daha kalıcı bence. Bir Sürgün, az bilinen bir romandır ama, bugün böyle bir kitap yazılsa «olay» olur kanısındayım.»

Dostlarımın konuşmasının ilginç yanı var. Elbet, yeni gerçekler geliyor. Akıyor ırmaklar durmadan, insanlar dünyaya bakmasını yeniden öğreniyorlar. Bunların hepsi doğru. Benim asıl söylemek istediğim bu noktalar değil. Ben, yeni olaylardan, yani roman biçimlerinden çok, yeni romancının olayları, kişileri yorumlayış tarzına, anlatışına bakıyorum. Galiba Gogol'ün yüzyıl önce yaptığı, günümüzde Aragonu'n denediği bunlar herhalde. İyi romanın,

kalıcı romanın özünde bunlar var, gibime geliyor. Öbür denemeler, romanın kabuğunda kalmak gibi birşey sanırım.

İnsanları Sevmeyi Öğrenmek

20 Ocak Salı

Geçen akşam kitaplarımın arasında şöyle durdum düşündüm. Bana insan sevgisini aşılayan, beni insan sevgisi ile dolup taşıran kitapları, dostları düşündüm bir bir. İnsanları sevmeyi öğreten kitaplar olmasaydı, sözlerinde buram buram insan sevgisi tüten ozanlar, yazarlar olmasaydı, ne kadar çaresiz olurdu insanlar hiç düşündünüz mü? Mayasında insan sevgisi titreşimleri olmıyan bir uygarlık kurulmuş mudur? Bu sevgiyi öğütlemeyen, çocuk dimağlarda bu örgüyü nakış nakış işlemeyen bir eğitim sistemi kurabiliyor musunuz, kafanızda? Kurulmuyorsa tamamlanmıyor eğitim demektir. Üretim ilişkileri içinde çalışma koşullarını besleyen, yeşerten ana tema «İnsan Sevgisi» manevi bir bağlantı olarak geliştirilmeli, yaşatılmalıdır. Sabahattin Eyüboğlu'nun son incelemesi «Yunus Emre'ye Selâm»ı okurken, uçsuz bucaksız insan sevgisi üzerine düşündüm durdum hep. Yunus'u bu kadar yüzyıl kalıcı yapan ilkin insan sevgisi olmalı. 13 üncü yüzyıldan geliyor Yunus Emre. Bir insan sevgisi ile, dost sevgisi ile yoğrulmuş bir maya karıyor. Bir kelime sanatçısı olarak, söylediği şiirler bize yamalı bir hırkanın altında vuran yürekte nasıl bir iç zenginliği bulunduğunu gösteriyor. Ağır bir halk aşkı bu. Kelimelerde vuran, dizelerle gelen insan sevgisi yediyüz yıl sonra bize yeniden dünyaya bakmasını öğretiyor.

Teknik alanda göz kamaştırıcı bir dünya kurulabilir.

Büyük kentler, güçlü barajlar, yüksek silolar, uçsuz gibi görünen otobanlar yapılabilir. Ama insanları daha iyi bir dünyaya götürmek için sanat çabaları desteklenmezse, insanın değeri nedir, diye bir soruyu karşınıza alıp düşününüz. Küçücük manevi değerler, küçücük içtenlik bağları insan uygarlığını yücelten birer neden olabilir. Aslında insana değer vermeyen, üretim ilişkileri içinde özgür düşünce ve kültür eğitimini gözden uzak tutan sistemlerin getirdiği yönetim bir yerde tıkanıp kalmağa mahkûmdur. Tek tek insanlar zındanlara atılabilir. Onları orada çürütebilirler. Ama uluslar uzun süre kapalı tutulamazlar. Bugün uyanan Üçüncü Dünya ulusları hem bağımsızlıklarını koparıp almağa uğraşıyorlar, hem eğitim kurumlarının temellerine taş koymağa çalışıyorlar. Güdümlü ya da güdümsüz yönetimin sınırları arasında bir çalkantı içindeler. Ama kısa zamanda olumlu bir aşamaya vardıkları, varacakları söz götürmez. Onsekizinci ya da ondokuzuncu yüzyılların sömürgecilerinin savaşları bugün yok artık. Kalıntıları var belki. Hatta yirminci yüzyılın başlarındaki sömürge sistemi bile geçerli değil bugün. Bir ülkeyi görünmeden de, buldukları yeni yöntemlerle işgâl ediyorlar günümüzde. İnsan değeri, insan sevgisi hiç tanımıyorlar. Sinsi fakat kabaca bir sokulganlıkla giriyorlar toplumlara. O geride bıraktığımız Nazilere, Faşistlere parmak ısırtacak yeni halk düşmanları çeşitli kılıklarla karşımıda bugün.

İnsan sevgisi deyince Yunus Emre'nin, Karacaoğlan'ın, Köroğlu'nun ardından Anadolu'yu düşünürüm. Kendi çilesinin örgüsü içinde şiirlerle, türkülerle, hatta testi üstündeki, kilimler üstündeki nakışlarla gelen Anadolu insanını düşünürüm. Gürbüz insanları da vardır, sıska göğüsleri de. Dadaş'ların kara gözlerinden de geçer ak bulutlarım, Torosların mavi boncuk gibi bebelerinin üzerinden de geçer ak bulutlarla uçsuz bucaksız mavi göklerim. O atmosferle ge-

len, o atmosferi kelimelerle, dizelerle getiren bir şiir bileşimi sabah akşam dürter durur beni. Politikacılar, söylevciler, dini duygusal yönden sömürüp, çıkarlar elde edenler geçicidir. Gideceklerdir, yarına iyi ad bırakmıyacaklardır. Açtıkları yaraları, kötülükleri bırakıp gideceklerdir. Bu yüzden az güler olmuştur, ülkemizin insanları: Türkülerimizde niçin yüzyıllardır çekilerini dile getiriyor insanlarımız. Hep sömürülmüşler, hiç eğitilmemişler de ondan. Bir kez eğitim bilinci kazanmış olsalardı, ve de bu yaygın duruma gelseydi, sömürücüleri atacaklardı başlarından. Sömürgenlerin afyonlarından baş kaldırıp kendilerinin, haklarını koparıp almada, terazinin kefesinde bir ağırlıkları olduğun uanlıyamadılar bir türlü.

Mevsim geliyor, doğa uyanıyor. Irmaklar akıyor durmadan. Tarlalar veriyor ürünlerini. Güneşin ilk ışıkları Anadolu çocuklarının alnına vuruyor. Onlarsa açılacak okulların, getireceği eğitimi bekliyorlar.

Yunus Emre'ye geliyorum tekrar. Onu okudukça evrensel şiirin olanakları beliriyor karşıda. Koşullar ne olursa olsun, direnen, baş kaldıran ya da başı göğsüne eğilmiş çekilerle düşünen, daha doğrusu düşünmeye başlıyan insanlarımızın yüzlerinde yeni anlamlar görüyor musunuz? Halkımızın göz çukurlarında, bize yeni bileşimler kurduracak pırıltılar var mı? Onlara iyice bakalım, onları iyice anlamaya çalışalım. Ufacık dar sınırlar içinde kalan sanatçılar, ömürlerini, kendilerini tatmin ile geçirecekler. Çünkü yaşadıkları çağı bilmiyorlar, öğrenmek istemiyorlar. Oysa yeni bir çağda, Kurtuluş Savaşlarının ateşleri içinden geçerek, bağımsızlığın koparılıp alındığı bir çağda yaşıyoruz.

Yunus Emre'nin şiirlerinin bütününden şu sonuca varıyorum: «Sizler şimdi yaşıyorsunuz. Oysa en sonunda ben yaşarım» der gibidir O.

Yetiş Yunusum
Yetiş!..

22 Ocak Perşembe

Bir gece yolculuğuna başlıyordum. Bir yayla kentinin, uzak tren istasyonunun çimenlerle kaplı kırlığında, söğüt ağaçlarının karanlık yeşilliğine giriyordum. Vakit gece yarısına erişmişti. İstasyon kahvesinin tahta iskemlelerinde üç-beş garip yolcu idik. Bir düşüncenin uzak denizinde, tenha dağ yamaçlarından şiir dizeleri alıp, görüntüler içinde yürüyordum. Tek başıma idim. Arkadaşım yoktu. Öbür insanlar da susuyorlardı. Akşamki rüzgâr başını alıp gitmişti. Gümüşe vuran söğüt ağaçları karanlığın kıyısında bir çizgi gibi duruyorlardı. «Ben yalnız kalmak istemiyorum» deseniz bile, sen yalnızsın diyen istasyonun sarı lâmbaları, üşüyen kanapeleri ile sizi başbaşa bırakıyordu. Saatim gecenin onikisini geçiyordu. Tren ikiden sonra gelecekti. İki uyku arasında idim. Öyle zayıf bir ışık altında oturuyorduk ki, kitap okuyamazdınız. Gece ağır karanlığı ile ortalığı doldurmuştu. Paslı demir gibi soğuk bir yayla rutubeti, iyice sarmağa başlamıştı bizi. Kömür cürufu dökülmüş istasyon cıvarında dolaşmağa başladım. Heybeli köylüler, uykularına yaslanmıştılar. Az ışıkta, yüzlerinde, yüzyılların bıraktığı kırışıklarda, uzun çekilerin tanıdık dizelerini okuyordum. Biraz daha uzaklaşınca, istasyonun umutsuz karanlığını geride bıraktım. İlerde bir ateşin etrafında oturmuş insan karaltıları gördüm. Sokuldum onlara. Belki on kişiydiler. İçlerinden birini alnına dökülmüş saçları ile farkettim. Hem saz çalıyor, hem söylüyordu. İlkin halk türkülerine, halk türkülerindeki yüreği açıp açıp ateş dolduran, insanı Kızılırmak gibi sürükliyen bir Iğdır türküsüne beni mıhladı sandım. Yaylanın ıslak havasında üşümem, titremem durmuştu. Tanımıştım. Yunus Emre yüreğimi sımsıkı tutuyordu. Hemen orada bir söğüte yaslandım. Dinledim onları. İlk kez çocuk gözlerimde yaşa-

yan, çocuk dudaklarımda hecelediğim Yunus, gecenin bu karanlığında bana ışık uzatıyordu. Yedi yaşımın, dokuz yaşımın mavi gökyüzünü, annemin dizinde seyrederken, annemden dinlediğim ilk ozan Yunus Emre'ydi. Onunla girmiştim şiir evreninin unutulmaz dizelerine. Trenin büyük gürültüsü olmasa, orada daha ne kadar kalırdım, bilmem? Çalı çırpı ile yakılan ateşin kızıllığında seyrettiğim yüzleri oracıkta bıraktım. Yüzyıllardan gelen Yunus'u söyliyen bu yorgun insanlar kimlerdi? Yunus'u orada bırakıp, alelacele bir vagona bindim. Köylülerle bir kompartımana doluştuk. Trenin sıcak atmosferi içinde tahta kanapelerde sarsıntılı bir uyku, bizi alıp götürdü.

Ne zaman Türk Şiiri içinde, büyük bir humanist düşünsem, hep Yunus Emre gelir aklıma. Çağdaş ozanlarımızın pek çoğu onu enikonu incelememişlerdir. Yunus'un adını bilmek, büyük ozanımızdır demek yeter mi? Dünyaya bakmasını öğrenmek, yeni kelime bileşimi kurmak, kendi öz kaynaklarımıza girmekle olur ilkin. Avrupalı şiiri nekadar incelersek inceleyelim, onun verdiği biçime göre bir şiir kurmağa çalışsak bile ortaya çıkan bu şiir, bizim insanların gözlerindeki anlamı veremez bize. Avrupalı şiir, Avrupalı kültür önemlidir. Yararlı sesler, yararlı özler vermez bize demek istiyorum. Ama bizim özümüz, bizim mayamız, bizim kerpiç duvarımızın insanı, başka bir ulusal bileşim ile yoğrulmuştur. Humanist açıya, kendi ak kâğıdımıza döktüklerimizle, kendi çekilerimizin, kendi folklorumuzdaki seslerle girebiliriz ancak. Bunun için Yunus'u yeni baştan öğrenmeğe başlamalıyız. Yunus Emre bir kalıp değildir. Yunus Emre, onyedinci yüzyıl Aşık'ı Ömer'in, bir Behçet Kemal'in anladığı ozan değildir. Yunus'u öğrenmek, anlamak başkadır. Onun için diz dövmek, onun için ağlamaklı seslerle ağıt düzmek başkadır. Yunus Emre, Türk Şiirinin kelime dünyasını, ince iç evrenini kurmuş, ona insansal değerleri koymuş usta bir ozan bizim için. Bir

ozanın getirdiklerine bakarken, ilkin şöyle durmalı biraz. Bize bir dünya getirmiş mi? Dünyaya bakmasını öğretmiş mi? Bizi uygarlık katına çıkarırken, nasıl bir evren çizmiş? Hep bunlara bakıyorum ben, Oysa söylenmişleri tekrarlamak, hep bir paralelin çizgisinde yürümek miyop bir gözün bulanıklığında bırakır bizi. Ulusal şiirin koşullarını yaratmak için kaynaklarımızın tel tel verdiği seslere varmalıyız.

Bu gün Avrupalı şiirle dopdoluyuz. Bazı ozanlarımız ulusallık çabasına uzak düşmüşlerdir. Bundan ötürü, ulusal şiirin yoğun bileşimini bulmada güçlük çekiyoruz. Floklordan kök almamış bir şiir, insansal değerlerden yoksun kalıyor demektir. Bunun için, Yunus Emre ve ondan sonrakiler, iplik iplik incelenmeli derim ben. Charles Baudelaire ya da Stéphane Mallarmé'yi epeyce iyi okumuş sanatçılarımız vardır. Ama o ölçüde Yunus Emre'nin getirdiği dünyayı, Pir Sultan Abdal'ın o unutulmaz isyanına, Köroğlu'nun kurduğu dayatma gücünü, Karacaoğlan'ın çiçek çiçek işlediği çekilerimizi derinlemesine bilen ozanlarımız var mıdır? Bunda kuşkuluyum. Yunus bir mistiktir. Ama o ölçüden daha geniş humanist bir görüşle dünyasını getirir bize. Özünde, bileşiminde insansal aşk bir doğa dokusu gibi durur. Bu doğa dokusuna iyice bakmalıyız. Bu doğa dokusunu iyice öğrenmeliyiz. Onun şiirlerindeki derinliğe, söyleyiş güzelliğine yükselebilirsek, bir ozan yaşamına gireriz birdenbire. Yunus'u her okuyuşumda, yeni yeni kıymetler bulurum da, daha önce bunun nasıl farkında olmadım diyerek şaşarım. Her seferinde mavi göğe açılan ya da tüm güzellik ve anlamı getiren yeni yeni pencereler bulurum yalnız onda. Yani her okuyuşumda yeniden keşfederim onu.

Öyle sanıyorum ki, şiirimiz yeni bir döneme giriyor. 1968 yılında aydınlık, ulusal yani evrensel ve toplumsal bir çizgiye giriyor şiirimiz. İlkin soyuta yaslanan ozanlara

bakın. Bunalımlardan sıyrılmağa başladıklarını göreceksiniz. Daha doğrusu çıkmazda olduklarını anladıklarına dair belirtiler vardır. Sonra ağır baskı koşullarından geçen toplumcu ozanların yeni şiirlerini okuyun. «Çağından haberli olmak» diye birşey var ya, hızla ona, onun atmosferine giriyor ozanlarımız. Ne Nâzım Hikmet şiirini küçültme, ne bizlerin toplumsal şiirimizi yadsımak çabaları bir gerçeğin özüne dayanmadığı için boşunadır diyorum ben. Daha Cumhuriyet döneminin şiiri tartışılmamıştır. Kıymetler gerçek yerine oturtulamamıştır. Yeni yeni başlıyoruz, başlıyacağız bu işe. Anılarla Yunus Emre şiirinin içinden geçip, onun şiir serüvenini anlamak nekadar gerekli bugün diyorum. Yüzyılların ötesinden bir şiir çekisi, yürekli bir ozan çilesi koyuyor karşımıza. Yunus'un rahlesinin önüne oturup, divanına yüz sürerek, Halk şiirindeki dünyamızı yeniden öğrenmeliyiz.

Eski Değer Yargıları Karşısında Kuşku

23 Ocak Cuma

Önümde kitaplar duruyor. Şiir kitapları. Yarıyarıya dünyasız şiirler yazmış ozanları kapadım attım. Hiç değilse, biraz günışığı getiren şiirleri açıyorum. Dünyamızdan yani kırlardan, yani dağbaşı özgürlüğünden, yani Kurtuluş savaşlarının kıyısında, ortasında, yani bütün ateşleri gözbebeklerinde yakan ülkelerin dillere destan olan türkülerini en namuslu kelimelerle getiren ozanların şiirlerini açıyorum. Ben daha çok onları seviyorum çünkü. Böyle söylemekle başka türden şiir denemelerini kınadığım sanılmasın. Gerçek ozan katına varmış bütün kişilerin çalışmalarını ilgi ile izlerim. Bunaltıdan, ölümden, yalnızlıktan mısrâlar kuran T. S. Eliot ya da insanı karamsar bir dün-

ya denizine çeken Charles Baudelaire'den ara sıra şiirler okurum. Ama onların yanısıra Paul Eluard, Henri Michaux Robert Desnos daha ilginç görünür bana. Onların denemeleri ile berikilerin yaşam çizgilerini her ozan bilmelidir yirminci yüzyılda derim hep. Tekelci baskı araçları, bir toplumda ferman çıkarmağa başlarsa, en çok sanat alanında kısır bir çağın kapısını açar. Orada herşey durur artık. Şu konular ilginç, şu roman, ya da şu şiir kitabı şu sorundan söz açtığı için değer kazanacaktır gibi yanlış yargılar başlar birbiri peşisıra. Böylece sectarisme'in dar yoluna girilir. Önemli olan, sanat yapıtının uygarlık yapısına ne kazandırdığı, ozanın kendinden önce yazılan şiir sanatına ne kattığı, dünyayı, insanları anlamamızda, kavramamızda yarattığı değişikliklerdir. Ozan ilkin kendi kendini kurabilmiş mi, yeni bir dış dünya yaratabilmiş mi? Buna bakarım ben. Denenmiş kalıpların, denenmiş ölçülerin içine kullanılmış imajlarla girmek, bazı yabancı ozanların şiirlerini çevirerek, altına imza atmak, işte Cumhuriyet şiirinin bir bölüğünün yozlaşması o noktadan başlıyor. Bugün ünlü ozanlarımızdan bazıları bir «rûbu-asır» böyle kısır döngü içinde kapanıp kaldıklarını yeni yeni anlamağa başladılar. Bundan ötürü otokritiksiz dönemi geride bırakalım diyorum. Gene diyorum ki değer olarak kabul edilmiş, ya da tanıtılmış ozanlara biraz kuşku ile bakalım. Alışılmış çerçevelerin dışına çıkalım. Humanist değerler açısından bakılırsa, kişilikler üzerindeki kanılar değişecektir.

Gerçek roman sanatının ayrıntılarını düşünürsek, nasıl bir bileşime vardığını araştırırsak, fikren gerici (yani politik alanda gerici) olan Honoré de Balzac, roman alanında devrimcidir. Politik alanda ilerici olan Emile Zola, romanlarında nesnel gerçekçilik yaptığından, roman sanatı çizgisi üzerindeki yeri Balzac'tan gerilerde kalmıştır. Örneğin Maksim Gorki, politik yönü ile olduğu kadar, hikâyeleri, kendi yaşamı üzerine yazdıkları ile de devrimcidir.

Sabahattin Ali de öyle. Sonuç olarak, insansal değerlerden kurulmuş Hümanizmaya dayalı dünya görüşünü kazanabilirsek, devrimci sanatın koşullarını, devrimci sanatın ilkelerini saptayabiliriz.

Biz ozanı, bir sanatçıyı değerlendirirken, ilkin onun yaşamına, eylemine ve sonra yapıtlarına bakıyorum. Bunlar arasında bir çelişiklik görürsem, o sanatçıya karşı bir kuşku beliriyor içimde. Yazdıklarında, kendi küçük yaşamına paralel bir çizgi varsa ve de insansal değerler, insansal ilişkiler üzerine bir bileşime varabiliyorsa, o ozanı ilgi çekici buluyorum. Ama küçücük yaşamı içinde büyük daireler çizmek, ünlü ozanların grafiğine özenerek, kitaplar yazdığını sanmak, acı bir aldanış olmuştur kendileri için. Her ozan, önce kendi yaşamını kurmalı, yapıtlarını bu yaşamın hizasında vermeli. Bir örnek üzerinde durmak gerekirse, şöyle diyelim: Ziya Osman Saba, büyük çapta bir ozan değildir, ama kendi yaşamının şiirlerini yazmıştır. Ne fazla, ne eksik. Büyük ozanların yaşamına özenerek, paradoksal kitaplar yazmak yerine kendi küçük serüveninin ozanı olmak daha önemli, daha olumlu bence.

Bana kalırsa, bizim bir şiir geleneğimiz yoktur diyenler yanılıyorlar. Zengin folklor kaynağından beslenen Halk şiirimizde hümanist düşünceler, hümanist dünya görüşü, hemen her ozanda karşımıza çıkar. Yunus Emre'den, Dertli'ye, Karacaoğlan'a, Erzurumlu Emrah'a kadar Halk ozanları, doğayı, insansal ilişkileri şiirlerine koymasını bilmişlerdir. Eski şiirimizin ozanlarını, bütün ayrıntıları ile açıklayan eleştirmenleri, denemecileri bekliyoruz yıllardır. Halk şiirimizin analizini yapmak güç geliyor yazarlarımıza. Çağdaş ozanların boheme kaçan, soyuta saplanan imzalarını eleştirmek daha kolay geliyor onlara. Hakçasını söylemek gerekirse, genç eleştirmenlerimizin devrimciliği, sözlü konuşmalarında kalıyor. İşi yazıya döktükleri vakit, ünlü deyimle söyliyelim, Fildişi kuleye kapanmayı, orada ken-

di küçük kozalarını örmeyi yeğ tutuyorlar. Yürekli olmak, salt ozanlar, yazarlar için gerekli değil bence. Eleştirmenler de yüreklerini fırın ateşine tutmalıdırlar. Her uğraş, bir sorum getirir, bir sorum yükler sahibine. Sanatçı ya da eleştirmen özgürdür ama, birtakım görevlerle yükümlü olduğunu, Yirminci yüzyılın insansal değerlerini anlatma ya da açma babında, söylenecek bir sözü olduğunu göstermelidir. Bu sorumluluğun bilincine varılmazsa, tutucu bir görüşe yaslanıp kalacaklardır. Bazan bir köşede Upton Sinclair'i, bir çevrede Bertold Breht'i sectair bulanlar çıkıyor. Ve bunun nedenlerini inandırıcı biçimde açıklıyamıyorlar. Anlıyorsunuz ki, onlar da bir bakıma bağnaz düşünceye girmişlerdir.

Şimdi çok uzaklarda, sisler içinde doğmuş bir ozanı anımsıyorum. Percy Bysshe Shelley. 1792 yılında doğdu. Otuz yıl yaşadı. Bir fırtmada boğuldu. Çağını aşan, yani içinde bulunduğu toplumla zıtlaşan, çizgi dışı insansal fikirler taşıyan, yürekli bir ozandı. Toplum kurallarını sarsıyordu. Yaşam serüvenini yıllar önce okudum. İlk kez ondan öğrendim, kuşku ile bakmasını. İkinci büyük savaş, toplumları yerinden oynatırken, değişik fikirler taşıyan kuşaklar, sanata yeni ilkeler, yeni davranışlar getirdi. O zamana kadar kabul edilen değerler dizisinde şaşılacak ölçüde yer değiştirenler oldu. Yeni ozanlar, yeni romancılar, yeni oyun yazarları çıktı karşımıza. Birinci sıradan, üçüncü sıraya inenler, büsbütün unutulanlar, buna karşılık yeni kişilikler getiren isimler, edebiyat kitaplığımızı doldurmaya başladılar. Shelley'i şunun için anıyorum. Çağının değerlerine kuşku ile bakıyordu. Bundan ötürü çevresi ile, ünlü kişilerle tartışmalara girişiyordu. Bu yüzden İngiltereyi terketmek zorunda kaldı. Ama bugün ortaya attığı ilkeler, ilerici fikirler, onun yaşamını efsaneleştirmiştir. Böyle yiğit bir ozanın kişiliğinden alacağımız örnekler, gerçekcilik alanında bizi aydınlatabilir. Sözü şuraya getirece-

ğim: Edebiyat tarihimizi, özellikle ozanlarımızı toplumsal görüş açısından yürüyerek incelemek zamanı gelmiştir. Bu yapılarsa, değerlerini yitirenleri, değer kazananları anlamış oluruz.

Mutsuz Çoğunluğun
Ozanı Olmak

30 Ocak Cuma

Bir cıgara yaktım. İçimden uzun şiirler söylemek geçiyor. Sanki karanlıkta bir ırmağın kıyısına oturmuşum, akışını seyrediyorum. Tâ uzakta, kenarda gecekonduların ışıkları var. Yaprak kımıldasa sesini duyacağım. O kadar sessiz, soluksuz bir evren. Hep düşünüyorum. Ülkemizdeki ozanların alın yazılarını düşünüyorum. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya ayak atışından biraz önce ya da biraz sonra doğanların arasından, bugünkü şiirimizin temsilcileri çıktı. Bu temsilciler kalabalıktır. Ulusumuzun çekirdeğinde ozanlık geniş bir yer tutar denir hep. Doğrusu hakçasına bir söz etmek gerekirse, bizim doğamızın mayasında, araştırsanız, inceleseniz destan parçaları, destan unsurları iplik iplik çıkar ortaya. Şiirimizin kalabalık temsilcileri var diyoruz ya, ama onlardan kaçı Türkiye doğasını şiirlerine koymasını bildiler? Kaç ozanımız, bu topraklarda yaşam kurmuş insanları şiirlerine getirdiler? 1940 larda modern epope koşulları içinde usul usul gerçekçi bileşim anlayışına giriyorduk. Toplumsal çizgiyi bir yerden aldık, ileri doğru götürüyorduk. Yüzeyde kalan şiir alışkanlığını iyice kapatmıştık. Ozan olmanın bir onuru olduğu kanısı yerleşmeğe başlamıştı. Bugünkü toplumsal sanat ölçülerine göre, değer taşıyan şiir kitapları yayınlanmıştı. Ama kısa sürdü bu yayın dönemi. Baskı ve karalama gittikçe yoğunlaştı. Namuslu ozanlar susturuldu. Ad-

larını anmak, antolojilere almak bir cesaret işi oldu. Bu arada birtakım ozanlar kaçak bir yola saptılar. Küçük küçük biçimsel denemelere giriştiler. Önlerinde bir sıra Fransız ozanının, Birinci Büyük Savaş sonrasında kısa bir süre yazdıkları, etkisi az küçük küçük şiirleri vardı. Onlarınki bir çıraklık döneminin ürünleri olması bakımından ilginçti. Kalemlerini yeni açmışlardı. Savaş içinden geçmişlerdi, korkunç yaşantılardan kaçmak istiyorlardı. Bazan çocukluklarına dönüyorlar, üç-beş mısralık amlar çizerek ya da olumlu bir sanat ilkesine bağlanmayı reddederek, ozanm özgür havasından, bohemliğin içkili ve sarı benizli, az ışıklı evrenine girmeyi yeğ tutuyorlardı. Genç Türk ozanları, işte bu yaşantıyı geçirmiş Fransız ozanlarınm serüvenlerine iyice tutuldular. Örnek diye onlara baktılar. Böylece yaratıcılık yanları kısırlaştı. İçki denizinde bir Varlaine, bir Rimbaud, Mallarmé oluruz dediler. Gerçi saydığımız ozanlar da çöken bir toplumdan çıkmışlardı. Gerçekten bohemdiler. Afyonlu bir karanlıkta kendilerini bitirmişlerdi. Sahiden toplumdan kopmuşlardı. Sahiden karamsardılar. Kurtulamıyacaklardı. Bizim Formalist ozanlarımız onlara öykünürken, bir Verlaine yaşantısının sabrını taşımadıkları için, yazdıkları bir özenti olmaktan ileri gidemedi. Kendimize özgü toplumsal değişmeler içinde yaşadıkları halde, şiirleriyle bu sorunlara girmedikleri için mısraları tekerleme sınırını aşamadı. Bugün Nâzım Hikmet'in şiirini eleştirmek gücünü gösteremediklerinden, ona gizli bir beğenmezlik içinde bakmaktadırlar. Oysa ulusal öze bağlı bir bileşim getirmediklerini şimdi şimdi anlamaktadırlar. Toplumsal eleştirme yöntemi ile Modern Türk Şiirinin kuruluşu ele alındığı gün, eskiyen yeniler bir bir ortaya çıkacaktır. Eskiyen yeniler diye yazıyorum ama, hemen düzelteyim: Aslında onlar yeni değillerdi. Batı kopyası idiler.

Biçimci ozanlar ve onları izliyenler, bir süre sonra soyut çizgisine girdiler. Bu girişin toplum bilimsel, ruh bilim-

sel açıklamasını başkalarına bırakıyorum. Fakat sonuç şu oldu: Şiire karşı ilgisizlik başladı. Soyuta yaslanan, insansal kıymetlerden yoksun, biçimci şiir kitapları satılmadı. Hâlâda 300 adetten fazla satılmıyor. Yayınevlerinin depolarını dolduruyor. Az gelişmiş bir ülke koşulları içinde olmak, sonra da anlamsızlık ya da daha dobra söyliyelim, Mutlu azınlık şiiri kurmak için çaba göstermek. Böylece bir bölük ozanın, ülkemizin toplumsal gerçeklerini bilmez, tanımaz görünmesi, bütünü ile Türk şiirinin zararına olmuştur. Şimdilerde en çok okunan ozanın Nâzım Hikmet olduğunu biliyorsunuz. Onun gördüğü ilginin yanısıra toplumcu birkaç ozanın (Ahmet Arif, Hasan Hüseyin, Ceyhun Atuf Kansu v.b.) yapıtları üzerinde daha çok konuşulur olacaktır.

Bu dönem de geçecektir. Geçmişinde büyük ozanlar bulunan ulusumuz, modern epopelerle çağımızın orkestrasyonunu kuracak ozanlar getirecektir. Ulusal edebiyatın bir zorunluğudur bu. Ulusallaşma ve humanizma ortamına sokulmak için, ülkemizin toplumsal kesitini iyi tanımalıyız. Niçin usta ozan «Memleketimden İnsan Manzaraları» diye bir başlık buluyor şiirlerine, hiç düşündünüz mü? Yıllarca halktan insanlarla tutuklu kalmaktan gelen geniş bir gözlem açısı var onda. Gözlemden aldığı unsurlarla bileşime varıyor. Bazan en bireyci ozan gibi başını göğsüne eğse bile, oradan aldığı ses, gene insanlarımızın ortak yanlarını, ortak duygularını yansıtıyor. Hep aynı dar çerçeve içinde kendini tekrarlamayışı bundandır. Küçük ozanların yazdığı tek adamın şiirine kapılmayışı da bundandır. Yahya Kemal, aruzun sınırları içinde kalmasa ve tek sesli şiire inatla sarılmasaydı, elbette dokusu iyi, daha geniş bir şiirin ozanı olacaktı. Bundan ötürü başlangıçta insansal değerlere göre şiirini kuran ozan, ilk önemli hamleyi yapmış oluyor. Bir keder denizine de girse, salt doğa atmosferinde de kalsa, insanların gözbebeklerinden, Kurtuluş savaş-

ları ateşlerinden geçerek, uzak dağların yamaçlarına tırmanarak, evrenin kesitine girdiği için, iyi şiirler söylüyor halkına. Mutsuz bir çoğunluğun ozanı olmak onurunu kazanıyor böylece.

Sık sık uygarlık, uygarlık diyoruz ya, düşünüyorum da ozansız bir uygarlık olabilir mi? Açın ulusların ölüm saçan Kurtuluş savaşlarını, ileri bir dünya görüşü kazanmak için yaptıkları çalışmaları, bu yolda birçok ozanın tükettiği ömürleri yanında bir yürek gibi vuran şiirlerini bulacaksınız.

Firdevsi Şehname'yi, Homeros İlyada ve Odiseus'u yazmasalardı, bizim ilk çağlardan bu tarafa Ergenekon Destanı, Dede Korkut efsaneleri, Köroğlu Destanı kendi dönemlerinin kesitlerini getirmeselerdi, şiirin uygarlıklara kattığı değerler, ne kadar azalacaktı, bir düşünün. Ozanlarımıza biraz önem versek, onları tanısak, çevremize tanıtsak, ulusumuzun, ülkemizin yücelmesi uğrunda çaba göstermiş oluruz. Ozanlara biraz daha fazla ilgi. Onlar buna her dönemde hak kazanmışlardır.

İnsanlarımız
Ozanların
Gözbebeklerinde Durdu

1 Şubat Pazar

Bir gece oturup, ünlü Fransız ozanlarının, İkinci Dünya Savaşının son yıllarında ya da savaş bittikten hemen sonra yayınlanmış şiirlerini okuyorduk dostlarımla. Paul Eluard, Aragon, Jules Superville, Max Jacobe, Robert Desnos'un şiirleri üzerinden, yaprakları dökülmüş bir sonbaharın rüzgârı içinde yürür gibiydik. Çağlarını yaşamışlardı. Şiirlerini yeni baştan kurmuşlardı. Savaştan önceki Ju-

les Superville'in dizelerini getirin, okuyun bir bir diyordu, dostlarımın birincisi:

«Yumuşak bir Paris atmosferinden gelir ağır ağır. Savaş da patlasa, uzak duracak dersiniz. Ama değil öyle. Usul usul savaş direnişinin Maquis'leri arasında yürümeğe başlar. Ve girer iyice dayatma hareketinin içine. O dönemin içindeki ozan kişiliğini incelerseniz, o günlerden geçip gelen şiirlerini okursanız, bir direnişin duyarlığını yüreklendirdiğini anlarsınız.»

Bu görüşten gelerek, Tanzimattan günümüze, ozanlarımızın tutumlarını düşündük biraz. Ülkesinde olup bitenlerle ilgi bağı kurma gereksinmesini duymıyan Yahya Kemal'i okurları, çökmüş, geri bir düzene, güzel deyişlerle çekmeye çalıştığı için, ilginç görmüyorum artık. Çünkü, Cumhuriyet çağında, bir Osmanlı özlemi, bir saray beğenisi kurmağa çalışıyor. Sanki bir devrim geçirmemişiz, gene hânedana dönecekmişiz sanısını vermek ister bizlere. Bir devrim kenti olan Ankara'nın nesini seversiniz diye bir soru atsanız ortaya, bir esprinin gerisine çekilerek, bir taşlama yapar sizlere: «Ankara'dan İstanbul'a dönüş güzeldir» der. Hele Anadolu'yu, fakir halkımızın göz bebeklerini sorsanız ona, gülerek bakar, Üsküdar'm camlarına vuran akşam güneşini koyar şiirine. Halkını böylesine sevmiyen bir ozan zor bulursunuz, araştırsanız. Aslında Türk dilini sevdiği görüşü de tutarsız görünüyor bana. Oysa ozanlar, yazdıkları dilin yalınlaşmasında, en önde ışık tutan birer dize ustası olmalı değiller mi? Yahya Kemal, dil devriminin uzağında kalmayı yeğ görmüştür. Çağdaşları tanıktır.

O gece şiir üzerine konuşurken, dostlarımdan ikincisi şöyle bir savda bulundu:

«Faruk Nafiz'in aruzla yazılmış şiirlerini incelemiştim bir zamanlar. Hiç abartmadan söyliyeyim. Yahya Kemal kadar, hatta ondan daha usta bir aruz örgüsü vardı

onda. Hiç kuşku göstermeden o şiirlere imza atabilirdi Yahya Kemal. Dahası var, aruz ustası olarak ün yapmış olan «Açık Deniz» ozanında bazı aruz yanlışları olduğunu söylersem bana inanır mısınız? Galiba bu ün yapma işinde Yahya Kemal'in büyük bir mutluluğu var.»

Yenilikçi Türk şiirinde kişiliklerin bütün inişini çıkışını izliyen üçüncü dostum söze karıştı:

«Yeni şiirimizde de böyle mutlu ya da mutsuzlar var. Sık sık öne çıkarılan öyle ozanlar görüyorum ki, isim yapma politikasını ya da tekniğini bilmiyor bazı şiir ustaları mutsuzluktan kurtulamıyorlar, öbürküler ise kolay kazanılmış bir ünün rahatlığı içindeler. 1941 de yeni bir sanat kuşağı doğmağa başladığı sırada bir tek sayı yayınlanan - ama bana göre ya da birçok kişilere göre önemli bir dergi olan - Küllük, o sayısında hikâyeci Sait Faik ile Sabahattin Kudret'i okurlarına tanıtma çabası içinde idi. Sait Faik, hikâye türünde aşama sayılacak bir çizgiye varmış ya da varacak bir sanat eri izlenimini gösteriyordu. Oysa Sabahattin - belleğim beni yanıltmıyorsa - beş on şiir yayınlamış bir istidat idi o sırada. Sekiz - on kişi onun şiiri üzerine düşüncelerini yazdı. Birden imza oluverdi. Aradan yıllar geçti. Şiir kitapları, oyunlar, hikâyeler yazdı. Şöyle yan tutmadan bir kanıya varmak gerekirse, orta çizgiyi aşmadığı rahatça söylenebilir. Daha doğrusu bana göre öyle. Ama ün konusunda mutlu bir yanı vardır onun.»

Dostlarım bu düzeyde konuşmayı sürdürürken, ben yıllardır yazmaktan bıkmadığım, Yirminci yüzyıl ozanının, yaşadığı çağ ile, ülkesinin içinde bulunduğu koşullarla ilişkisini düşünüyordum. Anadolu insanı neler düşünüyor, dünyaya bakmasını, ülkesinin sorunlarını biliyor muydu? Geride, yüzyılların içinde fakirlikleriyle başbaşa bırakılmış bir halk geçiyordu gözlerimin önünden. Daha öncesini incelemedim, ama Osmanlı döneminde altıyüz yıl, gülmesini unutmuş, İstanbul'un dışında ilkel koşullara bırakıl-

mış halkım geçiyor tarih yaprakları arasından. Kendi kaderinin ağır uykusundan arasıra uyansa da, tekrar afyona sokulan bir ulusun yozlaştırılışı da uzun uzun incelenmeğe değer.

Şimdilerde, gittikçe yoğunlaşan bir bunalımın ağır havası içinden geçiyoruz. Ozalar bu bunalımı kelimelerle getiriyorlar mı? Yoksa çağlarından uzakta, ülkelerinin manzaralarını seyretmekle görevlerini yaptıklarını mı sanıyorlar? Ülkemizin insanları sert bir çarkın dişlileri arasına girmiştir. Aydınlarımız pîr aşkına, amansız bir savaş veriyorlar. Biliyorsunuz, siyasal savaş vermek, ekonomik eleştiriler yapmak, birer görevdir aydmlar için. Bütün bunlar olurken, ozan ne yapıyor? Kadehini karşısma alıp ne düşünüyor? Ülkemizdeki toplumsal sorunları şiirlerine, dizelerine yerleştiriyor mu? Daha doğrusu böyle bir kuşkunun bilincine varmış mı? Bu kuşkuya varamamışsa, bir yerde ozan işlevini yitirmiş gibi geliyor bana. Toplumsal sorunlarda, ekonomik çıkmazların karşısında somut olmak, bu bilinci yaşamak, bu bilincin içinden geçerek soyut ya da biçimci bir şiirin sayfaları arasına girmek, bu dönemde bazı ozanlarımızın yurdu önünde, tutarsız bir çizgiye girdiğini göstermiyor mu? Günümüzde, gerçekten çözüm bekleyen, açıklık isteyen bir sorun olarak, karşımızda duruyor. Bilmem siz ne dersiniz?

Büyük Bir Şiir Irmağı
Ya Da
Bir Tek Yürekle Karşı Durmak

3 Haziran Çarşamba

Az gelişmiş bir ülkenin toplumsal koşulları içinden değil mi? O halde, bu az gelişmişlik beraberinde , sömürülmeyi, yoksulluğu da getirecektir. Yurt-

sever değilseniz, yabancıların kulluğunu, sizi kul yapan eylemin olanaklarını çantanızda, midenizde, ceplerinizde taşıyacaksınız doğal olarak. Yoksulluğun kollarında, sizi düşkün yapmak için hastalıklar, içkili alışkanlıklar, arkasından karanlık dizeler yaklaşacaktır yanınıza. Hele ozan, bu kolay sapmalara bırakırsa kendini, gitgide daha kapalı, gittikçe daha kara dizeler getirecekitr. Umutlar yıtirildi mi, şiir evrensellikten uzaklaşacak, yerelliği de bulamıyacaktır. Bunu şuna benzetiyorum ben. Yurdundan kopan ozanları düşününüz. Yazdıkları, hele büyük ozan değilse, özlemlerin içine serpiştirilmiş bazı serüven anılarıdır. Bu anıları bir yerde biter. Yürümekte olan dile, değişmekte olan kendi öz yurdunun hayatına yabancılık başlamıştır. Kopmuşsunuzdur üzerinde yetiştiğiniz topraklardan. Ama sizdeki ozan damarı atıyorsa, çok uzaklarda bile olsanız, bir süre sonra gene dönersiniz yurdunuza.

Bundan ötürü, kendi öz topraklarınızda yaşarken bile, bütün sanatçı sorumluluklarından sıyrılır, salt kendiniz için rahat bir yaşama geçerseniz, dünyamızdan kopan bir kaya parçasında tek başınıza kaldığınız, ya da tek başınıza bir sal üzerinde yolculuk yaptığınız çekinmeden söylenebilir. Yalnız bazı sanatçılar, kendi yurt topraklarından kolay kolay koparılamazlar. Araştırsanız ilgilerinin sürdüğünü, âdeta onların koparılamadığını görürsünüz. Onlar bütün bütün kopmamışlardır Türkiyelerinden, Şililerinden. Onların konuşmalarını dinleseniz, iki şiirini okusanız, kendi vatanlarını, üzerlerinde, gözlerinde, dudaklarında taşırlar. Yani onlarla, Paris metrolarında bir kompartımana binseniz ya da Nil ırmağının kenarında beraber yürüseniz, Yunus Emre'yi, Tevfik Fikret'i havanıza getirebilirler. Onlar uzakta bile Türkiyedirler.

Mehmet Akif, on yıl yurt dışında kalmış, devrim çizgisine giren Türkiyeyi anlıyamamıştır. Ve oradan bir tek eser getirmemiştir. Kurtuluş Savaşımız üzerine kafasını

koyan adam, sonradan Türkiyeyi anlamayı, onun üzerine düşünmeyi istememiştir. Kurtuluş Savaşımızın bilinci içinde bir bileşime varamayınca, şiirini yenilemek şöyle dursun, tutucu şiir türü içinde tükenip gitmiştir.

Bu açıdan şuraya gelmek istiyorum. Türkiyeli ozan yerli olmayı düşünüyor mu? Önce yerel değerlerimizi, parça parça Anadolu folklorumuzun bileşimini kendi prizmasından geçiriyor mu? Türkiyenin bunalımını, gözlerinin bebeklerinde tutup, dizeleri ile ışıklı bir gemi gibi geçebiliyor mu aydınların dudaklarından? Ozanda bu sonucu arıyorum daha çok.

Şimdi büyük savı olan şöyle bir tümceye geliyorum. Hayatı olmıyan büyük bir ozan düşünemem. İlkin Yunus Emre'nin efsanleşmiş, yamalı hırkalı bir masal kahramanının günümüze kadar gelen şiir çekilerini anımsıyalım, biraz. Yüzyılların içinden, onun hayatını çekip çıkardığımız zaman, yanıbaşında akan şiirinde fakir halkımızın, «Hoca Nasrettin gibi ağlayan» göz bebeklerini buluyoruz. Ama bu şiir, âvare bir karamsarlığın ıssızlığında yitip gitmiyor. Yüzyılların ötesinden pırıl pırıl bir insan yüzünü getiriyor karşımıza..

Böylece büyük ozanların hayatlarına iyice bakarsak, yoğun bir ömür geçirdiklerini görürüz. Bunun en yakın örneği, Kurtuluş Savaşımızı, Bedrettin Destanını yazan ozandır. Yurdundan uzak kaldığı yıllarda bir an Türkiyeden kopmamış. Kopmamanın bilincine vararak, yangın gibi dizelerle girmiş insan yüreklerine. Eserleri her dizede, her satırda gösteriyor bunu. Devinek noktası hep yerli olmaktan, yerli özden geliyor. Yurdunda yıllar süren en ağır şekillerden geçerek, ulusal özü, büyük şiir orkestrasyonu içine yerleştirmesini bilmiş. Türk şiirinin bir süre yanlış yollara saptırılmasına karşın, gene de kendi öz kaynaklarından güç alarak, ulusal şiire yönelmesinde en büyük emeği o vermiştir. Bazı şiirlerinin havasına iyice girer,

üst üste üç şiirini okursanız, kelimelere, dizelere verdiği, kazandırdığı anlamı daha iyi tartarsınız. Ve yoğun bir hayatı olmıyan ozan, büyük bir söyleyişin katına varamaz dersiniz. Nâzım'ın günlük yaşantısından bir çoklarımız henüz uzaklaşmamıştır. Onun çekilerinden gelen insan dayanıklılığını görenler, aramızda daha bugün. Biraz daha uzaklaşıldıktan sonra, bir şiir ustasının nasıl ömür eskittiği daha iyi gün ışığına çıkacaktır. Ve altmış yıllık bir ömrün şiir sanatı ile nasıl doldurulduğu, nelere bir tek yürekle karşı durulduğu daha geniş anlatılacaktır, yazılacaktır.

Büyük ozanların, büyük hayatı olur gerçeğine geliyorum tekrar. Bunlar içiçedir zaten. Şiirleri yaşantısının ışığından geçmemişse, eksik bir yanı olacaktır. Kültür ve istidat yeter sayılırdı eskiden. Bugün hem kültürlü, hem ozan yeteneği olan kişileri getirin gözünüzün önüne. Şiirlerini bir eleştirmen gözü ile okuyun. Duygusal bağlantılarınız varsa, onlardan biraz sıyrılın. Göreceksiniz ki, bunca yıldır, cılız kopyalar okuduğunuz kanısına usul usul yaklaşacaksınız. Nâzım Hikmet'ten sonra iyi ozanlar yetişmemiştir demeye getirmiyorum sözü. İyi ozalar yetişmiştir yetişmesine, ama büyük ozan çizgisine varanını pek göremiyorum.

Biliyorum bu sözün önünde duracaksınız. Bohemliğin sarı ışıklarını getiren Orhan Veli, bugünkü toplumsal şiir ölçüleri içinden geçirilirse, şiir olarak, eser olarak bir dönemin hareketi içinde daha çok bir isim yaşantısı bırakacaktır. Şimdilerde bu kanıya varanların çoğaldığını sizler de biliyorsunuz. Yukarki tümcede, bu sözler karşısında duracaksınız dedim. Evet duracaksınız ve Dağlarca için ne dersiniz diye soracaksınız bana. Dağlarca'nın çizgisi, gerçekten bir grafiği andırır. Yani inişli-çıkışlı, fazla yüksekliği olmıyan, noksan bir şiirdir. Soyut kavramlara sığındığı zaman başarılı olur. Toplumsal söyleyişe girince ilkel

ve dardır. Bazan yakaladığı güzel bir duygusallıkla, epik dizelerin sert vurguları ile bir an sizi sarsabilir. Tamam dersiniz, ozan bilinçle iyi şeyler söylemeğe başladı dersiniz. Ama bir tıkanıklık gelir arkasından, kırık bir şiir bırakır dudaklarınıza. Bir süre düşündüm bunun nedeni üzerinde. Ve şu kanıya vardım. Ozanda şiir gücü var ama, şiir yaşantısı yok. Şiir onda şahlandıkça, tökezlemeyi de beraberinde getiriyor. Küçük bir hayat ile büyük bir şiir kurulamaz, büyük ozan olunamaz bence.

Şiirimizin belli başlı isimlerinin getirdikleri eserleri şöyle çabuk bir tahlilden geçirirsek, Nâzım'ın kişiliğini kuran unsurları ve ana dokusunu daha iyi anlarız. 1930 - lardaki Türk şiiri ile 1967 ye kadar gün ışığına çıkarılan şiirlerini yanyana koyarsanız, nasıl bir aşamadan geçtiğimiz anlaşılır. Türk şiiri, onunla büyük bir atılım yapmış çünkü. Lirizmi dar kalıplardan kurtarmış, geniş soluklar kazandırmıştır ona. Eski ozanlarımızın en liriği Fuzûli ise, en yeni liriğimiz Nâzım'dır. Burada bir parantez açmak gerekli bence: (Santimantalizm ile lirizmi karıştırmamalı. Karıştırılırsa, yağmur altında sarı bir sokak fenerinin dibinde oturup kalan ozanlara hayranlık duyabilirsiniz). Ozanın, Avrupa anlamında bir entellektüel olması gerektiği gerçeğini, bilincini de o kazandırmıştır edebiyatımıza. Gene bunlar kadar önemli, Ulusal folklor kaynaklarımızı bulup ortaya çıkartan, nasıl işleneceğini gösteren onun yalın Türkçesi olmadı mı? Şiirimiz ulusal bir yörüngeye usul usul giriyorsa, bu yörünge üzerinde eserler diziyorsa Ulusal Kurtuluş Savaşı Destanının başladığı noktadan birtakım atılımlar kazanmıştır da ondan. Böylece şiirimiz yüreklenmeyi, destansı bir epik tarzına girmeyi öğrenmiştir.

Baskı döneminde ozanlar susturulurken, bazı ozanlar da soyutu yeğ tutacak koşullar içersine itilmiştir. Baskı yöntemlerinin eleştirmenleri, bunu özgür demokrasi soyutlaması biçiminde gösterirler ve halk yararına bir sa-

nat yapıyorum sanan edebiyat erlerini desteklerler. Soyutu benimseyen ozanlar için yanılgı burada başlıyor. Avrupa edebiyatlarında, Avrupa toplumlarının direnme hareketleri içinde soyutlaşma vardır. Ama bu, toplumsal bir dünya görüşü yanısıra bir direnmeyi döker ortaya. İnsansal bir plânda dinrenmeyi karşımıza çıkarmıştır hep. Bundan ötürü evrenseldirler. Türkiyede ise soyutlaşma, toplumdan kopma, bir kendi kendine rahat yaşama anlamına gelen bir tür anlayış içine girip, kapanık, yaşadığımız çağdan uzaklaşma biçiminde görünüyor. Bu görüşün yanlışlığı, toplumsal şiirin, toplumsal edebiyat akımının başlatılması ile olası kılınmıştır. Toplumsal görüşler olmasaydı, Orhan Veli şiirinin yanlışlığı ortaya çıkar mıydı? Daha sonraki formalist ve soyut şiirin bir yozlaşmayı, bir çürümeyi sürdürdüğü anlaşılır mıydı? Son kırk yıllık şiir akımlarının incelemesi, eleştirilmesi etraflıca yapılmadı daha. Bu yapılırsa, Nâzım'ın başlattığı şiir dönemi daha bir açıklık kazanacaktır.

Dize Ustaları
Ölmez

5 Haziran Cuma

«Dağları, bayırları, ovaları, insanları tanımadan, görmeden canlandıramam yazılarımda. Aklımı oynatacak kadar kendim korkmalıyım ki anlatabileyim korkuyu, üzüntüleri, yürek acılarını önce kendim çekmeden çektiremem kitabımdaki kişilere...» diye konuşmuş B. Traven. Bu yaşamdan, bu titreşimlerden geçen ilk gençlik çağını düşünüyorum Maksim Gorki'nin. İlk edebiyat ateşlerimi yakarken, onunla yola çıkmıştım. Onun çekilerini okurken, inanılmaz bunlara demiyordum çocuk yaşımda. Mayasının bileşimini öğrenmiştim. Hiç kuşkuya düşmeden tanıyordum

onu. 1944 e kadar bütün kitaplarını okudum sanıyordum. İlk gençlik çağında kesin konuşmayı sever insanoğlu. Oysa pek çok yanılgılar içinden geçtiğinin farkında olmaz. 1944 ün bahar aylarında bir kitabını daha okudum, Gorki'nin. 120 sayfaydı. Ağrılı bir gece yarısına kadar soluk soluğa okuyuverdim onu. Şimdi ne zaman sıcak bir bakır mangalın küllerinden gelen havaya, anılarımda girsem, «Çorbacı» bana, dünyaya değişik bir gözle bakmasım öğretir. Her ozanın, her yazarın yastık kitabı vardır derler ya, doğrudur. Ben bugün bir yolculuğa çıkacak olsam, çantama da on kitap almam gerekse, hiç kuşkusuz söyliyeyim biri «Çorbacı» olur. Bunun nedeni şöyle. Bana sorarsanız, sanatçının bir hayat deneyi olabilmesi için, «ilginç hayat» ı olmalıdır derim ilkin.

Bir oyun yazarı geçen gün, «sanatçının ne anlattığına değil, nasıl anlattığına bakarım ben» diyordu. Oysa, sanatçının «ne anlattığı ile nasıl anlattığı» birbiri ile bileşime geçmelidir diyorum ben. Ne tutanak memurunun gözleminden geçen, gelişi güzel tutulmuş notlar, ne güzel konuşmasını bilen bir kişinin fantezi konuşması önemli bence. Birincisi ne kadar kuru kalırsa, ikincisi de söylendiği dakikalarda eğlendirir belki insanı. Çabucak gelir geçer. Bir iz göremezsiniz, arkasından bakınca. Öyle olsaydı, bütün hoş sohbet insanlar, iyi birer sanatçı olurlardı. Günümüzde bir yazarı överken, «dili iyi kullanıyor» diyorlar. İyi bir yazarsa, iyi bir sanatçı ise, elbette iyi kullanacak. Kullanamazsa sanat eri olamaz zaten. Ama «anlatmasını» iyi bilmek kadar, anlattıklarına, yazdıklarına da bakıyorum ben. Buna bakarken, dramdan geçen insanı, anlatmasını biliyor mu? Çağımızın, dünyamızın gerçeklerinin içinden geçerek, bir bileşim tutturabilmiş mi? Zaten usta bir anlatıma varmak için, dünyamıza, yurt gerçeklerine bakmasını bilmek gerek, birinci koşul olarak.

Çağımızın büyük ozanlarını alalım ele isterseniz. Tür-

kiyemizde adı duyulmuş, ya da az duyulmuş dize ustalarının yaşam serüvenlerinden çıkardıkları, kâğıtlara döktükleri şiirler, niçin iyi bir müzik parçası gibi belleklerde, dudaklarda yaşıyor? Bir çokları keskin, sert hayat koşullarının dişlileri arasında daha fazla kalamamışlar. Canlarına kıymışlardır. Maiakovski, Sergey Yesenin gibi. «Ölüler genç kalır» sözüne uygun olarak, onlar hâlâ gençtirler. Genç yaşında düelloda aldığı yara ile ölen Puşkin, kısa ömrünün sayılı şiirlerine yaşamını koymamış mı? Çevresinden, yüreğinden gelen ağrıları kelimelere yerleştirmemiş mi? Birçok kişiler Charles Baudelaire'in şiirlerini hayranlıkla okurlar, dillerinden düşürmezler. Ozanın karamsar yüzünü getiren resimlerine bakarak, onun sanki doğma büyüme kötülük çiçeklerinden esinlendiğini sanırlar. Oysa hayatına baksalar, hangi geçitlerden geçtiğini, 1848 devriminde nasıl etkili bir kişilik gösterdiğini inceleseler, insansal bir bileşimden yola çıktığını anlamakta güçlük çekmezler. Hemen bütün şiirlerinde esen karamsarlık rüzgârının nedenini, hayatı ile şiirlerini birbirinden ayırtmadan inceleyince görecekler, belki de şaşacaklardır.

Burada bir satır başı yapıp, ozanın sorumluluğu, görevi üzerine sözü getirirken, bir noktayı açıklığa kavuşturmamız gerekli bugün. Ozan, herşeyden önce şiirleri ile görevini yapmalı. Yani, ülkesi bir ölüm-kalım savaşına, yani Ulusal Kurtuluş Savaşına girme koşulları içine itilmemişse, onun sorumluluğu şiirlerinden başlar. Bizim Tevfik Fikret'imizin yaşamının bir döneminde, Aşiyan'ına çekilip, yalnız yaşadığını sitemli bir biçimde söylerler. Bunu kendisine karşı düşüncede olanlar yaparlar daha çok. Oysa Tevfik Fikret, bütün ömrünce, özellikle Abdülhamit II. döneminde elden ele dolaşan şiirleri ile özgürlüğü, insansal düşünceleri dizelerine koymasını biliyordu. Yani ozanlık görevini içtenlikle yapıyordu. Bu noktada

Yahya Kemal'i düşünün, bizim o aman vermez Kurtuluş Savaşımızı gözünüzün önüne getirin. Yahya Kemal, bu dönemi uzaktan seyretmekle yetinmiştir. Sevdiği Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne hüzünle, içinden yana yana bakmıştır. Ama kan ve ateş bitmiş, o yeni yönetimden nimet kapmakta hiç zorluk çekmemiştir. Başka çıkar yol olmadığına göre, yeni yönetimin odak noktalarından birine niçin oturmasın? Osmanlı Saray özlemi, yüreğinden şiirlerine dökülerek, ömrünü tamamlamıştır. Oysa ozanların hemen her yönetimde bir açmaza geçtikleri, yani ülkeyi yönetenlerle anlaşamadıkları bir gerçektir. Hem bu çok zaman, pîr aşkına olur. Hiç bir çıkarı olmadığı halde - şöyle söyliyelim daha iyi - terazinin bir kafesinde çıkarlardan yana olan insanlar olsun, öbür kafesinde hiçbir çıkar beklemeden, üstelik tutuklanmalar, sürgünler, işten atılmalar, açlık ve hastalıklar karşılasın onları. Ozan ya da namuslu yazarlar, çekiler getiren yolu seçerler çoğu zaman. Ülkemizde, özellikle 1940 dan sonra yöneticiler, ozanlara, yazarlara düşman gözü ile bakar olmuşlardır. Açmaza düşürmüşlerdir onları. Bundan dolayı, otuz yıldır yönetimciler, çeşitli yollardan bizleri baskı altında tutuyorlar. Sanat erlerinin, kendilerinin çıkarlarını çeşitli eserlerle ortaya dökmelerini hınçla önlemeğe çalışıyorlar. 1940 ile 1960 arasında daha çok, polis yöntemleri ile bu baskıyı sürdürüyorlardı. Şimdilerde ise bu eski yöntemin yanısıra, edebiyatı yozlaştırmak, bulandırmak, soyuta çekmek gibi, ülkemiz için yeni görünen bir politikayı bazı edebiyatçılara uygulatıyorlar. Hemen söyliyelim, bunun da tutmadığı anlaşılmaktadır, görülmektedir. Çıkmaz yollara sürüklenen sanat erleri, kısa bir süre içinde, izledikleri doğrultunun bir yerde kesildiğini öğreniyorlar.

Çağımızda iyi ozanlar ya da iyi yazarlar, yönetimcilerin kulu olamazlar, olmazlar. Kiralık kalem hâline getirilemezler. Kiralandıkları andan itibaren, ozanlıkları, ya-

zarlıkları tükenmiştir diyebilirsiniz. Bugün ülkemizde yoksul denebilecek bir yaşam sürüyorlar çoğu. Kalemi ile gün kazanıp, gün yiyen birkaç kişi var. İkinci işleri ile ömürlerini törpületenler de gene soluk soluğa yaşıyorlar. Bir çarkın sert dişlileri arasındalar sanki.

Sonuçta şuraya geliyorum. Bana kalırsa B. Traven yanlış söylememiş. Maksim Gorki ise bu görüşü yaşamı ve eserleri ile ortaya dökmüş. «Siz öyle de söyleseniz, böyle de konuşsanız, bunlar oluyor» diyor. Öbür örnekler de, bu inancın, doğru'ların içinden geçtiğini kanıtlıyor. Tevfik Fikret'in çağdaşları arasında Hüseyin Suat, Hüseyin Siret var. Niçin onlar Fikret gibi günümüze gelemiyorlar, şiirlerininin dili eskimiş Fikret, bütün setleri yıkarak 1900 ile 1915 yılları içinden bize duyarlık, özgürlük dizeleri ile gelmesini bilmiş. Bir yerlerde, dimağlara doğru fışkırdığım görüyorsunuz.

Yaşamı Olan
Ozan

6 Haziran Cumartesi

Eskimemek deyince, ozan olarak Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdal'ı, Karacaoğlan'ı düşünürüm hep. Örgülerinde, bileşimlerinin mayasında insansal değerler, tel tel ruh kımıldanışları bulursunuz. Doğaya özgü, biraz çapraşıkca yollardan geçmişlerdir. Çilenin sabırtaşında oturmuşlar, yumak yumak sarmışlardır o çileyi. İlgi çekici yaşam serüvenlerine girdikçe, soylu birer ozanla karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız. En önemli yanları çekileridir ve bu çekilerini kelime sanatı ile ortaya dökmeleridir. Ozan olunca, çekilerden geçmemiş, çekilerle bilenmemiş olabilir mi kişi? Rahat adam değildir çünkü ozan. Bireyci ozanlar da tedirgindir. Onların tedirginliği, kendi kişilikleri içinde

birer Mefistofeles yaratarak başlar ilkin. Yararsız bir iç kaynaşma olur ama, dışarıya doğru bir taşma görülmez. Kendi dar sınırı içinde, adeta kendi kişiliği ile savaşır. Bunun en belirgin örneği «Çorak Ülke» şiirleri getiren T.S. Eliot'dur. Ama gerçek bir ozan kişiliği taşıdığı için bireyciliğin kozasından üstün yapıtlar çıkarmıştır. Kendi çağının bunalımında yürümüş, karanlık bir dünya görüşünün tellerinde yeni sesler aramıştır. Bütün ömrü boyunca, humanist bir ekinden yararlandığı söylenemezse de, şiirleri insansal değerlere büsbütün kapalı denemez.

Sözü kendi ozanlarımıza getireceğim. Bizim ozanlarımız, T. S. Eliot gibi köklü bir ekin geleneğinden yararlanarak gelmedikleri için, yüzeyde kalan şiirleri ile sıska bir atın gölgesi gibi yitip gideceklerdir. Bundan ötürü tarih önünde, uygarlık katında bir yerimiz olup olmadığını araştırırken, ozanlarımızı toplumumuzun kesiti içinde başka şiir erleri ile karıştırmayalım. Şöyle biraz durup düşünsek, Osmanlılar çağında Fuzuli, Bâki, Nef'i, Şeyh Galip, Nedim neler getirmişlerdir? Salt güzellik, salt süslü bir şiir sanatına yaslandıkları halde, mutlu azınlığa bağlı da olsalar, o çağın düşünce ve söyleyiş tarzından örnekler getirmemişler midir? Onlar biraz da geçmiş yüzyılların ses telleri değiller midir? Onların ürünlerinden yeni bileşimler kurulabilir belki. Yeni şiirin olanakları derken düşünmeliyiz bunları. Daha yakın zamanlara baktıkça, sık sık Namık Kemal'i, Tevfik Fikret'i düşünüyorum. Yaşamlarına paralel şiirleri ile geliyorlar. Baskı çağında yaşamışlardır. İlkin cesaretleri ile yüreklerini koymuşlardır. ortaya. Kusurları olmamış mıdır? Ama bu kusurları kenara itebilecek davranışların paralelinde şiirler söylemişlerdir. Ülkemizin esenliği uğruna, ülkemizin özgürlük savaşında ömür tüketmişlerdir. Yazıp bıraktıklarını bugünkü kuşaklar, türkçeleştirilmedikçe anlıyamıyorlar. Oysa ozanlık serüvenleri, hâlâ sarsıcı, direnme hareketlerinde,

dayanma gücü kazanmak istiyen genç gözlerde gene Tevfik Fikret'in, Namık Kemal'in kalemlerinin parıltısını buluyoruz. Yani şiirlerinin dilleri eskiyor, biçimleri eskiyor. Ama yaşamları eskimiyor, sesleri eskimiyor. Unutulur gibi olabilirler, bir dönem unutulurlar da. İnanın kısa sürer bu, birgün tekrar karşınızda bulursunuz onları. Şimdi ozan olarak Cenap Şahabettin'i okusak, üzerinde düşünsek, üzerinde araştırmalar yapsak, ne yaşamını ilgi çekici buluruz, ne şiirlerini. Romantik bir kızın, ilk gençlik çağını bile dolduramaz artık. Adını göklere çıkarıp bıraktığımız Abdülhak Hâmit de öyle değil mi? Edebiyata bakış açımız değişecektir. Edebiyat tarihi anlayışımıza bilimsel bir nitelik kazandırıldığı gün, değerler sistemimiz de değişecektir. O zaman hiç tanıtılmayan, eksik bilinen kişilikler yeni değerler olarak anlatılacaktır. Birtakım duygusal yakınlık ya da dostluklar temel alınarak yazılan edebiyat tarihleri, bizi yanılgılara götürmüş, asıl kaynaklardan uzaklaştırmıştır.

Eski Yunan ekini, eski Lâtin ekini nasıl Batılı sanatçıya kaynaklık etmiş ve onlara humanist bir bileşim yapma ustalığı vermişse, Türkiyeli ozanların da insansal değerleri olan Anadolu'nun gerçekçi yatağından alacağı, esinleneceği renkler, sesler, sözcükler vardır. Batılı ozanların ölmezliği kendi insansal potalarındaki işçiliğinden, artistliğinden geliyor. Bundan ötürü eskimiyorlar.

Türk şiirinin çok eski geçmişten gelen kaynakları vardır. Kabul. Özellikle folklor zenginliği insanı sarsacak ölçüde sımsıkı kavrar, coşturur. O da kabul. Ama, bir yerde bütün bu olanakları bırakmışızdır. Batıdan kopyalarla gelmişizdir. Şiiri besleyen, şiirin damarı gibi atan Destanları unutmuşuzdur. Destanların karanlıkta parlıyan gözlerinden kaçmışızdır. Siyasal nedenlerle, Başkaldırma Edebiyatı sınırına uzak durmuşuzdur. Âşıkları kopya

eden (onlara ozan diyemiyorum) birtakım manzumecilere devlet katında yerler vermişizdir. Gerçek Âşıklar, gerçek ozanlar yerden yere vurulmuştur, vurulmaktadır. Ozanları bir süre susturmak mümkündür. Bir süre seslerini kısabilirsiniz. Bakacaksınız birgün, yeni yapıtlarla, yeni şiirlerle geleceklerdir. Özentileri yoktur, sahte değillerdir çünkü. Çağlarının sorunlarını öğrenmeye başlamışlardır. Kelime sanatı üzerinde kafa eskitmek, kalem tüketmek, ilkin çağını öğrenmekle başlıyor diyorum. Alfabenin ilk sayfası bu.

Türk dilinin geçiş çağı bitmedi henüz. Şu kırk yıllık süre içinde, dili eskimiyen ozan bulunamaz, gösterilemez. Bu dönemde kitap yayınlamış ozanların yapıtlarını okuyorum. Epeyce eskiyen yanları var. Ama ozanlıkları eskimemiş. Orhan Veli'ye bakıyorum, Cahit Sıtkı Tarancı'ya bakıyorum. Bugünkü dil ölçülerine göre eskiyen yanlar buluyorum. Her iki ozanın mısralarında, büyük orkestrasyon şiirinin unsurlarını pekaz bulmuşumdur. Ama ozanlıklarında eskimiyen bir sesleri vardır. Bohem sarılığı, bireycilikten gelen içe dönüklük, her ikisinde de olduğu halde, yaşatan şiir gücü var onlarda. Galiba dil eksikliği bir ozanın bütün bütün eskimesine yeterli değil. Yaşamından gelen, yüreğindeki cesaretten gelen, kelimeleri örüşünden gelen bir ozanlık oluyor ki, o eskimiyor.

Yüzyılların ötesinden, günümüzün ışığına getirdiğimiz Ömer Hayyam, Mevlâna Celâlettin-i Rumî, Şirazlı Hâfız dillerinden ötürü eskimiş görünüyorlar. Oysa söyleyişleri, şiirleri ile getirdikleri dünya eskimemiştir. Yeni bir insan kavramı, yeni bir evren getirmişler gibi okunup seviliyorlar. İnsanlara değişik bir açıdan bakmasını öğretiyorlar. Uygarlıkta taşları var, emekleri var çünkü. Bir dramın çarkları arasından geçmiş, özgür düşüncelere yaşamını koymuş ozanlar, galiba eskimiyecekler.

Toplumsal İçerikten Gelen Ulusal Edebiyat

8 Haziran Pazartesi

Biliyorsunuz, toplumların uygarlık çizgilerini çizenler, yani uygarlığın temsilcileri ressamlar, müzisyenler, romancılar, oyuncular, ozanlar, fikir yazarlarıdır. Toplumumuz böyle bir ortama girdiğine, böyle bir ortamın zorunlukları içinde soluk tükettiğine göre, sanatımız başka bir paralele yönelebilir mi? Ülkemizin yakın geçmişine bakarsak, acı gerçeklerden biri de şu: Aydmların, ekin adamlarının, halk yığınlarıyla kaynaşmaması, aynı katta beraber ömür eskitmemesidir. Biraz Anadolunun taşdan gerçekleriyle yüzyüze gelseler, aynı pota içersinde eriselerdi, geçmişinde şiir geleneği, folklor zenginliği olduğu halde, halkçı sanat örnekleri bugünkü kadar az olmazdı. Batı uygarlığına, Avrupalı sanata yönelip, ona yaklaştıktan, içine girip o görüşe yattıktan sonra da böyle bu. O görüşe yattıktan sonra diyorum ama, değil öyle. Çok kez, o görüşün biçimsel yönüne benzemeğe çalıştılar. Bir bileşim için gereken koşulları yaratmağa, bir bileşim kurmak için gereken çalışmaya daha yeni yeni girildi diyebiliriz. Yüzyıl değil ama, kırk yıldır Türkiyemizde aydınlar, kendilerini batılı sanıyorlar. Oysa halkla beraberliklerini araştırınız, onları çoğu vakit, halktan uzakta, bir midye gibi yaşar görürsünüz.

Sanatımız şimdilerde, iki akımın yaşantısını sürdürüyor: Bir giderek güç kazanan Toplumcu, yapısı ulusal sanatçılar, bir de Eskiyen Yeniler. Dergi sayfalarında yer yer parlayıp söner gibi olan, sonradan tekrar alevlenen bir tartışma, ozanından eleştirmenine değin, hemen bütün sanatçıları düşündürüyor. Ama, ne kadar düşündürse yeridir. Biz, batıya yönelip, yüzlerimizi o yana çevirdiğimiz vakit, batıdaki sanat ürünlerinin görünüşlerine, biçimle-

rine kapılıp, epeyce yürüdük. Kafalarımızın Avrupaya yatması için, bir başlangıç olarak, böyle bir «Geçiş Çağı» yaşamak zorunluğu içinde idik. Kabûl. Birgün oldu. Baktık, çeyrek yüzyıl geçmiş gitmiş. Yetişen kuşağın yarısı, yirmi yıldır içinde bulunduğu sanat atmosferinin sınırını aşmak istemiyor. Salt bu aşma gücünü yitirmekle de kalmamış. İlk günlerdeki devrimci tazeliği uçup gittiğinden, toplum içinde bir bileşime varamıyor. Ya çocukluk günlerinin anılarını, ya da âvarelik üstüne övgüler, hikâyeleri, şiirleri dolduruyor. Kınamak için böyle konuşuyorum sanılmasın. Son otuz yıllık edebiyatımızı, edebiyat ürünlerini, sanatçılarımızın davranışlarını şöyle bir eleştirsek, «Eskiyen Yeniler»i daha iyi tanıyacağız. Bu konuyu konuşulur hâle getirmek, sanat yapıtlarını diyalektik bir açıdan bakarak tartışmak zamanı gelmiştir. Biz doğulu bir ekinden geldiğimiz için, daha doğrusu Avrupaya faşist bir mayadan, bir toplumdan geldiğimiz için, batılılar gibi tartışamıyoruz. Sert direnmelerle, sorunları çözeriz sanıyoruz. Karalamayı bırakalım. Gerçek değerlerimize daha iyi koşullar, daha iyi bir ortam yaratmasını bilmeliyiz. Ve de şunu artık iyice anlamalıyız. Bir Ulusal Edebiyat çağına giriyoruz. Ülkemizin yaptığı ikinci bağımsızlık Savaşının paralelinde isek, bu paralelde yürümeğe başlamışsak, ulusal edebiyat bileşimine gireceğiz. Bugünkü toplumsal koşullar, sanatçıları o çizgiye doğru itiyor. Nasıl şimdi ulusal ve siyasal alanda başlayan ulusal bağımsızlık savaşını, toplumculuk akımını 1940 lardan bu tarafa sanatçılar hazırlamışlar, o düzeyi ilk kez ozanlar, ressamlar kurmuşlarsa, onlar ve onlara yeni katılanlar sanatımızı tekrar, diri toplumculuk çizgisine getirmek için çalışmalarını sıklaştırmalıdırlar. 1940 larda şiirimize, hikâyemize, resmimize sosyal niteliğini veren akım, gördüğü ağır baskılar sonucu susturulmuş ya da az konuşturulur olmuştu. O kahırlı yıllardan sonra dünyamız yeni ve güzel evrimler geçir-

di. Yeni değerler kazandı. Ülkemiz de bu toplumcu akımın içindedir. Gerçek kıymeti olan fikirler üzerine, hergün yeni bir yapıt veriliyor. Sanatımız belki biraz gecikerek, ilk anda usul usul, bugünlerde hızla bu alana doğru giriyor. Toplumsal öz ile yoğrulan ulusal edebiyat, bilincine giderek bütün sanatçılar, özellikle ozanlar varacaklardır. Özellikle ozanlar diyorum. Bunun nedeni şurdan geliyor. Edebiyat türlerimiz içinde en eski gelenek ve en zengin örnekler şiirimizde vardır. Cumhuriyet döneminde Nâzım Hikmet ve daha sonra yetişen toplumcu ozanlar, ulusal şiirimizin ilk ölmez yapıtlarını ve denemelerini verdiler. İlk yapılacak iş, şiirden anlamıyan kişilerin kanılarına önem vermemek, (varsa) etkilerinden sıyrılmaktır. O zaman, toplumsal şiirin gerçek yeri ve değerleri, nasıl bir sanat kurdukları, daha iyi anlaşılacaktır.

Bana öyle geliyor ki, şimdilerde edebiyatımız için en önemli sorun Ulusal Edebiyat sorunudur. Şiirimizin köklerinde ilk bakışta kendine özgü estetiği olan renkli, armoni yapısı çekici toplumsal öz karşımıza çıkar. O unutulmaz aşıklar, onların ölmezleşmiş şiirle dolu efsaneleri, el sürülmemiş çok zengin yeraltı servetleri gibi öylece duruyor. Ülkemizin folkloru bilinmiyor, ondan çok az yararlanıyoruz. Önemsemiyoruz demek belki daha doğru. Folklor kaynağından yıllarca, şundan ötürü uzakta durduk. Gerekli şiir kültürü almamış bazı kişiler, folklor kırması adını verdiğimiz bir yol tutturdular. Dizeleri ölçülü, uyaklı, ama içtenlikten yoksundu. Halk ozanlarındaki lirizmden, toplumsal özden, estetik yapıdan da yoksundu. Batı özentisine kapılmış ozanlar, bu başarısız folklor denemelerini görünce, ondan uzun süre kaçtılar. Folklor kaynağından yararlanarak modern edebiyat çerçevesi içinde bir bileşime varılabileceği gerçeğini bir türlü benimsemediler. Böylece batı kopyası sürdü gitti. Şimdi böyle konuşunca, örnek ver diyeceksiniz. Örnekler usul usul

görünmeğe başladılar. Ozan Nâzım Hikmet'in Ferhat İle Şirin'ini şöyle bir okuyun, sonra sahnede seyredin. Ulusal Edebiyata nasıl varılacağını, ulusal yapıt nasıl verileceğini anlıyacaksınız. Hümanizma budur diyeceksiniz. Soyutu bütün bütün sevmez olacaksınız. Hümanist şiiri kurmak çabasını gösterenler, ülkemizin folklorundaki toplumsal öze girmelidirler, ülkemizin gerçeklerini, salt gözleme oturtarak değil, estetik bir açıdan bakarak işlemelidirler.

Maksim Gorki
Yüz Yaşında

28 Mart Perşembe

Şimdi anısı çok uzaklarda kaldı. Ama bugün gibi, o küçük kitabı anımsıyorum. Maksim Gorki adını, galiba ilk kez duyuyordum. Yıl 1932 ya da 1933 başları idi. Postadan iki küçük kitap çıkageldi. Birincisi Maksim Gorki'nin «Arkadaşım» hikâyesi, ikincisi Oscar Wilde'ın «Mutlu Prens». Çevirenin o zaman yazdığı isim ile Mesût Prens. İlkin «Arkadaşım» kitabını okumuştum. O güne kadar en çok izlediğim Mektepli gazetesi idi. Onun çizgisinden bir hayli farklı bu kalemin anlattıkları, dedim kendi kendime. Sonra sonra başka eserlerini okudukça, Gorki'nin hep başından geçenleri anlattığını, omuzlarında ağırlığını duyduğu bir yaşamın yazarı olduğunu anladım. Sanıyorum, hemen bütün yazdıkları, kendi otobiyografisinden parçalardır. Gorki'nin birinci başarısı, bütün çekilerini noksansız olarak yazması, yanında, yazdıklarına tatlı bir duygusallık katmasıdır. Böyle bir bileşimin içinde ölmez insancıl görüşünü, ne eksik ne fazla, tam dozu ile yerleştirebilmesidir derim, onun ikinci erdemi olarak.

Yanılmıyorsam 1936 yılında, bir gemi ile İstanbul'dan geçmişti. O zaman, gazetelerde, dergilerde çıkan pos bıyık-

lı, kemikli yüzünü, gözlerimin önüne getiriyorum. Dilimize en çok çevrilen yazarlardan biri, başlıcası gibi görünüyor bana. Ünlü kitapları içinde «Klim Samgin'in Hayatı» adlı büyük eseri çevrilmedi daha. 28 mart 1968 onun yüzüncü doğum yılı imiş. Geçen hafta, Fransızca dergilerden öğrendim bunu. Türkçemize kitaplarının hemen bütününe yakın bir kısmı çevrildiğine göre, dilimizde en çok okunan bir yazar olmak mutluluğuna ermiştir.

Hikâyeci Ahmet Naim'i Biliyor musunuz?

Bugünkü genç kuşak sanatseverleri arasında, Ahmet Naim adını duymuş olanlar var mıdır, bilmiyorum. Varsa da, hikâyelerini okuyarak, onun kişiliğinde usta bir kalemin varlığından haberdar olmuşlar mıdır? Bu noktada kuşkum var doğrusu. Ben ilk kez, Zonguldaklı bir dergide «Kuma» hikâyesini okumuş, öbür yazdıklarını merak etmiştim. Bazı yazarlar vardır, usta bir kumaş taşırlar. Fakat ün sağlıyamazlar. Hele yazarlık alanında tutarsız bir grafik çizerlerse, olmadık yerlerde hikâye yayınlarlarsa, imzaları bir türlü güven yaratamaz. Eserleri usta işi'de olsa, çok kez tutarlı bir üne kavuşamazlar. Ahmet Naim böyle bir hikâyeci idi aslında. Bir hikâyesini «Yurt ve Dünya» da okursanız, öbür hikâyesine Doğu dergisinde rastlarsınız. Hikâyeler iyi oldukça, yayınlandıkları yerler pek önemli değil diyeceksiniz. Her zaman öyle olmuyor. Dergiye, yayınevine göre değer yargıları değişiyor bazan.

1946 yılında Zonguldak'a gitmiştim. Orada tanıdım Ahmet Naim'i. Balkaya pastanesinde oturup konuşmuştuk. Yakınımızdaki başka bir masadan, polisler izliyorlardı sohbetimizi. Arada sırada onlara bakıp, «Aldırma, boşver» diyordu. İçki alışkanlığına tutulmuş tiplerin ayık zamanlarında kalender oluşlarını bilirsiniz. Ahmet

Naim, işte öyle rahat bir konuşma ile anlattı bir süre. Sıkıntılı bir yaşam sürdüğünden, sanatla, hikâye ile gerektiği kadar ilgi kuramadığından yakındı. Aradan yıllar geçti. Sanat çalışmalarının yoğun olduğu İstanbul ya da Ankara'daki edebiyat çevreleri ile ilişki kuramadı pek. Hikâye yayınlamakta vaktile kurduğu zayıf bağlar, büsbütün koptu. İmzasına bütün bütün rastlamaz olduk. Geçen yıl, Mehmet Seyda'dan ölümünü duyunca, Balkaya pastanesinde tanıştığımız Ahmet Naim'in silueti yaklaşıp uzaklaştı birden.

Sabahattin Ali ustalığına, tekniğine rahatça yaklaşan hikâyelerini şimdi tekrar okuyorum. Acı bir gerçek var karşımızda. Sağlığında okadar istediği halde hikâye kitabı yayınlıyamamıştı Ahmet Naim. Şimdi dostlarının çabası ile hikâye kitabı, Yeditepe yayınları arasında çıktı. Bugün hep onu okudum. Gözlemlerim şundan dolayı ilginç olacaktı. Yirmibeş yıl önceki görüşlerimde bir değişiklik yapacak mıydı acaba? Bu kuşku ile okudum «Kuduz Düğünü» nü. Bende bıraktığı ilk izlenimden hiç sıyrılmadı. Geçen zaman, değeri üzerinde ona birşey kaybettirmemiş, diyorum şimdi. Hikâyelerin hepsinde yalın bir dille, acı gerçeklerin kesitini veriyor. Gerçekci ama, kuru değil. Olayları saptamakla yetinmiyor. Onları işlemesini biliyor. Usta bir anlatım tekniğine varmış. Edebiyatımızda değerler karışıklığı yaratıldığı şu sırada, Ahmet Naim'in bir yeri olacak mı bilemiyorum. Ama «Kuduz Düğünü» nü, «Ateş Nefes» i, «Bismillâh» ı yazan kalemin, hikâyeciliğimizde hiç kuşkusuz bir yeri olmalıdır diyorum kendime.

Hasan Tanrıkut'un Çilesi

30 Mart Cumartesi

Bu akşamüstü, İstiklâl Caddesinde Hasan Tanrı-

kut'u gördüm. Üst-baş perişan. Saç sakal uzamış. Sırtı kamburlaşmış yürüyordu. Karımla beraber, tiyatroya gidiyorduk. Konuşalım istedik. Bizi nasıl karşılayacaktı? İçim burkuldu. Tarifsiz bir üzüntünün yanından geçtim. İyi bir Felsefe ve Sosyoloji öğretimi görmüştü. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ilerici kişi olmanın bir cesaret işi sayıldığı sıralarda, Edebiyat dergileri çıkarıyorduk. Beyazıttaki Küllük kahvesi, ressamların, ozanların, hikâyecilerin toplantı yeri idi. Orada kaç derginin plânını yapmıştık. Şiirler, yazılar üzerinde uzun tartışmalara girişmiştik. Felsefî yazılarım Hasan Tanrıkut, edebiyat eleştirme ve denemlerini Doğan Ruşenay imzası ile yayınlıyordu. Yeni sanat kuşağı içinde, kendisine özel bir yer yapmaya başlamıştı. 1941 den, 1942 den sonra sürgünler, hapisler başladı. O sıralarda yeni bir dergi hazırlıyorduk. Yürüyüş'ün ilk çalışmalarına Lütfü Erişci, Hüsamettin Bozok ile beraber başlamıştık. Derginin ilk sayısı çıkmadan Lütfü'yü Anadolu'da bilmediğimiz bir yere sürgün ettiler. Bozok da Yedek Subay okuluna gidince, Rıfat Ilgaz, A. Kadir ve ben Yürüyüş'ü devam ettirdik. Hasan Tanrıkut, İnsan dergisini yönetiyordu. O sırada «Siyantizm Diyalektik» başlığı altında bir yazı yazarak, Yürüyüş ile İnsan dergisinin aynı felsefî okula bağlı olabileceği savında bulundu. Bu, aramızda birkaç sayı süren tartışma konusu oldu. Karşılaştıkça kendisine takılıyorduk. Bir iki yıl sonra, ben Ankara'ya gittim. İki ya da üç yıl kadar yayın yapamadım. 1947 ile 1950 arası CHP'nin baskıyı olanca ağırlığı ile yürüttüğü bir dönemdi. O dönemin sanat yayınlarını inceleseniz, biçimci ve anlamsız sanatın iyice yozlaşmış ilk örneklerini kolayca bulursunuz. 1950 de az da olsa özgürlüğe çıkıldı. O küçük «Kaynak» dergisinde yayına başladım. Bir süre sonra, en iyi kalemlerden bazıları, Kaynak'ta devamlı yazı-şiir yayınladılar. Hasan Tanrıkut, Doğan Ruşenay imzası ile yazılar gönderiyordu.

Sonra Ankara'da karşılaştık. Posta Caddesindeki bir meyhanede Mehmet Kemal'le otururken Hasan çıkageldi. Çok mutlu görünüyordu. Hem evlenmek üzere idi, hem Kıbrıs'a öğretmen olarak gidiyordu. Sanırım orada yıllarca kaldı. Ne oldu ise, döndükten sonra oldu dediler. Şimdi işte böyle... Bizim kuşağın harcanmış sayısız kişilerinden biri. İnsanlar ne emekle yetiştiriliyorlar. Birer yıldız gibi parlıyacak diyorsunuz. Yurtlarının sanat ya da bilim alanlarında yararlı çalışmalara giriyorlar. Ama, sonra öyle bir yönetim geliyor ki, parlak kişilikleri olan insanları fırlatıp atıyor. Onlar, yurt için birer yitik oluyorlar.

Kitap Okumak

31 Mart Pazar

Şimdi odamda raflarda sıralanmış kitaplarıma bakarak, nerde eski okuma gücüm diye soruyorum kendime. Yatağımın yanındaki komodinin üzeri kitap yığılı. Çoğunu okuyamamışım daha. Belki sekiz on kitaba başlamışım. Her gece az az yürüyerek sayfaları tüketmeğe çalışıyorum. Ama, ilk gençlik çağlarımda iki-üç kitaba başladım mı, o gün ya da o gece bitirirdim. O günlerin okuma gücünü arıyorum. Hele Lise öğrencisi iken Fatih Millet, Köprülü ve Eminönü Halkevi kitaplıklarında edebiyat ile ilgili kitap bırakmamıştım. Eve, arkadaşlarımdan okunmak üzere aldığım kitapların yanında, kendi küçük paralarımla Sahaflar çarşısından edindiğim eski kitapları odamda nasıl okurdum? Üzerlerinde otuzbeş, yirmibeş yıl önceki tarihleri taşıyan bu kitaplar, öbür yeni kitapların yanında kurumuş ağaç gibi, biraz yaşamsız duruyorlar. Ya da bana öyle geliyor. Onları bugün açıp okumağa kalksam, beni sıcak bir hava ile sardıkları günlere dönemem herhalde. Oysa o günkü dünyamı kurmuşlardı onlar. Şimdi sa-

rarmış yapraklarını çevirmekten korkar olmuştum. Hiç kuşkusuz onların içinde de, değerini yitirmiş eser vardır. Sanırım çoğunluğu, bana yetersiz gelir bugün. Çünkü, bizim kuşak, Türkiyenin modern kültüre girmeğe başladığı yıllarda yetişiyordu. Yerli ve çeviri eserler pek azdı daha. Bir sıra eğitim ve kültür devriminin ışıkları yeni yeni aydınlatıyordu alnımızı. Yeni çıkan bir kitap günlerce, haftalarca elimizden düşmezdi o sıralar. Oysa şimdilerde parlak kapaklı kitapları okuyup eskitmeden yenileri dolduruyor vitrinleri. Bugün pazar. Şöyle ilk ağızda, başucumda duran kitaplardan üçünü yarılasam diyorum. Öbür yanda dergiler duruyor. İlk yapraklarını okuyup çevirmişim. Birkaç gün sonra, yeni sayıları gelecek. Daha da çoğalacaklar. Onlarsız bir günümün geçtiğini bilmem. Şiir düşünmeden, şiir üzerine söz açmadan, şiir okumadan bir günüm geçse, o günü yaşadım diyemem. Kitaplar, dergiler olmasa, ışıklarım sönmüş, karanlıkta kalmış sayarım kendimi.

Hikâye
Dünyasında

3 Nisan Çarşamba

Bana mı öyle geliyor, bilmiyorum. Hikâye alanında büyük bir kalem yetişmedi şu son on-onbeş yılda. Küçük hikâye yazan genç kalemler arasında, çarpıcı bir kişilik kuranı pek bulamıyorsunuz. Oysa hiç duraklamadan sekiz-on belki daha fazla isim sayabilirsiniz genç hikâyecilerden. Belli bir kata varmışlardır. Önceki hikâyecilerden ayrılan yanları ile değişik bir çizgi tutturan yazarlar yetişmedi, eser vermedi demeye getirmiyorum sözü. Alışılmış bir deyim olacak belki. Ama Sait Faik gibi yaşamı ile hikâyesini içiçe kurmuş, hayatın insansal yanlarını yakalayarak, eksiksiz kitaplarına koymuş başka bir üslûpçu

anımsıyor musunuz? O dönemin büyük hikâyecisi Sabahattin Ali'nin hayata bakışına, anlatmaktaki kudretine erişebildi mi bugün? Doğrusu bu sorulara olumlu cevap verebilmek olası görünmüyor bana. Roman alanında gerçekten başarılı eserler verilmiştir. Ama Sabahattin Ali, Sait Faik öykücülüğü, hangi açıdan bakarsanız bakın, varılmamış bir odak noktası gibi görünüyor. Bu iki yazarın ne çok hikâyesi üne kavuşmuştur. Gayet iyi anımsarım, Sabahattin Ali'nin bir hikâyesi yayınlandı mı, edebiyat evreninde «hâdise» olurdu. «Kağnı», «Ayran», «Mentaplı Bir Gece», «Ses», bugün yayınlanmış gibi canlı kalmış anıları bende. Sait Faik'inkiler de öyle. «Bir Karpuz Sergisi», «Park», «Stelyanos Hrisapulos Gemisi», «Bir Kıyının Dört Hikâyesi» kitap sayfalarına gömülüp kalmamışlar. Bir edebiyat kuşağının belleğinde yaşıyorlar. Unutulmak diye bir kader var ya, işte onu yenip ölmezliğe erişmişler.

Komediyen
Hâzım'ın Anısı

4 Nisan Perşembe

Çeyrek yüzyıl olmuş öleli. Yıldönümlerinde radyoda onu anmak için «Lüks Hayat» operetinden bir parçayı her dinleyişimde, tarifsiz bir iç burkulması ile sarsılır, duygulanırım. Dostum ya da ahbabım mıydı? Hayır. Sahnede çok seyrettim. Bir kez konuştum kendisiyle. Kişiliğinde bulunan komediyenlik, sahnelerimizde az rastlamr bir tiyatro adamım gösteriyordu bize. En son «Mum Söndü» de seyretmiştik. Hasta hasta oynadığını söylüyorlardı. Ansızın, 1 Nisan yapar gibi gitti.

1944 yılının Şubat ya da Mart ayında idi. Çeşitli yıldırma hareketleri içinden geçerek, ateş üzerinde yürür gi-

bi «Yürüyüz» dergisini yayınlıyorduk. Derginin dağıtım işi ile kendimiz uğraşıyorduk. Hâzım'ın o sıralarda işlettiği bir birahane vardı. Lâle sineması karşısında bir yerdeydi. Birahanenin ön tarafında gazete ve tütün satıyordu. Oraya da dergi bırakıyorduk. Bir gün yasa dışı emirle Yürüyüş'ü kapattılar ve son sayısını bayilerden topladılar. (O zaman yürürlükte bulunan yasalara göre gazete ve dergiler, Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılıp, toplatılabiliyordu. Böyle bir karar alınmadan, İçişleri Bakanlığının bir emri ile Yürüyüş'ü kapatıp toplattılar) Satılmış olan sayıların hesabını almak için, İstiklâl Caddesindeki bayileri dolaşıyordum. Bu arada Hâzım'a da uğradım. Hoş bir raslantı oldu. Kendisi de orada idi. Durumu üç kelimeyle anlatınca, gülümsedi. «— Ne var bu dergide» dedi. Ve ekledi: «Neden ötürü topladılar?» «— Neden olduğunu ben de bilmiyorum. Bize nedenini açıklamadan, «kapatıldı» dediler.» Hâzım gülmeye devam ederek: «Hadi hadi, kimbilir neler yazdınız? Durup dururken olmaz böyle şeyler.» Zavallı Hâzımcık. O sıralarda yurdumuzda yasaların eksiksiz uygulandığını mı sanıyordu acaba? Hiç sanmam. Nasıl bir terör içinden geçtiğimizi biliyordu herhalde. Şaka etmek için konuşuyordu öyle.

Paris Metrolarında
Armonik Çalan Adam

6 Nisan Cumartesi

Bir pazar günü inmiştik Paris'e. Sabahın erken saati idi. Gare de L'Est'de çayımızı yudumlarken, Paris'e ilk gelişim olduğu halde, çok eski bir tanıdıkla karşı karşıya oturup sohbet ediyorum sandım kendimi. Garda içtiğimiz nefis bir çaydı. Daha önce böyle ayarlanmış bir çay içmemiştik. Fincandan gözlerimize giren buğu, insanı başka bir

evrene sürükleyip götürüyor sanırdınız. Öylesine mutluluğun çizgilerini getiriyordu dudaklarımıza. Oniki saatlik tren yolculuğunun paslı uykusunu üzerimizden atmıştık. Tüy yumuşaklığında bir rüzgârı var Paris'in. İstanbul'un her semtinde nasıl değişik bir hava eserse, Paris de öyle, her bulvarı, her meydanı kendine özgü bir atmosfer getiriyor gözlerinizin önüne. **Boulevard de Strasbourg** üzerinde **Hotel de Champagne et de Mulhouse'a** yarım saat sonra yerleşmiştik. Otelde dinlenmeden çıktık dışarı. Paris'in her dakikasını yaşamak istiyorduk. Banliyöde oturan bir dostumu bulacaktık. Günlerden pazardı demiştik. Öğleden önce evde olmalıydı. Habersiz de olsa bulabilirdik. Otelimizin önünde metro istasyonu vardı. Oradaki ışıklı haritaya göre, gideceğimiz doğrultuyu inceledik. Hangi istasyonlardan geçecektik? Nerede inecektik? Bunları öğrenmiştik artık.

Paris'lilere bakıyordum. Kadın-erkek herkes birbirine saygılı idi. İtişme kakışma görmek olası değil. Herhangi bir durum içersinde direnme gerektiği zaman, bu halk ayaklanabilir, savunmasını yapar. Karşı koyma, dayatma hareketi düzenlemede eşi az rastlanır insanlar çıkmıştır içlerinden. Normal zamanda saygılı bir yaşayış düzenini sürdürüp götürmeyi çok iyi biliyorlar.

İneceğimiz istasyona geldik. Saint Germaine'de ineceğiz. Caddeye çıkmak için metro tünelini yürüyoruz. Armonik ile çalınan Paris'li bir melodiye adım adım yaklaşıyoruz. Caddeden gün ışığı içeriye uzanıyor. Orada giriş kapısına yakın bir yerde, iki gözü kör, genç bir adam elindeki armonik ile uzaktan bizi çağıran melodiyi, yüzünde tarifsiz bir kederle çalıyor. Orada bir süre dursam, çalmaktan yorulduğu zaman kendisi ile konuşsam, dost olsam diyorum. Belki hayat hikâyesini öğrenirim, çilesine biraz olsun girebilirim. İnsan bazı hareketleri yapmak ister, yapmak da elindedir, gene de yapmaz, yapamaz. Yü-

rür geçer gider o sıra. Ben de öyle duramadım. Bir süre, ondan aldığım duygusal izlenim ile konuşmadan yürüdüm. Daha sonraki günler, metrolarda hep o armonik çalan genç adamı aradı durdu gözlerim.

Bu sabah radyoda o Paris melodisini çaldılar gene. Bense tekrar Paris metrolarında rastladığım, o kederli yüzü gördüm bir süre. Ama onu anlatamadım sizlere.

Ömer Seyfeddin'in Hayatını Öğrenmek

7 Nisan Pazar

Türkçede Avrupai anlamda Biyografik kitap ararsanız, bilmem kaç tane bulabilirsiniz? Mithat Cemal'in 1940 da yayınlanan Mehmet Akif'ini anımsıyorum şimdi. O, 450 sayfalık eserde üç bölümle (Hayatı-Seciyesi-Sanatı) ile Akif, bir tür efsane çerçevesine yerleştirilir. Gerçi Akif'e, dost gözü ile bakılırsa, biraz değil, epeyce öyledir. Ama salt o yanları ile var olmamıştır. Onu var eden olumsuz yönleri, Mehmet Akif'i Mithat Cemal gibi fazla dost olmıyan kişiler tarafından, muhtelif tarihlerde yazılmıştır. Bizde alışılagelmiş kanı şu: Ünlü bir ozan ya da yazar üzerine, arkadaşlık sınırı içine fazla girmiş yakın bir dostu kitap yazar, ya da o ünlü kişi fazla sivri uçlu bir kalem getirmişse, tam karşıtı olan başka bir yazar onu küçük düşürücü bir tavırla eser verir. Mehmet Akif ve Tevfik Fikret üzerine böyle epeyce söz tüketilmiştir. Ama herşeye rağmen, Mithat Cemal'in Akif'i mit'leştiren kitabı, beraberinde getirdiği peşin kanılara karşılık, Türkçemizde az bulunur monoğrafik eserlerden olduğu için değerini yitirmiyor gözümde.

Bu alanda ikinci eser olarak Vâ-Nû'nun yapıtını düşünüyorum. Daha çok beraber geçen bir ömrün ortak anı-

larını getiren «Bu Dünyadan Nâzım geçti» eseri ile biyografi ya da monoğrafi türü içinde düşünebileceğimiz bir kitap bırakmıştır, bizlere. Hatta denebilir ki, yer yer Nâzım'a karşı duyduğu sevgiyi firenlemesini bilmiş, hayranlıktan gelen abartmaya kaymamıştır kalemi. Ona, Vâ-Nû'nun ilk ve son kitabı demek aşırı bir deyim olmaz. İlginç, unutulmaz kişileri anlattığı kadar Anadolu'nun o dönemdeki gerçek kesitini verdiği için, unutulmaz bir kitap diyorum ona.

Tahir Alangu'nun Ömer Seyfeddin'i belki de bizde ilk Avrupai biyografik kitap. Yazarın yönetimi bunu açık açık gösteriyor. Alangu, Ömer Seyfeddin'in çağdaşı değil. Ünlü hikâyeciyi, yıllar süren yorucu bir çalışma ile incelemiş ama tutku ile yazmamış. Duygusallıktan sıyrılarak kaleme almış onu.

Ömer Seyfeddin'e niçin fazla ilgi duyuyorum? Ortak yaşantılarımız, ortak gözlemlerimiz var. Ben Gönen'de doğmadım. Yedi yaşımda Gönen'e gittim. İlk okulu orada okudum. Altı yıl yaşadım orada. Onun Gönen'de yaşadığı yıllardan 42 - 43 yıl sonra çocukluğumun altın çağı geçti o kasabada. Büyük babamın evi, onun doğduğu ya da çocukluğunu geçirdiği eve bitişik imiş. Annem, Mahalle mektebinde Ömer Seyfeddin'in çocukluk arkadaşı. Yüzbaşının oğlu diye anlatırdı annem. Kırk şu kadar yıl sonra da olsa Gönen, Ömer Seyfeddin'in çizdiği krokilerdeki gibiydi benim belleğimde kalan ekranda. Mahalle mektebinin bulunduğu yer, Kırtık Hoca, Kırtık Hoca'nın oğlunu gözlerimin önüne getirebiliyorum. Ömer Seyfeddin'in bıraktığı ve benim çocuk gözlerime giren Gönen hep aynı idi aşağı yukarı. Daha çok yer sarsıntısından sonra değişti kasaba.

Tahir Alangu'nun kitabını okurken, bir de şu soruyu sordum kendime. Ömer Seyfeddin büyük bir yazar mı, büyük bir öykücü mü? Kuşku ile baktım bir süre kitaba.

Gerçi ben «Falaka» yazarına, çocukluğumdan beri ilgi duyarım. Ama çarpıcı, büyük bir kalem ölçüsüne varamamıştır gözümde. Bundan ötürü, kitabı daha da çekici bulmak istiyordum. Kanılarımı değiştirecek ya da güçlendirecek miydi? İlk 72 sayfayı okuyunca, Ömer Seyfeddin dedim, yaşadığı döneme göre rastlantılar içinde yazar ya da öykücü olmuş değil. Yazarlık bilincine bir raslantı olarak varmamıştı. Topluma bakmayı, onun üzerine bir dünya kurmasını biliyordu. Hiç kuşkusuz, gözlemlerden bir bileşime varmaya doğru gidiyordu. İlk değişik görüş olarak şuna vardım: Ömer Seyfeddin, Ulusal Edebiyat akımını ilk başlatanlardan biri olarak görünüyor. Oysa ben onu Türkçececilik akımının temsilcilerinden sayıyordum daha çok. Ulusal Edebiyat akımını biçimci bir görüşle yürütmüş. Ulusal içerikle güçlü bir bileşim kurmuş saymıyorum şimdi de. Ama salt Türkçecilik akımında çalışmakla yetinmiş de, orda kalmış dememeliyiz onun için... Bulunduğu koşullara göre, yazarlığını toplumcu bir akımın içinde değerlendirmeliyiz. Bunu açık seçik belirtmiştir Alangu. Böyle birer monoğrafi Tevfik Fikret, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali için de yazılsa, hem bu ozanların ve hikâyecinin yaşadıkları toplum içindeki hayat serüvenleri açıklık kazanır, hem getirdikleri sanat örnekleri genişliğine analiz edilmiş olur.

Yarına Kalmak Nedir?

10 Nisan Çarşamba

Bu konu açıldıkça, yarına kim kalır, hangi eser yarın da okunur sorununu çok bilinmezli bir denklem gibi alıyorlar ele. Oysa yirminci yüzyılda belli kıymet ölçüleri, bazı sanat kuralları, bize bakış açısı veren değer yargıları getirmektedir. Yani tutarlı bir görüş açısı kazanmışsa-

nız Sait Faik'in yarına kalacağını, onu ilk okuyuşta anlarsınız. Onun hikâyelerinden çıkarak, dünyaya bakmayı yeniden öğreniyorsunuz çünkü. B. Brecht'in bir oyununu seyrederken, toplum karşısında insansal yorum yapmaya itildiğinizi, Sezuvanın iyi insanı ile birlikte caddede yürüdüğünüzü anlıyorsunuz. İnsana ilk dakikalarda sıkmtı veren toplumsal bir sorunun bunaltıcı havasından sizi gene B. Brecht çıkaracak aydınlığa. Bir sanat eserini, yazıldığı tarihte içinde bulunduğu toplumsal koşullardan koparmadan incelerseniz, Tevfik Fikret'in, bugün için anlaşılmaz bir dille yazılmış şiirleri bile, bir yerde eylemin itici gücünü getirdikleri için kalacaktır, yaşayacaktır demekte sakınca görmezsiniz.

Edebiyatın dışına düşen yazarları, ozanları, şiirin, romanın gerçek sahipleri ile karıştırmaktan doğuyor bütün anlaşmazlık. Edebiyatın dışında oldukları halde, kendilerini içindeymiş gibi gösterenleri ayırmasını biliyorsanız, sorunu yarıdan fazla çözmüş sayılırsınız.

Benim Enfarktus
Geçiren Kalbim

2 Mayıs Perşembe

1964 yılında güneşli 16 Ekim sabahının acı anısını sık sık düşünürüm ama, çevremdekilere pek açmam bahsini. Her anımsayışta, kızgın mavi göklerimi siyah bulutlar kaplar. Dalları kırıp geçiren bir rüzgâr, yağmurla birlikte penceremi dövmeğe başlar, sanki. Ansızın göğsüme oturmuştur kriz. Ağır bir taşın altında kalmış gibi, kımıldamadan günlerce, tavanı, duvarları seyretmek. Penceremin önündeki ağacın yaprakları arasından mavi göğe dalmak dakikalarca. İnanılmaz belki. O sıralarda hiç düşünmedim ölümü. Yanımdan geçti belki. Ufak bir hastalık, kısa zamanda geçer gider dedim kendi kendime.

Oysa uçurumlara bakmışım. Karanlık bir suya kapılmış, gitmişim bir süre. Şimdi anlıyorum, ateşlerin içinden geçip, bugünlere geldiğimi. Bu yürekle daha ne kadar gideriz bilmiyorum. Ama daha epeyce yaşarım demeye alıştırıyorum kendimi. Ölüm bana kolay kolay yaklaşmaz. Bir kez doğan güne, mavi denize, ağaçlara alışmışım. Hepsinden önemlisi, insanlara, şiire, edebiyata nasıl da alışmış kalbim. Anılarımı getirecek günlüğüm hazır gibi. «Edebiyat Kavgamız» adı altında topladığım Deneme-Eleştiri yazılarım bir dosyada, basımevinin yolunu tutacağı günü bekliyor. Üzerinde çalıştığım hikâye kitabı ile bir şiir kitabı, önümüzdeki aylarda epeyce vaktimi alacak.

Hazin bir konuşmayı dinlemiş ya da hüzünlü bir oyun seyredip yağmurlu sokağa çıkmış gibiyim şimdi. Nasıl söylemiş Paul Eluard?

Ma douleur comme un peu de soleil dans l'eau froide
(Soğuk suya vurmuş azıcık güneşe benzeyen acım)

Başka şiirinden bir dize dudaklarıma takılıp kalıyor:

Tutoyons-le sa poitrine est trouée
(Sen diyelim ona, bağrı delik deşik)

Bilin ki, şiir, edebiyat yaşatıyor insanı. Yüreğiniz tıkanık da olsa, başınızı dik tutabiliyorsunuz. Ölmez şiirlerle öğreniyorsunuz dünyaya bakmasını. Bazı salaklar, şiir işlevini yitirdi demişler. Oysa dünya kurulduğundan beri şiir söylüyor insanoğlu.

Abidin Dino
Deyince..

5 Mayıs Pazar

Ben tanıdığım zaman pek ünlü bir ressam değildi daha. Bir Saz Şairi tablosunu görmüştüm ilk. Sonra testi resimlerini gördüm bir sergide. Bu toblolarla adı daha çok

duyulmaya başladı. Yeni Adam dergisinde Baltacıoğlu, söz konusu yapmıştı ilkin. Yerli bir kaynaktan çıkmış, değişik görüş açısı getiriyordu ön çalışmaları, dergilerdeki yazıları. Yeni kurulan ressamlar topluluğu, D grubunun seçkin bir siması idi.

Bense, ilk gençlik çağımda, edebiyat tutkusu içine girmiştim. Daha ortaokul sınıflarında, sarsıcı edebiyat, şiir havasından geçmiştim. Dur durak demiyor, okuyordum. Resim sergilerini kaçırmadan izliyordum. Önceki edebiyatı eskimiş bulan Ses dergisi 1938 den beri,, kısa aralıklarla biçim değiştirerek yayınlıyordu. Yeni edebiyat, Yeni resim alanında, öncekilerden bütün bütün değişik, yeni sanatın örnekleri geliyordu o dergiyle. 1936 yılında Nâzım Hikmet'in üç şiir kitabı yayınlanmıştı: Taranta Babuya Mektuplar, Portreler, Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı. O dönemde pek sakin olan edebiyat evreni, bu kitaplarla biraz canlılık kazandı. Çok sürmeden Nâzım tutuklandı. 1950 yılının ortasına kadar, değişik imzalarla dergilerde görülen beş - on şiiri hariç, 1937 ile 1965 yılları arasında hiçbir eseri gün ışığına çıkmadı. İşte bu 1937 ile 1950 döneminde bir sanat organizatörü olarak görülen başlıca kişi Abidin Dino'dur.

Onu ilk kez, Ses dergisi yönetim yerinde gördüğümü anımsıyorum. Yıl 1939 ya da 1940 olabilir. Denizcilik Bankasının karşısında eski bir binanın ikinci katında, Ses dergisi sahibi Yusuf Ahıskalı'nın ağabeysinin bürosunda bir köşecik bulmuştu dergi kendisine. Ses'in eksik sayısını almak için gitmiştim. Daha önce dergilerde çıkmış fotoğraflarından Abidin Dino'yu tanıdım orada. Bana derginin okunup okunmadığını sordu. Ayaküstü üç satır konuştuk.

1940 dan önce, birkaç dergiye serpiştirilmiş yayınım, 1940 tan sonra daha bir genişlik kazanmağa başladı. 1941 de haftalık İnkılâpçı Gençlik gazetesinin yönetimini ba-

na verdiler. İlk geniş yayınımı orada yaptım. Bu gazetenin yanı-sıra öbür edebiyat dergilerinde şiir - yazı çalışmalarım yoğunlaşmıştı. Yeni sanat kuşağı içinde adımı duyurmağa başlamıştım. Bu sıralarda yeni ressamlar Abidin Dino'nun öncülüğünde, o döneme göre ünlü «Liman» sergisini, İstiklâl Caddesinde bir salonda balık ağları ile dekore edilmiş biçimde açtılar. Abidin, sergiden önce resmin yen bir atılım yaptığını açıklamalarla ilân etmişti. O toplantıda gazetecilerden başka İstanbul'da bulunan hemen bütün genç ozanlar, hikâyeciler, ressamlar bulunmuştu. Özellikle resim sanatımız, «Liman» hareketinden sonra açık havaya çıkmış, yeni bir toplum anlayışı kazanmıştır. O zamana kadar ressamlarımız 'toz pembe' bir yaşamın tül perdesi arkasından bakıyorlardı dünyaya. Daha doğrusu dünyaya bakmasını öğrenmemişlerdi. Bundan dolayı Liman sergisi ve o serginin sanatçıları, yeni resim sanatımızın öncüleri olarak anılacaklardır.

İkinci Dünya Savaşı bir fırtına gibi devam ederken, Türikye, Demokrasiler safında gözüküyor, öbür yandan da Nazi ve faşist birliği Mihver'le flört ediyordu. İç politikada ise baskı rejimi keskin dişlileri arasına aydınları çekmeğe çalışıyordu. Söz gelişi halkı sömüren karaborsacılarla savaşılacağı yerde, sanatçı ve fikir adamlarını yıldırma, susturma biçiminde bir yol tutturulmuştu. İstanbul'da sanat yayınları ile uğraşan bazı sanatçılar, Sıkı Yönetim kararı ile Anadolu'ya sürüldüler. Aç ve işsiz olarak çekmedikleri çile kalmadı. Sürülenler arasında Dino kardeşler de vardı. Abidin Dino'nun, Adana'da sürgün iken yazdığı bir piyesi vardır. Yayınlandıktan az sonra toplatılan «Kel» adlı oyunu okuduğum vakit hayran olmuştum. Kitaplığımda olmadığından tekrar incelemek olanağını bulamıyorum. Bende o zamanda kalma izlenim çok olumlu idi. Tiyatromuza katkı da bulunan genç öncüler inceleseler, ilginç bir oyuna çalışmış olurlar kanısındayım.

Sürgünden sonra Abidin Dino'yu askere aldılar. İzinli geldiği zaman Ankara'da Sefer Aytekin'in evinde rastlaştık. Saçları kesilmiş, bohem havasından sıyrılmıştı biraz. O yıllarda, bugünkü köylü yazarlar gözükmemişti daha. Sefer Aytekin, köyden gelen, yaman bir hikâyeci idi. Sanırım, Abidin onu ilk kez görüyordu. Edebiyatımızın ilk kaynağı köylerimizin toplumsal yapısını yeni bir bileşime götüren hikâyelerin yazarı olarak Sefer Aytekin, ilginç bir insandı o zaman. Yenilmesi güç, birçok setleri aşmış, köy öğretmenliğinden Ankara'ya gelerek, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin en zor bölümlerinden birini bitirmişti. Abidin'in resimlerinde gözüken, zorlukları yenen insanlardan biri gibiydi benim gözümde Sefer, Abidin, onun nasıl bir kişiliği olduğunu merak etmişti âdeta. Şimdi eski günlerin yapraklarını karıştırdıkça, o buluşmanın tarihini bile çıkarabiliyorum belleğimden. 1946 yılının ekim ayı idi. Sefer ve ben yeni Yedek Subay çıkmıştık. Ayağımda düzeltilmemiş bol çizmelerle dikkati çekmiş olacağım ki, Dino hep çizmelerime bakıyordu.

O gün bir süre sanat üzerine konuştuk. O sıralarda Sefer Aytekin, baskı döneminin itişiyle, yavaş yavaş suskunluğa doğru kaymıştı. 1945 te Ant dergisini yönettiği halde, orada bir tek yazı, bir tek hikâye yayınlamamıştı. Onu bu suskunluktan kurtarmak için, yeni yazdıklarını soruyorduk Abidin'le. Hikâye alanında başlattığı kişiliği, daha ileri bir plânda geliştirebilecek miydi? Abidin'in, yeni hikâyelerini soruşu hep bundandı.

Abidin Dino, daha sonra başlıbaşına sergiler düzenledi, herhalde. Ben İstanbul ve Ankara'da değildim o sıralar. İzliyemedim sergileri. Türkiyedeki son sergisini görebildim yalnız. Ankara'da Büyük Sinema üstünde bir salonda açmıştı. Davetlilerin arasında çok sayıda yabancı sefaret ilgilileri vardı. Resimlerinin hemen hepsi bir iki gün içinde satıldı.

Ankara'nın serin bir gecesinde İlhan Berk'le Çankaya'ya doğru yürüyorduk. Abidin'in yeni resimlerini görmek istiyorduk. O yol üzerinde bir apartmanda oturuyordu Dino. Eşi Güzin Dino ile karşıladılar bizi. Çeşitli iklimleri yaşatan Anadolu, kilimleri ile odaya serilmişti sanki. Gelişi güzel konulmuş yağlı boya tabloları seyrettik sohbetimiz süresince.

Sonra birgün ansızın Abidinin Fransa'ya gittiğini söylediler. Bir sanat elçisi olarak başarı haberleri yurdumuza kadar geldi. 1964 te Paris'e gittiğimizde aradık. Paris'te değildi o Temmuz sıcaklarında. Görüşemedik bir türlü. Şimdi İstanbul'da bir salonda resimlerinin sergileneceğini öğrenince Paris'teki sanat temsilcimizi ansıdım. Ve onu tanıdığım şu kadar yıl öncesinden belleğimde kalan izlenimleri şöyle bir kenara not ettim. Elbette izlenimlerim bu kadarcık değil.

Beş Yıl
Geçmiş..

3 Haziran Pazartesi

«— Yanarak — yanarak parmakları şerrâelerden — insan yüreğine dokundu bu elleri — yirmibeş senedir — yani bir rûbu asır — hapisane kaleminde mukayit kulunuzun». Nâzım öleli beş yıl olmuş dediler. Demek beş kez 365 gün geçmiş. Aslını ararsanız bana daha uzun zaman geçti gibi geliyor. Çünkü Türkiyeden 12-13 yıldır uzakta yaşıyordu. Türkiye ile dopdolu olduğu halde, Türkiyeye girmesi yasaklanmıştı. Bir çok ozanlar, yazarlar ülkelerinden uzakta kalmışlardır. Ama Nâzım'ın İstanbul'a, Anadolu'ya duyduğu yürek parçalayıcı özlem gibisini hiçbir kitapta okumadım henüz. Adının Türkiyeden dışarıya itilmesine rağmen, koparılamamıştı yurdundan. Şimdilerde

ise, şiirleri ile bütün Türkiyede yaşıyor. Yani üç yıl var ki, döndü vatanına tekrar. Bir ozan halkına ses olabilmişse, aydınların dilinde dize dize yaşamayı başarabilmişse, ölmezliği kazanmış o kişi dersiniz.

İki kez gördüm kendisini. Lise öğrencisi iken, Ankara Caddesini tırmanıyordum. Kitapçı vitrinlerini, satın alamadığım kitapları dakikalarca seyrederek yürüyordum. Ahmet Halit Kitabevinin önünde bir adam, hem poğçasını yiyor, hem kitapçı ile konuşuyordu. Yanımdan geçenlerin 'işte Nâzım Hikmet' dediklerini duydum. Bazı kişiler resimlerinden ayrı bir görünüş gösterirler. Nâzım Hikmet tıpkı resimlerindeki gibiydi. Fotoğraflarından ayrılan taraf kendisinin fışkıran bir yaşam göstermesiydi.

İkinci kez, Şehir Tiyatrosunun sahnesine çıktığı vakit gördüm. «Unutulan Adam»ın ilk temsil gecesiydi. Paradiden kuş bakışı seyrediyordum. Oyun bittikten sonra halk Nâzım'ı istedi. Alkış, alkış. Halk Ertuğrul Muhsin'in baş rolünü oynadığı eserin yazarını görmek istiyordu. Nâzım'ın ilk anda yüzü kâğıt gibi beyazdı, sonra kızardı. Selâmladı halkı, çekildi.

Sözü şuraya getirmek daha doğru. Biz nasıl bir ülkede yaşıyoruz? Az gelişmiş bir ülkede değil mi? Bu koşullar içinde, ozanımız, yazarımız neleri kendine uğraş edinmelidir? Olanak bulalım, bulmıyalım. Yaşama koşulları zor bir toplum içinden geliyoruz. Yurdumuzda, herşey süt liman imişcesine şiir yazarsak, kendi öz kaynaklarımızdan bir bileşim çıkarmazsak, çelişkiye düşmüş olmaz mıyız? Düşünelim biraz. Nâzım, ülkemizin dramından şiirler kurmuş bir ozan. Hem de dilimizi en iyi kullanan bir ozan. O halde, dünya görüşü ile Türkiye koşullarına ters durmuyor. Tam tamına yurtseverce söylüyor söyliyeceklerini. Bundan ötürü Türkiyenin bileşimine, insansal değerlerine ters duran ozanlar, yurtlarının insanlarını karşılarına aldıklarını anlamalı değiller mi?

Şimdi binlerce dizesi ile tekrar tekrar okunuyor. Bütün ülkelerde adı ile şiirleri ile biliniyor. Ne söylenirse söylensin. Ölmezlik katına erişmiş.

İlk Yazım

7 Haziran Cuma

Çocuk gözlerimde büyüyen ilk yazım. Şimdi biraz duraklayıp, 1934 yılının yağmurlu bir akşamüstünden geçiyorum. Fırının kapısında rastladığım yoksul bir çocuğun yüzünde, ellerinde biraz durmuş, eve dönmüştüm. Bu çocuğu anlatmak için, içgüdü ile oturdum küçük masamın başına. Önceki denemelerim gibi, okul ödevlerine benzememeliydi bu yazı. Gaz lâmbası ışığında yazmaya koyuldum. Duvardaki gölgemi görüyorum şimdi de. O gece hiç okul kitabı açamadım. Kenara ittim dersleri. Yeni bir evrende yaşamaya başlamıştım sanki.

O sıralarda **Mektepli Gazetesi**'ni izliyordum ve gazetenin okulda temsilcisi idim. Ertesi gün cumartesiydi, gazeteye gidecektim. Sirkeci'de Büyük Postane karşısında daracık merdivenlerle çıkılan bir binanın üst katında idi Mektepli Gazetesi'nin yönetim yeri. Orada Sami Karayel'e verdim yazımı. Başka okulların temsilcileri ile oturup konuştuk. Artık çocukluk çağım bitmişti. Öyle bir duygu yerleşmişti ki göğsüme, şiir ve öykü kitaplarına doğru birisi beni itiyordu sanki.

Bir hafta sonra 6.12.1934 tarihli ve 116 sayılı Mektepli Gazetesinde ilk yazım yayınlandı. Yıllardan sonra tekrar, kendi kendime okuyorum yazıyı. **Zavallı Çocuk** başlığını taşıyor: «Ona hergün mektebe giderken tesadüf ederdim. Çok sefil bir vaziyette idi. Soğuk günlerde bile yalınayak, üstü başı yırtık olarak gezinirdi. Bazan bizim mektebin etrafında dolaştığını da görürdüm. Her nedense bu çocuğa karşı içimde sönmez bir acı başladı.»

«Bu çocuğa acımamak mümkün değildi. Hele bazan biz mektepten çıkarken imrenerek bize bakardı.»

«Muhakkak bu çocukla konuşmak nasıl bu vaziyete düştüğünü öğrenmek istiyordum.»

«Birgün fırından eve ekmek alıyordum, onun da yüz paralık ekmek istediğini gördüm.»

«Fırının önünde onu beklemeğe başladım.»

«Tam ekmeği koltuğunun altına sokmuş çıkıyordu. Yavaşca yaklaşarak sordum:

«Niçin bu kadarcık ekmek aldın? Şaşırmış bir halde yüzüme bakarak cevap verdi:

«Bu kadarı bile bana çok geliyor.»

«Geceleri sen nerede yatıyorsun?»

«Gündüzleri köprüde biraz hamallık ediyorum.»

«Geceleri şuradaki yangınlıkta yatıyorum.»

«Başka birşey soramadım, mahzun mahzun eve döndüm.»

André Malraux'nun Yanılgısı

10 Haziran Pazartesi

Malraux'nun Fransa edebiyat evreninde yankılar uyandıran **Anti Mémoires: Anılara Karşı** eserinden bazı parçalar okudum. İkinci Dünya Savaşından önce, Fransa'nın en ilginç yazarlarından biri idi, Malraux. Romanları ile değişik toplumların ağrılı atmosferini getirirdi bize. Savaş bittiği yıl **Poésie 45** dergisinde bir yazı yayınlıyarak, **Avrupa Kültürü**nün öldüğünü, **Atlantik Kültürü** çağına girdiğimizi gerine gerine söylüyordu.

Atlantik Kültürü neydi, bize neler getirecek diye soruyordum o zaman kendime. İkinci Dünya Savaşından önceki kargaşalıkların, başkaldırmaların aman bilmez ya-

zarı André Malraux, büyük bir yanılgıya düştüğünü kısa bir süre sonra anladı. Avrupa Kültürü ölmemişti. Bir evrim geçiriyordu. Bileşimine yeni katkılar getirerek, bizi yeni bir çağın eşiğine ulaştırmıştı. Bugün Avrupa Kültürü, çok eski bir tarihten kaynak alarak, zamanımızda da yaşamını sürdürüyor. Ama Atlantik Kültürü'nün bir gerçek olmadığı artık iyice biliniyor.

Anılara Karşı'dan birkaç yazı okuyunca, Malraux'nun geçirdiği değişimi daha iyi anlıyor insan. Malraux yirmibeş yıl önce devrimci izlenimi bırakan, özellikle ülkemizde ilerici tanınan bir yazardı. Fakat bugün Avrupada fikirler o kadar ilerledi ki, Malraux tutucu bir çizgide kaldı bana kalırsa.

Değer Ölçüleri

11 Haziran Salı

Eski antolojileri karıştırıyorum. Kalıcı eser vermeden silinip gitmiş ozanların yalnız isimleri kalmış yapraklarda. 1944 de yayınlanan **48 Şair** antolojisinin kapağında okuduğumuz adlardan on-onbeş imzayı, bulamıyoruz hiçbir yerde bugün. Fahir Onger'in 1946 da çıkardığı **Bugünkü Şiirimiz** bile değerini yitiren isimlerden kurtulamamış. Kenan Harun, Mümtaz Zeki Taşkın, Sabahattin Teoman ozan olarak günümüze gelebilmişler midir? Daha yeni antolojiler de yanlış değerlendirmelerden sıyrılamıyor. Hüseyin Karakan'ın **Şiirimizin Cumhuriyeti**'nde ilk kez karşılaştığım isimler vardı: Halit Tanyeli gibi. Zaman geçtikçe eskiyecek olanları bırakın, Antoloji hazırlanırken **dostluk yakınlığı** ile derlemenin sınırı içine alınmış adlar, aradan zaman geçince daha da yitik olmazlar mı? Bu nedenle yirmibeş yıl önceki değer ölçüleri içinde olmadığımız iyice anlaşılmalı ki, yeni düzenlenecek antolojilerde yanılgının payı az olsun.

İnsancıl Damar Nerde?

12 Haziran Çarşamba

Uzun süre görmediğim bir arkadaşımdı. Avrupa'da kaldı yıllarca. İstanbul'a dönmüş dediler. Birkaç kez karşılaştık. Ayaküstü konuştuk. Hatır sormalarla geçti bunlar.

Sonbahar nasıl anlatılır? Hani yapraklar dökülmeye başlar. Yağmur çiseler saatlerce diye tanımlarlar. Biraz tatsız, biraz insanı ürperten hava çizerler. Bizim sohbete daldığımız gün böyle değildi. Parçalı bulutlar, yağmur gece yağmış dinmiş, ufak ufak ıslaklıkları var asfaltta. Arada bir sararan yapraklar dökülse bile, her yan yeşil. İnsanı hüzüne götürecek bir hava yok çevremizde. Alabildiğine çiçekler açmış, yapraklar kızıla dönmeye başlamış. Capcanlı bir yaşam yürüyor karşımızda.

Avrupadan dönen arkadaşım bir edebiyat adamı. Hele modern Türk edebiyatını, ülkemizin dışında iken de izlemiş. Çözümlemek için sık sık takıldığımız sorunları onunla bir sohbet biçiminde konuşalım istedim. Sanatçı olmadığı için, bir sanatçı çekememezliği söz konusu değildi. Yılların içinden gelen hazırlıklı çalışmaları vardı. Ama son görüşlerini bilmediğim için, bilinmez yanlarını öğrenmek bana da ilginç gelecekti. İlkin şöyle bir soru ile girdim konuşmaya:

«— Biliyorsun son yıllarda, Batı dillerine çevrilen ozanlarımız, romancılarımız var. Dünyadaki edebiyatın son gelişmelerine göre, nasıl bir açıklama yaparsın bu konuda?

«— Batı ülkeleri deyince sosyalist memleketleri ayrı tutuyorum ben. Çünkü sosyalistlerle, kapitalist ülkelerin değerler sistemi çok değişiktir. Batı dillerine çok yaygın bir çeviri yok daha Türkçeden. Edebiyat çevreleri, buna sanat çevreleri demek daha doğru. Nâzım Hikmet'i bili-

yorlar yalnız. Öyle sanıyorum ki, bu ün Nâzım'ın çarpıcı yaşamı ile birlikte yürüyen şiirinden geliyor. Örneğin İngiltere'de Modern Türk Edebiyatından yalnız Nâzım Hikmet'in şiirleri ve Yaşar Kemal'in iki romanı çevrildi. Fransada biraz daha fazla belki. Birkaç şiiri çevrilmiş ozanlarımız var. Ama daha dar bir sınır içinde kalıyor bunlar. Ben bu tıkanıklığı şuna bağlıyorum daha çok. Dilimizin olanakları üzerinde tartışmayalım. Bizim Cumhuriyet çağında yetişmiş yazarlarımız daha çok ağır çekileri anlatmakta usta bana kalırsa. Türk ulusunu yücelten, bileşiminde bulunan insansal damarları bilmiyorlar daha. Evet hep çekiler, bin yıldır, hele altıyüz yıllık Osmanlı döneminde çekmediğimiz kalmadı. Bu çile bitmemiş ki, Cumhuriyet döneminde de bazı sanatçı ve ozanlar, sanki birer suçluymuş gibi hapisten hapise, sürgünden sürgüne gitti. En yurtsever insanlar oldukları halde, kırk yıldır polis fişlemesinden de kurtulamamışlardır. Belki bundan dolayı, bizde hep çekiler anlatılır. Batılı ne yapıyor biliyor musun, o ülkenin özelliklerine uygun bir bilgi kitabını açıyor. Türkler için ne demişler savaşçı, ne demişler asıp keser, vahşi, ne demişler halkı yüzyıllardır ilkel koşullar içinde yaşar. Bu genelleşmiş, yerleşmiş özelliklere benzer yaşamı anlatan hangi yazar var? Onu alıyor. İşte diyor Türk romanı. Böylece yabancı okur, Türk romanını okuyunca, daha önce çizilmiş siluete uygun tiplerle, olgularla karşılaşıyor.

Yaşar Kemal'in iki romanı çevrildi. **İnce Memet**'i çok sevdim ben de. Destansı bir eser. Hem de Türkçenin örgüsü en iyi kitaplarından biri. Edebi değeri kadar, söylediğim öbür özellikleri kapsadığından ötürü çevrildiğini, çeşitli yabancı kişiler bana söylediler. Bana kalırsa, bu konuda gerçeğin payı az olmasa gerek. Bu yıl bir Japon yazara Nobel'i verdiler. Bu alanda bilgisi olan dostlarıma sordum. Japon yazar, daha çok halkının özelliklerini an-

latan, üslûpçu nıteliği olan bir yazarmış. Kendisinden üstün romancıların sayısı az değilmiş ülkesinde. Gerçi armağanlarda edebiyat dışı nedenler etki yapar sonuca. Bazan beklenmedik görüşlerle karşılaşıyor insan, şaşıp kalıyor.

Romanlar üzerinde konuşuyoruz madem ki, Kemal Tahir'in **Rahmet Yolları Kesti** ile Orhan Kemal'in **Bereketli Topraklar Üzerinde**'si de konumuz içine girmelidir. **Rahmet Yolları Kesti**, ağa ve yönetici sınıf olarak Osmanlı'nın halka zûlmünü dile getirir. **Bereketli Topraklar Üzerinde**'de, öbür kentlerden Adana'ya pamuk işlemeye gelen ırgatların o bitmez tükenmez çekilerindeki acılar anlatılır. Bunlar anlatılmasın demiyorum. Anlatılacak elbet çektiklerimiz. Ama bu çektiklerimiz içinde okkalı bir insancıl yanımız yok mü bizim? Eski bir uygarlıktan gelen Türk ulusu, insansal yanlarını bütün bütün yitirse, ilk kurtuluş savaşını yapabilir mi idi? Folklorunda yaşıyan bunca yiğitlerini, kahramanlarını dizelerde bırakır gider miydi? Bugün Afrikada, yamyamlıktan yeni çıkan ülkeler, saz kulübelerini bırakıp Kurtuluş Savaşlarım verirken insancıl yanlarını gösteren eserlerle karşımıza çıkıyorlar. Bana kahrsa Türk romanları eksik yazılmışlardır. Oysa severek okudum **Rahmet Yolları Kesti**'yi **Bereketli Topraklar Üzerinde**'yi. Aslında ne büyük kalemler onlar. Ama yeteri kadar insancıl yanlarımızı işlemesini, eserlerine koymasını bilmiyorlar. Bu yargıyı verirken, yazarların adını andığım birer eseri söz konusu değil benim için. Bütün eserlerini kapsıyan ana damarda, sözünü ettiğim niteliği arıyorum. Her yazarın bir ana çizgisi vardır. Bu ana çizgide Türk Ulusunun insancıl özelliklerini görmek istediğim için böyle konuştum. Yalnız bir istisna görüyorum şiir alanında. Nâzım Hikmet'i diyalektik materyalizm açısından izlemek gerekli bence. Böylece bakarsak onun şiirlerine. Türk ulusuna özgü, Türk ulusuna ait insancıl

çizgiyi yalnız onda buluruz. Ulusal bileşimi biliyor, bu bileşimden ölmezliğe, evrensele gidiyor. Köylümüzü anlatan parça, daha ilk dizelerde halkımızı veriyor. Evet dostum, bir sanat eserinde insancıl damar atmıyorsa, büyük bir eser niteliğini kazanamaz.

Anlamsızların Yazıları

14 Haziran Cuma

«— Şu sıralarda edebiyatımızın genç yazarları şöyle bir tartışmanın içindedirler. Orhan Veli'nin getirdiği «Garip» hareketi, Birinci Yeni sayılıyor. Şimdilerde tartışılan, bir bölük ozanın İkinci Yeni adı altındaki anlamsızlık hareketidir. Bu konuda çeşitli görüşler var. Nasıl bir açıklama yaparsın bu akım için?»

«— Orhan Veli'nin Garip üçgeni, ülkemiz için yeni gibi göründü o zaman. Aslında **orijinal** değildi, verdikleri örnekler. Daha çok Fransız şiirine bakılarak yazılmışlardı. İkinci Yeni ozanları, Garip üçgenin ozanları kadar da yetenekli görünmüyorlar. Soyut ile anlamsız şiiri karıştıranlar bile var içlerinde. Oysa bu ikisi ayrı şiir türleri. Birinci yeni nasıl CHP döneminin baskısı ile yanlışlıklara yönelmiş bir şiir ise, İkinci Yeni'nin gelişmesi de DP faşist diktasının sanatçıları kapalı bir daire içinde tuttuğu zamana rastlar. Yayınladıkları kitapları okuyorum. İlk anda şu kanıya varıyor insan. Bu yazarlar Türkçeyi iyi kullanmıyorlar. Bir ozan ki otuzbes yıl yazar, esaslı bir atılım gösteren şiir kitabı veremez. Orada ozanın aleyhine bir gerçek var demektir. İlhan Berk'i açalım faraza. Toplumcu şiirler yazdığı sıralarda asıl ününü yapmış. Sonra kendimi yeniliyorum diyerek anlamsız şiire geçmiş. Şimdilerde yazdıklarını yayınlamasaydı, doğrusu kazançlı bile çıkardı. Bilmem ki ne diyeyim? Hezeyan galiba yazdıkları.

Aslında bu yetersizlik nereden geliyor biliyor musunuz? İkinci Yeni patenti altında görünen ozanların, yetenekleri orta çizginin altında kalmıştır da ondan. İçlerinde bir Dağlarca yeteneği olan ozan bile yok. Hem Dağlarca, yirminci yüzyılda yetişmiş ozanların, kazanmış olması gereken kültürden nasibini tam alamamış. Fakat ozanlığı gerekli duygusal açılımı, gözlemi, atılımı dizelere koymasını bilmiştir. Zayıf şiirlerinin yanında güçlüleri de vardır. İkinci Yenicilerde ne ulusal şiire, ne evrensel şiire yaklaşmak gibi bir çaba görüyorum ben. Yalnız kendileri için yazıyorlar galiba. Bilmem şu benzetmeyi doğru bulacak mısın? Şiirimizde bir erozyon dönemini temsil ediyor onlar, Eğer soyut şiiri bilselerdi, ona göre çalışmalar yapsalardı, sanırım az gelişmiş bir ülkeye uygun örneklerle geleceklerdi. Bizim geçmiş tarihimizde kendimize özgü soyut şiirimiz vardır. Divan şiiri bunun bazı güzel örneklerini getirir. Ama biz bugün az gelişmiş bir ülkenin üretim ilişkileri içindeyiz. Bundan ötürü Turgut Uyar'ın, Edip Cansever'in anlamsız yazıları, Türkiye koşullarına ters düşüyor. Yukarda da söylediğim gibi anlamsız şiirde direnmek boşuna bence. Dağlarca anlamsız şiirin demiyeyim ama, soyut şiirin örneklerini verdiği zamanlar olmuştur. Ama toplumsal koşulların çarpıcı itişini bir yerde duymağa başlayınca, politik dozu olan şiirlerin ortamını yakalamayı da bilmiştir.

Bir de onların yazılarında dil karışıklığı, karışıklık demiyeyim de déformation aşırılığı var. Yeni bir şiir dili deseniz o da yok, yazılarında. Dili zorlama, dili bozma var daha çok. Burada dilimizin arılaştırılması hareketi ile onların yazılarındaki bozuk dili karıştırmamalı. Birincisi yıllardır devam eden olumlu bir hareket, öbürü İkinci Yeni ile başlayan bir dil yozlaşması,

Sonuç olarak şuraya geleyim. İyi şiirdir aradığımız. İkinci Yeninin anlamsız yazarlarında ben iyi şiir bulamadım, okuyamadım daha da, onun için söyledim bunları.

T. S. Eliot'un absurde şiirinde, Nicolas Guillen'in doğa platformu üzerinden yürüyen tandanslı şiirinde, Vitezlav'in, Yani Ritsos'un çağımıza anten tutan şiirlerinde gerçekten güzel, gerçekten iyi şiire rastlıyoruz. Gerisi boş lâf benim için.

Değerleri Yükseltmek

15 Haziran Cumartesi

Yirminci yüzyılın ikinci yarısını yaşarken, ilginç bir çağın son evresinden geçiyoruz. Kapitalist sistem, ömrünün son döneminde, aklın almıyacağı çılgınlıklarla, bir yandan kendi yoksul halkını, öbür yandan az gelişmiş ülkeleri, git git daha korkunç bir sömürü düzeni içine çekiyor. En çok eğitilmemiş insanların, afyonla uyuşturulmalarından yararlanıyor doğal olarak. Bunun sonucu, özgürlük bilinci, eğitim bilinci kazanmamış kalabalıklar, yurtseverlerin üzerine yürütülüyor. Belki kısa bir süre, bu kalabalığın arkasına saklananlar başarı kazanırlar. Ama gerçek, gün ışığı gibi meydana çıkınca, uzun yüzyıllardan sonra uyanır, silkinir geri kalmış ülkelerin halkı. İlkin kendi kendilerine, sonraları çevrelerine, yöneticilere sormağa başlarlar: İnsanlar niçin yaşarlar? diye. Bu sorunun cevabını Julian Huxley'in bir yazısında okudum geçen akşam. Yazının bir bölümünü şuracıkta okuyalım:

«Son yüzyılda, özellikle biyoloji ve insan evrimi üstüne bilgilerin birden ilerleyişi, ayrıca yerleşmiş teolojilerle eski felsefelerin gittikçe daha fazla gerçekçi bir açıdan eleştirilmesi, bu düşünce devrimine yer hazırlamış, ortadaki engellerin bazılarını yıkmıştır. Ama şimdi nüfusun hızla artışı, dünyayı, insan kaderinin değişmez sorusuyla karşı karşıya bırakmıştır. İnsanlar niçin yaşarlar? Şüphesiz insanlar, sadece atom savaşlarına bombalar yetiştirmek ya

da rakip kiliselere karşı kendi dinlerini desteklemek ya da başka uluslara karşı toplarının sayısını çoğaltmak ya da parazitlere karşı korunma yolları aramak ya da rakip ekonomik düzenlere karşı iş gücünü artırmak ya da kazanç sağlayan kurumlara müşteri olmak için yaratılmamışlardır. Amaçları, sadece yemek, içmek, keyfe bakmak, gerisine boş vermek olamaz. Bunun gibi, ölümden sonrasına hazırlanmak da olamaz. Gün geçtikçe genişliyen büyük sitelerde sürünmek, tabiattan ve insanca bir toplum anlamından uzaklaşıp gittikçe artan haksızlıklara, gürültüye, monotonluğa, trafik tıkanıklığına ve başka sonu gelmez katlanışlara razı olmak... Ya da yoksul hayatını herhangi bir perişan Asya veya Afrika köyünde geçirmek... Bunların hiç biri insanın kaderi olamaz.»

«İnsanlık serüveninin başlıca amacı ne makina, ne sanat eseri, ne mal, ne mülk, ne insan, ne de başka bir şeyin sayısını çoğaltmak olabilir. İnsanlığın başlıca amacı, değerleri yükseltmek olabilir ancak. Kişiliğin, başarının, sanatın, zanaatın, iç dünyanın, genel olarak hayatın değerini yükseltmek...»

«Tatmin olma sözü, belki de bütün bunların hepsini içine alan bir deyimdir: Daha fazla insana, daha az sıkıntı, daha çok coşkunluk... İnsan toplumlarının, durgunluktan ve bunalımdan kurtulmaları için daha çeşitli ve yüksek başarılara ermesini istiyoruz. Yeknasaklığa karşı koymak için, daha çok değişiklik istiyoruz. Daha çok sevinç, daha az acı istiyoruz. Daha çok güzellik, daha az çirkinlik istiyoruz. Daha az tutsaklık, daha çok serüven ve ölçülü bir özgürlük istiyoruz. Daha az cehalet ve bencillik, daha çok bilgi ve ilgi istiyoruz..».

«Yarışmadan, çekişmeden, açıkcası, ister Ruslarla olsun, ister kapı komşumuzla olsun, kediyle fare oyunu oynamaktan kurtulup daha sürekli, daha olumlu, daha yüce tasarılara bağlanmak istiyoruz Genel bir deyimle, kişiliğin

verimli gelişmesi için insanların kendi kendilerini daha çok aşmalarını istiyoruz. Sadece insanın alçalmasına karşı koymak için değil, aynı zamanda insanın kendini benliğine hapsetmesini çevresinden kaçmasını önlemek için, insanlığa daha çok saygı duyulmasını istiyoruz. Oysa insan sayısının ölçüsüz artışı, özlenen bu devrimleri gerçekleştirmeye engel oluyor. İnsanlık daha çok mutluluk koyacak yerde, daha çok bunalıma saplanıyor.»

Yazarın «Değerleri Yükseltmek» deyimi üzerinde biraz düşünsek, neler görürüz ülkemizde? Değerlerimizi yüceltmeyi bırakın, yerden yere nasıl vurduğumuzun açıklanmasını yapabilir misiniz? Biz, geri kalmış bir ülkenin insanlarıyız. Evet, oturmamış, kültürünü kurmamış bir toplumun sarsıntılarından kurtulamadık henüz. Bundan ötürü, sosyal olma bilincine varamadık. Bir kez tarihimize baksak, sosyal tarihimiz yazılmamış daha. Olaylara, sosyal düşünce açısından bakmayı bilmediğimizden, şimdiye kadar verilmiş değer yargıları yanlıştır. Edebiyat Tarihimizi açınız, altmış yıldır değişmeden kalmış yargılar bulursunuz. İsmail Habip, örneğin Abdülhak Hâmit için kırk yıl önce ne yazmışsa, günümüzde de bu yanlış değer yargıları, okullarda genç kafalara yerleştirilmektedir. Oysa bazı belgeler bize gösteriyor ki, Abdülhak Hâmit, İngiliz haber alma örgütünde çalışmış, kendi çevresindekilere için padişaha jurnallar yazmış bir adamdır. Onun bu yanı, bıraktığı eserleri etkiler mi, diyeceksiniz. Önce kişiliğini etkiler, sonra da kişiliğinin ürünü olan eserlerini, bu eserlerin hangi koşullar içinden geçerek geldiğini etkiler.

Edebiyatımızın sosyal açıdan tarihi, birgün yazılırsa, ozanlarımız, romancılarımız, hikâyecilerimiz üzerine yapılmış tahliller büyük değişiklikler gösterecektir. «Değerleri Yükseltmek» deyiminden söz açarak gelirken, Abdülhak Hâmit'i yerdiğimiz öne sürülecek. Amacımız yergi de-

gildir. Hamit'in gerçek yerini belli etmek için kişiliğinde saklı kalmış noktalar aydınlanmalıdır diyoruz.

Namuslu bir dünya görüşü kazanmak ya da daha iyi bir dünya kurabilmek için, insanların uygarlık katında neler yaptığını araştırmalıyız. O zaman insanlar niçin yaşamışlar, sorusunu çözebiliriz. Daha iyi bir dünyaya, insanlığa saygı duymakla varılır.

Ozan ve İnek

17 Haziran Pazartesi

Türkiyemizi iyice anlamış, akıp giden sosyal koşullar içnde bileşime varmış aydınlar, yazarlar çoğalıyor ama, hemen on ya da onbeş yıldır iyi ozan yetişmiyor. «Ozan kendi beğenisi için, kendini doyurmak için yapıt verir» sözü epeyce gerilerde kaldı, işlevini yitirdi. Değerler değişti, demek daha doğru. Ozanın dünyasında, başka değerler dizisi girdi. Bu değerler, sanat yapıtının konusunda değil, konuyu görüş açısında, işleyişinde, yorumlama tutumundadır. Toplum konuları ile içiçe olan doğa güzelliklerine, aşk şarkılarına, gerçek ozan uzak duramaz. Bir uçtan, bir uca Türkiyemizin ulusal renklerine, insanca söyleyişlerine girilse, kendi folklor değerlerimizden ne kadar uzak durulduğu, Batılı örneklerin gölgesine sokulup kalındığı görülecektir.

Bugün daha iyi anlaşılıyor, bizdeki biçimsel şiir, geniş yayın olanaklarına, başta önemli gibi görünen tutumlarına rağmen, devrimci değişimi yürütememiş, yozlaştırmış, edebiyatımıza aydınlık batı dünya görüşünü kazandıracağı yerde, Fransız şiirinin kopyalarını, ikinci söyleyişlerini getirmiştir. Böylece toplumdan kaçarak, bir takım espri ve tekerlemelere yaslanan, bohemliği sürdüren bir şiir türü, dergileri doldurmuştur. 1955 den sonra bu akımın kendi

dairesi içine kapanıp kaldığını, bazı formalist ozanlar dahi anladılar. Çünkü bu ozanların şiirlerini okurken, insan bir Fransız şiir antolojisini karıştırıyorum sanıyordu.

Bütün bu serüvenlerden sonra bir yere geldik. Ozanın belirli bir sosyal çevre içinde geliştiği öne sürülüyor. Bu gelişme olurken, bir takım sosyal kıymetler, inançlar, ülküler, güzellik, doğruluk, iyilik ve kahramanlık gibi değerler, onun yapısının ayrılmaz birer parçası olurlar. Bundan ötürü, ozan yapıtlarında, çağının ve bağlı olduğu toplumun görüşlerini, duygularını yankılaştırır. Yani sesini, halkın yüreğindeki sese göre akort eder. Sosyal kıymetler, benliğinde ne kadar yer etmişse, ozan onları dışardaki gerçek çehreleri ile değil, sadece iç dünyasındaki yüzleri ile tanır. Böylece, dünyamızın geçirdiği serüvenlerden, toplumların çatışmalarından, insanın doğa karşınsında değişen tavrından haberli bir ozan çıkacak ortaya diyoruz. Bu ozanın, toplum içinde politik, sosyal ve ulusal bir tutumu, bir hizası olacak. Ülkesinin koşullarını yapıtlarına koyacak. Yerli bir özden çıkacak yola. En uç noktalarına kadar yerli dilin olanaklarını araştırarak şiirini kuracak. Bu paralel üzerinde yetişmiş ozanlarımız olmadı demek istemiyorum. Zaman zaman susturulmasalardı, çok daha zengin bir şiir dünyamız olacaktı.

Yukardaki satırları, Selâhattin Hilâv'ın «Sanat ile Halk Arasındaki İlişkiler» başlıklı yazısını (Yön: 102) okuduktan sonra bir kenara not ettim. Hilâv'ın yazısı şöyle başlıyor: «Toplumcu sanat felsefesindeki son değişiklikler, sanatçı ile kitleler arasındaki ilişkinin değişik biçimde ele alınmasına yol açmıştır. Daha önceki yazılarda sözünü ettiğimiz Avusturyalı düşünür Ernts Fischer, sanatla halk ilişkisini incelerken, bir sanat eserinin hemen ve kolayca anlaşılabilir olması gerektiğini ileri sürenlerin, halkın estetik zevklerini bir kıstas gibi ele almalarını ve çeşitli nedenlerin etkisiyle büyük çapta yozlaştırılmış olan

bu zevklere uygun düşen eserleri ilerici eserler gibi görmelerini eleştiriyor ve yanlış buluyor.» Avusturyalı düşünür Ernts Fischer, haklı olarak kolay anlaşılabilir yapıtlara karşı, kuşkuya düşürüyor bizi. Yalnız bu kuşku her vakit geçerli olabilir mi? Sanat yapıtları, belirli bir eğitim ortamına, eğitim katına varabilmiş kişiler tarafından okunabilir. Nasıl, bir sanat yapıtının hemen ve kolayca anlaşılabilir olması, onun ilerici olmasını gerektirmezse, zor anlaşılır ve çok dar bir çevrenin beğenilerine yanıt veren kitaplar da mutlaka ilerici ya da gerçek bir sanat ürünü sayılmamak gerekir.

1950 den sonra bazı ozanlarımız, önceki kuşaktan farklı bir senteze varabilmek için yaptığı çalışmalarla, verdiği örneklerle, ilkin toplumdan kaçmayı denediler. Sonra bir takım estetik olanakları zorladılar. Yeni bir bileşime varamadıkları gibi, yozlaştılar da. Bu biraz da zor anlaşılmayı ya da hiç anlaşılmamayı denerken, çok dar bir sınır içinde kalma sonucunu verdi. Bir sonucu da şu oldu: Şiir kitapları, önceleri, ilk ağızda beşyüz, bin, ikibin satarken, şimdilerde yüzelli, ikiyüz adet satıyor. Bu sayıların içine, ünlü ozanlarımızın yapıtları da giriyor. Belki dış etkenler de var ama, ilgisizliğin başlıca nedenlerini ozanlarda aramalı diyen yayınevleri var.

Ozanlarımız küçük bir daire içine kapadılar kendilerini. Hele şiirlerini yenilemek çabaları, insanı gerçekten etkileyecek yapıtlar getirmedi ortaya. Yaşadığı ülke ile bağlarını koparmak, onun sorunlarına ilgi duymamak, toplum dışında bıraktı onları. Br ozanın yapıti ile eylemi birbirine paralel olmayınca, ilkin halka karşı saygı duymuyor diyoruz. Sonra da kendi kendini tatmin ederek, yaşadığı çağdan uzak durmayı yeğ tutuyor diyoruz. Ressam Abidin Dino bu tip sanatçıyı tanımlamak için, yirmibeş yıl önce şöyle demişti: «Böyle olunca, ozan kendini tekrar etmekten ve biçimsel denemeler yapmaktan ileri gidemiyor.»

Selâhattin Hilâv ilginç yazısında bu soruna da değinerek: «Biçimcilik aynı zamanda insanî duygulardan ve hayattan kopuş demektedir. Biçimciliği, yeni gerçekleri dile getirmek amacıyla yeni bir dil bulmak için yapılan bir araştırma olarak tanımlamak da kabil değildir.» Biraz ilerde de şu doğruyu söylüyor: «Brecht'e göre de her yeni çağ, gerçekçiliğin yeni bir biçimini ortaya koymak zorundadır. Demek ki, sanatçı, halkın yozlaştırılmış ve bozulmuş estetik yerine çağının ve toulumun gerçeklerini, bu gerçeklere yaraşır bir biçimde dile getiren eserler vermek ve bu eserler aracılığı ile kitlelere seslenmk zorundadır.» Halkın yararına çalışmayı bir ödev bilen ozan için bu doğrular gerçekten ilgi çekici. Az gelişmiş bir ülkenin koşulları gözönüne getirilince, türk sanatçısının sorumluluğu daha da artıyor.

Ozan Sana Ne Söylüyor?

18 Haziran Çarşamba

Ülkemiz bir gerilimin içindedir. Az gelişmiş bir toplumun koşulları var bizde. Bağımsız olmak yada bağımlı olmak sorunu ile soluk soluğa karşıkarşıyayız. Yeni sömürgecilik bir ahtapot gibi atmış kollarını ülkemize. Biraz gözü kapalı olmak, biraz rahatını düşünmek, biraz dünyada bağımsızlık savaşı sürdüren yurtseverlerin bilincine varmamak, başlangıçta belki usul usul, ama bir noktadan sonra hızla karşı tarafa itiverir insanı. Yeni sömürgeciliğin değişik yöntemleri vardır. Halk yararına çalışan, yurtsever aydınları, yazarları, ozanları kendi yanına çekebilmek için dolaylı yollardan hareket ederler. Örneğin bir edebiyat dergisine ya da haftalık siyasal yorum gazetesine ilân vererek başlarlar işe. İş iştir derler. Bir süre sonra daha geniş yardım, arkasından ufak ufak istemlerde bulunur-

lar. Bakarsınız, bir kaç ay sonra yayın organınız dümen suyunda çubuğunu tüttürmeğe başlar. Artık iş işten geçmiştir. Halatınızı koparıp o kıyıdan ayrılamazsınız. Az satışlı bu yayın organlarının çevreleri belki dardır. İlân yönünden getirdikleri fayda azdır belki. Ama o gazetenin, o derginin yönetim ve yazı kurulunda bulunan aydın kişiler, sanatçılar öyle bir düzene, öyle bir çembere girerler ki, midelerine takılan oltayı kolay kolay çıkaramazlar. Çağımızda tilki kurnazlığına bürünen yeni sömürgecilik karşısında, çok uyanık olmak, yurdun toplumsal gerçeklerini bilmek ve sövmelerden, yermelerden sarsılmamak gerekli derim hep. Yurdumuz öyle bir kesime getirildi ki, ozanlarımız, yazarlarımız, ressamlarımız, bu toprağın sorunlarına bir an bile uzak durmamalı diyorum.

Uzakta ipil ipil yanan gaz lâmbasının ışığında kitabını okuyan öğretmenler, erozyonda susuzluktan damakları çatlamış, uçsuz Anadolu'nun kasabalarında, posta günlerini bekleyen halk aydınları, yaşamak ya da ölmek dönemine girdiğimizi biliyorlar. Türkiyemizde rüzgârlı doğanın ıssızlığı içinde duran il ve ilçelerimizde ömür tüketen, göğüs tahtasında gerçeklerin olanca ağırlığını çeken aydınların, sorumluluk konusunda, varolabilmek savaşında sanatçılara söyliyecekleri ezilmişlikler az değildir.

Şöyle biraz gerilere doğru bakarsak, bugünkü varolmak savaşına, nerelerden geçerek geldiğimizi daha iyi anlarız. 1940 da eskiye karşı, Yeni Edebiyat akımı başlamıştı. Ağırlık noktasında toplumcu ozan ve hikâyecilerin bulunduğu bu harekette, biçimsel sanat taraflısı olan yazarlar, o dönemde gördükleri baskı yüzünden bohemliğe girerek, tamtamına Batı kopyacılığına döktüler işi. Toplumcu ozanlar, uzun sürelerle susturulmalarına karşın, yapıtlarını az da olsa yayınladılar. Daha çok romancı ve hikâyeciler verimli oldular. Sırtısıra kitaplarını yaymlamak olanağını buldular. Bugün, ülkemizin her köşesinde yurtsever, geniş

bir aydın topluluğu varsa, 1940 dan sonra toplumcu yayınların bundaki etkili rolünü yadsıyamayız.

Bağımsızlık savaşını, varolmak savaşını her kesimde sürdürüyoruz dedim. Bu dönemde sanatçılarımıza, özellikle ozanlarımıza, toplumun sorunlarına katılmaları için önemli görevler düşmektedir. Yeni Şiirimizde âşık tarzında yazan halk ozanı yoktur. Halkçı, devrimci ozanlar vardır. Halkın kullandığı sözcüklerle, halkın ruhundan gelen sözcüklerle, onun aşkını, onun çekilerini, onun başkaldırmasını, mısralarına koyan ozanlarımız olmuştur. 1940 - 1960 arasında çok ağır koşullar içersinde geçen baskılı bir dönem vardır. O yıllarda yayınlanan şiir kitaplarının her birinin serüveninden söz açılsa, bugünkü dönemeçe nasıl varıldığı daha iyi anlaşılır. Batı kopyacısı ozanlar, bir çıkmazda olduklarını yeni yeni anlıyorlar. Oysa, evrensel ve ulusal bileşime varmış toplumcu sanatçılar, daha yirmi yıl önce, edebiyatın «doğru»larını saptamışlardı. Şimdilerde en önemli sorun yerli olmak, başka deyimle ulusal şiiri kurma çabasıdır. Bozkırdaki ülkemiz, uzak dağlardaki köylerimiz, doğudaki halkımızın ağır çekileri, durmadan bizleri sarsmaktadır. Dünyada gözleri kapalı yaşamak, yalnız ve yalnız üst katta oturan mutlu kişilere, kapalı şiirler söylemek, yirminci yüzyılın ikinci yarısında iyice eskimiş bir tutumu gösteriyor. Şimdilerde bütün ülkeler, bağımsızlığa ve toplumculuğa yönelmiştir. Yönelmiştir demek eksik bence. Toplumculuk çağını yaşamaktayız. Ozan, bu sosyal yapıdan uzakta durabilir mi? Onun kuruluşunda görev almadan, kendi kulesinde oturabilir mi?

Yukarda, çağımız ozanının bazı özelliklerinden, görevinden söz açtım. Namuslu ozanların, en çok böyle varolmak ve bağımsızlık savaşlarında, bir görüş açısına sahip oldukları görülmüştür. Bu açı, çok kez ileri, yurtsever bir nitelik taşır. Şöyle biraz duralım ve düşünelim: 1930 - 1960 arasında, Büyük Ozan olarak sunulan Yahya Kemal, bu-

gün çok dar bir çevrede bu kanıyı tutabiliyor belki. Kişiliğini yakından tanıyanlar, Falih Rıfkı Atay gibi açıklamalar yaparlarsa, hangi paralelde durduğu anlaşılacaktır. Cumhuriyet çağında yetişen ozanlarımızın bir çoğu için de çelişik, yanıltıcı yargılar verilmiştir. İnsanlar, çok kez göründüğü ya da gösterildiği gibi değildirler. Değer yargıları değişecektir. Antolojiler düzenlenirken bir kenara itilen, Edebiyat kitaplarında adı anılmıyan ozanlarmız, konuşulur hâle gelecektir. Bunda hiç kuşkunuz olmasın.

Ozanlık Nereden Geçer?

20 Haziran Cuma

Bir tarihte Nisuvaz Birahanesi vardı Beyoğlunda. Yıl 1941 ya da 1942 idi yanılmıyorsam. Cumartesi günleri, yeni edebiyatın öncüleri toplanır, sohbet ederlerdi orada. Bir akşam, pek seyrek gelen Yahya Kemal'in konuşmasına tanık oldum. Sözün ucu, ozanın görevi üzerine kaydı. Çağımızda ozan olmanın zorlu bir iş olduğuna getirdi sözü.

«Ben de Nâzım Hikmet gibi, o tarzda şiir yazabilirim. Ama üç gün sonra hapse atarlar beni. Mahvolur hayatım».

Bu konuşma o zaman çok düşündürdü beni. Çünkü Yahya Kemal, çağdaş toplumla yürümeyi göze alamamıştı. Osmanlı mutlu azınlığının görüş açısından hareket ederek, o çağın insanlarının görüntü dünyasının kıyısından yürümeyi daha tehlikesiz buluyordu. Bunu ölçülü, uyaklı bir biçim içinde vermeyi, kendisine iyi dünya nimetleri getireceği için, üstelik seviyordu da. O günkü düzen ile ufak - tefek, kişilik anlaşmazlıkları olsa bile, esasta birleşiyordu yöneticilerle. Bundan ötürü, o günün sanat kişileri içinde en önemli görevleri o alıyordu. Nâzım Hikmet tarzında çıkışlar yapmak şöyle dursun, o günün devrim koşulları içine bile girmiyor, Kurtuluş Savaşımıza gönülsüz bir yüzle bakıyordu. Duygusal titreşimleri ve görüş açısı, hep Osman-

lı penceresinden geliyordu. Bütün ömrünü, bu çizgiden bir adım ileri atmamaya çalışarak bitirdi.

Buradan şuraya geliyorum. Ozanlar şu yaşadığımız çağda da böyle bir çizgi üzerindeler. Ozanlığın yurtseverlik paralelinden geçtiğini, bir görev taşıdığını, böylece bir kelime sentezine varılacağını açıklamak, beğeni ile söylediğim bir amaç benim için. Çağımıza ulaşabilmiş Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdal'ı nasıl içtenlikle okuyorsam, şiirlerindeki eski bileşimlere rağmen, kişiliğini bir sanat anıtı gibi beğendiğim Tevfik Fikret'in açtığı fikir savaşını, bütün ayrıntıları ile bilmek ve değerlendirmek, sanat çalışmalarımda ilk yeri tutar. Devinek noktam orada başlıyor. Oradan gelerek, Türkiyenin ulusal şiirinin olanaklarını araştırıyorum. Bizim ulusal folklor bileşimimizin kaynakları çok geniştir. Öbür sanat kollarının uzak biz geçmişi yoktur belki. Oysa, şiir bizde en eski kaynaklardan geçerek bugüne gelmiş. En uzun geçmişi, geleneği olan bir tür bizim için şiir. O ölçüde, en ilkel biçimlerden tutun da çağımızda en iyi şiir orketrasyonunu göğüs tahtasında taşıyan bir şiir var karşımızda. Bugünkü sanatımız bütünü ile, özellikle yeni şiirimiz, ulusal köklere dalı olmazsa, 1940 tan sonra formalistlerin çıkmaza sokarak, yozlaştırdıkları şiir türü tekrar dergileri, kitapları doldurabilir. Bundan ötürü, folklorumuzun içindeki en ilkel şiir unsurları dahil olmak üzere yeni ulusal şiir bileşimine varmak için bütün ses, şiir kaynaklarımızı incelememiz, insansal kıymetlerimizi kullanmamız, her zamankinden daha çok gerekli bugün. Ülkemizi yeni baştan incelemek, dizelere koymak gibi bir yüküm var üzerimizde.

Edebiyatımız Yeni Baştan İncelenmeli

23 Haziran Pazartsei

İkinci Dünya Savaşı ile ilkin usul usul, sonraları hızla yeni bir çağa girdiğimiz gerçek artık. Yeni bir uygarlık

düzeyinde, bilim yapıtlarının yanı sıra, insana yeni değerler getiren, yeni bir görüş açısı kazandıran sanat ürünleri çıkıyor ortaya. Dünyaya bakmayı yeni baştan öğreniyoruz. 1935 lerdeki dünya, ilkel geliyor bize. Son otuz yıl içinde, hiçbir çağda görülmedik değişiklikler, olgular yaşadık. Yeni yazarlar, yeni ozanlar gelirken, beraberlerinde eskilerden çok farklı, başka değer ölçüleri getirdiler. Bu farklı görüş, adesesinden bakarsak, liselerin Edebiyat Tarihlerinde yer alan değer yargıları, altüst olur. Çağına göre, zaten eskiydi onlar. Hele şimdi, büsbütün eskidiler. Bu şu demek: Yanlış bilgiler, yanlış kıymetlendirmeler getiriyorlar gençlerimize. Bugün okutulan tarihlerin çoğunluğu, İsmail Habib'in «Edebi Yeniliğimiz» kitabındaki ölçülerden bile yoksundur. Edebi Yeniliğimiz bir kenara atılmıştır ama, yerine konulanlar, edebiyatımızın toplumsal yapısından, ozanlarımızın, romancılarımızın kişiliklerini açmaktan epeyce geride dururlar. Ilımlı bir görüşle gelen Cevdet Kudret'in Edebiyat kitabı, gerici bir öğretmenin etkisi ile okullardan kaldırılmıştır. Bugün bazı liselerde olumlu sonuçlar veren edebiyat eğitimi yapılabiliyorsa, aydın kişiliği olan değerli edebiyat öğretmenleri sayesinde oluyor bu. Oysa kişilere bağlı olmamalı eğitim. Çağımızın değerler sistemine paralel olarak düzenlenmeli Edebiyat Tarihlerimiz. Cumhuriyet döneminin edebi kişileri, kitaplara alınmıyor daha. Çünkü gerçekçi ozanlarımız, ileri yazarlarımız 1939 dan beri, ülkemizin yöneticilerinin karşısında dururlar. Bu anlaşmazlık 1939 ile 1960 arasında en ağır baskı koşulları işinde devam etmiştir. Ozanlarımız özgürlükten yana, yöneticiler baskıdan yana, özgürlüğe karşı idiler. Fakir halkımızın yanı başında yer alan ozanlarımız, yürekli yazarlarımız, ağır halk aşkı yeter bize diyorlar. Bütün içtenlikleri ile bu dayanmada buluyorlar sanat güçlerini. Hiçbir uğraşta göremezsiniz, bu karşılıksız çalışmayı.

Yakın Osmanlı döneminin olgularını, Cumhuriyet yıl-

larının toplum kesitini kimler yazıyor? Ülkemizin ulusal tiplerini kimler getiriyor kitaplarıyla? İnsanlarımız karanlık mağaralarından, toprak konutlarından ağır ağır çıkıyorlar gün ışığına. Gün ışığına çıkıyor gece kondularımızın çalışan insanları. Sosyolojik etütlerden önce geldi romancılarımız, ozanlarımız, hikâyecilerimiz. İlkin enstantaneler getirdiler karşımıza. Şimdilerde derinlemesine kesitlere giriyoruz onlarla. Ama gene yöneticilerle savaşımız devam ediyor. Oysa karşımızdakiler bilmiyorlar, bizden ülkemize zarar değil, yarar gelir. Türkiyemiz, hiçbir çıkar beklemeden, aydınların, öğretmenlerin, ozanların, yazarların elleri üzerinde yükselir. Bu gerçeği öğrenmek istemiyorlar. Türkiyeyi değil, daha çok kendi çıkarlarını seviyorlar çünkü. Onun için, bu ortamda yaşam hakkını, tırnakları ile koparıyorlar sanatçılarımız.

Az gelişmiş ülke koşulları içersinde böyle olur aydınların savaşları deyip geçmeyin. Ben de biliyorum, geri kalmış ulusların koşullarını. Ama biz kırkbeş yıl önce başladık, Ulusal Kurtuluş Savaşımıza. Kağnılarla çıktık, karanlıkta doğrularak, koparıp aldık bağımsızlığımızı. Yani kolay olmadı saldırganlara karşı savaşımız. Tekrar aynı dağın yamacındayız. Tekrar dayan ey dizlerim dayan diyoruz.

Yirminci yüzyılın birinci yarısına oranla değer yargılarımız önemli değişiklikler geçirdi dedik. Geniş insan toplulukları, uzak ülkeleri yakından tanımak için uzun yolculuklara çıkıyorlar. Oralarda ilişkiler kuruyorlar. O ülkelerin nasıl doğrulduklarını, özgürlük savaşına nasıl başladıklarını, nasıl sürdürdüklerini bir bir okuyoruz. Aslını araraarsanız, Türk aydınları nasıl dünyayı, yeni bir açıdan bakarak tanımaya başladılarsa, yurdumuzu da değişen değer yargıları ile yeni baştan analiz etmeğe çalışıyorlar. Türk düşünce ve sanat erleri, Avrupa kültürüne, Cumhuriyet döneminde girmiştir. Cumhuriyetten önce, çok az kimse,

bu bileşimin farkında idi. O sıralar bir özenti çabası gösteriyorduk. Şimdilerde daha yoğun bir yaratma dönemine girdik, giriyoruz. Başlangıçta sanat çalışmaları bir süre, Avrupa özentisi içinde buruşuk kopyalarla geçti. Yeni yeni bileşimler bulma çabalarımız başladı artık. Özentiden, kopyadan sıyrılarak, ulusallaşma çalışmaları, bütün yayın alanını kaplıyor bugün 1960 dan sonra yetişen kuşakların itici kuvveti, hep toplumculuk paralelinde görünüyor. Toplumculuğa karşı görüşlerin birer fosil oldukları, iyice anlaşılmıştır, bir yaşamları yoktur artık. Toplumcu fikir ve düşünce kitaplarını açmağa başlarken, bağnazlığa kapılmamalıyız. Sekter görüşler, başlangıçta sağlam inançlar gibi görünürler. Ama onların taşlaşmış bir yapıları vardır. Toplum koşullarını öğrenmeli, gerçeklerimizi anlamakta, çözmekte, yoğun bir eğitim çalışmasına girmeliyiz.

Ulusal Edebiyat ürünleri, bugün geniş bir alanı kaplamıştır. Fakat bu sanat yapıtlarının yanıbaşında yozlaşmış Avrupa şiirinin ya da başka sanat türlerinin kemirici, çürütücü etkisini görmezlikten gelemeyiz. Bu çeşit sanatçılar, insansal değerleri yıkmakla koyulurlar işe. Değişen dünyamızdan bizi koparacaklar, daha sağlam görüşlere götürecekler sanırsınız. Aslında sadece yılıcıdırlar, yeni değerler, yeni yapıtlar getirmezler.

Değer yargıları değişti derken, bir yadsıma dönemine girelim anlamında söylemiyorum bu sözü. İster yüzyıllık edebiyatımızı alın, ister kırk yıllık cumhuriyet edebiyatım analiz edin, humanist bir dünya görüşünüz varsa, şiirin ya da romanın bir uygarlık çizgisi getirdiğine inanıyorsanız, bizim de eskiyen yazarlarımız vardır. Övgülerle baş köşelere oturtulan ozanların gerçek yerlerini göstermek zamanı gelmiştir. Bugün Abdülhak Hâmit, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Edebiyat Tarihlerinin eksik tanıtmalarının sınırı içinde bilinmektedir Monoğrafileri ya da şiir değerleri geniş açıklamalarla yazılmamıştır. Orhan Veli'yi içinde

bulunduğu sosyal koşullarla inceleyen, şiirlerinin yanıbaşındaki yaşamını ayrıntıları ile tahlil eden hacimli bir kitap ya da etüt bulamazsınız. 1940 - 1960 ağır baskı döneminde ilgi ile karşılanan beş şiir kitabı yayınlanmış Rıfat Ilgaz, bugün niçin öfkeli bir konuşma ile o dönemin yazarlarını, sanatçılarını suçluyor? Unutturmak ya da yadsımak yerine o dönemin eleştirmesine girmeliyiz. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bu noktaya nereden geldiğini yorumlamak, şiirimizin 1960 dan sonra geçirdiği bütün bunalımlara rağmen gayet ilginç olur. Antolojiler, seçkin bir beğeni de getirse, bu değerlendirmeyi yapamıyorlar.

Şimdi şöyle bir soru koyuyorum ortaya: Şiirimizde yeni ozanlar var mı? Yeni ozanlar geliyor mu? Şöyle çarpıcı şiirlerle gelen, yoğun bir şiir bileşimi kuran ozanlar buluyor musunuz dergilerde? İsim yapmış ozanlarmız arasında yenileşen, şiirini yeni baştan inşa edenler var. Ama yeni ozanlardan, bir yanıp bir sönen umut ışığının dışında bir kımıltı göremiyoruz daha. Önemli sosyal bunalımlardan geçiyor toplumumuz. Ulusal Kurtuluş Savaşlarının şavkları vuruyor yüzümüze. Önemli bir tarih yaşıyoruz çünkü. Özgürlükleri koparıp alma çağımızın adı. Beraberinde yeni ozanlarını da getirecektir. Bu çağın yeni değer yargıları getirdiğini, ergeç edebiyatımızı da, yeni baştan inceleyip, yeniden kıymetlendirmek zorunluğunda olduğumuzu anlamalıyız.

Acının Gözleri

24 Haziran Salı

Kenar mahallede, Acının gözleri şunları görmüş yirmidört saat. Günlük ekmek peşinde koşan fakir insanlarımız. Kenar bucakta otururlar. Zehir zemberek bir yaşayışları var. Gözyaşından daha yaman, daha acı kaderlerini oku-

dukça sarsılırsınız. Bir denizanası gibi genişler, durmadan genişler kederleri. Birbirine abanmış tek katlı, ıslak tahta kaplamalı, sarı sarı pencereleri görünür geceleri evlerinin. Pencerelerinde kurutulmak üzere asılmış eski çamaşırlar, saksılardaki çiçeklerle yanyanadır. Bu çamurlu sokakların küçük evlerinde, küçük insanlar aşkları, ekmekleri, cinayetleri ve yüzyıllardır hüznünü dilden düşürmiyen şarkıları ile otururlar.

Yeni romanımız, yeni öykülerimiz, isterseniz biraz da yeni şiirimiz diyelim, ilk defa bu kenar mahallelerden konu aldılar, deyim aldılar. Bu noktayı şöyle de deyimleyebiliriz. Yeni Sanatın örnekleri, ülkemizin çoğunluğu olan çalışan fakir halkın elleri üzerinde yükseliyor. En bohem ozanımız, en avare sanatçımız dahi, yapıtlarını kurarken halkın desteğinden, yüreğinden yoksun olmayı istemiyor. Sert içimli bir tütün gibi mısrâlarında, roman sayfalarında hep o kesik ama acı deyim var. Bunları bana, Muzaffer Buyrukçu'nun kitabı düşündürdü. Gerçekten her öykü acı acı düşündürüyor insanı. Güneşsiz taraftan geliyor çünkü. Yüzleri aydınlanmıyan, yürekleri pırıl pırıl iyilikle bilenmiş olduğu halde, insana ışıklı bir gün göstermiyen insanların arasından geliyor. Kendi deyimi ile «Katı, taş gibi yaşantıların içinden» hayat öyküleri çıkarmış. Bu kitabında Buyrukçu, salt gözlemci kalmamış. Eni-konu sanata geçmiş. İyi tanıdığı çevrenin sakinlerini gerçekten içtenlikle yazıyor. Bütün öykülerini baştan sona ilgi ile okutuyor. Belli, bütün bu anlatılanları yaşamış, görmüş. Dili şiirli. Değişik bir imaj kurma tarzı var. Bunları, şundan dolayı söylüyorum. Muzaffer Buyrukçu, ilk kitabı «Katran» dan hayli ilerde çalışıyor. Gerçekçi okulun kendisine verdiği yaşatıcı solukla insanların, gecekonduların çekisini bütün yönleri ile yazabilecek sanırım.

Kitabı okuduktan sonra, bir de şunları düşündüm. Bu öykülerde bir eksiklik var bana kalırsa. Genç yazar, büyük

bir kentin dolaylarında yeni kurulmuş mahallelerin hayatından sayfalar getiriyor. Bu sayfalarda hemen hemen bir tek iyimser insanla karşılaşamıyorsunuz. Ben de biliyorum orada acı gerçekler olduğunu. Ama bütün o çekilmez hayatın içinde umutla, kendilerine güzel bir dünya kurmaya çabalayan iyimser kişiler yok mu? O iyimser kişilerin yaşadığı olaylar yok mu? Bu sorunu önemle ele alıp, düşünürsek sanatta «Müsbet tip-Menfi tip»e kadar gideriz. Sanat tek yönlü olursa, Siyah - Beyaz sentezine varamaz. Gerçekçi Sanatın başarılı örneklerini açarsak, karamsarlığın yanında ya da içinde geniş bir iyimserlik yüreğinin çarptığını görürüz. Şöyle aklıma ilk gelenler arasında Sabahattin Âli'nin Ses adlı öykü betiğinde «Mehtaplı Bir Gece»de yoksul hayatının içinde kendini satarak geçinen, çiçek bozoğu kadının, gecenin karanlığı içinden nasıl iyimserlikle baktığını, karşısındaki erkeğe 15 kuruşun da mı yok deyişini düşündüm. Yazar bu kanıyı, karamsar tiplerin kalbindeki, yüzündeki iyimserliği belirtmek suretiyle gösteriyor. Sait Faik'in öykülerinin çoğu öyle. «Bir Karpuz Sergisi» bu yönden değil sade. Hangi yönden alırsanız unutulabilir mi? Orhan Kemal'in Avare Yıllar, Baba Evi'nde o mavi gökler, o beyaz bulutlar altında yüzleri küçük, yürekleri geniş küçük insanlar, karamsarlıklarından sıyrıldıkça sanki insana «— Korkma, korkma, yeryüzünde iyilikler tükenmiş değil» der. Sanatının o kadar başarılı romanı olmıyan Suçlu'da bile sayfalar dolusu var bu. «Yaşamak için herşeye katlanacağız» diyen sıcak deyim. Çekilerden usanmak, çarçabuk kaçmak yaşamaktan, sanatçıyı kendi dairesi içine kapar. İnce Memet'teki yaşatan soluğu bir kez daha düşünelim. Yaşar Kemal adını eller üzerinde dolaştıran sanırım, siyah - beyaz sentezini az görülmüş bir hünerle kullanmış olmasıdır. Son yıllarda özellikle romanımız, altın bir çağa giriyor.

Muzaffer Buyrukçu, Taşlıtarla'nın, kenar mahallenin

acı konuşan yazarı şimdilik. Hayat denemeleri arttıkça, ora sakinlerinin karamsarlığı yanında iyimser yüzlerini de görüp anladıkça, daha geniş bir alana çıkacak kalemi. Çünkü hayatın siyahı yanında beyaz, beyazı karşısında siyah vardır. Toplum bir bütün olduğuna göre, bu bütünün çeşitli yönlerini, değişik davranışlarını estetik bir plânda öykülere, romanlara dökmek gerekir. Genç sanatçı, bu alanda çalışma gücünü arttırırsa, belki de yeni kitaplarında beklenen başarıya varacak.

Köyün Kamburu'nu Okudunuz mu?

26 Haziran Perşembe

Gökçe-yazınımız bir ucundan bunalıma girmiş, inançsız bir toplum serüveni yaşıyor. Gerçeklerin katılığını, gözlemciliğin sertliğini duya duya gözlerini yummuş bir adamın tutumuna benziyor tutumu. Toplum koşulları, durmadan bir takım sanat erlerini böyle bir ortama itiyor. Her büyük savaştan sonra bir bölük sanatçının böyle bir geçitten geçtiği yaygın ve doğru bir kanıt. Bir süre sonra, koşullar elverirse, gerçekci iklime doğrulanlar da olacaktır herhalde. Gökçe - yazınımız bir ucundan bunalıma girerken, öbür yanında biçimci (Formaliste) bir akım. Diğer ucunda da, ülkemiz yazınının en iyi örneklerini getiren gerçekci akım, Batı anlamındaki bileşime daha da sokuluyor. Bunu şöyle açalım: Ulusal Gerçekci yazının dairesi içinde iyi yapıtların yanı sıra, estetik olanaklardan yoksun, bileşime varmamış, salt gözleme dayanmış kitaplar da ortaya konulmuştu. Bundan iyice sıyrılmağa başladı gerçekci sanat erleri. Yani geçiş çağını gerilerde bıraktık. Bilhassa romanda böyle bu. (Burada bir açıklama yapmam gerekli: Bunalıma giren, sanatçılar olsun, bi-

çimciliği (Formalisme) sürdüren sanatçılar olsun, güçlü yapıtlar veremez diye bir kanıya varmış değilim. Nasıl her gerçekci kitap başarıya varamıyorsa, biçimciliğe bağlanmış ya da bunalımı anlatan yapıtlardan da usta işi olanlar var, kitaplığımızda. Bu bir açı sorunu bizce, hafife alınmadan tartışılsa diyoruz.)

Köyün Kamburu'nu iki üç solukta okuduktan sonra, gökçe yazımızı şöyle beş-on satırla düşündüm. Romancılarımız, bilhassa gerçeklere kalem tutan romancılarımız önemli gelişmeler sağladıklarını gösteriyorlar ürünleriyle. Köyün Kamburu'nu okudukça ülkemizin tarihsel, toplumsal, ekonomik yanlarını incelemiş de öyle oturmuş romanına Kemal Tahir diyor insan. Yirminci Yüzyılın başında Orta Anadoluda, Çorum dolaylarında Narlıca Köyümüz. Kişilerin serüveni, o nakış işlenmiş türkçemiz ile dile konulmuş, sayfalara dökülmüş. Tarih bakımından, çöküntü çağında Osmanlı İmparatorluğu. Narlıca, bu çöküntünün köydeki birkaç yılının bütün ekranlarını veriyor bize. Bütün kişiler, sahiden köy kişisi, bilinçli olarak gerçeklik duygusunu yaşatıyorlar, okurda.

Romanın önemli özelliklerinden başlıcası, bir köy ortamında, ekonomik bağları kopmuş, ahlâk ve aile bağları kopmuş bir toplumun satirik epopesi oluşu. İkinci özellik, yapıt bütünlüğü getirmesi. Kemal Tahirin okumadığım «Körduman» ve «Esir Şehrin İnsanları»nı hariç tutarsam, öbür romanlarının sağlam yönlerine, hele «Rahmet Yolları Kesti»deki o unutulmaz nehir gibi akan destan söyleyişine rağmen, yapıt bütünlüğü «Köyün Kamburu»nda daha tam. Dört başı denge tutmuş. Osmanlı İmparatorluğunun çöküş yıllarında, köylerimizin kokuşmuş çevresi içinde Narlıca Muhtarı, Uzun İmamı ve diğer sakinleri ile kaçınılmaz bir düşüşün serüvenini bütün ayrıntıları ile anlatır yazar. İlkel koşulların etkisi altında aile bağlarının gevşemesi, ekonomik çıkarlar için akla gelen bütün kur-

nazlıklar, karmakarışık fuhşun murdarlıkları, içinden geçerek, gerçeği söyleyen bir roman bu. 1900 yıllarındaki köylümüzü anlatan, asla yalan söylemeyen, halkın kokusunu taşıyan bir yapıt. Çatırdıyan bir toplumun hayat savaşında, çeşitli entrikaların içinde bir olumlu tip arıyor okur. Narlıca köyünde gerçekten yoktur belki böyle kahraman. Gerçi bazı anlarda öbür kişilerde görülüyor olumlu yönler. Ama yeter değil bence. Romanda olumlu kişi olsaydı daha tam, daha etkili olurdu gibi geliyor bana kitap. Böylesine her sayfasında gerçeklik duygusunu yaşatan, kişilerini unutulmaz roman tipleri arasına koymasını bilen bir yazar için, olumlu kişi eksikliği olmamalı diyor insan. Yoksa Ülkemiz olumlu kişi bakımından yoksun mu? Toplum bilim, çöken toplumlarda da, kalkınan uluslarda da olumlu kişilerin varlığını sık sık gösteriyor. Bu önemli noktada, yanılma payını daima kabul ediyorum. Bu sorun üzerinde yetkili eleştirmenler uyarmalarda bulunurlar ve tartışırlarsa daha sağlam sonuçlara varırız.

Köyün Kamburu «Çalık Kerim» ilkin garip bir yaratık. Sonra kurnaz, sonra köyü avucuna koyup istediği gibi hükmeden bir çapkın. Serüveni şöyle başlıyor. Daha doğrusu Köyün Kamburu'nun babası Parpar Ahmet, romanın ilk sayfasında şöyle tanıtılıyor: «Aslına bakılırsa, Narlıca köyünün başına, bu Parpar belâsını «Sürgün Kırımı» yılında Çorumun namlı tütün kaçakçısı Gavur Ali sarmıştır. Eski kitapların «Taun», gazetelerin «Kolera», köyü milletininse «Sürgün Kırımı» dediği bu illet, buralara bir yaz ortasında hacılarla beraber geldi, çok ocaklar söndürdü, sofralarında yirmi-otuz kaşık çalışan nice konakları yıktı. Köylünün can kaygısına düştüğü, ölü gömmekten yetim - öksüz gözetmeğe aman bulamadığı bu uğursuz Sürgün Kırımı yılında Parpar Ahmet'in anasıyla babası da üçer gün arayla öldüler, on iki yaşındaki oğ-

ları sipsivri ortada bıraktılar. Ahmet de elbet göçer giderdi, pislik temizlenirdi ya, ne fayda. O zamana kadar — başkaları şurda kalsın — kendine iyiliği dokunmıyan tütün kaçakçısı Gâvur Ali'nin — şu namussuz kara kâfirin — acıyası tuttu, oğlanı atının terkisine alıp Bafra'nın Lâz ağalarına hizmetkâr götürdü. Aradan yıllar geçmiş, Narlıca köyü gurbette böyle bir adamı olduğunu çoktan unutmuştu ki günlerden bir gün muhtar odasının önünde oturanlar omuzu heybeli birinin köye çıkan dönemeci kıvrıldığını gördüler.»

Günün birinde Parpar Ahmet, köyün muhtarı ve Uzun İmam tarafından everilir. Ama tek durmaz Parpar. Düzensiz bir kişi olduğundan karısı Ayşe'yi sık sık dayaktan geçirir. Günlerden bir gün, gene Ayşeyi'yi dövmeye başlar, hırsını yenemez, kadını ölümün kıyısına kor, bırakır. Köylü bunu duyunca, Parpar'ı, usunu başına alsın diyerek, ahırın orta direğine bağlar. Onu «Ecinni öfkesi»nden kurtarmak için başlarlar dövmeye. Sonunda dayaktan ölür Parpar Ahmet. Dayağı anlatıldığı bu sayfalarda, yüzyılımızın başlarında köylerimizde geleneksel «ecinni» anlayışının nemene ilkel bir tortu halinde ülkemizi sardığı belirtiliyor. Bugün dahi köy ve kasabalarımızda bu biçim «batıl» inanışların halkımızı önüne katıp sürüklediği adım başında görülmekte, duyulmaktadır. Romanın ilk sosyal sorunu ile böyle karşılaşıyoruz. Bu sırada Parpar Ahmet'in karısı Ayşe, dövülmüş olmanın etkisi ile olacak, yedibuçuk aylık bir çocuk dünyaya getirir. Ve çocuk yaşar. Kambur (Romancının deyimiyle Çalık Kerim) romanının başlıca kişisi. Köyün sosyal ortamı onun çevresindeki olaylarla, kişilerin davranışları ile anlatılıyor. Köyün Kamburu ilkin çoban, köy camiinin müezzini, Çorum medresesinde molla, cer hocası, sonra köye dönüş, eşkiyaların köyden haraç istemesine karşı köyün direnmesini dile getiren bir yiğit kahraman. Roman-

cımız bütün bu değişik kişiliği soylu bir kalemin tekniği ile sürdürüyor.

Kemal Tahir'in romanlarını okudukça, onda Balzac'ın yaşadığı toplumun kesitini veren derinlemesine anlatışını buluyorum. Bir de şunu buluyorum: Gogol'ün o sarsıcı, o ince satir havasını. O dev roman «Ölü Ruhlar»daki satir. Bizim ülkemiz, yüzyıllarca süren gerilik çamuru ve batıl inanışlarla çapaklı gözlerini kırpıştırıp durmuş. Din kisvesinin arkasına saklanarak, hep çıkarlar peşinde koşmuş köy ileri gelenleri. Çapraşık sorunları çözmek için neler çekmiş ülkemizin insanları? Bu çekilerin tümünü Köyün Kamburu'nda sayfa sayfa yeniden yaşıyoruz.

Roman üzerine yukarda söylediklerimizin çoğu, konu ile ilgili görünüyor. Oysa roman, kişilerin çizilişi, daha doğrusu yaratılışı olduğu kadar, anlatım sanatıdır.

Irazca Ana'nın
İki Çizgisi

27 Haziran Cuma

Ülkemizi tanımlamak, ülkemizin insanlarını anlamak için, ilkin köyden başlamalı derim hep. Ulusumuz toplum olarak, köy çekirdeğinden geliyor çünkü. Türkelinde hemen her ailenin köklerine doğru gittikçe, köye çıkar yolumuz. İşte bu çoğunluğun edebiyatı, Cumhuriyet'ten önce dört-beş kitabın sayfaları arasında yaşıyordu. Bu sınır, 1923 ten sonra kırılıd. İlkin kentli aydınlar, İstanbul'dan, Ankara'dan yola çıkan yazarlar ele aldı köy — köylü konusunu. Böylece Türk roman sanatı önemli bir gelişim gösterdi. Ama şimdiki evrim daha önemli bence. Köyle ilgisini herşeyi ile devam ettiren yeni yazarlar, köy romanı getirmeğe başladılar. Bu şundan ilginç. Köye kalem tutan öbür yazarlar, köylerle ilişiklerini kesmiş kişilerdi. Ya-

pıtları değerliydi ama, bir süre önceki köy kesitini veriyorlardı. Doğrudan doğruya köyden gelen yeni yazarlar ise, yaşadığımız çağın köy sorunlarını, köy atmosferini, değişen yönlerini, dilini, geleneklerini çözümlemeye çalışıyorlar. Değişen dünya önünde, değişen ülkemizin, çıra ışığından kurtulamasa bile, köylerimizin yeni gerçekleri. yeni kişileri olduğu muhakkak. Onları aydınlığa çıkarıyor yeni yazarlarımız.

Fakir Baykurt'un romanı, ilkin bu yönden sarsıyor insanı. Yılanların Öcü, bütün yönleri ile tam köy romanı. Hele kitabın taşlama yönü, köy sınırı içindeki demokrasimizin kaderini olanca acılığı ile çiziyor. Ne yapalım, sahiden böyle olaylar, böyle serüvenler oluyor çünkü. Galiba ülkemizin Fontamara'sı Karataş köyü. Gerçekten İgnazio Silone, Fontamara adlı romanında bir İtalyan köyünün çerçevesi içinde o çağın sosyal - politik taşlamasını yapıyordu. Yılanların Öcü de bir bakıma böyle bir açıdan bakılarak yazılmış görünüyor. Bendeki izlenim bu. Yapıtın türünü saptamak için söylüyorum bunları. Oysa Fakir Baykurt'un romanı, Fontamara katma varmış bir kitap değil bence. Hele tekniği yönünden hiç değil. Ama dili, olayları koyuş tarzı, kişilerin davranışları sağlam bir satir havası getiriyor ortaya.

Yılanların Öcü'ndeki serüveni şu satırlarla tanıtıyor yazar: «Bu kara Bayram'ın, seksen evli Karataş köyünde kimsenin gözüne batmayan bir hayatı vardı.

Babadan kalma, ahırlı, samanlıklı, toprk damlı bir evi, bir kağnısı, bir öküzü, bir ineği, üç koyunu, iki ası kuzusu, üçü yumurtlayan onbir tavuğu ve yedi yıl önce satılan bir çiftlikten boğazına kadar borca belenerek aldığı kırkbeş dönüm kadar toprağı... Bu toprakların ancak üç evleği sulanabiliyordu, bir dönüm bile değil. Ama onu yarıcılıktan, kır bayır da olsa, bu topraklar kurtarmıştı. Hele bu yıl borcunu da paklayınca, Karataş'ta komşu kata-

rına girmişti. Artık kendinin de bir varlık olduğunu duymaya başlıyordu yavaş yavaş...

Evliydi. Üç çocuğu vardı. Babası, daha Bayram tüysüz bir delikanlıyken, anlaşılmaz bir köy ağrısından eyvallahı çekip gitmişti. Bayram'a hemen hemen her işte söz geçiren anası, sağdı. Ocağın başkanlığı onun elindeydi. Anasıyla karısı arasında, belli bir gelin - kaynana anlaşmazlığı filân sezilmiyordu.

Kapısında bir de köpek vardı. Korkusuz ürküsüz günler geçip gidiyordu. Bir uçtan da işleri yoluna giriyordu. Bu romandaki olaylara kadar...

Bundan önce, kendi karısından başka bir karıyla yatma dalgası da yoktu. Kafasının altındaki bu ateş de romandaki olayların akışı sırasında parladı.»

İyimser bir açıdan bakınca, Yılanların Öcü için yukardaki kanılar eksik doğrular olarak kalacak sanırım. Roman sanatı yönünden kişileri inceler, ayrıntılarına bakarsak, Irazca Ana ilkin olumlu bir kişi izlenimini veriyor okura. Sayfalar ilerledikçe Irazca Ana karmakarışık bir köylü tipi oluyor. Romanın ortasına kadarki durumu ile, sonralardaki tutumu bir bileşim göstermiyor. Toplumsal sorunları roman içinde eritememiş yazar. Sivri kalmış. Salt gözlemle yetindiği yerler çok. İlk gerçekçi romanların yazıldığı çağlarda bu tutum önemli geliyordu insana. Sanırım şimdilerde öyle değil. Bunu bilinçle yapanları göklere çıkarıyorduk onbeş yıl önce. Bugün o romanların katından epeyce ilerdeyiz. Fakir Baykurt, romanın son sayfalarında köy koşullarından sıyırmış Irazca Ana'yı. Bir köylü kadın değil, kendisi konuşmuş daha çok. İlkin bir yiğit gibi direnen Irazca'yı düşünüyorum. Sonra küfürbaz bir kadını izleyip gidiyoruz. Giderek olumlu yönler siliniyor. Ya da şöyle diyelim. Irazca Ana'nın sonradan içinde bulunduğu koşullar, gerçeklik duygusunu ufak ufak yitiriyor insanda. Bir kuşku ile romandan kalkıyoruz.

Amaç «Köy Romanı» yazmak olmamalıydı. Roman yazmak olmalıydı. Azıcık Balzac'ın romanlarının getirdiği ilkelere baksak, bir kenarından açılacak bu sorun. Bu aykırı notları, Yılanların Öcü'nü küçültmek için yazmıyorum. Tam tersine, önemli bir hizası olduğu için belirtmek istiyorum.

Vukuat Var'ın
İçereği

29 Haziran Pazar

Sosyal sorunların karmakarışık, ayrı ayrı düğüm olduğu yer. Ulusal Egemenlik Savaşına kadar, yarı sömürge koşulları içinde, orta tabakasız, toprak ağası ve kara donlu ırgat çizgisi ile gelmiş Çukurova. Aydın kişilerin esamesi okunmuyor. Egemenlik savaşı yer yer yiğitliğe itiyor orasını ama, yarı sömürge koşullarına yaslanan kişileri bir anda silkip atmıyor ,atamıyor. Onlar hayatlarını, ekonomik geleneklerini günümüze kadar sürdürüp getiriyorlar. Devrim çizgileri iyice yerleşmeden, Demokrasiye gönül bağlıyoruz, üstelik onunla birlikte makinalı üretime geçmek istiyoruz. Torosların eteklerinde, bu koşullara bağlı kişiler görüyoruz, onların yaşama serüvenlerini görüyoruz...

Uzun süredir **Orhan Kemal,** ülkemizin üretim ilişkileri en çapraşık bu parçasına kalemi ile ışık tutuyor. Romancı, sözünü ettiği kişilerin gerçeklerini iyi tanıyor, daha doğru deyimle anlıyor onları. Ama bu, bir roman yazmak için yeter değil şüphesiz. Roman yazmağa oturunca, kişileri roman durumnda, bir roman içinde görmesini biliyor. Roman sanatının estetik potasında bileşime varıyor. **Orhan Kemal** bilinçli olarak bunları koymuş romanının yapısına. Salt gözlemcilikten gelen, kuru anlatıma bırak-

mamış kalemini. Bütün ayrıntıları ile kişilerini var etmiş. Yakıcı güneşi, toprağı çatlak nar gibi açılmış, insanların, hayvanların, makinalarm emeğini yutan ve sonra bire kırk veren büyük ya da küçük küçük tarlalar. Geceleri sabaha karşı eğilip kulak verilse, kabarıp soluk aldığını duyar insanoğlu toprağın. Öylesine Nil kıyılarındaki bereketi getiren büyük düzlükler. Ve onların çoğunlukça sahibi olmıyan, Huğ denilen evlerde yaşıyan Çukurova sakinleri.

Elçi Cemşir, Cemşir'in kızı Güllü, Güllü'nün sevgilisi Fellahoğlu Kemal, Cemşir'in akıl hocası Berber Reşit, Güllü'nün arkadaşı Pakize, Cemşir'in oğlu Hamza, Çiftlik sahibi Muzaffer Bey, onun yeğeni Zaloğlu (Ramazan), Çiflik Kâhyası Yâsin ağa, herbiri bulundukları toplum katında gerçek roman kişileri. Kendilerine has, ülkemizin o bölgesine vergi özellikleri taşıyorlar. Romancı bunlarla roman psikolojisini kuruyor, yaşatıyor. Ne yapıyor onlar? Küçük, kendi kaderlerini yaşıyorlar. Çevreleri bir batakhanedir. Küçük küçük çıkarların yanı başında, alın teri döktüren bir çalışma savaşları vardır. Kişiliklerine uygun konuşmaları, insanın kafasına sert bir cisimle vuran, argolarının içinden gelen taşlamaları vardır. Birbirleriyle çatışdıkça, hızla geçen bulutların altında ya da sicim gibi yağan yağmurun altında kendi iç dünyalarının konuşturulması sırasında, romanın akışına kapılan okur, bir lâhza kendine dur!.. der, ülkemizdeki insanların çilesini düşün, yurtseverce kaygıların yanında yapıcı bir şeyler düşün... Roman bu etkiyi veriyor okundukça. Toplumsal özün derinlemesine işlenişi, insanda bu kanıyı bırakıyor.

İyi romancı, ilkin sanatçıdır, salt gözlemciliğe saplanıp kalmaz, toplumsal özden çıkar yola. İlkelerinin ışığı altında şunlar görünür: Yıllarca eğitilmemiş, kendi ilkel hayatı içinde bırakılmış köylüler, kendi başlarına buyruk toprak ağaları, köy ağaları, ülkemizi durmadan çıkmaza sürükliyen din geriliği. Büyük kent aydınları çok zaman

kopmuşlardır yurdun gerçeklerinden. Gerçeklere dayanan bir çözümlemeleri yoktur. Batı hayranlığından gelen, özgür düşünceler için, Türkeli koşullarına uygun ilkeler saptayamamışlardır. Aydınlar küçük küçük nimetlerle yetinmişler, böylece inançlar yitirilmiş, yiğitlikler aşınmış, akım nakletmez olmuşlardır. Devrimler yığınlara iyice sindirilemeyince, giderek yığınlar aydınlara olan bağlarını, inançlarını yitirmişler, böylece aradaki uçurumun genişliği artmıştır. Birçok yeniliklerin şekilde kalması bundandır, birçok devrimlere karşı çıkılması bundandır. Türkelinde çağımızın toplumsal özü bu. **Orhan Kemal**'in **«VUKUAT VAR»** ında, köylü - toprak ağası ilintileri, hemen onun yambaşında din geriliğinin riyalı yüzü var. İnanılması güç gelir belki size, ama bunlar gerçek. **Orhan Kemal,** gerçeklik duygusunu yaşatarak kişilerini kuruyor, aradaki ilintileri tamamlıyor.

«Vukuat Var»ın kitap biçiminde yayınlanmasını merakla bekliyordum. Bir defa, bu roman gazetede yayınlanırken epeyce lâfını ettirmişti. İkincisi, yazarın önemle üzerinde durduğu yapıt idi. Benim için üçüncü nokta da şuydu: Orhan Kemal «Suçlu» ve «Devlet Kuşu» adlı romanları ile sanatını ileriye götürememiş başladığı noktanın gerisinde kalmıştı. Daha doğrusu bir dönüm noktasına gelmişti. Gerçi, öyle sanıyorum ki, **Vukuat Var,** yukarda adlarını andığım iki romandan önce yazılmıştır. Ama yayınlanan son romanıdır ve sanatı için önemli bir gelişmedir. Kendisini daha titiz çalışma yolunda uyarması bakımından, yazacağı romanlara etkisi olacaktır herhalde.

Vukuat Var'ın önemi bence şurdan geliyor. Çukurovada yaşıyan insanların toplumsal özünü vermesi. Kişilerin birbirleri ile ilintilerini kurarken gerçeklik duygusunu, sosyal psikolojiyi bir senteze vararak yazmasıdır.

Roman üzerine iğreti bir kanımı söyliyeceğim. Dâkur ve Meryem kişileri sahici olmasına sahici ama, bazan

görüntülere dalarak, romanı santimantal bir havaya — ya da şöyle söyliyelim — santimantal ortama sokması gerekli görünmedi bana. İnsanoğlunun öfkesini çok iyi anlatan bir romanda, ihtiyar bir kadının ya da yaşlı bir adanun santimantal düşüncelerini hayalleyin, daha kesin bir kanıya varırsınız.

Ben fakir kalemimle burada, Vukuat Var'ı çözümlemeye çalıştım. Bir eleştirme değil, deneme yazdım. Ama gene de bana sorarsanız, Vukuat Var'da zehir gibi bir taşlama, öfkeyi anlatan unutulmaz, keskin bir deyiş var, derim.

Ufukta Islak Mavi Bir Çizgi
Camlarda Hasta Bir Yüz

17 Aralık Salı

Saatler ilerliyor. Her üç dakikada, her beş dakikada bir masamın üzerindeki kol saatime bakıyorum. Bana kaçta telefon etmişti? Telefonda yorgun, hayır yorgun değil, bitkin bir ses:

«Hastaneye yattım» demişti.

«Çıkar çıkmaz geleceğim» demiştim.

Hani bazı filmlerde mizansen olarak duvar saatinin tik taklarını duyururlar. Saatin yelkovanı ağır ağır ilerler ve siz birşeyler olacak dersiniz. Biraz sonra da ekranda gerçekten «birşeyler» olur.

Benim durumum öyle değil. Bir yazı ya da bir kitap ile oyalanmağa çalışıyorum. Fakat bir sisin arkasında gibiyim. Saatim kolay kolay ilerlemiyor. Daha dörde gelmemiş. Bir sisin arkasında gibiyim dedim. Çalıştığım oda güneş görmüyor. Dışarda güneş de olsa, odamda elektrik yanar. Havanın karardığını göremem. Yağmur yağmış olsa, yağmur altındaki caddenin gündüz karanlığını seyre-

demiyorum. Mevsim kış olduğundan, ben Ofisten çıkmadan önce akşam bastırıyor. Günde sekiz saat sokak, cadde görüntüsünden yoksunum. Beş-altı metre ötede onlardan uzaktayım.

Tekrar saate bakıyorum. 16'yı 17 geçiyor. Telefon edemiyorum. Telefondan korkuyorum. Telefon edersem, uykuda olabilir, telefona cevap veremiyecek kadar hasta olabilir. Telefonda sesini duyamazsam, bir kurgu başlar kafamda. Sandığımdan daha mı çok hasta? Sanki ıssız bir dağ yamacındaki kulübemden, atlı arabama binmişim, yola çıkmışım. Sonbaharla kışın birleştiği bir hava var karşımda. Rüzgârda yağmur, kenarda yapraklarını dökmiyen ağaçlar, ötede çıplak ağaçlar, ufukta ıslak mavi bir çizgi, siyah bulutlarla usul usul siliniyor. Ben arabanın ön kısmında hayvanı kırbaçlıyarak sürüyorum. Önümde epeyce yolum var. Bilmem yetişebilecek miyim? Bir yerde ortalık iyice kararır, çiseliyen yağmur hızlanır. Bense daha yolun ortasına gelmemişim. Atım soluk soluğa koşmasına devam eder.

Gece uykudan uyandım. Dışarda yanan eletkrikten, yatak odamıza ışık az giriyor. Karım ilâçlarını karıştırıyor.

Ona:

«Ne yapıyorsun?» diyorum.

«Yok birşey, sen uyu» diyor.

Zaten uyku beni bırakmıyor. Ama uyku ile uyanıklık arasında bir-iki dakika kadar gidip, dönüyorum. Ne kadar zaman geçiyor? Tekrar uyanıyorum. Gece devam ediyor. Karım gene yatakta değil. Dışarı çıkıp, tekrar geliyor. Yüzündeki çizgileri, dudağındaki bükülüşü görüyorum. Tekrar dağ yolunda atlı araba ile yaptığım yolculuğa dönüyorum. Yolun yarısını geçmişim. Yağmur hızla devam ediyor. Yüzüm, saçlarım ıslanmış. Ellerim üşümüş, diz-

ginleri bırakmıyorum. Atımın sağrısından yükselen ılık bir koku yağmura, gecenin karanlık denizine karışıyor. Az bir süre dursam, atım ve ben dinlensem diyorum. Diyorum ama, gideceğim yere geç kalmaktan korkuyorum. Uzakta kentin kenarında ışıklar bir yitip, bir beliriyor. Manevra yapan bir lokomotifin gürültüsü yaklaşıyor. Yüz metre ilerde deniz olması gerekir. Ama ben yağmurdan, ilersini göremiyorum.

Karım soluk almakta güçlük çekiyor. Göğsünde bir hışırtı. Omuzlarının inip kalkışını görüyorum. Bir lâhza gözlerini seyrediyorum. Kaçmaktan yorulmuş bir Karaca yavrusunun gözlerinden iki damla yaş düşüyor avuçlarıma. Çok az bir aydınlık olsa gene farkederim ben, Karaca yavrusunun yaşama özleminin yanıbaşındaki derin kederini. Yanyana oturur, beraber ineriz üstü kapalı bir kuyuya.

Bronşlar daralıyor. Soluk almak onun için güç. Gece henüz bitmedi. Uyku gözlerimden aşağıya iniyor. Omuzlarımdan soğuk bir yalnızlık çöküyor yastığıma. Karım sokağa karşı pencereyi açıyor. Daha fazla hava almak istiyor. Ama dışarda kömür kokusu getiren yoğun bir hava, siyah bir zehir gibi insanın burnuna yapışıyor. Yavaş yavaş ortalık aydınlanıyor. Buna aydınlık demek zor. Kirli, puslu bir sabah başlıyor. Apartmanların en üst katlarına başımı kaldırıyorum. Yağmur çiseliyor.

Karıma:

«Bu havada nasıl gideceksin?»

«Giderim» diyor

«Beraber gidelim»

«Hayır ben yalnız giderim» diyor.

Onu anlıyorum. Omuzlarındaki ağırlığı ben üzerimde duyuyorum. Kabil olsa hiç hareket etmiyecek. Ağır ağır giyiniyor, yardım ediyorum. Holde onu öpüyorum. Onun gidişini pencereden görmek istiyorum. Göğsüne eğilmiş,

sanki iki büklüm yürüyor. Benim pencereden baktığımı görmüyor. El etmek istiyorum. Ama yüzündeki kırık yaşamdan, telâşa düşüyorum. Dudaklarının kenarında hüzünlü şarkılardan gelen çizgiler, beni çok sayfalı bir kitabın arasına götürüyor. Jokond'un belli belirsiz gülüşünü, zehir gibi kederli gülüşünü anımsıyorum. Şimdi Alain Fournier'nin «Adsız Köşk»ünün evrenine doğru kayıyorum.

Anılarla dolu bir evin ışıksız soğukluğunda durup kalıyorum. Aynalar boş, sandalyeler boş, merdivende, koridorda kimseye rastlamıyorum. Biraz önce loş aynada, yüzünde çaresiz kalmış bir insanın, umutsuzluk getiren çizgilerini görmüştüm.

Ofisten çıkış saati gelmiş. 17.30'a iki ya da üç var. Paltomu giyiyorum. Asansörle aşağıya iniyorum. Sabahki ince yağmur çiseliyor. Hastaneye kadar üç vasıta değiştireceğim. İlkin dolmuşla Karaköye iniyorum. Soluk soluğa vapura yetişiyorum. Elimdeki paketlerle biraz güç oluyor bu. Kadıköy'e varınca yağmurlu geceyle karşılaşıyorum. Bu çamurlu kaldırımlardaki az ışıklı geceyi sevmiyorum. Dolmuşla hastaneye geliyorum. Kapıdan içeriye giriyorum ama, korkarak. Geniş bir odada yatıyor karım. Sol kolundan serum veriliyor. Sağ tarafında büyük bir oksijen tüpü. Durmadan ağzından oksijen alıyor. Doktor, Hemşireler konuşmadan iş görüyorlar. Birdenbire önemli bir ortama girdiğimi anlıyorum.

Karım bir krizin içinde, bir krizin dar geçidinde, küçük omuzları inip kalkıyor. Ona doğru eğiliyorum. Yüzünde on saatte bu kadar değişiklik? Şaşıp kalıyorum. Gözlerinin etrafı mosmor. Yağmurlu bir havada kırık bir camdan bakıyor sanki. Gözleriyle «Yaşamak istiyorum» diyor, sonra kendini bırakıyor. Bir dakika, iki dakika geçmeden terar yaşamın soluğu yüzünde dolaşıyor. Ben ayakta du-

ruyorum. Serum şişesine bakıyorum hep. Odanın aydınlığı az görünüyor bana. Karım, beni bu ağır hasta atmosferinden kurtarmak istiyor. Öbür odada oturmamı istiyor. Onu üzmemek için, dışarı çıkıyorum, biraz. Beş dakika sonra tekrar giriyorum. Hastamın durumunda bir değişiklik yok. Çok güç soluk alıyor. Birşey yapılamaz mı, diye etrafıma bakıyorum. Burası büyük bir hastane. Demek tıp bir yerde duruyor. Doğaya bırakıyor herşeyi. Büyük bir karamsarlığa kayıyorum. Düşünceler, bu düşüncelerin içindeki yaşamımız, enstantaneler hâlinde kayıp geçiyor gözlerimin önünden. Bir 18 Ağustosta tanımıştık birbirimizi. Sonra kuru ot kokusu, yıldızlı geceler geçiyor, önümüzden Uzakta, bir kıyının ışıklarını seyrediyoruz. Saçları rüzgârda uçuşuyor. Mutlu bir yüz görüyorum aylarca karşımda.

Birden hastanın odasında bir hareket oluyor. İçeriye rüzgâr gibi Doktor Cavidan Hanım giriyor. Serumun oranına bakıyor.

«Serumun oranını % 40'a çıkacağız» diyor.

Serum arttırılıyor ve hemen ekliyor:

«Korkacak birşey yok. Haydi yemeğe çıkalım.»

Yemek salonunda öbür doktorlarla birlikte akşam yemeği yiyoruz.

Fırtınadan çıkmış, harap bir gemi ile eski bir limana giriyorum sanki. Öyle bitkinim.

Ölü bir noktadayım şimdi. Daldığım boşluktan kurtulmak istiyorum. Biraz açık havaya çıksam. Karanlıkta rüzgâra bıraksam kendimi. Oysa dışarda çıt çıkmıyor. Rüzgâr yok. Mımıntı bir yağmur çiseliyor. Doktorlarla bitişikteki odada oturuyoruz. Onlar değişik konularda anlatıyorlar. Ben arada bir onları dinliyorum. Daha çok kendimi dinliyorum, demek daha doğru. Görüntü olarak hep rüzgârlı, yağmurlu bir geceye girip çıkıyorum. Böyle ke-

derler denizine girip çıkarsam, kalbimin enfaktı tekrar yaklaşır mı, diye kendime soruyorum. Sanki bir telgrafçının yambaşında dikiliyorum. Beklediğim bir haber varmış gibi. İnsan bazan ne kadar kıyıya iniyor? Ne kadar çok yalnız kalıyor? Sessizliğe kapılmayı istemiyorum. Bundan ötürü rüzgârlı havayı severim. Bunun için rüzgârla sarsılan bir ağaç denizine yaklaşmak isterim. Karamsarlıktan çıkarır çünkü insanı. Yaşamağa karşı durmaz, yaşamakla dolup boşalır insanın damarları.

Odaya Başhemşire girmiş. Birşeyler söylüyor. Ben dinliyorum ama, ne söylüyor, ilkin anlamıyorum.

«Hastanız açıldı, biraz rahatladı şimdi» diyor.

Koltuğa daha rahat oturuyorum. Gözlerim, dudaklarım, ellerim tekrar yaşamaya başlıyor. Ama yerimden bir süre kalkamıyorum. Bunaltılı bir yolculuktan yeni kurtulmuşum, ağır ağır kumsalda yürüyorum sanki.

Karımın yatağının başucundaki elektrik yanıyor yalnız. Biraz rahatladı şimdi. Odanın loşluğunda onu seyrediyorum. Uykunun yanıbaşında uykusuz dinleniyor. Bir ara gözlerini açıyor, bana da yatmamı işaret ediyor.

Bitişik odada hazırlanan yatakta yatacağım. Soyunuyorum. Lavabodaki musluktan şıp şıp su damlıyor. Bir süre onu dinliyorum. Karanlıkta uyku denizinin kıyısında yapayalnız dolaşıyorum hep. Yorulmuşum. Başım yastığa gömülüyor. Sabah olmadan uyanıyorum. Yerimi yadırgadım. Sert yatak, sert bir yastık beni tekrar uykusuzluğa getiriyor. Sağa sola dönüyorum. Pencerenin camları bir türlü aydınlanmıyor. Böylece sabaha yaklaşacağım. Uyku, yapraksız ağaçların çıplak dalları üzerinden uzaklaşıyor. Köşede elektrik lâmbasının ışığında yağmur çiseliyor. Bir süre kitaplara giriyorum. Birkaç dakikada bir kitap okuyorum sanki. Dostoyevsk'nin «Beyaz Geceler»inden süratle sayfalar çeviriyorum. Mehtaplı bir ge-

cenin dekorundan, Seine nehrinin tenha kıyısında Parisli bir ıssılığın biraz içkili, biraz derbeder öğle üstü evrenine dalıyorum. Bu saatte orda olsam diyorum. Bir Mogador dönüşü sokaklardan geçişimizi, bulvar meyhanelerinin içkili tezgâhlarından gelen Pasadobleleri sonuna kadar dinlemeden yürüyüşümüzü ansıyorum. Gözlerim tekrar, ağaçların yapraksız dalları arasmda çiseliyen yağmura takılıyor. Uzakta bir Haliç akşamının dolmuş kayıkları ile karşıya geçiyorum. Bir şarap şişesinden kalkan anılar, Galata köprüsünden tramvayla beni karşıya bırakıyor. Haliç kıyısında çocukluğumu buluyorum.

Sultan Selim Camii avlusunda iki karadut vardı. Avluya destek olan büyük duvarın üzerine oturunca, aşağıda Cibali kıyıları, ahşap evlerin damları, Fabrika bacaları bana yaklaşırdı. Halicin karşı kıyısındaki Tersaneleri, Kasımpaşa iskelesine yanaşmış motorları seyrederdim. Aylarca hiç kımıldamadan yosun tutan, boyaları dökülen gemiler, tanıdık birer yüz olmuştu benim için. Günlerden birgün, hiç habersiz, birinin eksildiğini, yerinin boş olduğunu görür hüzünlenirdim. Çocukluğumun enstantanelerle dolu dünyası, Haliç vapurları ile köprüye giderken başlardı. Kaynayan semaver gibi buhar çıkararak Fener iskelesinden uzaklaşır, uzaktan merakla seyrettiğim, şamandıraya bağlı büyük gemilerin hemen sancaklarının dibinden geçerdik. Uzun süre bağlı yatmaktan, hareketsizlikten paslanmış saçlarının, zincirlerinin pırıl pırıl boyalı, temiz ve yeni olmasını isterdim. Tentenli kayıklar Kasımpaşa iskelesinin yanındaki küçük koyda yanyana dururlardı. Karşıya dolmuş yaparlardı. Bindiğimiz küçük vapurun Unkapanı köprüsünün altından geçişi başka bir evrene götürürdü insanı. Sağ tarafta kayık ve motor kalabalığının sardığı Hâl iskelesi, sol yanda Halici yarı yarıya kaplıyan mavunalar, bulutların altında sessizliğe gö-

mülmüş gibiydiler. Onlara biran bakarken, vapurumuz Köprüye yanaşırdı.

Sonra yastığın sıcaklığı içinde tekrar uykuya girmişim.

Gene yağmur çiseliyor. Biraz mavi gök parçası olsa diyorum. Karım yatağında yastıklara yaslanmış, fırtınadan kurtulmuş bir gemi yolcusu gibi yorgun. Boğulmaktan kurtarılmış, kıyıya çekilmiş sanki. Geceki kriz bana bir düş gibi görünüyor. Yaprakları dökmüş, dalları kırmış bir Kasım rüzgârından çıkmışız. Konuşmadan oturuyoruz. Oysa aramızda duran hava kelimelerle dolu. Biraz pencereden dışarıya baksak, gözgöze gelsek, dakikalarca konuşmuş gibi oluyoruz. İnsan düşünürken bir yerde duruyor, anılarla yaşamağa başlıyor. Daha çok hastalıktan sonra oluyor bu. Ama benim anlatmak istediğim, geçmişe gömülmek biçiminde değil. Geleceğe umutla yönelmek için, geçmişin güneşli günlerine, güneşli günlerin içinden mutlu deniz kıyılarına inebilmek amacı ile anılara yaslanıyor insan.

ÖMER FARUK TOPRAK'IN ÇIKMIŞ ŞİİR KİTAPLARI

İNSANLAR (1943) TÜKENDİ

HÜRRİYET (S. TAŞER'LE) (1945)

DAĞDA ATEŞ YAKANLAR (1955)

SUSAN ANADOLU (1966)

Duman ve alev

Faşizmin dar boğazından geçmiş bir edebiyat kuşağının 1940 dan bu yana serüveni... Türk edebiyatında toplumsal gerçekçilik savaşı sürdüren toplumcu kuşağın daha çok acı anılarını, polis terörünü, yeraltı hücrelerinde geçen sağuk geceleri... Ve Dinamoları, Orhan Kemalleri, Mehmet Kemalleri, Fethi Girayları, Attila İlhanları çileleri ve kavgaları ile bu eserde bulacaksınız.

Kapak : Ayhan ERER

Fiyatı : On lira